

PROHÁSZKA OTTOKÁR

**VILÁGOSSÁG
A SÖTÉTSÉGBEN**

PROHASZKA OTTOKÁR VILÁGOSSÁG A SÖTÉTSÉGBEN

BUDAPEST

„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIADÁSA
RÉVAI-BIZOMÁNY

Mekkora mélység az üres madárfészek?

A madárfiókoknak is van gyermekszobájuk, azaz hogy fiókszobájuk. Nem a fészket értem, – az csak a bölcsőjük, – hanem azt a fát és bokrot, mely a fészket tartó ág-at környékezi, vagy azt az árokpartot, azt a kis völgykatlant, melyre a fészekből kilátás nyílik. Ez a környezet egy darabig néma; nincs szava a kis buksifejekhez, melyek a fészek peremére kihajlanak, de melyeknek érdeklődése ez idő szerint csak abban nyilvánul, hogy csőrüket tátogatják s mohón bekapnak mindent, amivel a szülői szeretet tömi Őket. Azért ez a környezet részvétlen is, hideg is nekik, mint amelynek semmi köze a kis borzas teremtésekhez. De egy-két hét múlva úgy látszik, hogy a környezetnek, a fának és bokornak megered a nyelve s mintha mondana valamit a bámész fiókoknak, amire ők visszacsipognak; sőt úgy látszik, hogy olyasmit mond nekik, ami vonzza őket, mert fészkelődnek is, szárnyaikat is feszegetik, ki-kiemelkednek, azután nagy ügyetlenül a fészek szélére is kiülnek, sőt mielőbb a közeli ágakra is kirepülnek s most azután a fészek lesz néma; néma egészen és üres és elhagyatott.

Ilyen madárfiókszobán, egy kis völgykatlanon át vezetett sokszor reggeli sétám. A berek tele volt fenyőillattal s az átsiető, kis patak hűs párázatával. A kis barázdabillegetők már elhagyták a fészket s ott pihegtek a galagonya- s a kecskerágóbokrok ágain. Hűvös volt s mintha fáztak volna; a sok pára rászállt a tollúkra s úgy néztek ki, mintha édesanyjuk megmosta, de meg nem törülte volna őket. Talán már reggeliztek is, mert anélkül aligha álltak volna ki a repülési sport fáradalmait. Pedig már benne voltak; ki nagyobb, ki kisebb lendülettel iparkodott kecskerágóról galagonyára s galagonyáról a fenyőfára és vissza. Minden ilyen kirándulás után nagyokat fújtak a kis begyesek: önelégülten forgatták fejceskéiket s felém is néztek, mintha mondták volna: ezt ugyan megnézheti. Az alatt pedig a kis szülő madár a fenyőfán becegett, recsegett s örömmel vegyes aggodalommal nézte őket; utánuk repült s egyre biztatta, hogy csak rajta s minél tovább. S így tartott ez 4-5 napon át. Azután pedig úgy tetszett, mintha ezek a madárszenvedélyek egyre lohadnának s mintha az érdelődés mindkét részen kiapadt volna. Az öregek ugyan egy gyöngébb, fejletlenebb fiókkal még ezután is törődtek, de a többi úglátszik kiköltözött a madárfiókszobából s a szülők bizony nem mentek utánuk; szeretetük kialudt s a gondjuk megszűnt. Ügy tetszett, mintha a madáremlékezet kis táblájáról egy-két nap letörült volna mindent; mintha annak a madárszívnek érzelmi gyökerei, melyek anyából fiókba nyúltak bele, csak fiók-

szobahosszúságyira értek volna; mintha az a fiók, mihelyt a berekből kirepült, megszűnt volna fiók lenni s érzelmei úgy szakadtak volna szét, mint az őszi rétek pókhálószájai eső után. Az anya nem anya, a fiók nem fiók többé; hanem az anya is madár, a fiók is madár s nem ismerik egymást többé. S. a természet azt akarja, hogy a fiókból madár legyen; fészket, pelyhet, meleget is csak azért ad. S az anyamadár is azt akarja, hogy a fiók fiók ne maradjon; rak ugyan fészket, mert arra szükség van, de azután nagy szorgalmatossággal hívogatja, csalogatja, sőt nógatja ki a fészekből fiókjait, mihelyt csak kicsit is repülni tudnak. Az ő lelkének vezető képzelete – mondanám gondolata – már nem a fészek, nem a családias együttlét, hanem a fészkelhagyás, a fészkefeledés; fészek helyett a nagy világ. Rossz szolgálatot tenne fiókjainak a madár, ha a fészekbe akarná őket lefogni, melyet a tél hava s fagy koporsóvá változtatna. Rossz szolgálatot tenne; hát nem is teszi meg; hanem a fészek üres lesz s a madarak szerte-széjjel szállnak.

És én mégis csodálkozva s álmélkodva állok az üres fészek, a természet ösztöneinek s vágyainak e meglepő bemutatkozása előtt. Csodálkozom, hogy az az anyamadár fészket rak, hogy költ, szeret, táplál s azután maga nógatja ki fiókjait. Csodálkozom, hogy azokban a kis buksi fejekben is mennyire változik el minden s hogy ők maguk sietnek a fészket a nagyvilággal felcserélni. Azt mondják nekem erre: mit csodálkozol e változáson?

A fiókok megnőttek; a fészekbe bele nem férnek; nem tudják hová rakni a lábukat, egymás rugdalják s kitaszigálják; megnőtt a szárnyuk is, hát azt is próbálgatják, ahhoz pedig a fészek szűk, hát keresnek helyet. De az én szememben a fő nem a megnőtt szárny, nem a kamiszláb, hanem a kis madárpsziké, melyben óriás elváltozás történt, szinte forradalom ütött ki! Eddig ugyanis a fészek, a búvós-bájos, puha fészek volt uralkodó képzelet e kis fejnek; ez volt eszménye, melybe a kis madárszív szeretete volt belegyökerezve s melyhez ragaszkodott szívszakadásig. Tönkre is ment volna a fiók, ha valaki idő előtt szedi ki a fészekből, ha ágra ülteti, mikor ülni nem tud, ha a levegőbe dobálja, hogy repüljön, mikor szárnya még fejletlen. Addig természetesen a kis madárfejben csak a puha fészek volt a vezető képzet; ebben a csomóban futott össze s gyűlt ki minden életinger, ez volt az életet bevilágító kis mécs s azért néztek is oly szerelmes tekintettel, azokkal a ragyogó, ijedős szemekkel fészükre s erre az egyetlen, nekik az egész világnál többet érő birtokukra. De azután a képzet mintha a fényéből vesztett s elhalványult volna, mintha az a központi pszihikai csomó fosztani kezdett volna s tényleg fészek helyett a szárny J feszülés, a lendület, a repülés lett a vezető képzet s a kis, puha, bélelt mélyedés helyett az a végtelen égi kupola húzta őket s úgy húzta, hogy abból a fészek képzelet a madárfejben olyan lett, mint a kivilágítható kép, mely mögött kioltották a gyertyát. Ekkor más képzetek kaptak lábra.

Azok a bodros fák, melyeket eddig csak néztek, de meg nem láttak, most oda léptek hozzájuk s ágaikat terjesztették feléjük, még pedig úgy, mintha minden ág egy-egy kar s minden galy egy-egy kéz volna s a sűrű lomb úgy kezdett suttogni, oly sejtelmesen és csábítóan, hogy a fészek tűrhetetlen és meleg és testszagú lett, olyan mint a szellőzetlen ágy. S ezért iparkodtak kifelé. A lelkük változott meg. Új élet tolakodott föl a lélek mélyéből. Ez a mélység dagadt meg valahogyan s pattant föl új formákban, mint mikor a nyiladozó mának két szike dagad s azután szétnyílik s új, napsugárt igénylő élet emelkedik ki belőle.

De hát azt mondja tán valaki: mi közünk nekünk e triviális madárpszikológiához s ezekhez a fészekelmékedésekhez? Erre azt felelem, hogy igaz, madárpszikológiának látszik bíz ez; de csak látszik, mert voltaképpen itt az élet mutatkozik be nekünk a madárvilág kiadásában. Mikor ugyanis az üres madárfészek előtt állunk s a történést szemléljük, akkor voltaképp az életnek mélységeibe merül el lelkünk s azok nyilatkoznak meg nekünk. A madárfióknak ez a beleszületése s belemelegedése a fészekbe s azután kikívánczása s fészekelhagyása az élet egy nagy törvényére s a fejlődés csodálatos módszerére mutat rá, mely egyforma a madárfészekben s az emberiség életében; csak az a különbség, hogy a törvény más-más miliőben s más-más életfokon érvényesül. Mert az emberi lelkek, sőt a nemzetek s kultúrák

is mind csak fiókmadarak; azoknak is fészük van, csodálatosan összerakott, millió értelmi, érzelmi, művészeti, gazdasági, politikai szálból összerakott fészük. Fészke van a léleknek a hitben; fészke az észnek a világnézetben s tudományos rendszerekben; fészket rak művészi érzékünk a divatos ízlésben; fészket a gazdasági fejlődés a társadalmi alakulásokban s azért raknak mindezek fészket, mert szükségük van rá. Szükségünk van a világos összefoglaló nézetekre, a létnek valamiféle tudományos megértésére, a művészet s társadalmi életnek legalább némileg állandó formáira. De amily szükséges, hogy fészket rakjunk, épp oly bizonyos, hogy bennünk is jelentkeznek új felfogások és nézetek, bennünk is foszlanak régi s szövődnek új kapcsolatok; kialusznak régi s kigyúlnak új eszmék s eszmények; meglepnek új meglátások, jelentkeznek új érzékenységek s fakadnak új érzések s így azután mi mindnyájan valamiképpen fészekhagyók is vagyunk. Új rendszerek, új felfogások, új művészeti irányzatok s új kultúrák előtt úgy állunk, mint ahogy a fészekben fészkelődő s új szükségleteit megérző madárfiók áll a levegős, mennyboltos, napsugaras s erdős világgal szemben; érzi ő s érezzük mi is, hogy a fészekből ki kell emelkednünk s új miliőbe beállanunk. De ő nem tudja, hogy miért kell neki fészket s anyát elhagyni s feledni; mi pedig akarjuk tudni, hogy mi az, ami minket kényszerít, hogy fészket rakjunk s azután bontsunk s ismét újat rakjunk s ha kutatjuk, hogy mi az a fölöttünk álló, azaz hogy bennünk

érvényesülő erő, hát azt mondjuk, hogy az az élet a fejlődés. De hát mi is az, amit mi életnek s fejlődésnek hívunk? Vessünk egy pillantást e mélységbe, mely a pszikét inspirálja fészekrakásra s fészekelhagyásra, abba a mélységbe, melyből valók az érzékenységek s a megérezések, a meglátások s értékelések, az akarat inspirációi s az intuíciók vilanásai, az a folyton fészkelődő s önmagát regeneráló élet. S azt fogjuk találni, hogy az élet első sorban mint *érzés* vetődik föl öntudatunkban»! Ami a vér az organizmusban, az az érzés az életben. Ahogy a vér beleloccsan az agyba s szembe, tüdőbe s lábakba, s mindenütt táplál, elevenít és frissít s erőt ad a sajátos életfunkciókra: úgy villan bele az érzés a psziké minden funkciójába, gondolkozásba, észrebe, akaratba, művészi teremtésbe s alakításba s ha igaza volt a görög filozófiának, mely mondta, hogy „*πάντα ψυχής πληρή*”, minőjén lélekkel van átjárva: ugyanaz/al a joggal mondhatjuk mi is „*πάντα âiad-έσεος πληρή*”, minden érzéssel van átítatva. Az.. élet mélységei mint érzések vetődnek fel. A szellemi élet is érzéstől lesz erős; érzés táplálja a filozófiát és tudományt; érzések lendítik a fejlődést s hevitik a morálist s termékenyítik a művészetet. Igaz, hogy az érzés néha ösztönös erő s hogy világítanunk kell neki ésszel, okulással s tapasztalással, igaz, hogy finomítanunk s nevelnünk kell keménységét s szilajságát, de másrészt bizonyos, hogy lüktető, inspiráló s alakító erő rejlik az érzésben, mely mint a hatalmas folyam itt jobbra, ott meg balra

fordul, itt sekélyes ágyban siklik, ott meg mélységekben felgyülemlik. Ez az előretörtető erő is mindig a többet, a jobbat sürgeti: itt fészek s kultúra teremtésében vesz részt, ott meg a fészket letöri s a fészekben megpihent nemzedékeket új teremtésre s alakításra nógatja. De míg a madáréletben az érzés kigyulladó és elhamvadó ritmusa szűk keretben jár fel-alá s fészket rak s fészket elhagy s azt mindig úgy rakja mint száz és ezer év előtt s úgy is hagyja el: addig az emberiség életében az érzés árama a végtelenbe indul s alakításai nem ismereteseek, hanem új meg új s folyton változó teremtések.

Ősi formája s energiája lévén az érces az életnek, nem csodálkozhatunk azon, hogy a mi világunk kikészítésében, a mi fészünk megrakásában s az újabb s jobb kultúrák megteremtésében neki kiszámíthatatlan szerepe van s hogy mindenben, ami emberi, megérik lüktetése. De nemcsak ez érzik meg, hanem nyilvánvalóvá lesz *nagy hatalma is*, mely olyan az életnek, amilyen a napsugár az erdőnek s a kőszén és vas a kultúrának. *Ezekből is lehet sok vagy kevés, de nem a mi kegyelmünk-ből valók, hanem adva vannak, adva – hál' Istennek – világot eltartó s kultúrát elbíró bőségben.* De épp *ilyen az élet istenadta ősi energiája; mely jelentkezik megérzésekben s meglátásokban, – alakok s ritmusok ellesésében, – nyelvyformák s mértékek megsejtésében.* Bennünk van, de nem tőlünk van és megnyilatkozik a lelki világ konkrét valóságai-ban, akiket prófétáknak, szenteknek, művészek-

nek, géniuszoknak, poétáknak vagyis teremtőknek hívunk.

Csak jelezni akarom, hogy a mi emberi világunknak, ennek a napsugaras s villanyfényes, ennek a színes és hangos és illatos világnak a tulajdonképpeni kikészítője is az érzés, f Érzünk, azért van világunk! Mit érne nekünk napsugár és virágpompa, ha nem volna hozzá szemünk? Mit érne lebrezgés és levegőhullám, ha nem volna hozzá szenzóriumunk; ha nem volna érző idegünk, melyben a lebrezgés világossággá és színné s a levegőhullám dallá és zenévé válják? Vagyis mit érne mindez, ha nem volna meg bennünk a mechanikára teremtőleg s alakítólag reagálni tudó élet, az érzés?! Íme az érzésben alakul ki a mi világunk s azon épül fel azután értelmiséggé, erkölcsiséggé, művészetté, kultúrává, de úgy, hogy a kiépült nagy szellemvilágnak is lüktető ere s inspirátora az az ősi élet, a mélységnek az az áradása, melyet érzésnek hívunk.^v

Legyünk annak tudatában, hogy hitünk, filozófiánk, sőt még pozitív tudományosságunk is nem kizárólag absztrakt, átlátszó fogalmak rendszere, hanem hogy az mind színezve van a nagy javak s a nagy emlékek, a nagy érdekek s a nagy remények érzéseivel. Gondolataink is érzésekbe fonódnak bele s nemcsak fogalmat adnak, hanem vonzanak vagy taszítanak s kevés van, mely egyáltalában hidegen és közönyösen hagyna minket.

Az érzés ugyanis, mint az élet vére és lehe, bele-

szűrönközik észrevevésünkbe s gondolkozásunkba is s gondolatokat elevenít meg, eszméket gyűjt ki, új meglátásokat ad megérzések révén. Mintha az eszmék absztrakt, üvegszerű erezetébe vérhullám, az eleven élet hulláma loccsanna bele s attól élednének. Enélkül az eszmék árnyak s róluk is igaz, amit a régi hitrege tartott az alvilági árnyakról, hogy akkor elevenednek meg, ha vért isznak; az eszmék vére az érzés. Erejük s hatalmuk is azon fordul, hogy mennyire nyúlnak bele az eleven életbe, vagyis érzéseinkbe.

A pragmatisták, úgy látszik, ebből jutottak arra a következtetésre, hogy az eszmék igazsága, tehát az, hogy valami igaz-e vagy nem, attól függ s abban áll, hogy hasznosak-e az életnek s kedveznek-e az érzésnek. Azonban ezt kár állítani s , helytelen az igazságot hasznossággal magyarázni, mert hiszen akár igaz, akár nem igaz valami, ereje s hatalma csak úgy lesz neki rajtunk, ha érzéseink lüktetnek benne; az élet lüktetése pedig őszibb s eredetibb hatalom mint az ismeret és a gondolat. Hány eszme volt téves s mégis az élet szenvedélyei gyúltak ki benne s hatalommá lett s megfordítva, hány igaz gondolat hever tehetetlenül a szellemi világban s az élet árama nem tart feléje! *Az érzéstől függ, hogy hogyan értékeljük az eszméket s mily tartalommal, nekünk kívánatos tartalommal töltjük ki azokat.* Ezt nem a logika s nem az ismeret teszi. «Aristoteles óta a logika nem változott s a dolgok lényegébe sem hatoltunk sokkal mélyebben; most sem tudjuk, hogy mi a fa,

mi a vas, mi az erő, ahogy Aristoteles sem tudta de elváltozott a dolgoknak kultúrértéke s hasznossága s így elváltoztak a mi érzéseink is róluk. S ahogy elváltoztak az egyszerű dolgokról, úgy eltávoztak fogalmaink, azaz hogy értékeléseink az életről, az emberről, a nőről, munkáról, a közületről s a belőle folyó kötelességekről, a testvériségről. Mily érzésekkel gondolt az attikai polgár Perzsiára s a barbár világra, mily közösségben érezte magát vele? Mily érzéssel viseltetett neje s gyermekei s szolgái iránt? Hogyan táult ki azóta a felfogás a világról, hogyan mélyedt bele azóta a világ összefüggéseibe belátásunk s mennyire változtak el ezek szerint értékeléseink is! Mi tetszett nekik s mi tetszik nekünk? Mi volt szép akkor s mi minden szép lett azóta a gótikában, a román stílusban, a renaissanceban, az öltözködés divatában?! Mennyire más lett ideálunk az emberről? Ázsiában, a csordanépekben az egyéniség alig ismeretes; Görögország kis közületeiben már előtűnik [a szabad ember alakja, de még nagyobb része az egésznek s az egészbe van belefogva összes értékeivel, alá van rendelve az egésznek vallásában, nézeteiben, erkölceiben; csak az evangéliumban emelkedik ki azután a világból s lesz egyéniséggé, mely egy új, nagyobb s külön világot, az Isten országát hordozza magában. Ezzel azonban egyensúlyeltolódások s egészen más értékelések járnak. Némelyek annyira kiemelik az egyéniség értékét, hogy szétfoszlik tőle a világ, melyet azután az egyéniség méltán

megvet; mások meg a végtelen értékű egyéniséget is a világban hagyják meg s meg vannak győződve, hogy a világ a talaja s hogy erőt s egészséget a nagy egyéniségnek is belőle kell szívnia. Szóval az értékelések változnak; az eszmék kigyúlnak vagy elsötétülnek; az egész szellemi világ friss vagy lankadt lesz nem csupán az ismerettől, hanem az érzéstől is.

De többet mondok: *az érzésnek óriási befolyása van értelmünkre s tudásunkra is.* Értelmünk ugyanis készülék, melyet az érzés jól vagy rosszul állít be a tárgyakkal, a problémákkal szemben. Lefoghatja s másfelé tájékoztathatja figyelmünket s ez által eltompíthatja fölfogó képességünket. Ha érzésileg rosszul vagyunk hangolva, akkor nem fogjuk föl azt, amit különben megértenénk s értékelnénk isj. Úgy vagyunk akkor értelmünkkel, mint egy merev tartállyal. Ha az a tartály háromszögű, akkor nehéz lesz abba egy négyszöget, ha négyszögű, egy háromszöget belegyömöszölni. Az egyik alak a másikat nem veszi be így van az valahogy az észben is. Az érzések bizonyos formát, bizonyos ı beállítást adnak az értelemnek s akkor más, nem' rokon formának már nincs beútja. Így állnak azután egyesek s egész korszakok rokonszenves vagy ellenszenves eszmék, tulajdonképpen pedig érzések behatása alatt. Az érzések vagy vakítanak vagy látókká tesznek. Közelebb hozhatnak, sőt közvetlenül odaállítanak valami elé, ami mint kinyilatkoztatás hat reánk s mint kész meglátás lelkesít és boldogít Ezt tapasztaljuk az ismeret egész

vonalán. *Nemcsak a filozófiában, hanem a természet-; tudományokban, a geometriában s matematikában is vannak meglátásaink, vannak kinyilatkoztatásaink, melyek a léleknek bizonyos igazságokhoz való jó beállításától, velük való harmóniájától, mondjuk alakrokonságaiól függnék.* Hiszen a matematika is csupa arány s a geometria csupa alak, s így a finom formaérzék kitapogathatja s megérezheti a helyes konstrukciót.

Továbbá mennyi van a morálisban a megérzésből, a mértékek érzékéből, az ütemességéből és tapintatból Hiszen itt. minden a jónak szeretetén, az az iránt való érzékenységen fordul s a lelkiismeret, jöllehet ismeret is, hiszen a neve az, voltaképpen mégis finom, korrekt érzékenység, élet, mérték, tapintat. Tudom, hogy a léleknek a jobb s nemesebb erkölcsiségre való törekvéseiben, nemesebb érzések szürkületében nagy, világító eszmékre, isteni kinyilatkoztatásra és évezredek észrevevására s okulására van szüksége s ezt a világosságot neki tisztelettel kell fogadni s híven követnie; de a moralitás nem a törvényen, nem az eszményen, hanem a lélek érzésén fordul meg igazában, azon az érzésen, mely már a maga öntudat alatti műhelyében is s még inkább az öntudatba kivetődött benyomásaiban reagál az eszményekre s egyre szebb s finomabb formát ad az életnek

Nem a tudás teszi a morálist, hanem a meleg, lelkes érzés, az érdeklődés és bízó odaadás s zseniálisok e téren azok lesznek, kik a nemeset, a jót megérik s nem sokat okoskodnak, hanem

bízva követik inspirációikat, ha részben azt gondolom, hogy ahogyan vannak szépen fölépített s jól egyensúlyozott testek; úgy vannak érzéseikben, tehetségeikben s hajlamaikban jól egyensúlyozott pszichológiák: ezekben az erkölcsi szépnak s jónak megérzése s eltalálása is spontán. Talán a női lélek finom, morális intuíciót is éppen forma-érzékének kell tulajdonítanunk! Ez érzéknek ez irányban való ösztönszerű megnyilatkozása finomabb formákat vetít ki az öntudatba, mint a férfi lelke s az intuíció életfrissességével s plasztikus érzékével kezeli azután a morálisnak összes kérdéseit. S ez nem azt jelenti, hogy többet tud róluk, hanem hogy helyesebben érez róluk. Már pedig fa. gyakorlati élet nem annyira a tudásnak, mint inkább az érzésnek jár nyomában, sőt éppen maga a valóságos megérzés és megtapasztalás lesz az, amit elsősorban s különösen hívhatunk életnek.

Hogy a művészetben mily elem vezet, azt fölösleges magyaráznom. művészetnek az a szelleműs meghatározása, mely szerint „Die Kunst ist die Natur durch ein Temperament geschaut”, rámutat arra, hogy itt *lelken, megérzésen fordul meg minden*. Itt valamit látni kell, amit százezren nem láttak meg s valamit meg kell hallani, amit nemzedékek nem hallottak meg s ami nem is ott kint van a nagy világban, hanem ami a művész lelkéből születik s innen lép ki a világba. Ezek az értékek a lélekből valók, a lélek művei.

Ezeket a teremtő, alkotó lelkeket a természet

csak ingerli, csak motívumokat szolgáltat nekik s ez ingerekre s motívumokra felelnek ők, de a felelet nem visszhang, a kép nem lenyomat, hanem az ingerelt génusz saját mélységeinek kitárása s szellemiségének s szépségének bemutatkozása. Szóval a művészet belülről, a lélekből lép ki a világba; az az élet, az érzés vetülete.

Talán azt gondolhatják már most, hej, de messze kerültünk a madárfészektől s a csendes berektől, hol a begyes kis billegetők addig fészkelődnek, míg kiosonnak a fészekből s egy ismeretlen, új világ vonzalmaira szárnypróbálgatásaikkal felelnek. Pedig nem kerültünk el a fészektől s most, miután rámutattam arra, hogy az élet őseredeti, teremtő s inspiráló ereje az érzés, mely a madarat csakúgy húzza mint az embert, megint csak ott találjuk magunkat. A madárban az élet öntudatlan s ösztönökkel s kigyuladó s megint szétfoszló képzetekkel dolgozik; bennünk pedig az élet árama részben öntudatlan s részben öntudatos. Öntudatlannak mondom, ha a nagy tehetség, a zsenialitás s az inspiráció mélységeire gondolok, melyeknek nem vagyunk urai s öntudatosnak hívom, ha e mélységek fölvetődéseit nézem hajlamainkban, sejtelmeinkben, vágyainkban, megérzéseinkben. Van róluk öntudatunk, bennünk lettek, de nem tudjuk, hogy hogyan. Bámulva nézzük, hogy az érzés hogyan jár, hogyan jelentkezik s tűnik el ismét; csodálkozva szemléljük, hogy hogyan érvényesül emberi világunknak egymást váltó kultúráinknak kialakításában, – hogy hogyan

rakott fészket velünk is s hogy hogyan ingerel s nógat ki megint a fészekből. Lelkem előtt ilyenkor az emberiség mint a népek, nemzetek s nemzedékek nagy családfája mutatkozik be, melynek ágai tele vannak fészkekkel. Van rajtuk sok üres, foszló, széljárta fészek; – van azután oly fészek, melyben még csak sipognak a fiókok, – s van olyan fészek is, melyet épp most raknak a jövődőséget megőrző ösztönök. S hogyan fest a mi modern kultúránk? Fészekülő-e vagy fészekahagyó tán? Otthon van-e önmagánál, egyensúlyban van-e lelke, örül-e a jelen valónak s nem borzasztják-e föl nyugalmát a mélység lüktetései? Összefoglalja-e a világot úgy, hogy a nézetek kompakt fészkeiben megpihen s nincsenek motívumai s ingerei új megsejtésekre s új megérzésekre? Megpihen-e társadalmi formáiban s gazdasági rétegezéseiben az emberiség s nem húzza-e ki a jobb világ vágya új formák felé?

Én úgy érzem, hogy nekünk most nincs fészünk, hanem hogy a szétszaladás, a szétrepülés stádiumában vagyunk. Nincs meg az a nagy eszményünk, mely mindnyájunk lelkén uralkodjék s minket összetartson s közös elszánt akcióra segítsen. A testnek ereje – s ugyanazt kell mondanom a testületről is – bizonyára a tagok s szervek egységétől s harmóniájától függ, ezt pedig csak ragyogó, vonzó s közös eszmények s eszményi célok adják s az azok hatása alatt ébredő aspirációk. A középkorban voltak ily közös eszmények, ily közös nagy célok s fölséges aspirációk. Hibák,

bűnök, gazságok dacára a lelkeket nagy hit tájékoztatta; az önző, széthúzó erőket ideális célok s radikális, szellemi indítások ellensúlyozták s a bűn nyomában nem lemondó szkepszis, hanem az új életet sürgető s ébresztő bánat járt.

Mi most másképp állunk. Nem mintha az emberiséget ma is nem járnák át nagy, erős vágyak s mintha nem fejtene ki nagy erőfeszítést; hanem az jellemzi korunkat, hogy előtérben áll a gazdasági érdek, a megélhetés s a jobb életmód gondolata s ennek folytán a súlypont a gazdasági munkában, az ipari s kereskedelmi szervezetekben fekszik, melyeknek lelke a nyereségvágy s elve a verseny. Ezek a szervezetek nagyszerűen vannak felépítve s nagy tehetségek dolgoznak s érvényesülnek keretükben, amilyenek régen nem iparra s kereskedelemre, hanem filozófiára, vallásos életre, vagy művészetre vagy hadvezetésre pályáztak. Igaz, hogy itt is emlegetnek nagy célokat s hogy az ipari s kereskedelmi fejlődés által minden bizonnyal az emberiség haladását szolgálják, de a reális cél és indok, a lelkek öntudatában élő cél itt a haszon, a profit s minden ezt szolgálja. A harmónia az ilyen emberiségben csak látszólagos, mondjuk hulladék vagy melléktermék; a valóság pedig a létért való harc s a küzdelem, küzdelem töke s munkásság, töke és töke, társulatok és trösztök közt.

Azért nincs is érzékünk az élet összefoglalása s az egységesítő s metafizikai fölfogás iránt. Meg nem találtuk meg az összefoglalásnak azt a for-

máját, melybe beállíthatnák a modern embert, a minket környékező realitást s a bennünk hasadó idealitást, a rosszat s a jót, a küzdelmet s a megnyugvást. A fészek még nincs meg, azaz hogy már kirepültünk a fészekből Művészetünk is ilyen; sok szép művet teremt, de még nem volt meg az a meglátása, mellyel az új ideált, azt, mely vonzani tudna s összefogna nemzedékeket, megláthatta volna? Irodalmunk is ilyen; az is visszatükrözteti ugyan a modern társadalmi erőket s azok küzdelmeit, de akkor is, mikor prófétái szólnak, inkább csak harcról s lázadásról van szó, mint békéről s megnyugvásról; több van bennük a kínból, mint a reményből. A nagy ideálok hiányát mindenütt megérezzük. Az európai kultúra az individualizmus s a szociális élet egyes köveinek autonóm kialakítása felé fordult s pozitivistá s naturalista gondolatokat vallott, de ezekkel nem tudta felsőbb egységekbe foglalni az emberiséget s problémánk most is az, hogy honnan, vegyük a nagy egységesítő elveket?!

Van azonban egy fészke, melyet el nem hagyok jöllehet az is új s jobb világ vágyával van tele, – fészek, melyben megnyugszom, jöllehet vágyaim szárnyait az erősebb s boldogabb életnek igénye feszíti; ez a fészek az én vallásos hitem. Ez a fészek a halhatatlan reménység hervadatlan ágai-ból van rakva s minél nagyobb a jobb élet reménye s minél erősebb s lángolóbb a boldogság vágya s szenvedélye bennem, annál inkább óvakodom e fészket elhagyni s azt szétszórni. E fészek-

bői nézem a lelkem előtt nyíló végtelen perspektívákat, az én másik világomat; e fészekből sipognak vágyaim. Utána, az eleven végtelenség, a végtelen jószág s szépség, Istenem s Uram után, mintha *egyre azt* hajtogatnák: Uram, jöjj közelebb, mutasd meg arcodat I S ha nem is jön közelebb s ha nem is lebbenti szét fátylát, akkor is úgy érzem, hogy vonz s hevít s vonzalmaitól úgy vagyok, hogy türelmetlenkedik bennem az a mély, lefogott élet, mely folytatást sürget s a jobbat várja. De megint csak azt gondolom: fészekben vagy, még nem nőtt meg a szárnyad, – még csak pislogsz s napsugárba nem nézhetsz, – még sárga a csőröd s a végtelen szeretet énekeit még nem csattogtathatod.

Még nem, még nem! Várj, tűrj, fejlődjél, dolgozzál; majd kirepülsz s elváltozol! S ezt végre is megértem s megnyugszom benne. Igen, várnom kell, meg kell várnom az új világba való kirepülés idejét! Mit is tehetek mást! Várom türelmesen s remélek boldogan. Nem sokat beszélek e fészkerőről s e fészekből nyíló végtelen perspektíváimról, hiszen oly különös dolog ez, melyet csak a hit ért meg. De bár különös, azért mégis nagyon igaz. Nem volna-e különös az is, ha a csipkerózsának magva, melyet az útszélre söpört ki az őszi szél, ott a pocsolyák közt, a novemberi ködben álmodni kezdene s ha félrebeszélne szépségről, elegáns formákról, hajló, rengő termetről, napsugárszötte pártákról, vadrózsaszínű menyasszonyi ruháról; ha félrebeszélne arról, hogy ő majd oly szép lesz,

hogy csodálatára megállnak az emberek s meg-
 bűvölve suttogják: Szébb vagy te meg Salamon
 király pompájánál is. Ha továbbá még azt is
 álmodná, hogy udvarló pillangók körülkarikázzák
 s tiszteletére csalogányok éjjel szerenádot adnak.
 Bizony, ha az útszéli csipkerózsamag így félre-
 beszélne, hát kacagna az országút, a kavicsrakás
 s valamennyi keréknyom s azt mondanák: meg-
 bolondult szegényke, lázban van, álmodik; de hát
 majd magához tér s belátja, hogy csalódik. Pedig
 dehogy csalódik; hiszen a csipkerózsamag rózsa-
 virágból, szépségből s szirmos gyöngédségből való
 s valahogy emlékezhetik, hogy neki ehhez köze
 van s remélheti, hogy az mind egyszer majd övé
 lesz. Csak az a félreértés oka, hogy korán gondolt
 rá s hogy pocsolyák s keréknyomok közt gondolt
 rá. Hát bizony várjon csak s temetkezzék s rothad-
 jon s csírázzék, mélyedjen a földbe, szürke fele-
 désbe s ha majd a napsugár kihúzza s kinyújtja,
 ha majd szétbontogatja s színezi s kifesti szirmait,
 akkor, akkor, igen, majd örülhet magának s el-
 telhetik saját lényének s szépségének szeretetével..
 Vagy mondok még mást is. Úgy-e az is különös
 lett volna, ha a pesti fővény sok száz év előtt azt
 álmodta volna, hogy itt minden talpalattnyi föld
 aranyat s a fűzfás buckák kincseket érnek, –
 hogy itt néhány hold földön sok római légiót
 lehetne eltartani s Attila kincse is csak homok
 volna ez értékkel szemben. Hát erre is azt mon-
 dották volna, hogy álmom biz ez, szép álmom. Pedig
 ha a jövőben s az élet fejlődésében s az életnek

minden öntudatot messze fölülmúló jövődőségében hisznek, inkább azt kellett volna mondaniok: „Lehetséges, hogy így lesz. Az élet s a fejlődés ezt mind meghozhatja; várjunk tehát türelemmel s bizalommal.” Nagy hitemnek s reménységemnek fészkeben pihenve én is azt mondom magamnak: várok s bízom, mert érzem, hogy az élet, melyet magamban hordozok, nagy jövődőségek felé VISÜ S érzem azt is, hogy a lelkem tartalma nagyobb minden öntudatomnál!

Az élet is nagyobb s gazdagabb minden elmúlt formáinál, azért azt tisztelnünk kell s bízunk kell benne. Nem érhetjük el mélységeit, de következtethetünk azokra s erőt s indítást veszünk belőlük az élet kialakítására. Ha pedig nemesen éltünk s lefoglaltuk a jó s nekünk való jelent, azzal legjobban szolgáltuk már a jobb jövődőséget. Íme ily mélység nyílik az üres madárfészek körüli

A világ s a lélek adventje

A fejlődés általános törvény s mindenütt érvényesülő, titokzatos erő. Dolgozik minden csirában s gyermekben, minden fában s nemzetben. Mint nagy világakarát ömlik el a világon, mely az életet a jelenből a jövőbe unszolja bele s a lét minden fokán durva kezdetlegességen kezdi, hogy szebbnél szebb formákat állítson a világba.

Úgy mondhatnók, hogy a haladás vágya s a jobbnak reménye a természet öntudatlan temperamentuma s azért folytonos advent keretében áll és él. Ahol pedig a lét tudatos, ott ezek az organikus s ösztönös feszültségek már mint vágyak jelentkeznek s a jobb korok perspektívái elé állítják s azok vágyával, öntudatos adventi hangulattal telítik az embert. Tehát természetünkél fogva él bennünk a jobb élet adventi vágya, mely fejlődést, haladást, szociális alakulást, boldogító életformákat sürget a földön is; ugyancsak az élet vágya kiterjed azontúlra is s várja az egyéni életnek tér s idő korlátjaiból való kiemelkedését s győzelmes életben való kivirágzását. Ezen a ponton azután már nemcsak a jobbat, hanem az istenit várjuk s az emberiség történelmi programján kívül egyéni-

ségünknek Krisztus szerinti érvényesülését iktatjuk programmba. A történelmi program eszméje az igazság, – az egyéniségé a boldogság; amaz a természetes fejlődés sinjein, ez meg Krisztus nyomaiban jár; mindkettőjüket adventi vágyak feszítik s űzik, de nem egymás ellen, hanem oly irányban, hogy egyik a másikat hordozza s kapcsolatukból származzék a jobb s nemesebb emberisége.

Ezt a kapcsolatot a világ s a lélek nagy, adventi vágyai közt meglátta Szent Pál, aki apostola volt a belső megújódást, a szellemi világot sürgető s záró adventnek; de finom észlelője volt a természet nagy ösztöneinek s vágyainak is aki úgy hallotta, hogy „minden teremtmény fohászkodik és vajúdik mind eddigien,” s ugyancsak, aki úgy tudta, „hogya a teremtménynek várakozása az Isten fiainak kijelentését várja.” (Rom. 8, 19, 22.) Neki érzéke volt a természetben elnyúló vágy iránt s úgy érezte, hogy az egész élet nyög s vágyik a tökéletlen formákból a tökéletes létbe, a feszélyező korlátból a szépség harmóniáiba. Látta, hogy adventi vágyal van telítve az anyag mechanikai műhelye épp úgy, mint a psziké szellemi világa s hogy azt az egész nagy világvajúdást a szellem fölszabadulásával s e világ vágyait s haladását az Isten fiainak „kijelentésével” kell kiegészíteni. Látta, hogy a világ s az egész nagy lét vajúdik; látta, hogy vágyik s erőlködik s formát keres az életnek. Látta, hogy világöszton, a fejlődés vágya, a formák szomja, a forradalmak láza végelemzésben érthetet-

len, ha ki nem akarja emelni az embert, ki és föl a természetből az isten fiúságba. *Szemeiben tehát a természet s a lélek vágya nagy Úrjövet vágyává fokozódott. Természet és ember adventben álltak,* azzal a különb éggel, hogy az nem tudott róla, ez meg tudott; az csak nyögött, ez meg imádkozott. A mi modern világunk is hisz a fejlődés nagy adventjében. Vár jobb s szebb világot. Hisz a haladás energiáiban s folyton győzelmekről s térfoglalásokról álmodik, mellyel a boldogság leszorítja a szenvedést. Ez a hit adventi temperamentumot gyújt ki a lelkekben; friss, bátor hangulatot terem s nemes küzdőket s hűséges munkatársakat nevel a nagy föladatok szolgálatára. Lelkesülésük vallással fokozódik, melynek nincs istene, de van megfeszülő vágya a jobb kor hajnalodása után. Ha azonban kérdezzük, hogy kinek lesz jó az a jobb kor s minek dolgoznak milliók a jövőségért, melyet megint csak fölemeszt a halál s elkoptat az idő: méla csend ül ki az ajkakon s úgy látszik mintha örök éj borulna a haladás adventjének perspektíváira. Minek, ha senki sem él közülünk, ha mindnyájan szappanbuborékok gyanánt pattanunk szét? Minek az advent, ha örök semmiség váltja föl az izgalmas várakozást? Erre nincs felelet s ezért nincs igazán boldogító öröm ilyen adventben. Ott a jobb idők adventi ködéből nem emelkedik ki az ember, *az egyes.* Ok azt a jót, amit remélnek, *nem az egyesnek* hanem csak az emberiség folyamának ígérik; s minél fényesebben mutatkozik be a fejlődés vallásának adventjében a jobb s szebb

korok reménye, annál sötétebben s vigasztalanabban záródnak s csukódnak le *az egyes* számára a jobb jövő perspektívái. E rendszerben adventje csak az elvont emberiségnek van; *a küzdő, vágyódó léleknek azonban nincs.*

Nálunk az másképp van. A mi szemeinkben az egész létet a vágy hulláma viszi, mely az ember tudatában, hitében s reményében találja megérthető kifejezését. Mi a világ vágyait, a természet sóhajtását, a feszerők kinyújtózkodását csak úgy értjük, ha ez a sok brutális erő a győzelmes élet öntudatában találja megoldását. Mit csavarogna, mit törné magát különben? Mi ez áramokat folyásnak tartjuk; nálunk a természet a lélekért van sa lét az életért van s ezért fejlődik minden akár a végtelenbe is, mert az örök élet vágyával van telítve a lét, mely a lélekben mint örök vágy s várakozás jelentkezik. Ezt az adventet nem lehet megakasztani, – e végtelen kilátást nem lehet lezárni!

S ez az advent az emberé, ahogy övé a vágy s a fohászkodás is; sőt csakis az övé! Ah, vágy nem sír-e föl páratlan, félelmetes szenvedélyességgel a „teremtmény fohászkodása” éppen az emberben s csak is benne? Tud-e valaki úgy vágyódni, úgy sóhajtozni mint a lélek? A természet csak szimbolizálja, az alsóbb élet csak sejteti a lélek érzéseit; az esdők fohászja s nyögése csak prelúdiuma a lélek vágyainak. *Vágy, fohász, advent sehol sincs úgy otthon, mint a lélek öntudattól átvilágított szentélyében.*} *ht* vannak a vágyak, itt a fohások mélységei. Azért itt, mert itt nyílik az élet per-

spektíváinak végtelensége. Az élet, melyet az advent reménye sürget, végnélküli: a végnélküli élet csak a lélekben fejlődhetik ki, nem pedig az energián túladó természetben. A természetben az élet csak borzongás; míg ellenben bennem ezer ingerrel átjárt öntudat. Ott csak pislogó szikra, mely könnyen alszik el, de messze nem világít; bennem pedig tűz, eleven s éber erő. De akkor az élet új vágya s új reménye, az a nagy advent is, már nem csak a fák s bogarak, zuzmók és pókok felé fordul s a végtelen fejlődés nem az öntudatlan létnek, sem a szürke, fejletlen életnek, hanem nekem nyitja meg az élet perspektíváit? A fejlődés vágya bennem lép föl magasabb fokra; bennem válik várakozássá. A nagy világnak ezen a felsőbb fokon csak egy várományosa van s az én vagyok, az ember. A többi mind nem vár semmit; nem is tud róla. S ez a várakozó ember várja a csak neki járó jövődőséget. Ez a várás vallás is! A vallás a jobb jövődőség érzése és vágya; a vallás a nagy remény s a róla való hit; a vallás a lelket eltöltő, adventi sejtelem.

Ez a szellemi s adventi mozgalom vezet mint legfőbb irányzat minden más vágy és törekvés és feszültség fölött s minden reménynél s kilátásnál ingerlőbb ennek a nagy várandóságnak az érzete. Hiába akarják azt lefokozni vagy letagadni; hiába iparkodnak a lélek vágyait csak a társadalmi haladásra s fejlődésre vonatkoztatni s azokkal azonosítani. Ez az irányzat nem téveszthető össze sem a természetes, sem a társadalmi fejlődéssel;

más a regiszterje, más a motívuma, sőt más az országa; országa ugyanis a lélek szellemi vágyainak világa.

Mikor azonban így kiemeljük a lélek adventi vágyait, ezzel nem akarjuk lekicsinyelni a természetes fejlődést, melynek szintén van adventi vágya, van isteni programja s ez a jobb és boldogabb világ itt a földön. Isten akarata szerint a természetnek épp úgy, mint a léleknek a jobb, győzelmesebb jövődőség a programja; jobb világot sürget a társadalomban épp úgy, mint az egyéni istenülésben. . lélek minden porcikája adventi erővel van megtöltve, melyek minden ingerre robbannak s tudományban, művészetben s technikában épp úgy érvényesülnek, mint egyéni tisztulásban, finomodásban s átszellemülésben. Ahol élet lüktet, ott mindenütt előre int; minden moccanása a jobbat sürgeti s mi magát ezt a lelket gyöngíténők, ha erőt, istenadta ösztöneit, ha haladást sürgető vágyait letörnők. Ez erőszakos s természetellenes benyúlástól megzavarodnék lelkünk s veszélybe jutna, hogy helytelenül tájékozódnék az élet földadatai körül. Hideg, sötét prófétáknak tartana, kik nem akarhatnak neki jót, mikor ily ösztönös hajlamait letörni s elfojtani akarják.

Mi tehát az advent s az örök vágyak hívei, ne szakítsunk szét, hanem egyesítsünk; ne állítsuk egymással szembe, hanem hozzuk összhangba az élet s a lélek adventi vágyait. Ha ellentétbe hozzuk, vagy ha csak elkényszeredve s kelletlenül dolgozunk a világ adventjén, az emberiség elfordul tőlünk,

mint akik félreismertük a természetes fejlődés adventjét, úgy tagadja meg majd ő is az örök adventet s megindul az örök adventből kikapcsolt életvágynak útjain. Már is arra tart. – Hiába mondanók neki, hogy elpusztul azon az úton s kárhozatba kerül; hiába akarnók elterelni a jobb világok vágyától és útjától. Nem hallgatna ránk. Nem hallgatna helyes ösztönből; mert nem az a hibája, hogy jobb világot akar, hogy haladni kíván; ez annyira nem hiba, hogy Isten akarata; hanem az a hibája, hogy a jobb világot csak félig akarja, hogy célját alacsonyra akasztja s vágyainak nem ad világfölényes lendületet. Ezen pedig nem lehet úgy segítenünk, hogy megállítjuk az emberiség haladását, hanem csak úgy, hogy haladási vágyát megtartsa s fokozva fölemeljük s nemesítjük érületét. Bolond ember az, aki a robogó vonatot úgy akarja megállítani, hogy eléje áll. A vonatot így megállítani nem lehet; ezt a vonatot meg nem is szabad megállítani; hiszen isteni erők lökik dugattyúit. Más valamit kell itt tenni. Föl kell szállni a vonatra; a haladás igazi s örök értékeire kell az emberiséget figyelmeztetni; tágabbra kell nyitni a lélek perspektíváit; több bizalomra s reményre kell a boldogságot szomjazó emberiséget rásegíteni és sok lendülettel s szeretettel dolgozni azon, hogy a vonat se a mulandóság homokjába, se a halál s a kultúrvég jegébe bele ne fúrja magát, hanem az igazi advent, az örök élet felé tartson. Az ember s az emberiség prófétai alak, előre néz, a jövőbe néz s a jobb jövőt vár. Ezt a fejet vissza-

fordítani, ezt az arcot hátracsavarni nem lehet!
Nem lehet, mert isten nem akarja. Nyissunk hát
neki utakat s menjünk teljes gőzzel az örök advent
irányában.

Az élet tükre

Van a zöld Stájerben egy időrágta, sziklás hegy s lábánál egy kis tó. Csak 3-4 holdnyi; nem is mély, mindenütt látni a fenekét. Pisztrángok süt-kéreznek mozdulatlanul a napsugártól átjárt vizekben s ha egyet lépünk, nyilsebesen cikáznak el a kristálytükörben, hogy odább ismét megmerevüljenek. De a cikázó pisztrángok játékán kívül látni ott más, bűvös színjátékot, a színek játékát, amelyet csak a napsugár tud játszani az átlátszó vizeken, ezeken a vastag kristályhasábokon s kékes és zöldes, opálos és smaragdos színekben törik meg rajtuk. Lépten-nyomon új fények s új világítások ragyognak szemembe s eltelem velük úgy, hogy szivárványos lesz a kerete mindannak, amit látok: hegynek, fának, fűnek, bokornak, sziklának. Ezt a fényt nem lehet leírni; azt látni kell. Aki nem látta, az nem tud róla. Elgondolni sem lehet; azt érezni kell. S csak aki látja, az érzi. Aki elgondolja, az csak a képét gondolja el; de milyen képet? Vérszegény, halavány képet; a meghalt napsugár árnyékát. S minél tovább nézné önmagában ezt az elgondolt napsugárt, ezt a hideg, kísértetnapsugárt, annál inkább elsötétülne s fázna tőle

a lelke. – S azokat a színeket sem lehet leírni; azokat is csak a valóságos napsugárral érintkező s töltekező lélek fogja meg. – Ha gondolataimban képletekre vinném vissza a vizet, kapnék sőt, hideg, láthatatlan parányiságokat; ha a napsugárt ölném meg s boncolnám szét, kapnék valami ős port, ős ködöt, ős füstöt, melyről nem mondhatok semmit s kapnék rezgést, mely nem szín s nem fény s nem hang s nem az én világom. Ez a boncoló elvonás voltaképp mindig gyilkos; a színeket kioltja, a hangokat elnémítja, az életet megöli s a dolgokat képletekké vékonyítja. De hát minek e sötét ürességbe elmerülnöm, mikor itt állok a színes, hangos valóságban s élvezem e makula nélküli szépséget, ezt a kifogyhatatlan s áradozó bőséget? A napsugár is kifogyhatatlanul omlik a felhőtlen égből s ez a kristályvíz is kifogyhatatlanul fakad s közvetlenül a hegységéből ömlik a tóba. Sziklák közül buggyan elő 2-3 méter szélességben; hullámai átvetődnek a vízi mohhal benőtt köveken, mialatt ütemszerűleg dagasztják s apasztják a kövek mohos taréját. Fenyők árnyékolják a vízfakadásokat s így az első hullámvetés nem lát napvilágot, hanem árnyékot; de tíz lépésnyire már a tóban simulnak el a hullámok s verőfény izzik tükrükön.

Amiről azonban ez a tó híres, az nem a verőfény s az opálos sugártörés, – hisz van az Isten szép világában ebből másfelé is elég, hanem arról híres a tó, hogy vak pisztrángok vannak benne s arról még híresebb, hogy ezek a vak pisztrángok idővel ismét visszanyerik szemük világát. Elvesztik

a sötétségtől s visszanyerik a világosságtól. A sötétségbe úgy kerülnek bele, hogy követve ösztönüket, mely őket a víz folyása ellen úszni készíti, belekerülnek a hegység üregeibe, azokba a fekete tavakba, hol nincs szín, nincs fény, nincs napsugár s mivel nem tudnak soká kitalálni onnan, hát belevakulnak. Ez a szemelváltozás azonban nem lehet lényeges, vagyis nem a szemideg, sem más lényeges része a szemnek nem pusztul el bele, hanem csak ideiglenes bénulásba esik; mikor pedig a halak visszakerülnek a napsugaras tóba, ott megint látók lesznek.

Mikor így a tó napsugaras fényszóródásait nézem s a kristályvizek vak lakóira gondolok: önkénytelenül a szellemi világ kristályos mélységei jutnak eszembe, melyeknek mi mindnyájan lakói vagyunk; több-kevesebb öntudatossággal, de kétségtelen bizonyossággal. Ezekbe a mélységekbe belevezet minket a nevelés, mely lelkünket fénnel, a tudás s a hit fényével árasztja el s ha van hozzá lelkünk, ezek a fények bennünk is csodálatosan bomlanak s törnek s a világnézet gondolataiban s a kedély hangulataiban jutnak öntudatunkra. A lélek hite Istenben s a győzelmes jóban, az ember vágyódása igazság s szeretet, öröm és szépség s jóság után, a lelkismeret tisztasága, a jóakarat ezerféle fényárnyalata, a lelkesülés s áhítat heve, az erényes motívumok ragyogó skálája. íme ezek a lelki világ kristályos vizei, telehintve fénnel s színnel, átítatva napsugárral, a Szentlélek tüzével. Ezekben a vizekben él az ember lelke. Mint a pisztrángok a stáieri

tóban, az embert is szín és fény S misztikus mélységeknél tükrözése veszi körül. Az élet, mely értelmetlen mélységekből fakad, az ember lelkében válik öntudattá s az Isten kegyelme, mint a legmagasabb s legmélyebb egeknek napsugara, vonzólag s biztatólag törik meg szemében.

De az életnek a stájeri tóhoz való hasonlósága még abban is találo hogy a fényes, szellemi világban is sötét, vak emberek élnek, megvakult lelkek, kik látásra születtek ugyan, de a látás hivatásából kiestek. Pisztráng és ember, ez egyik a vízben, a szellemi világ mélységeiben, voltaképp egyféle ösztönnel enged. Mint ahogy a pisztrángot ösztöne hajtja a vízfolyással szemben a hegy üregeibe, úgy hajtja a lelket a kutató ösztön, a kritikus ész az okok sötét mélységeibe, a dolgok s a lét eredetéhez föl. Az ember is a mélységbe szeretne bejutni. Mint ahogy a pisztráng vágyik a víznek forrása után: úgy szeretné tudni az ember is, hogy hol s honnan fakadnak a lét vizei. Mint ahogy a pisztráng a hegy sötét tavain át voltaképp megint napsugaras vizekhez remél jutni: úgy akarja magát az ember is átvágni a valóság sötétségén föl a belátás s a világos látás fényességébe. Nagyban hiszi, hogy eszével úgy fölméri a világot, hogy mindent megért; hiszi, hogy a világ mindenestül beléje fér. Ez a balhit elkapatott, vakmerő kutatóvá s elemzővé avatja őt s annyira elragadja, hogy a századok tapasztalatát, a bölcsek segítségét, az emberiség közmunkáját kicsinyli s azt gondolja, hogy nem szorul senkire, hisz van esze. Tud kutatni

és kritizálni, tud kételkedni és tagadni. Az ilyen szertelen lélek tényleg fényes vizekről sötétségbe tévedt s oly okos lett, hogy nem lát már a világon semmit fényből s napsugárból, jóságból s igazságból. Sötét van; de csak azért, mert ő lett vak.

Másokat másféle ösztönök visznek. Ők a víz hullámain, az élvezetek s örömök vonzását követve indulnak el. Érzik, hogy az életvágy titokzatos lüktetése több s boldogabb életet sürget. Érzik, hogy szeretetből való minden s ép azért nem lehet kín és semmiség a vége. Föl akarnak melegedni; élvezni akarnak s örvendezni, hogy ezt a több életet megtalálják s az élvezet poharát fenéig üríthessék, kiszűrik a lelkük szemét, a lelkiismeretet.

Sok ilyen megvakult s kiszúrt szemű lélek van a világnak Krisztustól elfordult, éjszakai oldalán. Ösztönök vezették őket oda, melyekre szenvedélyesen s meggondolatlanul s épp azért vesztükre bízták magukat. Kár értük! Tudom sajnálni azokat a szegény tévelygő lelkeket. Eléjük állok s rámutatok az opálos, smaragdos stájer tóra: nézzétek, ez a pisztráng hazája s nem az üreg, ahol megvakul. Nem tagadom, hogy az ész s a szív ösztöne előre hajt; az egyik mindent érteni, a másik mindent bírni kíván; azt sem tagadom, hogy a lét összefüggései a mélybe intenek s a mélységek vonzanak is; de azért mindenütt érvényesül az élet főtörvénye: látni akarok s nem vakulni; a léten épülni akarok s nem tönkre menni.

Borzongva gondolok a hegy üregeinek mélységeire, melyekből a kristályvizek fakadnak. Elis-

merem, hogy mélyek, hogy tiszták s titokzatosak, de míg ott benn vannak, nem az én világom vizei.

Én nem kívánkozom rájuk. Éppen úgy tudom, hogy vannak a létnek is mélységei s valamit tudok róluk; de ugyanakkor érzem s tudom azt is, hogy azok a mélységek sem az én világom s épp azért nem merülök el bennük. Engem nem azért teremtett az Isten, hogy a lét sötét mélységeiben megfagyjon a lelkem vagy hogy a nagy titkok mértéktelen kutatásának betegje legyek. Azért sem teremtett, hogy az életösztönt követve az erős, mert mértékes élet korlátjain túltegyem magam s jót s erényt, bünt s botlást szétkülönböztetni ne tudjak s erkölcsi vakságba essem: hanem a napsugárba bele s látónak teremtett, hogy a természet összes remeklésein s a lelki világnak fényes eszményein nagygyá neveljem önlelkem fényét, hevét, örömét s szépségét. Látó akarok lenni! Ne szúrja ki a szememet sem a tudás, sem az élvezet vak ösztöne. A fölvilágosodottság s a fejlettebb s boldogabb élet napszámosa akarok lenni; szomjazok tudást s a nemes, tiszta öröm nálam nem kopog zárt ajtókon; de egytől óvakodom; ne vezessen a kutatás a pesszimizmus s a tagadás jégbarlangjaiba s a kultúrhaladás s az erők fokozásának vágya ne törje le hitemet s bizalmamat, – lelkemnek virágát.

Ebből a tóból az élet problémája mint napsugaras szépség nézett ki rám; ráismertem s úgy éreztem, hogy övé vagyok.

Vizek, szemek és lelkek

Mily új világ kezdődött akkor, mikor a föld színén kis és nagy tükrök támadtak, – tengerek, tavak, folyók s harmatcseppek s ezekben nézték magukat az ég, a nap, a föld, a csillagok, a parti sziklák, hegyek és fák, bokrok és fűszálak!

Azelőtt ez nem volt így, hanem minden izzó és forró volt s minden fortyogott és robbant s ami most föld és szikla, az akkor tűz, gőz s izzó pára volt. Csak mikor azután minden lehült s a föld is salakos merevségbe fagyott, akkor, azaz hogy sok ezer év múlva jelentkezett az új s szebb világ szenzációja, *a víz*. Szenzáció volt bíz az s a világ csudája. Tudott folyni s el nem szakadni, tudott szivárogni s szűrönközni, tudott csorogni s csepegni, tudott alakokat öltetni s alkalmazkodni, tudott helyzetenergiákat rögtön eleven erőkké kiváltani, tudott mosni s olvasztani, tudott alkotni és alakítani, no meg tudta azt, amit itt különösen kiemelek, tudta az eget s hegyet valahogy magába fölvenni; tükrözni tudott! Ugy látszott, mintha látni tudna.

Ebből a csodálatos, új elemből lett szépség a földön. Addig bizony a világ csúnya volt; rögös,

merev, göröngyös, piszkos, poros volt; de a víz megmosta a földet s föllocsolta s fölűdítette s életet s, lelket adott neki. A csúnya föld most szépségbe öltözködött, a pázsit selymébe, a füvek bársonyába s bokrétás s virágos lett. S mindezeknek a fáknak, füveknek, virágoknak a lelke s élető nedve a víz volt; az szivárgott ereikben, az lűktetett sejtjeikben; attól lettek frissek s hajlékonyak s harmatosak s mikor már ennyi szépség volt a földön, hát természetes, hogy tükör is kellett hozzá. Mihelyt lélek vagy lélekszerű valami, hát az látni akarja magát s a maga világát. S így is volt; a világ szebb lett a víztől s a víz tükrén mindjárt meg is duplázódott; ott lebegett rajta képe. Amit tehát a víz teremtett, azt tudta tükrözni is.

S így tükröződött az őstermészet soká, nagyon soká a világ óceánjain, tavain s folyóin s bele nem fáradt. Ha a szél föl is borzasztotta a csendes tükroket, ha képeinek vonalai mindannyiszor szét is szakadtak s össze-vissza kuszálódtak is, ha a szépségből minden szélrohamnál karrikatúra lett is, se baj, a tenger és tó megint le is csendesedett s a csendes, évezredes tükrözés megint folytatódott. A víz a természetbe ivakodott, a természet meg a vízbe; vízből született s a vízből élt s ugyancsak vízbe merűlt s ott ragyogott a mélység tükrein.

De ezzel ki nem merűlt a teremtő Isten hatalma. Nem érte be vele az óceánok, a tavak s a harmatcseppek ragyogó szemeivel; mert hát a tükrok,

bármennyire s bármily finoman tükrözzenek is, de nem látnak. Azok a nagy tengerszemek mind vak szemek; tükröznek ugyan leget s kéklő hegyet, bokrot és fát, de az a tükrözés voltaképpen semmi egyéb, mint mozgás, rezgés, ütődés s ütközés; még nem látás. A tengeren s tengerszemen csak a fény rezgései ütődnek vissza; de a tenger s a tengerszem nem lát; csak úgy látszik, hogy lát.

Kellett volna hát egy új szenzáció; újabb, nagyobb s csodálatosabb mint a víz. Kellett volna elem, mely még ragyogóbb szépségbe öltöztesse a természetet, mint ahogy azt a víz tette s mely ezután azt különb módon tükröztetni is tudja. Ennek a csodásabb s finomabb elemnek különb tükröt is kellett hoznia magával; tükröt, melyen több férne el, mint az óceánon, s mely mélyebb lenne, mint a legmélyebb tengerszem s főleg, mely nemcsak tükrözni, de látni is tudna.

S ez az új tükröző felület, mely eget és földet összefoglal, – mely mindent aprít s semmit nem tör össze, – mely mindent összenyom, anélkül, hogy hajszálnyira is eltolna egy vonást – s melyen több fér el, mint az Óceán tükrén, a *psziké tükre*, melyet szemnek hívunk. S a psziké bevonult a világba és szeme volt. Új, ragyogó, tükröző felület, mely egy felsőbb világban keletkezett s ott ragyogott az ősi vizek fölött húzó vadlúdnak, a lápokban evező vadkacsának, a rikácsoló nádi verébnek s a sütkérező katica-bogárnak szemében. Ezek a szemek mind a psziké tavai s tengerei lettek, még pedi? látó vízcseppek, látó tavak és tengerek!

S ezek a tükrök azért voltak másféle tükrök, mert nem a víz, hanem más elem, más finomabb, folyékonyabb, alkalmazkodóbb, fölvevőbb, szivárgóbb s lüktetőbb elem alkotja őket s azt úgy hívják, hogy *lélek*.

Ez az elem arról nevezetes, hogy ez nemcsak visszaveri a sugarakat, hanem hogy a maga erejéből felel rájuk. A verő ütésekre fényekkel s a rezgésekre színekkel válaszol, még pedig úgy, hogy ami beléje ütközik, az mindjárt más alakba, tudniillik fénybe s színbe öltözik. Itt a tükrözés tehát már cselekvés és alakítás is. Ebben a rezgésekből fényt s színeket alakító cselekvésben egy csodálatos erő lép fel, mely adni tud, adni valamit, amit különben az egész anyagi világ nem tud. Az éter hullámai csak ingerek neki, melyekre ő felel, melyekből fényeket s színeket varázsol s az anyagi világ rezgő mechanizmusát színező, festő, fényező, aranyozó művészettel a megézés, a meglátás világába emeli. Ez a látás alkotás; ez a látás az anyagi valóságnak több valósággá való növelése.

Íme, tehát a psziké tükröző tengereiből, a szemekből emelkedik ki az az új, az a színes s fényes, ragyogó világ. E részben az új világ a régivel párhuzamosan halad. Az a régi, az az alsó világ ugyanis szintén tengerekből született, a víz tengereiből, – éppen úgy ez az új, ez a felső világ is tengerekből való, a psziké tükröző mélységeiből. E mélységekből való tulajdonképpen szépsége. Lélek nélkül ugyanis a világ csupa rezgés, mozgás, iramlás, sugárzás volna, de nem

lennének meg benne az alakító, központosító, formáló s szépséget teremtő elvek. Ezek nélkül pedig nincs szín, sem hang; nincs ének, sem illat, sem szépség. A világ a lelken lesz szép igazában. Az anyagi világ a maga gépszerűségében csak durva alapozás; a mechanikai világ még csak kikezdése a világnak, azért hát csúnya, fejletlen, szintelen s hangtalan; de mikor a lelkeség fokára lép föl, akkor elváltozik s új, fölséges szépségbe öltözik. Ez a szebb lét egyszersmind több lét s nagyobb valóság. Nem a mechanizmustól lesz több, hanem attól az új elemtől, a lélektől, mely a mechanikát színné s hanggá, szépséggé s harmóniává fejleszti. Ha pedig azt mondja nekem erre valaki, hogy a mechanizmus, az a rezgő anyag önmagában létezik ott künn, a hang, a szín pedig csak a szemben, a lélekben létezik; annak én azt felelem, hogy az anyag, a rezgés s a szín s a hang egyaránt létezik, de más-más milióban. A mozgás tényleg valóság s a hang és szín is valóság, de a szín és hang már folytatása a mozgás valóságának más milióban. Az anyagból fakad a mozgás, a lélekből pedig fakad a szín s a hang; ezek mind valóságok, de sajtáságos valóságok. S a szín és hang több s magasabb valóság, mint az anyag s a rezgés és nagyon helytelenül járna el, aki a színek s hangok mögé nyúlkalna, mintha ott volna az igazi valóság. Dehogy is van az ott; hiszen az ott a kezdetleges, a még meztelen, nyers világ; ez pedig itt a több létbe öltöztetett s az élet értékeivé kidolgozott világ.

De hát voltaképpen tengerekről s a psziké tenger-szemeiről van szó! A psziké világában a látó s ragyogó szemeken kívül még csodálatosabb tükröző felületek vannak, melyek szintén szemek, melyek szintén látnak. De azokban a szemekben már nem a fények s színek hullámai, hanem a dolgok belső valóságai tükröznek. Mintha megnyílnának s tartalmukat tárnák ki s így érintkeznék velük a psziké. Ezek az új s felsőbb tükröző felületek az értelem örvényes szemei, melyeknek tükrözései lesznek a fogalmak, az ismeretek, a rendszerek, szóval a világ a maga belső alkatában s ez a meglátás az értelmi tudás.

Kell ilyen tükröző felületnek is lennie. Mert miért tükröződnék csak a dolgok felülete s miért öltöztetné a lélek színbe s szépségbe csak a világ külsejét, miért ne a belsejét? Hiszen a belseje még gazdagabb s az alakító léleknek ott tágabb tér nyílik; ott többet láthat; ott mélyebb mélységbe merülhet, hogy azt azután szellemi tükrözésben, vagyis megértésben ragyogtassa föl önmagán. Igen, tükrök kellene, melyek a mélységeket tükrözzék, a dolgok lényegét, a létnek értelmét; tükrök kellene, melyek a létnek lelkét fogják meg, azt emeljék ki s ragyogtassák föl. Ide tartozik a tudomány s művészet világa s itt tükrözik a végtelen Isten is, jóllehet csak úgy mint Szent Pál mondja: „most tükör által homályban látunk” (I. Kor. 13, 12.). A lélek értelmi tükrére esik az Isten árnyképe s a lélek észreveszi s elgondolja, hogy mi lesz a valóság, ha az árnykép is ily nagy,

ily szép, ily kimeríthetetlen. E meglátásokból valók a művészetnek sugalmazásai s a szépségnek bemutatkozásai is. Korszakok és kultúrák, filozófiák s művészeti irányok ki nem merítik ezt az itt bemutatkozó nagy valóságot. Mindig van belőle s mindig marad belőle. Mindenki, aki meglátta, azt gondolhatja, hogy ő látta meg az egészet s az igazit, pedig dehogy látta az egészet, inkább csak új vonást, új árnyalatot vett észre belőle.

Van azonban a psziké e tükrözésének is egy nagy baja s ez az, hogy e tükör fölött is ólmos, fekete felhők függhetnek s az ember nem világosságot, hanem sötétséget néz ki a maga számára a világból, vagy hogy e tükröt is fölborzaszthatja a vad eszmék szélvésze s fölkorbácsolhatja az ösztön s a szenvedély erőszaka s akkor irányt veszünk s a tévelyt igazságnak s az igazságot tévelynek vesszük s oly mécsessel világítunk magunknak, mely sötétséget áraszt s az öreg estéből éjszakát csinál. Látjuk ezt filozófiákon, melyekben nemcsak látás és igaz tükrözés, hanem változó fölfogás, érzés és ízlés, hajlam és kedélyhangulat érvényesül s ahogy a víz tükre nincs biztosítva a szél rohamai ellen, úgy nincs biztosítva a psziké értelmi tükre a megzavarodások s hullámzások ellen. így azután a hullámzó psziké épp úgy, mint a hullámzó víztükör, torzképet ad.

Van azonban a léleknek még egy tükre, mely a legmagasabban fekszik; egyszersmind a legátlátszóbb s a legnyugalmasabb s ez az, melyen már nem az éterrezgések változnak el színekké«

sem az, mely a valóság belső mélységeit tükrözteti, hanem az, melyben a lélek öntudata tükrözik. Ez az a tükör, melyben az ember meglátja a maga tulajdonképpeni képét. Ha a lelkiismerete tiszta, akkor a képe szép, sőt eszményi, – ha azonban a lelkiismerete rossz, akkor a kép torzkép és utálatos.

Ennek a tiszta tükörnek pedig az a tulajdonsága, hogy semmiféle külső hatalom nem képes a színét fölborzasztani s belső kristályosságát megzavarni, hacsak maga nem zavarja s nem korlácsolja föl nyugalmát. A fizikai s kozmikus erők, sőt a fiziológiai tényezők s ami még csodálatosabb, saját ösztöneink s hangulataink szintája fölött fekszik az öntudat e fölséges lélektükre. Hegyi tó ez, melyhez a völgyek zaja föl nem ér! Fölötte áll az erkölcsi öntudat e szintája a gazdasági harcoknak, az ipari, üzleti hullámzásoknak s pénzváltásoknak. Politikai alakulások, nemzeti szenvedések, népfaji szenvedélyek kiszámíthatatlan bonyodalmai állnak vészthozó hatalmak gyanánt életünkbe; belekavarnak a háború rémségeibe; földúlnak családi otthonokat, gazdasági jólétet; gyászba borítanak szerető lelkeket s nemzedékeket söpörnek el nyomorúságba s halálba; a lélek szenvedhet s szenvedhet keservesen az érdekütközés s a kegyetlen erőmérkőzés világában; de mindezeknek az esélyeknek hatalma nem ér föl addig, hogy az öntudat kristályos mélysége elhomályosodjék s a tükröző felület fölkaradjék; sőt ellenkezőleg, minél nagyobb lesz « sötétség a

fizikai s nemzetgazdasági, személytelen hatalmak harcától s minél kevesebb értelme lesz az életnek ott, hol az érdekek ütközésében csak pozdorja számba megy: annál jobban, annál biztatóbban világít a kristályos mélység s annál ragyogóbban tükrözik rajta az élet, a küzdelem s a szenvedés értelme. Ideális, szép arc gyanánt ragyog elénk az öntudat tükréből a lélek, melynek nyugalma s biztonsága a lelki egyensúlytól van s ereje éppen világfölényességében rejlik.

Lent mindenütt harc és ütközés van s lesz ezen-túl is. A víztükröket fölborzasztja a szél s az értelmi tükrözést megzavarja a kétség s az értelmi ismeret tökéletlensége. Közéletünkön épp úgy vonaglik végig a szenvedés, mint idegeinken.

Csak egy tükör ragyogtathatja föl magán a világ, a lét s az élet szépségét s harmóniáját, ez a tiszta lelkiismeret s a nemes öntudat tükre. Voltaképpen pedig az nem is az ember képe már, ami ott tükrözik, hanem amint az írás mondja, az örök Isten arcának fényessége, mondjuk e fényesség egy egy ragyogó foltja: „Ránk van jegyezve, Uram, orcád világossága”, azért azután „öröm van a szívemben”, öröm és béke és harmónia.

Ez a tiszta, kristály öntudat a világ s a lét értelme. Isten ezt a tükröt állította bele s teremtésbe, melyben meglássuk önmagunkat és az át-fürkészhetetlen Isten fényének visszasugárzását. Így értjük azután a teremtés tükreinek belső rangfokozatát is s világos lesz előttünk, hogy kellett a világba víztükör, mert értelmetlen és céltalan

és csúnya lenne a világ víz nélkül; ugyancsak kellett a teremtésbe tükröző psziké, mert először színbe s fénybe, azután pedig értelmi világosságba kellett az anyagi világot állítani s értelmetlen lenne a mozgás, ha életben nem folytatódnék; de mindenekfölött kellett a mindenségbe a lélek öntudatának tiszta tükre, melyben harmóniává olvad a lét összes küzdelme és szenvedése.

E tükrön ragyog föl a lét s az élet értelme s a jónak a rossz fölött s az életnek a halál fölött való győzelme. E ragyogás az Isten arca fényességének sugárzása.

A Velencei-tó partján

Mily sajátságosan csendes s titokzatos világ ez a Velencei-tó, ez a hangtalan magány a partokon, hol legelő váltakozik tarlóval s szürke szántással, túl pedig a sukorói dombok, régi gránithegyek szerény maradványai gunnyasztanak s tükröződnek a víztükörben, mint ahogy régen gránitcsúcsaik tükröződtek az akkor háromszor-négyszer nagyobb s mélyebb tó felületén. Partjait nádszegély övezi, – nádcsíkok nyúlnak végi rajta; nádsombékok emelkednek ki belőle költőhelyekül az áprilisi hangos madárvilágnak. Valami mélabús hangulat van e tájra, e csendes partvidékre kiöntve; alszik itt minden s a természet itt nappal is álmodik. Ámbár nem zavarja a szellő suttagása a nádasban; a vonat is végigdübörög ugyan a parton, de zaja hamar elül, különben is úgy hangzik az itt, mint mikor a távoli vásár zajának egy-egy hulláma bevetődik a csendes templomba s a csendben hamar megpihen, mintha megérezné, hogy itt hallgatnia illik. A zaj után, az elhaló harangszó, vagy a csorda elnyújtott bőgése után megint csend van itt, titokzatos csend, csend és örökkévalóság. Az idő ugyan itt is vár. váltakozik itt is tél és nyár;

a nád fakad s azután sárgul s lenyesik s elviszik; vonulnak itt is felhők és jönnek rajokban az ég madarai, jönnek nyugatról s északról s vonulnak keletre s délre s megfordítva s akkor a velencei tó az ég hajósainak nagy nemzetközi kikötője, ahol megszállnak s megpihennek s úgy érzik magukat, mint otthon. Van is sok mondanivalójuk s áprilisi éjjeleken folyik a berregés, csicsergés, rikácsolás, gagyogás, geggenés; egy nádszigetről a másikkra üzenetnek egymásnak s minden nádzsombékban beszélgetnek grönlandi, szibériai madárnnyelven, a jégmezők s a tundrák nyelvén. De ha jár az idő a velencei tó fölött is, a történelem bizony nem jár itt, itt nincsenek nyomai. Ha a házakat a partokon most másképp építik is, mint ezer év előtt s ha a kondás szüre másképp is van hímezve, mint azelőtt, ez a kis történelem csak a nádas széléig hat el s ahol a nádas kezdődik, ott kezdődik az örökkévalóság. A vízen nem jár gőzhajó, hanem csak vadkacsa evez, most úgy, mint sok ezer év előtt; a vadludak úgy húznak ki esténként a tóra, mint a teremtés hetének csütörtökén, amikor lettek; a bíbic úgy jajgat ma, mint ahogy jajgatott az ősebernek fülébe s az ábránd és álom itt meg nem szakadt sem tatárjárástól, sem törökhódítástól. (A természetnek békéjét itt nem zavarja semmi; máshol bizony kegyetlenül s kegyetlenül fölverik nyugalmát; a hegyek oldalait kikezdi kőbányákban s sziklafalaikat át-fúrják alagutakká, az erdőket letarolják, a földet főlszántják, a tavakon gőzhajók járnak: de a

velencei tavon sok ezer éves pihenőben pihen a természet; nem zavarja semmi, semmi. Ha ez a tó a régi Görögországban van, ott a természet álmának misztériumait ünnepelték volna partjain s misztikus filozófok lestek volna el a lét titokzatosságának motívumait; lesben hallgatóztak volna ott, ahol a misztérium szóba áll azzal, aki nem szól s aki úgy jön ki ide, mint akinek nincs semmi mondani, hanem sok-sok hallani valója.

De hát a velencei tó most magyar tó s így a magyar lélekhez is van szava s annak azt meg kell értenie. Nekünk is, mikor csendes alkonyatban a tavon pihen tekintetünk s a lilás, bíboros láthatárnak széles medencéjében úgy villognak felénk a nádszegélyes vízfelületek, mint opál tükördarabok, meg kell éreznünk a lét titokzatosságát, – hallgatóznunk kell nemcsak a vezérgúnárok sikkantására, hanem az alvó természet lélegzésének ritmusára is s érdeklődnünk kell, hogy nem lebbenthetjük-e szét, ha bár csak pillanatra is fátylát s nem követhetjük-e álmainak fonalát, mikor lábujjhegyen jár körülöttünk a sejtelem s meghív, hogy kövessük?

Lelkemnek kell hangossá válnia e csendben s szememnek kell látásra ébrednie ez álomban.. A zajos világból kikapcsolt s itt pihenő szépségnek ingerré kell válnia, ennek az édes semmittevésnek teremtő vággyá és teremtő erővé kell átváltoznia lelkemben, motívumokat kell szolgáltatnia, melyekből tó, nád, berregés, azután megint csend és lilás látóhatár szellemi világommá át-

teremtessenek. A csendes tó csak szimbóluma egy más mélységnek s egy más tükrözésnek a lélek világában, ahol azután a nádban, tóban, lilás égben jelzett szépség tisztultabb és sugárzóbb formákat ölt. Ami itt környez, az mind csak kikezdés, az mind csak jelzés s a folytatásnak egy más teremtésben, más elemekben s miliőben kell megesnie, hol a nádas lengése a vonalak s formák harmóniájává s a csend zenévé válik. Ez a tó, hol ezredéves változatlanóságban pihen a lét és nem ébred és nem siet, a szellemi világ csendes és föl nem mérhető mélységeire emlékeztet s lelkeim úgy imbolyog rajtuk, mint a vízipók itt a tavon; ez is érzi tán, hogy van itt mélység, mely az övé, de amely föl nem tárja, csak megsejteti örvényeit.

Mi sem haragszunk létünk mélységeire, ha nem is mutatkoznak be; hogy ha csak megéreztetik s megtapasztaltatják velünk értékeiket. S azt ugyancsak megteszik, hiszen belőlük valók a reális világnak emberi szemléletei, a világnak a lélekben kiváltott benyomásai, a szellem csodálatos reakciói; belőlük való az a másik meglátott, megérett, hangulatokba s harmóniákba öltöztetett világ, melyet a lélek néz ki s emel ki magának, a mi világunk, telve új, nagy, sőt reánk nézve legnagyobb értékekkel. Hány ilyen érték van a szellemi világban, a nagy hitben s az intuícióban, a vallásos bensőségben, a művészi ihletésben, a jóindulatban, a hűségben és a szeretetben! Annak a szellemi világnak öntudat alatti mélységei tele vannak érzékkel a harmóniák iránt s ez az automata harmonikus

lelkiség azután kiverődik az öntudatban, filozófiai, matematikai, geometriai s művészi formákban s ami legalul öntudatlan forma s azután följebb már megérzés is, az itt fönn, a lélek teljes öntudatában problémamegoldás és képletmegfejtés, szóval meglátás és élvezet lesz.

Ezek a mi legvalóbb s legértékesebb értékeink s legjobbaink ezeket keresik s épp azért legjobbaink, mert találnak is belőlük eleget s találnak folyton. De valahogy rá kellene segíteni mindnyájunkat ez értékek meglátására s munkálására; rá kellene segíteni az embert, hogy mikor az élet alacsonyabb értékeit erejének s tudásának megfeszítésével termeli, – mikor karddal, ekevassal, kalapáccsal küzd a léiért, – mikor a föld hantjai közt kenyeret s a föld méhében gazdagságot keres, – mikor potykát halász a Velencei-tóban s gyöngyöt a tengerben, – mikor vágja a nádat s töri a sziklát, hogy akkor tudjon kiállani az ilyen csendes tónak a partjára is és tudja megérezni ezt az ezeréves csendet s mozdulatlan örökkévalóságot. Merüljön el a láthatár szintengerében s mikor ott fenékre sehol sem akad, nyúlják meg látása sejtéssé s nagy hitté s térjen ki a mechanikai világ szerény korlátaiból a felsőbb, emberi világba, a hit, az igazság, a szépség és jóság, az érzések és sejtések, a megnyugvások s bizalmasságok, a csendes örömök s a mély élvezetek világába. Érezze meg, hogy a föld és ég, ez a tájék, tó és nádas csak ingerlő s izgató szer, mely arra való, hogy a lelket érintse, ingerelje és ébressze, arra való, hogy meg-

termékenyítse s a tulajdonképpeni emberi világ teremtésére, a kialakítására képesítse. Ettől a világ szimbólumaiban meglátott s megérzett lelki tartalomtól lesz az ember lelke világos, ezekből lesz erős és boldog.

Ezzel nem azt mondom, hogy azt a másik, gazdasági értékeket termelő világomat megvetem; nem vetem meg, hiszen tudom, hogy rajta állok s épülök; azután azért sem vetem meg, mert az is az én világom. De mily alacsonyra függesztem életemet, ha be akarnám érni e gazdasági értékekkel! Itt a parton is szalad a vonat; hoz szenet, vasat, petróleumot; itt a tó körül is messzire nyúlnak el az agárdi, a kisleludi s pákozdi földek S azokon búza, kukorica, cukorrépa terem s a Gárdonyban megálmodott nyaralók hesyett deszkakalibák gunnyasztanak a parti sárban, ahol eladják a levágott nádat; tovább délfelé ott fehérlelenek a börgöndi istállók és aklok bégető és bőgő jószággal; f értékek ezek mind, melyeket gondolat és történelmi fejlődés állított a létbe, értékek és én nem tagadom meg őket de hát azt az én igazi, azt az én lelki világomat még jobban szeretem s még többre becsülöm, melyet nem a szillogizmus, nem a logaritmus tákol össze s melyet nem mechanika, sem kézi, sem írás munka nem teremt meg, hanem a lét nagyságát s titkait megérző mély tisztelet sugalmaz s a meglátásból fakadó gyönyör s a szépségen ujjongó szeretet alkot meg.

Ezt a mi világunkat, mely tulajdonképpeni kultúránk is, kellene kiépítenünk sok hozzáértéssel

s finom megérzéssel s ferre a megértésre s meg-
 érzésre teszünk szert a velencei tó partján csak-
 úgy mint a Magas Tátrán, ha hármás érzés tud
 fakadni lelkünkben, ha *csodálkozni, tisztelni, szeretni*
 tudunk. „

A *csodálkozás* a fölfedezések géniusza. A világ
 tele van fölséggel, titokzatossággal és szépséggel
 s aki meglát belőle valamit, az csodálkozni kezd.
 Akiben nincs csodálkozás, abban nincs új meg-
 látás. Lehet benne tudás, – lehet, hogy szillogiz-
 musainak láncán, mint a pók a pókhálón, végig-
 siklik s az okság fenekére jut el, – lehet, hogy
 képleteivel nagyhamar eligazodik a chemiai s
 fizikai erők sorain s csomóin, – lehet, hogy ki tudja
 préselni szereivel a föld zsírját s kilombikozni a
 velencei tó rádiumát; de ha lelkének más reakciói
 nincsenek, ha a világ benyomásaira csak kép-
 letekkel tud felelni s magából nem tud semmit
 sem adni s nem tud csendes hanggal felelni, akkor
 ő is csak jó készülék, ő is csak darabja a termé-
 szetnek, de nem lélek. Az ilyen meggazdagodhatik
 a hanttól, a nádtól és pontyból, de maga nem
 gazdagít senkit.

A csodálkozást azután a *tisztelet* kövesse. Tisz-
 telet a világot átjáró nagy akarat iránt, az Isten
 iránt. Ő művében áll elénk; a világ az ő tükre.
 E nagy, ragyogó tükör helyén semmiség lehetne,
 most pedig semmiség helyett ez a színpompás
 valóság áll; de akár a semmiség sötétlenék itt,
 akár pedig tényleg ez a mindenség ragyog itt
 most felénk, a földolog mégis a világ mögött álló

s minden mindenségnél ragyogóbb s fölségesebb, szükségszerű, örök szépség, az Isten. S ez örök s fölényes valóságban úszik a világ s tükrözteti a végtelent. Ezért telik el a lélek öntudatlanul is tisztelettel a természet iránt; úgy érzi, hogy itt lakik valaki, akinek a mindenség a sátra s föld és csillagok rojtjai a sátornak. S ez a tisztelet mindig tartózkodó is, mert nemcsak nagynak s szépnek nézi a világot, hanem úgy tetszik neki, hogy minél többet néz ki belőle, annál idegenszerűbb neki. Úgy járunk a természetben, mint idegenben; idegenben azért, mert folyton újat látunk s e kimeríthetetlen bőségtől megint csak tiszteletre hangoltatunk. Az nem bánt, hogy nem készülünk el vele, sőt azon örülünk, hogy a világgal s léttel el nem készülhetünk soha, nem készülhetünk el pedig vele nem a világ, hanem a lélek mélységei miatt. Folyton új meglátások, új megérzések, új sejtelmek, új énekek fakadnak a lélekből s nem éri be azzal, amit egyszer már meglátott és megérezett. Folyton újra meg újra alakít és alkot, mert az ő világa az ő akciója. Nincs benne merevség, nincs befejezés, hanem életté s mozgássá vált ki mindent. Azért a természetben sem keres számokat, hanem ritmust, – nem képleteket, hanem formát, – nem fogalmat, hanem megérzést; – nem akar magyarázni, hanem meglátni, – nem szétszedni, hanem csodálni, – nem akar fenékre jutni, hanem úszni, – nem gondolja, hogy a végtelent s titkait fölérte, hanem azt, hogy bírja, élvezi és szereti. Nem csoda végre, hogy e csodálkozó tisztelet

lépten-nyomon *szeretetre* ragadtatik. Hiszen amit csodálunk s tisztelünk is s ami úgy szeret minket, hogy folyton belénk köt s ingerel s azért ingerel, hogy több életre s nagyobb boldogságra segítsen, azt nem szeretni nem lehet. S mivel a lét csupa arány és mérték s mint ilyen csupa lappangó és néma ritmus, ha ez a sok néma ritmus s finom inger valahol egy érzékeny lélekkel találkozik, akkor e lélekben zengő életté, tehát énekké, örömmé válik. Van ritmus s szunnyadó harmónia mindenfelé elég; itt a tó partján is, a nádcsíkokban, az álmos felhőkben, lilás távlatokban, a víztükör villanásaiban. Minden darab vidék csupa lény, csupa forma és alak és szín, csupa jel és jegy, mondhatom, hogy hangjegy; minden vidék tehát egy lekottázott ének. De hol az énekes? Az énekes a lélek lesz, mely e jegyekre, az ének és öröm ez ingereire felelni tud. Minden ének már felelet, felelet, melyet a lélek kiált a világba. A világban a szépség s jóság s még a küzdelem s a kereszt is csupa jegy, még pedig a mélyen érző s az isteni harmóniát magában hordozó léleknek szemeiben hangjegy s ének és öröm ezekből csak általa és benne lesz. Aki pedig énekelni tud, az szeretni is tud.

Vonuljunk hát ki a természetbe a lét titkait megérző tisztelettel s szeretettel s akkor a Velencei-tóparton is megérezzük a lét s az élet titkait s a lefátyolozott fölség szétlebbenti fátylát s szóba áll velünk.

A szociális munka lelkülete

Sokféle küldetés van a világon s mindannyinak közös jellege, hogy *nagy célokat lélekkel* szolgálnak. Küldetésben jár a tudós a tudományhoz, aki azt tévedéseitől meg tudja tisztítani s lángeszével új látóköröket tud megvilágítani; küldetésben jár a művész, akinek lelkében a művészetnek új inspirációi fakadnak; küldetésben jártak a próféták és szentek, kik a világot tespedéséből föl akarták rázni, hogy új lelket verjenek bele, de sehol annyi küldetés, sehol annyi próféta és reformer, mint a társadalmi élet terén, mert sehol annyi kín és szenvedés, sehol annyi epedés és remény, mint itt. A szenvedő emberiség fáradt szemmel néz ki azok után, kiknek *missziójuk van szenvedéseihez*.

Természetes tehát, hogy épp ehhez a szenvedő, bűnös, gyötrődő s elmaradt társadalomhoz indultak ki sokan s mindnyájan boldogítani és segíteni akarták s ugyancsak mindnyájan hitték, hogy missziójuk van hozzá. Ők *kittek a lélekben*, mely lelkesítette s tüzelte őket. De épp ezen a lelken fordult meg minden; mert hiszen lelkes emberek voltak ezek a reformerek mind, de megvolt-e a társadalmi munkához a kellő lelkük? Milyen ez

a lélek? Pozitív vagy negatív erőkkel legyen-e megtöltve, –sötétséget vagy világosságot árásszon-e – szeressen vagy gyűlöljön-e, építsen vagy romboljon-e? Mert igazi küldetése csak annak lehet a társadalomhoz, ki azt belátással s türelemmel tudja kezelni, ki azt a társadalmat nem darabokra tépve, hanem az egészet összefogva tudja szolgálni; ilyen lelke pedig nem mindenkinek van. Erőszakos reformer sok van. Vannak, kik nagy erővel, mély érzéssel s tüzelő szenvedéssel indultak ki, még pedig épp azokból a társadalmi rétegekből, melyek a fölszabadulást várják; vannak olyanok, kik jöllehet nem a szenvedő s jólétért küzdő társadalmi osztályokból valók, de erős társadalmi ösztönökkel rendelkeznek s részvétekből s együttérzésből azonosítják magukat a szenvedőkkel: a baj azonban az, hogy a legtöbbje nemcsak hevül, hanem gyűlöl s hogy a lelkesedés is, a részvét is bennük elkeseredéssé fajul. Ők törni, zúzni, a világot politikai fölforgatással s általános világsztrájjal akarják megreformálni. Lelkesedésüket a gyűlölet s elkeseredés inspirálja. Használják ugyan ők is a világnak, mint ahogy használnak a kráterek kitöréseikkel, hisz a lávából termőföld lesz; rendet teremtenek ők is, mint ahogy rendet teremtenek a fenékhullámok, mikor tengerparti tartományokat végigöntöznek: de azért e törésben-zúzásban, az elkeseredésben s rengetésben nincs nagy köszönet; mert csak explóziók, de nem építések. Igazi társadalmi missziójuk csak azoknak lesz, kikben a lélek nemcsak ösztön és természet, nemcsak szenvedés és

szenvedély, hanem akikben a lélek erény és szeretet; missziójuk azoknak lesz, akikben a szenvedést és szenvedélyt egy felsőbb törvény mérsékli; akikben az ösztön magas erkölcsiség s nagy ideálok uralma alatt áll; szóval, akikben az *embertársakért való hevülés nemcsak tömegérzés, nemcsak fölzaklatott részvét, hanem erény s akiknek társadalmi érzésük magas, erkölcsi kultúra.* Ma már úgy gondoljuk, hogy a társadalmat nem erőszakos kitörésekkel, nem expozív lökésekkel lehet előbbre vinni, hanem fejlődéssel s a fejlődést szolgáló munkával, mely az élet szebb, nemesebb formáinak kialakítása legyen. E fejlődéstől várjuk, hogy a jobb társadalom a több belátás s a több jóakarát révén alakul majd ki, melynek útja az ösztöntől s erőszaktól el az erkölcs s az erény felé haladjon. Ez a fejlődés egyes társadalmi osztályok szenvedéseiből indul ugyan ki, de csak az össztársadalom együttműködése segíti győzelemre. Ez együttműködésben résztvesznek egyesek s osztályok; mindazok, kik mások baját is közös, szent ügyüknek tekintik, kik az elmaradottat, az ügyefogyottat, az elnyomottat, a szenvedőt testvérüknek nézik; kik a nyomort s bűnt közös szegényüknek tartják, az elnyomottak segély kiáltásában pedig saját lelkük fohászait hallják. Amely társadalom a közérzés s a közreműködés e fokára emelkedett, az átérzi s megérti társadalmi misszióját; abban megmozdult a társadalmi, testvéri érzés; abban a társadalmi ösztönökből erény, a társadalmi tömegpszikológiából nemes, erkölcsi érzés lett. *Ez az érzés adja a szociális, a társadalmi missziót!*

S ezzel rámutattam az alapra, melyre *szociális misszió-társulatunkkal* ráálltunk. – Küldetést foglaltunk le magunk számára a szenvedő, elmaradt s bűnben senyvedő társadalomhoz, de küldetést, melyet kettős erkölcsi lélekkel fogtunk meg. Megfogtuk azzal a lélekkel, mely *e társadalmi munkában szigorú kötelességet lát s azt vállalja*. Megfogtuk azután azzal a lélekkel, mely *e küldetésre erényből s nem ösztönből, krisztusi szellemmel s a folytonos munka szeretetével indul ki, mely a legfőbb ideáloktól sugalmazott lélekkel akarja szolgálni a társadalmat*.

Ami e törekvésnek az első jellegét illeti, azt, hogy a társadalmi munkában erkölcsi kötelességet látunk, arra nézve csak azt mondom, hogy mi ezt a szó szoros értelmében szigorú kötelességnek nézzük. Mi azt gondoljuk, hogy rossz, lelketlen emberek volnánk, ha testvéreinket föl nem karolnók. Az emberiség valamiképpen ugyan mindig tudott az efajta kötelességről; de azelőtt ez a tudat bizonytalan s elmosódott volt; most pedig leküzdhetetlenül jelentkezik lelkünkben. Azelőtt könnyen túltettük magunkat rajta; de most a becsület s a tisztesség súlyával nehezedik reánk s úgy érezzük, hogy nem vagyunk igaz emberek, ha azt nem teljesítjük. Azelőtt erényes gyakorlatnak tartottuk ugyan, hogy a szegényeken segítsünk s tettünk is egyet-mást az érdekükben; de most éles kardként vág bele szívünkbe Krisztus szava, hogy az üdvösség is attól függ, hogy testvéreinket hogyan szerettük, – hogy adtunk-e ételt az éhezőnek, italt a szomjuhozónak, befogadtuk-e az idegent, meglátogat-

tuk s gondoztuk-e a betegeket? A társadalmi misszió szelleme tehát e kötelességnek mély át-
 érzése, – átérzése annak, hogy e kötelességtudat
 társadalmi előkelőség s e tudat hiánya társadalmi
 barbárság. Természetes, hogy e kötelességeket gya-
 korolhatja mindenki s hogy azokat kell is minden-
 kinek gyakorolnia. Ezeket gyakorolja a házban a
 hitves, a családban az édesanya, ezeket teljesítheti
 a reggeltől-estig elfoglalt férfi és asszony; de van-
 nak, kik e részben sokkal többet tehetnek, kik
 szinte várják e hivatást s ezek számára s a tár-
 sadalmi kötelességeknek, az előkelő, finom, társa-
 dalmi érzésnek gyakorlatára alakítottuk a társulatot.
 Mi komolyan, lelkiismeretbelinek, krisztusinak
 tartjuk e kötelességet s minél többeket szeretnénk
 csoportosítani e társulatban azok közül, kik
 családjuktól s hivatásuktól e munkára rászánhatják
 magukat. S ez némileg már sikerült is; mert van-
 nak tagjaink, kik nemes buzgalommal egészen
 ennek szentelik életüket, kik szabályok alatt együtt
 is laknak; vannak ismét olyanok, kik bár családi,
 hitvesi, hivatási kötelékeikben megmaradnak, de a
 társadalmi mentő munkának nagy, szigorú köteles-
 ségét érzik s aszerint komolyan s lelkesen dolgoz-
 nak embertársaik javán.

Én mindezeket a hölgyeket szívem melegével
 üdvözlöm s örülök rajta, hogy Isten nekik a társa-
 dalmi kötelességek ez élénk, mély s komoly érzetét
 nagy kegyelemképp megadta. E krisztusi érzésükkel
 becsületére válnak az egyháznak; ez előkelő, társa-
 dalmi érzéssel dicsőséget szereznek a magyar név-

nek; főleg pedig értékes, meleg, isteni élettudatot foglalnak le önmaguknak! Mindezen érdekek azonban azt is kívánják, hogy az érzések tért foglaljanak, – hogy lelkes közreműködőket toborozzanak s társulatunkból erős, életképes szervezetet csináljanak. S azért minden alkalommal arra kérem a mélyen tisztelt hölgyeket, kik velem a krisztusi érzések közösségében élnek, – kik az Istenkeresés útján több év óta velem is kapcsolatba léptek, mutassák ki, hogy van érzékük e kötelességek iránt s hogy tudnak azok teljesítésére időt s erőt áldozni. Nem kívánok lehetetlenségeket; nem akarom azt, hogy a hitves hanyagolja el férjét, az anya hagyja el gyermekeit. Ezeket a kötelességeket semmiféle más irányzatokkal nem szabad még csak háttérbe se szorítani. Hanem sokan vannak, akik nem a családdal vagy a hivatással szemben fennálló kötelességek miatt, hanem hiú, léha életmód miatt maradnak el ez iránytól. Sokan azért nem teljesítik e kötelességeket s azért maradnak el e fölséges munkából, mert társadalmi előítéletek, léha szokások, időtöltések s szórakozások foglalják le őket. Vannak, kik azt gondolják, hogy előkelőségükön csorba esik, ha ebbe a mi sorunkba beállnak. Vannak talán még olyanok is, akik a társadalmi munkát csak férjhez nem ment hajadonok sportjának, vagy kávéházakat nem látogató, unatkozó tanítónők időtöltésének nézik. Tudom, hogy ez a fölfogás 10 év előtt még nagyon általános volt; konstátálom, hogy most már törjük e téren is a jeget s hogy lassan kiemelkedünk ez antiszociális, tehát antikulturális

éretlenségből is s legyőzzük a kultúr-barbárságot. Látok sorainkban a társadalom magas és közép osztályából is hölgyeket, hitveseket, lányokat és özvegyeket, akik megértetik lassanként a társadalommal is, hogy az igazi előkelőség nem lehet naplopás és munkátlanság, hanem munka, – hogy a szellemi fölény nem állhat a társadalmi balhiedelmek előtt való hódolatban, hanem abban az igazi társadalmi fölülemelkedettségben, mely megtöri a társadalmi előítéleteket. Kérem, mélyen tisztelt hölgyeim, szegődjenek minél többen hozzánk!

A szociális misszió szellemét jellemzi másodsorban a *komoly, kitartó munka*. Munka, melyet úgy hívnak s mely e nevet megérdemli. Munka s nem elérzékenyülés és megsóhajtás; munka s nem kedélyhullámozás és ötlet; munka s nem önkielégítés és dilettantizmus; munka, mely figyelmet, erőt, időt, megfeszülést s utánjárást szán rá a társadalmi célokra; munka, mely anyagi s erkölcsi erők kiváltásával s áldozatok meghozatalával tud célokat elérni.

Az ilyen komoly s céltudatos munkára okvetlenül szükségünk van.

Ha ugyanis a társadalmi kötelesség oly komoly s annyira azonosítható az erkölccsel, hogy az ellenkezője, a nembánomság s a nemtörődés erkölcstelenség; ha üdvösségünk is e munka teljesítésétől függ s Krisztus szemeiben a léleknek értékét e társadalmi kötelességnek gondolata ad: akkor világos, hogy ezt a kötelességet nem teljesíthetik ötletes gyerekek, szeszélyes divatbábuk, hanem

csak oly emberek, kik erőiket rászánják s kik tudni s akarni bírnak.

Ha továbbá oly nagyok a társadalmi bajok s oly széles a szenvedés s a bűn mezeje, hogy minden ponton nem egy, hanem ezer kézre van szükségünk; akkor e nagy szükségletet nem elégíthetjük ki ötletszerűen, nem kedvszottyánás módjára; hanem abba nagylelkűen bele kell állni, azt kelleltenül is győzni, azt nehézségek közt is folytatni kell, hogy valamiképp eredményesen bevégezhessek. Az ilyen munkához önzetlenség, önfegyelem s áldozatkészség kell.

A szociális misszió-társulat a társadalmi munka társulata, mely a munka temperamentumán át nézi föladatait. Dolgozik, fárad s azt akarja, hogy tagjai úgy álljanak a munkába, hogy számítani lehessen rájuk. Nekünk hölgyek kellenek, kik nemcsak néha-néha tesznek valamit, hanem kik beosztják idejüket s annak egy részét mint visszavonhatatlan adományt mutatják be az Úrnak. Hölgyek kellenek, kik a magyar kártyázó, délelőtt pikettírozó, délután tarokkozó, este kalabriászozó, éjjel lumpoló, reggel hosszanalvó, zsidókat szidó, de nem dolgozó s adósságban fuldokló társadalomban a komoly társadalmi munka típusát képviselik s nemzeti reputánciónkat e részben is jobb világításba állítani igyeksenek. Azért üdvözlöm szívből a szociális misszió-társulat bel- és kültagjait s tiszteletemet s elismerésemet fejezem ki nekik, az egyház s a hazahü leányainak, kik becsületünkre válnak. Még egy jelleget ölt magára ez a komoly

társadalmi irányzat, amelyre nagyon is szüksége van a magyar társadalomnak s ez a szolidaritás, a tartalmasság, a munka irányzatával együttjáró, igazi értékesség, mely nem éri be hiúsággal, mutatós-sággal, ürességgel s külsőséggel, hanem a valóság mérlegén akar nyomni a latban s kihatni; nem látszani, hanem lenni s tenni akar. Ezt is a munka szelleme teremti meg, még pedig szinte szükségképpen. Aki ugyanis komoly szociális munkát végez, akinek dolga van a szenvedőkkel s szegényekkel, aki érintkezésbe lép nagy családi s társadalmi bajokkal, az lehet elegáns, lehet finom, lehet előkelő, de nem lehet fényűző, nem lesz kacér s hiú. Még főhercegnők is, ha kórházi szolgálatra mennek, nem azon vannak, hogy minél nagyobb boutonokkal, selyemruhákban, strucctollas kalapokkal jelenjenek meg, hanem mosóruhában mennek oda, mert ez a munka stílusa s így illenek bele a kórházi környezetbe; úgy a társadalmi küldetésben eljáró hölgyek is kiérzik, hogy a világon nem toalettekkel, hanem lélekkel kell segíteni; kiérzik, hogy Magyarországon toalettből túlsók, lélekből aránytalanul kevés van s azért a szolidaritást, a nemes egyszerűséget szolgálják ez irányban is.

Ez lesz a szociális misszió-társulatnak, értve ezalatt a beltágokat éppúgy, mint a kültagokat, kettős lelke s e léleknek a magyar társadalomra való sokféle kisugárzása.

A magyar társadalomnak alig van valamire oly nagy szüksége, mint éppen erre; de más kérdés, hogy a magyar társadalom meg fogja-e érteni s

még inkább meg fogja-e becsülni és szeretni e típust? Gondolom, hogy az az utcákon, kávéházakban és zsúrokon hullámozó társadalom egyelőre aligha, de a társadalomnak az a nemesebbik része, melynek érzéke van az emberiségnek szent érdekei iránt s főleg az a része, mely kapcsolatban áll a világ bajaival s törekszik lendíteni rajtuk, minisztériumok, bíránk, szociológusaink, pedagógusaink, tanárságunk, papságunk, mindezek már is becsülik, tisztelik 3 a tiszteletüknek kendőzetlen s őszinte kifejezést adnak.

Mi pedig, mélyen tisztelt hölgyek, kik e társadalmi küldetésben járunk s ezért mint Isten kiváló, nagy kegyelméért hálát adunk, mi bátran s kitartóan törünk előre! Lelkesít erre hitünk, melynek indító okai ősök s rugóiban a mélység erői s az üdvösség magaslatának vonzalmi feszülnek; késztet rá Isten iránti szeretetünk, melynek paraszait az oltárról vesszük, hogy önmagunkat s testvéreink szívét fölmelegítsük; késztet rá önéretetünk, mely az emberben testvért lát s nyomorában valamiképpen saját szégyenét érzi. Úgy érzünk, mint az a német zszurnalisztából lett szamaritán testvér, aki azt írja: hálát adok neked, uram, hivatásoméért, hogy a tolltól, a kalamáristól s az ollótól elhívtál s nem azzal bíztál meg, hogy írjak, hogy így segítsetek, úgy segítsetek, hanem megengedted, hogy tépesse legyek, tépesse sajjó sebekre, – hogy életemmel mások életét élesszem s mentsem. Mélyen tisztelt hölgyek! Ez a mi programmunk: nem érzük be szóval, nem para-

grafusokkal, nem tanokkal, hanem tépéssé lesz szeretetünk sokak segélyezésére s például fog szolgálni a magyar társadalomnak szebb, nemesebb életcélok felé való irányítására.

Ez irányban indult meg a szociális missziótársulat.

A kultúráról

Mennyi csodás harmónia pihen ezekben a húrokban, mennyi dal, mennyi ének szunnyad némán fuvolákban, harsonákban. Mindezeknek pedig a felébresztője, a kitapogatója az emberi lélek, Es én azt gondolom, hogy mily sok nagy, csodálatos, sokféle világ, mennyi szépség, boldogság, tökéletesség pihen a mi kultúra alatti rétegeinkben, mennyi szépséget, mennyi boldogságot lehetne kiteremteni, elővarázsolni ebből a minket környékező lakosságból. Ide igazán szintén harmonizáló tehetség, ide életébresztő energia, ide kultúrmisszió kell, mely alacsonyáságból felsőbb szintájakat, mely durvaságból finom életet, finomabb műveltséget tud előteremteni. És ezt a nagy munkát végzi az emberi ész, végzi az emberi akarat; és ezen nagy zászló alá, a kultúra zászlaja alá szegődik manapság úgyszólván minden törekvés tudományban, művészetben, gazdaságban, társadalomban és azon német közmondás szerint: Wo Könige bauen, da stöhnen die Karren, ahol a királyok építenek, ott a kisebb talyigások, ha nyögnek is, hozzájárulnak az építéshez.

Minden kultúrát két irányban kell szolgálni. Az egyik irány az ismeretterjesztés, a másik a vallási,

erkölcsi, gazdasági, társadalmi, jogi irányzatnak finomodása. Ami az elsőt illeti, az ember bele van állítva, bele van ültetve a világba, hisz voltképp állni se tud, járni se tud, mikor a világra jön és valami ín-kultura, izomkultúra kell, hogy az első lépést megtegye. Bele vagyunk állítva a világba, de házunk nincs, ruhánk nincs; földünk van, de ételünk nincs; erőnk volna, de az mind szunnyad és pihen; felettünk ég van, de tele villámmal; körülöttünk tenger, tele veszéllyel; lélegzünk levegő-óceánt tele miazmákkal és az élet olyan nagy próba, az életkialakítás millió veszélynek legyőzésével jár. Ide tudás, hozzáértés kell. Bele kell kapaszkodnom ebbe a földbe, hogy anyaföldem, éltető emlőm, hazám legyen. Ezt a levegőt meg kell tisztítani, hogy az életnek lehellete s ne a halál levegője legyen. Ezt a tengert, ezt a villámot, mindent, ami körülvesz, le kell fogni, hogy ereje le ne törjön, hanem emeljen. De ezt mind tíz ujjammal s főleg világító szellememmel teszem. Nekem vályogot kell vetnem, hogy építsek, szálakat kell sodornom, hogy ruhát szabhassak, nekem világot kell meghódítanom, hogy puha fészket építhessek, hogy házi, társadalmi, nemzeti, engem megértő nemzetközi közönséget szerezzek az emberiségben.

Ehhez megértés, elmélkedés, felfogás kell, ehhez sok ismeret kell. De hogyha én ismeretet ismeretre halmozok, ha tudományos könyveket könyvtár számra írok, ha csodálatos egyetemeket állítok absztrakt tudományoknak, ha engem az egész hatalmas

tudomány nem vértéz fel, nem állít lábra, ha az egész tudomány engem élni meg nem tanít, akkor én szintén elhalványodok, elhervadok, elgyengülök, elpusztulok. Kultúra: nem tudomány kazalszámra, kultúra: nem művészet múzeumszámra, kultúra: nem tanultság, absztrakt rendszerekbe való beletalálás. Kultúra, a nekem való élet állításának módja, a nekem vaió tudásnak érvényesítése; kultúra, a nekem való világnak meghódítása. Es úgy gondolom, hogy a kultúra terjesztésére, dacára a mai világ tudományának, nagy szükség van. Tudunk sokat, de hogy igazán emberek volnánk a javából, rólunk állítani nem lehet. Absztrakt egyetemeken, gimnáziumokban polírozzák eszünket, de hogy ezt a világot, ezt az életet, ezt a vad bikát szarvánál fogva legyőzni, lefogni tudnók, ettől a kultúrától nagyon messze vagyunk. Nekünk olyan ismeretterjesztés kell, mely élni megtanít, amely minket küzdeni és győzni képesít. Nekünk olyan ismeretterjesztés kell, amelynek nyomában erejénél és szelleménél fogva mi erőteljes életet élő, győző emberek, boldogságot teremteni tudó nemzet, emberszámba menő közösség tudjunk lenni. Ha a karlsbadi forrást műremekekkel úgy körülépítik, hogy az elapad, akkor ez nyomorult munka lenne; ha minket harangszerelésre úgy tanítanak, hogy inspirációinkat elfojtanák, az nyomorult művészet lenne; ha gyermekeinket úgy teletömik tudománnyal, hogy vérszegények lesznek, az emberölő, nemzetpusztító kultúra. Kultúra, nem ilyen ölni tudás, hanem küzdeni, syőzni tudás kell nekünk.

Oly ismeretterjesztés, amelytől az ember életre képesebb, küzdelemre alkalmasabb, győzelemre hivatottabb lesz. S nekünk ezt a kultúrát ki kell tűznünk szemünk elé, mikor az ismeretet akarjuk terjeszteni.

De van még egy másik irány, amely összefügg ezzel s amelyre következtetni lehet az elsőből. A mi kultúránknak iránya: nagy erkölcsi, vallási, családi, társadalmi, jogi értékeknek kiemelése a világból. Ha az ember lábán állni tud, lelkének, kedélyének egyensúlya még nincsen biztosítva. Valaki kitűnő táncos lehet és kedélye folyton labilis egyensúlyban szenvedhet; valaki külsőleg nagy művész lehet, harmonizál hangokat és nem tudja harmóniába hozni saját belső világát. Épp úgy nekünk nem elég csak, hogy házat építsünk és abban valahogy lakjunk, lerójjuk időnket; nekünk otthon kell abban a házban és társas közület. Nekünk más emberekkel kell élnünk. A ház akármilyen pompás, ha pusztában áll, végre is siralomház. Annak a háznak a szomszédos házak között, az utcában, a faluban, a városban kell állnia. Nekünk az otthon mellé társadalmat kell teremteni; de az otthon nem három-négy embernek a szövetkezete és a társadalom nem nagy tömegek együttélése, hanem az otthon a szellem és lélek, a finomság és szeretet és az a társadalom lelkiismeret, hűség, megbízhatóság, iparkodás, bátorság, jellem. És az a nemzeti emberség nem sematizmus, nem népszámlálási adat, nem statisztika, nem fiziológia, nem embertömeg, hanem csodálatos szervezet, melynek

lelke az erény, az erkölcs, a hit és kapcsolatai nem az izmok, az inak, hanem az együvé tartozás, áldozatkészség, szeretet, odaadás. Ez lesz az igazi kultúra, amely ezeket az elemeket ki tudja emelni. Hogyha egy nép oly alacsony fokon áll, hogy van benne néhány úr, de sok a szolga, az nyomorult kultúra.

Ha vannak társadalmi ellentétek – nem különbségek, akkor hiányzik a szellem és az élet, hiányzik az igazi kultúra. Ha van társadalom, amelyben az ellentétek összeütközésekbe, krízisekbe kergetik az ifjakat, ha a politikai, a szellemi világban világnézetek harca dül, ez nyomás, harc, összeütközés és nem harmónia. Rászoktatni önmagukat, az egész társadalmat az egyetértésre, az együttérzésre, az együttműködésre, a különböző társadalmi rétegeket magasabb társadalmi harmóniára, beleállítani a világba az őszinte jóindulat kultúráját, beleállítani a munkáságnak, a megbízhatóságnak, hűségnek szellemét. „Uram, jöjjön el a Te országod!” Már igazán imádkozó gyermeked leszek. Átérezem, hogy ezek oly nagy célok, hogy értük lelkesülni kell, de megvédeni őket, a Te felsőbb hatalmad, gondviselésed kell. Bízom, hogy az is meglesz.

Hogy a magyar kultúrának ebben az irányban nagy szükségletei vannak, azt mindnyájan tudjuk. Képzeljétek csak, hogy ha tűz üt ki, amint kiütött egy nagy alföldi városban, elhamvad a városház, a templom és azután szóvá tétetik a dolog és nyilatkozik a városkapitány, hogy miképp lehet, hogy oly kevesen oltottak, a felelet: mert mind

részegek voltak. Istenem, egy ily kultúrába még sok erkölcsi, társadalmi nemes betét kell, míg az emberek megállanak és megállják helyüket. Hogyha egy asszony, aki bűnösen, elváltan él férjétől és más valakit édesanyja meggyilkolására biztat és azután az esküdtszék által felmentetik, jóllehet a közvélemény elítéli és a legnagyobb magyar város virágcsokorral, koszorúval jön az ily asszony elé, ugye az ily intelligencia és erkölcsi érzés még nagyon silány és alantas, ide kellene emelések, a mélységnek taszító, emelő erői, hogy a kellő szintjét elérje.

Hogyha egy orosz könyv megjelenik magyar fordításban és megjelennek a különféle újságok jelentései, a közönség mit sem törődik vele, de mikor az ügyészség veszi a kezébe a Szanint, mert ez az a könyv, akkor a második, harmadik, negyedik kiadás négyszeres, ötszörös, hatszoros áron elfogy, a közönség tőri magát érte, olvassa ezt a remekművet – hiszen az ügyészség remekműnek deklarálta, – ugye az ilyen közönség az intelligenciának és az erkölcsiségnek még nagyon alacsony fokán áll és keli hozzá kultúrmunka, hogy valahogyan kiemeljük onnan. Ha lehetséges, hogy a magyar közigazgatás mai állása és a magyar lélek gondozása mellett Ökörítő faluban egy vasárnap délután nyílt pajtában három-négyszáz legény-leány együtt mulat, betorlaszolja, beszegezi az ajtókat és a szabadon libegő láng belekap a szalmába és belevész a tűzbe 250 legény-leány, ugye a közérzésnek, a köztapintatnak színvonala

itt még nagyon alacsony lehet. Azt mondta Napoleon; Vakard meg az orosz, rögtön kiütözik a tatár belőle. Én nem akarom mondani: vakard meg a magyart és lásd mi kerül ki belőle, hanem bizonyos, hogy egy kis Ázsia kerül ki belőle. Nem veszik sértésnek, ha ezt mondom. De nekünk nem ilyen kultúra kell, mi dolgozunk, törekszünk, nemesbülünk, mindenütt, a kultúregyletben, iskolában, családban, társadalomban, előadásokban, színpadon, mindenütt; mi szolgáljuk az igazi nemes kultúrát. Nekünk nem papiros-életet élő kultúrélet, nem az újságok lepedőjén, nem szópuffancsok, frázisok, nem is cigány superlativusokban beszélő, régi magyar dicsőségből élőködő kultúra kell. Ne legyünk folyton nyaktekercesek, kik folyton visszaneznek, nem akarnak elfordulni a régi magyar dicsőségtől s a jelen nyomorait negligálják. Építsünk régi magyar dicsőségünk nyomában új realitásokat, a modern világban új modern kultúrát. Nagy nemzedékeknek méltó és ne korcsivadékaik legyünk és akkor a kultúrája végre is eljön ennek az országnak.

A kultúra néma zenéje

Minden kultúra voltaképp helyes mértékeket keres s nemcsak tudást s javakat, hanem inkább harmóniát s boldogságot akar teremteni. Azt mondhatnám tehát, hogy az igazi kultúra az egyes embernek s a társadalomnak, legszélesebb értelmében pedig egész történelmi korszakoknak néma zenéje.

Furcsa, ellentmondásnak látszó kifejezés ez, hogy „néma zene”, másrészt azonban sok jó gondolatot ad s épp a kultúrát illetőleg a lényeg elevenjére tapint; mert a kultúrában is egyre több erő ébred, egyre több energia szabadul föl; szálak szövődnek, elemek kombinálódnak; történések, folyamatok ki-váltódnak észbontó rohamossággal; de minden az arányon, a mértéken, a rendszeren fordul meg s köszönet az erőben, a munkában csak akkor lesz, ha azt az egész s nem a rész élvezzi; ha a géniusz sugárzásából s a munka áldásából minél több, de egyszersmind minél többnek s mindig arányosan s rendszeresen jut. Tehát bőség és fokozás, de ugyanakkor arány és mérték is teszi s ahol ebből van, ott a szellemes és érző lélek mindenütt zenét hall, akkor is, ha ez a zene néma.

Szólaltassuk meg kissé érzékelhetőbben ezt a néma zenét. A tulajdonképpeni zene a hangok aránya és mértéke, a hangok harmóniája és rendszere; de van nem-hangos arány és mérték a világ minden rétegében s az élet minden fokán s ha van érzék hozzá, akkor az mind zene.

Minden fa, bokor, virág, minden levél és fűszál, a hajnal s az alkonyat, a csillagos égbolt s a virágos sárrét zene, csak hogy néma zene. Mennyi zene a Tarpatakban, azokban a szökellő, keringő hullámokban, azokban a nekigyürköző fodrokban, azokban az elsimuló redőkben! Mennyi zene a tavaszban, abban a néma, derült vidámságban, abban a zajtalan életlúktetésben, mely öröme ébreszt erdőt, mezőt! Mennyi zene azokban a zöldes, rozsdás, barnás fényekben, melyek kipattannak a fák koronáján, a bokrokon s a sziklák moharétegein! Igaz, hogy sok zűrzavar és ütközés s töméntelen diszharmónia is tarkítja a természetet; ellentétek állnak szemben egymással: szakadó sziklák s illatos ibolyák, szürke, rozsdás hógörgetegek s szőkefejű primulák, fagy és virágzás, béke és harc, élet és halál váltakoznak; de ez mind volta-képp mégis a harmóniáért van; érte van virágzás és partszakadás, érte fagy és májusi illat, harc és halál. A bamba szikla és göröngy ugyanis salakra szomjas; az alaktalan, omló sokadalomnak hivatása van, hogy fölvegye a rendező elvet, hogy meghajoljon formáló, törő, zúzó, aprító keze alatt s teleszívja magát formával s szépséggel. A lét formát keres; megittasulni akar formától és szép-

ségtől. Igaz, hogy kegyetlen is a tormával szemben s hogy nem kíméli azt; így a májusi fagy egy-két óra alatt millió és millió csirát és hajtást pusztít el; a leszakadó hegyoldal fát, virágot, madárfészket sodor le magával s temet el korai sírba; de azért az éji fagy után a reggeli nap-sugár megint keltegeti az elalélt életet s a hegy-zakadás sziklatömbjein virágok fakadnak s felejtetni akarják a pusztulást. Tehát a természet formát és életet nem kímél; de másrészt ott is, ahol pusztít, rögtön formába öltözik. Van-e az életnek oly kriptája, mint a dobsinai jégbarlang? Falai jégbe öltözött sziklák; a jégbarlang alacsony s elnyúlt szája, ez a félig nyitott száj a halál leheletét leheli; de három lépésnyire a barlang szájától ott himbálózik a harmatos harangvirág, mely menyegzőre s nem temetésre harangoz. Van-e oly alapos szántás, mint a gleccserek jégekéjének szántása, mely évszázados pihenés után úgy túrja fel a homokot, iszapot, kiáztatott hantokat, hogy nem marad azokban csira?! De íme, két lépésnyire a jégár szélétől ott kéklík a friss, üde, égbékszín encián. Mindez azt hirdeti, hogy a létnek forma, az alaktalanságnak alak, a természetnek arány, mérték, szépség kell s diszharmóniák dacára fölséges néma énekeket énekel a világ. Ezt hívom én a természet néma zenéjének. A szépség a természet néma zenéje.

Térjünk át a természetről a művészetre.

Mennyi a zene az alakító művészetben, a színek, fények és árnyalatok, a vonalak s alakok világában!

Itt is sokadalom és zűrzavar rendet és szépséget sürget, tehát énekelni akar. Mikor a szekerek végigzörögnek a gránitkövezeten, abban a kocszörgésben megvan mindaz a hang, melyből Beethoven szonátáit szerzett! A vásári, piaci zajban kavarog mindaz a hanghullám, mely rendbeszedve a legszébb operát adhatná; éppen úgy az erdő tele van színnel s a liceumbokor tele van vonallal s azokból a színekből Madonna-arc válhatnék s azokból a vonalakból belvederi Apolló kerülhetne ki, csak mérték, arány, rend, szóval csak zene kellene a színekbe s vonalakba. Azt a lélek, a géniusz teremtheti beléjük; harmóniába s szépségbe az öltöztet s mindent abba szeretne is öltöztetni, követ, fát, falat, házat, bútort, eszközt. A géniusz sugárzata a természetben a művészet zenéje.

De itt meg nem állhatunk. Ha a természet megzenésít erdőt, követ, hegyet, eget és sárrétet; ha a művészet zenésít színeket, fényeket, vonalakat, árnyakat, síkokat, alakokat: megzenésítésre vár még az élet óriás világa, a gondolatok, vágyak, a küzdelmek s törekvések, – az érzések s indulatok, a szenvedélyek s szenvedések világa. Ez is világ s milyen világ! Ennek is van vágya s igénye mértékre s arányra; ennek is megvan a maga sajátos ritmusa s zenéje; ebből is szépség kerül ki vagy torz alaktalanság; itt is rend foglal tért vagy rendtelenség; itt is ének hanglik majd föl, koldusének vagy himnusz.

De ki az, vagy mi az, ami ide rendet teremt s harmóniát? Ezt nem tehetik a változó érzések,

melyeknek épp az a hibájuk, hogy mértékük«*! nem hordják magukban s épp azért kiszámíthatlanok s kuszáltak. Ugyancsak ezt a szolgálatot nem várhatjuk indulatoktól s szenvedélyektől melyek inkább csak fakadásai s kitörései a léleknek, inkább csak a reakciók az élet kedvező vagy kedvezőtlen benyomásaira. Hasonlóképpen nem várhatjuk a belső, lelki világ megzenésítését az élet szerencséjétől, mert hánynak jut belőle s megkíméli-e azokat is, kiknek a szerencse mosolyog, az élet diszharmóniája, a szomorúság és bánat, a betegség és halál? Ide a felsőbb ritmus, fölényesebb rend és ütem kell; ide oly motívumok kellene, melyekből zene lesz minden sorsban, örömben és búban s ezt az ütemet és zenét ki nem válthatja az állhatatlan élet s a változó jó- és rosszkedv, hanem csak egy felsőbb akarat, mely jót akar bajban és betegségben, jót kudarcban és szerencsében s amely jóakarathoz ragaszkodnom s azt magamban kialakítanom kell. Mikor az emberi lélek az isteni akarat mértékeit 3 arányait átveszi magára, mikor rendeleteihez alkalmazkodik, mikor az erény formáiba öltözködik: akkor az arány s erény az c formája s ő maga énekes lélek s a szó igaz s mély értelmében kultúremler lesz. Kultúremler, aki a kultúrát, a rendet, arányt s szépséget nemcsak maga köré, hanem önmagába, belső lelki világába állítja bele. E formában emelkedünk az élet élehetetlensége s brutalitása fölé s formát adunk neki; az öntudatban emelkedünk az erőszak, szenvedés s gyász fölé. Az egész élet minden történetével

együtt e felfogásban olyan, mint a terméskő vagy a termésfá a művész kezében; a művész a kőnek vagy fának ad formát; az élet megzenésítője pedig a termés-életből alakít embernek való világot, Isten gondolataiba s akaratába öltözött életet. Az ember belső világának zenéje az átélt s átérzett isteni akarat. Az egyéni világon túl azonban van egy más nagy világ, a társadalom világa, az érdekek s szenvedélyek chaoszával, az akaratok őserdejével. Vegyük csak egy népnek, egy államnak életét. Ki tudja itt az érdekek útjait megrajzolni, irányzataikat széttartani, közeledésük s elhajlásuk kombinációit előadni? Hol van az a képlet, mely a gazdasági s társadalmi élet ezer és ezer tényezőit egyenletbe állítja? Elmondhatjuk róla a zsoltár szavát: „a Te utaid a tenger áramai s ösvényeid a vizek örvényei”, oly mélyek, oly kiszámíthatatlanok, oly szeszélyesek. Ugyancsak mennyi rendetlenség van a társadalmi osztályharcban s mennyi konfliktus a gazdasági életben! A fejlődés útjai emberroncsoktól fehérlenek s kegyetlenség s barbárság szegélyzik azokat. Ellenséges pártok, az erősek s a gyengék, a gazdagok s a szegények állnak szemben egymással s a gazdasági erők ütközésében is inkább az önzés s az erőszak győznek. Lélek, szellem, igazság, jog és erkölcs, ezek a szellemi hatalmak a társadalom legtöbb rétegét éppen csak hogy meglegyintették, de ugyancsak át nem járták. A közélet, a közmunka, a közgazdaság, az egész társadalmi rend még sok-sok barbár vonást tüntet fel magán s az erkölcsi rend harmóniájától még nagyon messze áll.

De épp ezért érezzük is, hogy a gazdasági világ még nem az ember világa. Benn él ugyan az ember, de még nem mint úr és alakító, hanem inkább mint szenvedő és préda. Nem lehet azt a kuszált s hányatott világot emberi világnak néznünk, miután azt még nem járta át felsőbb gondolat s nem irányítja azt erkölcsi akarat. A fel nem szántott pusztákat, a sziklás völgykatlanokat, a girbe-gurba szálerdőt nem tartjuk s nem mondjuk emberi világnak; csak ha a munka formát önt kőre, fára, hegyoldalra, akkor lesz a pusztából s erdőből emberi világ. Így vagyunk a társadalom természetösztoneivel s gazdasági szakadékaival is; ide is emberi érzésnek s erkölcsnek kell bevonulnia; az érdekek harcába, a gazdaságba, termelésbe, a jogi viszonyokba, az irreális egyenlőségi vágyakba rendet, arányt, mértéket kell teremtenünk; akkor lesz az embertömegekből emberi társadalom s az igazság, jog és törvény lesz e hozzánk méltó, igazán emberi társadalomnak néma zenéje.

Van azután még egy nagy feladatunk. Meg kell zenésítenünk a nemzetközi életet; meg kell teremtenünk a nemzetek harmóniáját. Ez a feladat ugyancsak a „jövő zenéje”, ahol ezidőszert még vad erőszak és zűrzavar tombol, amit háborúnak, sőt éppen „jus belli”-nek, a háború jogának hívnak. Erőszakra, véres ütközésekre, brutális hatalmakra embersorsot nem bízhatunk s mit látunk? Azt, hogy mialatt az emberi élet egész vonalán az észszerű eljárást, a méltányosságot, a jogot s igazságszolgáltatást akarjuk ural-

kodó s intéző hatalommá emelni; mialatt társadal-
 munkban arra iparkodunk, hogy az erőszakot, az
 erősebbnek ökoljogát kiküszöböljük, addig a nem-
 zetek sorsát háborúra bízunk s a nemzetközi vi-
 szonyok rendezésében a „vis majort” avatjuk bíróvá.
 Tehát embert emberrel szemben jog és igazság
 igazítsanak; de nemzetet nemzettel szemben harc
 és erőszak inspiráljon. Mily kultúrellenes és barbár
 felfogás ez, melyben rend, zene és ének ugyancsak
 nincs egy csepp sem! Jó nevelésünk s pedagógiai
 érzésünk is méltán botránkozhatok a népélet ez
 alacsony állásán, mert mialatt minden áron azon
 vagyunk, hogy gyermekeinket állatiasságból s
 ösztönösségből kiemeljük; mialatt család és iskola,
 erkölcs, vallás és kultúra emberséges embert ipar-
 kodik nevelni a gyermekből: (azalatt a nemzetközi
 jog csatamezőre állítja ki a kultúrnépek fiait, hogy
 öldöklésben s verekezésben elállatiasítsa őket.
 Ráadásul még abban a tévhitben is élünk, hogy
 a harc dicsőséges dolog s írók s poéták busásan
 osztják s szolgálják e szörnyeszméket!

Telítve vagyunk tehát barbársággal; filozófiánk
 az „erősebbnek jogával” kacérkodik s abban valami
 értéket s elfogadható értelmet keres; nemzetközi
 viszonyaink számúzik az erkölcsöt s úgy vannak
 beállítva, hogy ott az érdek s az erő dönt; jogunk
 „jogot” ad a foglalásra s nem emelkedett még
 annyira, hogy belássa, hogy a nemzeti egyéniség
 van olyan, mint az egyes ember s ha az egyes
 embert szolgálammá s eszközömmé le nem fokoz-
 hatom, ha egyéni szabadságától meg nem foszt-

hatom, akkor a nemzetet sincs joga semmiféle hatalomnak a fejlődési s boldogulási szabadságától megfosztani, más szóval nemzeteket legyőzni, letépni, országokat, elfoglalni barbárság és vadság. Ebbe a nemzetközi barbárságba kell majd a jobb jövőnek rendet s zenét teremtenie! A nemzetközi béke lesz az emberiségnek néma zenéje.

Tehát virágzó természet, zseniális művészet, erényes ember, társadalmi igazság s nemzetközi béke – íme csupa néma zene, csupa zeneszám a világtörténelem nagy koncertjében! Isten gondolta ezeket s a kultúrának kell az isteni gondolatokat megvalósítania s a természet alapján az emberi élet néma zenéjét megszerkeszteni. Nagy feladatok ezek; dolgozzunk rajtuk! A nemzetek zenéjéhez harmonizált nemzetek, a harmonizált nemzetekhez harmonikus emberek kellenek. Legyünk minél többen ilyenek; akkor kilátásunk van rá, hogy a gazdaságilag, erkölcsileg s társadalmilag magasra emelt magyar nemzet is megállja helyét a népek nagy koncertjében s a magyar kultúra eléri a legmagasabb célt, melyet maga elé tűzhet.

Úri és női divatmorál

A modern világot sok bégető kérdés s kínzó probléma gyötri; szellemi világában sötét felhők járnak, azért világnézetei akárcsak chaotikus óceánok áramai volnának; szociális vajjódásaitól recseg a társadalmi rend Prokruszesz-ágya; de amilyen elgyötört ez a társadalom, oly élénk és szenvedélyes benne az élet vágya; harcol az életért, kongresszusaiban, társadalmi mozgalmaiban, tudományában küzd a mételey, a méreg, a bacillus ellen; egyleteiben, társulataiban árkot, gátat akar vonni a pusztulásnak.

Csoda-e tehát, hogy érzi az erkölcsi világnak s a társadalmi rendnek egyik nagy kínját, hogy szóvá teszi egyik legszégyenletesebb baját s küzd a megváltó gondolat feltalálásáért? Ez az erkölcsi kín és baj elharapódzott frivol nézet az úri morálról, mely kétféle morál-kódexet ismer: egyiket a férfi, a másikat az asszony számára – mely kétféle becsületet hirdet s a férfit ugyanabban menti, amiben az asszonyt megkövezi – mely kétkulacsossá teszi az erkölcsi törvényt, illetőleg tagadja annak kötelező erejét a férfira nézve; a férfi szabad, az asszony nem. Ez úri morál, az erkölcsi úri divat; így

proklamálva, ily nyíltsággal bevallva mindenesetre a legújabb divat, mely után még csak egy divat jöhet, a legutolsó divat, mikor majd a nő a férfi után emancipálódik s az egyenlőség a rombolásban teljes lesz.

Ez a felfogás a gyakorlatba, a népek életébe átvive, egy írlandi mozgó mocsárhoz hasonlít, mely az átázott földrétegek mélységéből kikel és sár-özönnel borít rétet, erdőt, mezőt: mocsár lesz belőle, a prostitúció mocsara, mely lelkeket rothaszt, sok szép tavaszban álló reményt hervaszt, erkölcsi szabadoságot teremt, mely kaput nyit az ösztönös életnek s megrendíti legfontosabb társadalmi intézményeinket, a házasságot és családot. E rendszerben a házasságból konvencionális hazugság lesz, mely nem vért és életet, hanem mētelyt és penészflórát kultivál. E házasságból gyöngé, mētelyes, korszak nemzedék ered, mely sem a szellem törtéteire, sem a nemzeti munka felkarolására, sem a hazának szívből s vérben való szeretetére nem képes. Nemzedék, mely a bűn pórázán hurcolódik a halálba. Ez a morál lépteti fel a degradált nőket azokban a számarányokban, melyekben azt csak a csatornák patkányaival állíthatjuk párhuzamba; csúnya, festett arcuk a modern erkölcsiség tükre, mely problémának nézi az erényt, a hűséget, a tisztességet; karjukon tántorog a társadalom az enyészeti sírja felé. Ez a morál nyit piacot a leánykereskedelemben, mely egymagában eléggé mutatja a modern világ lelkiismeretlenségét és barbarizmusát s feltünteti „in Klack und Frack”, a kultúrbestiát

Egész irodalom indult meg e probléma teszegetésében; kivette a részét az orvostudomány, mely penészflórával s iszappal látja elborítva az élet csatornáit; az isteni életet a halál inficiálja. Kivette a részét a pedagógia, mely a nevelést kifogásolja s koedukációval s a nemi életről való fölvilágosítással szeretné letörni a túltengő sexualizmus életét. Kivette részét a pozitívizmus, mely az alakító, kezdeményező erkölcsi erőket ignorálja s az ösztönök nemesítésétől várja, hogy ölébe hull a tiszta élet érett gyümölcse; kivette a részét a szociáldemokrácia, mely az erkölcstelenséget tisztára a társadalmi rend funkciójának nézi; regény és dráma hasonlóképp fejtegeti e szégyenletes konfliktusokat; egyre élesebben hangozik fel itt is, ott is egy-egy kiáltó szó, de az egész mozgalom élén, amint illik, egy modern Deborah, egy XX. századbeli Jeane D'Arc, egy tipikus leány, Vera áll, ki mint nő utálattal fordul el a kétkulacos, hazug moráltól, mint jegyes, rémülettel telik el a mételyes, beteges férfival szemben, ki profanait szerelmével jön feléje, mint jövődő házasság szemrehányó sajnálattal néz életpárjára, ki fizikai s lelki életterejének foszlányaival közeledik hozzá. Az érzésnek s szenvedésnek prófétai mélységei sikoltanak föl e tisztalelkű, szeretni vágyó, de szerelmükben megszegényített nőknek panaszában. Jéggé fagy vérük, hideg megvetéssel néznek azokra, kik szerelemről, hűségéről, imádrásról épp úgy beszélnek, mint kirándulásról, fogfájásról, gyapjúeladásról: hervadt szívvel néznek szertezéiell s kérdik Verával: hát nincs önérzet, nincs

erő, nincs erény a modern férfiakban? „Männer, seid ihr besser als Dirnen?” Ez elkeseredés szisztémákat diktál a feministák tollába, kik méltán mondogatják: „Látjátok, asszonyok, ezt a morált is férfiak csinálták, mint ahogy a többi társadalmi formát is a nőnek elnyomására s ösztöneik kielégítésére a férfiak csinálták. Régen elnyomták, rabszolgává degradálták a nőt, most új morálkódexet alkotnak s azt is veszünkre s szégyenünkre.”

De hát honnan vette magát ez a perverz úri divat? Elváltozott-e morális érzékünk? Elmosták-e évezredes esők a Sinai hegyet? Nem!

E gyászos dekadens morállal szemben áll az erős, természetes érzéseknek s az ősi, isteni akaratnak parancsa: Én vagyok a te Urad Istened, mindened; ne ölj, vért ne onts; ne paráználkodjál, vért ne onts; ne orozz, másnak vérét, verejtékét el ne vedd; még gondolataidat, fantáziádat se piszkítsd be, mert e piszok a vérbe szivárog. Tiszta vért akarok, vérben van a lélek, alakítsd ki életedet isteni gondolataim szerint. A fegyelemben éred el a természet tisztulását s kialakítod s élvezed magadban az erkölcsi szépséget. Ezt a fegyelmezett, tisztult erőt állítod bele intézményeidbe, ezt a férfi s nő viszonyába, nevezetesen a házasságba. Tiszta legyen a lány, mint a virág, mondja a világ is, *de tiszta legyen az ifjú is, mint a villamos napsugár, mondja az isteni gondolat.* E moral nem szexualitás, hanem az öntudatos, értelmes egyéniség kialakulásának törvénye. Benne óvja meg a maga számára az élet erejét, a tevékenységet, hajlékonyságot a mély

bensőség és lelkesülés titkát; benne van gyökere a nemzedékek s a népek erejének s ráképesítésének erényre, tiszteletre, szeretetre, odaadásra, szenvedésre, hűségre s boldogságra. Ez a régi, ez az örök erkölcsi alapja az emberi életnek.

De mi ez alapon meg nem álltunk. Végig a történelmen kísért az a nagy veszedelem, hogy az ember apostatál a nagy gondolatoktól s az erős akarattól s dekadens, vagyis hanyatló lesz. A decadence-t mindig az jellemzi, hogy az ember az eszményeket túrhetetlen tehernek és kinnak nézi, melytől szabadulni kíván.

E hervadt világnézettel együtt jár a lax morál, melyben sem parancsolni, sem engedelmkedni meg nem tanulunk s csak engedni szoktunk, szkepszis és melankólia foglalja el a szívet s az eszmények kettős napjai helyett egyetlen, de annál végzetesebb csillagzat uralkodik eszünkön.

Végzetesnek mondom e csillagzatot, mert ahol az uralkodik, ott a kultúra elborul. A kultúra ugyanis uralkodó lelket s fölényes szellemet jelent s erős harmonikus egyéniségeket nevel, mialatt a túltengő sexualitás gyöngeség, melytől psziché, intelligencia, szellem, egyéniség szétfoszlik s az ösztönös elem kerül uralomra. Végzetes, delejes csillagzat, mely elbűvöli az embert, de nyomában nem járhat más, mint prostitúció, mótely s elkorcsosulás, no meg – alighanem a rossz lelkiismeretnek elcsitítására – a harc az asszony ellen, kinek Weiningerrel legújában még emberi méltóságát is tagadják. Végzetesnek mondom a sexus csillagzatai,

mert a történelem bizonyítja, hogy nemzetek, melyekben a sexus vezet, a pusztulás útján járnak. Róma lehanyatlott, mikor Venus vulgivaga uralkodott; Görögország géniusza elvirágozott, mikor a sexus jegyébe lépett; nos és a modern kor ugyanazon úton jár. A művelt férfivilág parfümos mocsarakba merül; lélektelen, alacsony viszonyokat köt érzések nélkül – megfizetett szerelemben pazarolja el azt, amit semmiféle sporttal visszanyerni nem lehet. Eldobja magától erkölcsét, mint egy piszkos papírlapot. S e bűntény szokássá, ez alávaló léhaság közérzéssé lesz.

Mi segíthet már most vissza az erkölcsi alapra?

A pozitívizmus s a szociáldemokrácia ugyancsak nem.

Azoktól, kik minden bűnért csak a társadalom szervezetét okolják s az embert Paprika Jancsinak, marionettének nézik, nem nagy erő kifejtést várhatunk. Ki ne ismerné el a megélhetés s a házasodás nehézségeit s annak következtében azt a nagy szorongást, melybe manapság erkölcs, erény, tisztesség, becsület kerül; ki akarna a modern társadalmi állapotokért lelkesülni s azokban megmaradni? Én nem lelkesülök értük. De azért az úri morált nem úgy akarnám megfejezni, hogy a szabad szerelemben s a szabad anyaságba vessem bizalmamat s míg ez nincs proklamálva, addig minden küzdelmet hiábavalónak tartsak.

Nem, nem, akár szegény, akár gazdag, akár nőtlen, akár házas, szenvedélyének hódolhat s hogy ne hódoljon, erkölcsi erőkre van szükség.

Ezeket elhanyagolja a pozitívizmus s a szociáldemokrácia.

A jövőendő társadalmi élet szervezetét nem ismerjük; de annyit tudunk, hogy bármily legyen a társadalmi rend, bizonyára erkölcs, fegyelem, önuralom, lelki erő, fékező akarat, önmegtágadás, lemondás nélkül meg nem leszünk; ezek az egyének lényei, melyekre minden egyesnek rá kell magát nevelnie s ha nem neveli, bűnös lesz, akármilyen szociáldemokrata paradicsomban éljen. Bármilyen legyen a társadalmi rend, a szerelem két léleknek kizárólagos odaadásában s mélységes, bensőséges egybeolvadásában áll, hol válni, elszakadni, szabadon szeretni pszichológiai szörnyűségek és szentségtörések.

Nem segít rajtunk az az esztétika sem, mely tévhittel vádol s dr. Noppal Münchenben arra buzdít, hogy szabaduljunk föl „von den dualistischen Wahnvorstellungen, denen zufolge alle Weltfreudigkeiten sündhaft, die Schönheit des Menschenleibs eine böse Begierde ist”. (Beilage zur „Allgemeine Zeitung“.) – Nem kell fölszabadulnunk e tévhit alól, mert nem vagyunk benne. Nekünk a szép test Isten műve s a nemi ösztön Isten akarata; de épp azt panaszoljuk föl, hogy a bűn az Isten művét rontja s Isten akaratát hamisítja. Ne hamisítsuk meg s ne rontsuk el az Isten gondolatait; legyen a nemi ösztön isteni akarat s ne állati erő; fejlődjék ki a szép test a lélek a szellem erejében s ne nyögjön a lélek egy romlandó, rothadó penészfészekben. A „corpora plus quam humana” csak

ott díszlenek, ahol az „animae plus quam humanae” élnek: a tiszta, nemes erkölcsnek s az erős fegyelemnek trónjában.

Nem segít rajtunk Bebel spártai nevelése s a most nagyon hánytorgatott koedukáció sem, ha az embert csak ösztönös lénynek nézik, kit gimnasztikával megerősíteni s ingereivel szemben tompítani akarnak. Jó ez mind, de másodrendű. Az akaratot semmiféle nevelésből ki nem hagyhatjuk s nem várhatunk mindent az ösztönök nemesítésétől. Az erkölcsi erők az ösztönök öntudatlan régiója felett állnak s érvényesülni akarnak, azokat tehát csak mint funkciókat kezelni nem szabad. Van szellem és lélek is, mely örök erkölcsi törvényt ismer föl ösztönökkel és szenvedélyekkel szemben is: ez gerince minden spártai nevelésnek s minden koedukációnak. Ha ez az erő érvényesül, akkor sikert arat a spártai nevelés s nem árt, sőt használ is bizonyos koedukáció. Én is ötven leánnyal jártam iskolába s nem esett bennem kár.

Mindezzel szemben a mi első szükségletünk a nemzedéknek erkölcsi erőszakra való ránevelése.

Ne botránkozzék meg senki ez erős kifejezésen; nyomósítani akarom az erőszakkal az erőt. A szentírás is „violentiát” emleget; mert nem akármilyen anyámasszonyos kilengéseké a mennyek országa, hanem „violenti rapiunt illud”, azoké, kik erősen s erőszakosan tudnak akarni.

Ez erőszakosan erős lelkeket senki sem nevelheti úgy, mint a katolikus egyház, mely az evangélium alapján nemcsak a lelket s a lelki tisztaságot hir-

deti a lét s a mindenség legnagyobb kincsének, hanem fölszítja az erkölcsi erőket, hogy mindig a jobbat, a különbet szeressük. Beállít minket a szív-tisztulás iskolájába; lelkiismeretvizsgálatra, bűnbevallásra, penitenciára nevel. Az örök élet vágyával s az örök halál félelmével szántja föl lelkünket. Csak az öntudatlanság s a gépies gondolatlanság hiúsítja meg, vagy nem hagyja érvényesülni ez isteni pedagógiát. Az öntudatos keresztény büszke e fölséges intézményekre s nagyobb bizalommal lép a gyóntatószékbe, mint akármilyen etikai kongresszusnak vagy dr. Forel előadásának termébe.

S valamint szószólói vagyunk az erőteljes erkölcsi nevelésnek, úgy üldözzük annak sokféle mótelyeit. Üldözzük a túlzogatott irodalmat és művészetet; ez teremti meg a fertőzött, tisztátlan légkört s megmótelyezi a modern ember szellemi világát. Irányzata rendszeres fertőzés. Mint ahogy a nyomorult lakások a fertőző nyavalyák fészkei, úgy ontja a sexuálisan beteg művészet és irodalom is az érzéki túltengés s az akaratgyöngeség csiráit. E csirák halált hoznak. Pedig ölni tilos s mérgezni sem szabad. Ha nem szabad, akkor ebben a sajtónak s a művészetnek nincs szabadalmi Meddig ütjük agyon frázissal a gondolatot s a szabadság féltésével az erkölcsöt s nemzeti életet? Igazi farizeizmus az, amit a művészet s a sajtó korlátlan szabadságával üznek; a szellem szabadságának fényes, tiszteletreméltó zászlajával takarják a romlás s a mótely sírját.

Ezt a patológikus miliót még elmérgesíti a

modern intelligenciának blazírt elnézése s konvencionális gyávasága, mellyel a bűn előtt lelketlenül szemet huny. Az ifjúságnak szabad szülők, anyák, orvosok hallgatag, néha nyílt szentesítésével a mocsárba rohanva, szabad végig gázolni piszkon, orgiákon, hogy azután a házasságban ártatlan, fiatal teremtések tönkretegyen, vagy ami még kegyetlenebb, hűtlenségbe kergessen. Ugyanakkor pedig a társadalmi morál a leányokat üvegházi légkörben neveli, hogy átmenetek nélkül a legnagyobb kötelmeknek s gyakran egyszersmind a legsiralmasabb csalódásnak öntudatára ébredjenek s ez úton a legszebb, legtisztább, legnemesebb érzelmekben tönkremenjenek.

Itt a társadalom a bűnös. Méltán panaszolja föl Vera jegyese: a társadalom nevelt minket, az tanított meg, hogy mit becsüljünk s mit szeressünk s mi az alávaló, romlott társadalom tévelyein megyünk tönkre. S ismét: hidd el, Vera, minket a társadalom tesz tönkre, mely a titkos bűnt nemcsak eltűri, hanem előmozdítja, mert őrzi, óvja s a törvény oltalma alá állítja a betegségnek s fertőzésnek melegágyait. Ifjúságunk meggondolatlan mámorában tévedünk a mocsárba. Erkölcsi érzésünkben megrendülve, vérünkben is gyakran megfertőzve jutunk oda, hol egész szívet kellene szívért cserébe adni s az életet az odaadás szentségében, kettős szerető életté fokozni. Ezek az ifjúság, a világ mentségei!

Én nem fogadom el e mentséget, de kérem a társadalmat, elsősorban a fiatal férfivilágot, hogy

tegye kezét necsak szívére, hanem a kardmarkolatra is s küzdjön. A frázis nem teszi; gyáva panaszok nem segítenek; feszítse meg kiki a lázadó vérrel erkölcsi erejét s sújtsa megvetéssel erkölcsének sírásóit. Ne imponáljon nekünk senki és semmi, mihelyt erkölcstelen. Ne engedjük még cézári örületnek sem, hogy kincünkben, életünkben, vérünkben gázoljon. Ha nagyhírű emberek, egyetemi tanárok, világfilozófok bolondokat mondanak, azok is csak a bolondházba valók: ne tiszteljünk meg mi sem semminemű filozófiát, mely erkölcsiségünket megrendíti s mételyezi.

Párosítsa az erkölcsi érzéket öntudatos vallási élettél. Nézze a gyónást, az áldozást elsőrendű etikai intézményeknek, melyeket ilyen öntudattal gyakorol. Tekintse az erkölcsi értékekben Isten parancsolatait s parfümön, cigarettafüstön s a könnyelmű szalonok párázatán keresztül lássa a füstölgő Sinai hegyet, kiaszott iparlovagok s vallást gúnyoló gigerlik racslizásától ne felejtse el a bosszútálló természet mennydörgését s menjen bátran előre az Isten s az erkölcs útjain.

Ugyancsak szavunk van az anyákhoz s orvosokhoz; az anyákat kérjük, hogy amily mértékben szeretik s óvják leányaikat, ugyanabban óvják meg fiaikat is; hiszen e pontban a félmunka is bűn s vétének leányaik ellen, ha fiaik iránt elnézők. Egy nagy orvosi kapacitással, dr. Neisserrel kérjük orvosainkat, hogy figyelmeztessék szüntelenül a városi népet, hogy a nemi szabadosság, melyben a lakosság él, a test és lélek halála s ha óvják a

mételyes lakástól, a füsttől és koromtól, a szőnyegek nyirokjaitól, a bűzhödtt levegőtől, segítsék, kérem, szexuális felelősségre is.

A komoly erkölcsi fölfogást hangoztassák a nők is. Legyen Vera ideáljuk! Ne higyjenek azoknak, kik soraikban könnyelműen gondolkoznak. Jog-egyenlőséget kívánnak az államban, vívják ki mindenekelőtt a férfiak részére az erkölcsi kultúrfokot s az etikai egyenlőséget. Ez az igazi feminizmusnak s a női méltóságnak első kelléke s legfőbb követelménye,

Ez összeköttetésben reflektálok az egyház komoly kötelességére is. Nem vetem meg senki fegyverbarátságát, ki az erkölcsöt szolgálja. De érzem, hogy ott, hol erkölcsi pusztulásnak árkot vonni s halottakat életre támasztani kell, hogy ott tenni, teremteni, küzdeni az egyháznak elsőrendű hivatása. Mert nem teoretikus világnézetek kódében, hanem az erkölcs, az élet terén dől el a kérdés, hogy kié az igazság. Azé, akié az élet; ide szúrta le az evangélium a maga zászlaját, melyre ráírta: új, kiapadhatatlan, örök élet. Tudok életet adni, tudok életet támasztani; ez képesítesem, ez hivatásom bizonyítása. „De resurrectione mortuorum ego iudicor...” isteni küldetésednek bizonyosságul mondd, hogy tudsz holtakat támasztani? Nos, hát itt a halott, az erkölcsi érzésében bankrott társadalom; támaszd föl.

Higyjük el, föltámasztja; mert először lelket ver bele s mélységes tiszteletre tanítja a nagy s felséges Isten iránt: ki az eszmények, a törvény s az erő

forrása; ez a vallás; tiszteletre a jog s vagyon iránt, ami igazság; tiszteletre a szülő, anya iránt, ami engedelmesség; tiszteletre önmagunk, lelkünk, testünk iránt, ami tisztaság. Azután tiszta, nemes, üde, nagystílú, isteni egyéniséget állít elénk, melyet mindenki kialakítson magának s végül erőt ad hozzá szentségeiben, gyónásában, Úrvacsorában, melyek az élet forrásaivá változnak a hívő lelkekben. De ha az egyház támaszt, a társadalom ne gyilkoljon, hanem fogjon kezét társadalom és egyház, ész és hit, etika és fegyelem s lesz erejük megoldani a nagy problémát, megteremteni a tiszta, szép, erős életet... leánykereskedés nélkül nőtisztelettel, férfias erkölccsel s tiszta szerelemmel.

A házasságról

1908

A nagybőjt a magábatérés s a penitencia ideje, hogy istent keresve őt megtisztult szívünkben megtalálhassuk. Tudom, hogy ilyenkor azt várják tőlem, hogy Krisztus Urunk kínszenvedéséről szóljak – azt várják, hogy szent Pál példája szerint én se beszéljek másról, mint a fölfeszített Úrról s ne hirdessek mást mint azt, hogy mennyivel tartozunk neki. Hát igen, hiszen tényleg szenvedésről, keresztéről, sebekről, töviskoszorúról készülök szólni, de arról a szenvedésről, melyet Krisztus Urunk nem a Golgotán, hanem ugyancsak szent Pál szavai szerint, az ő titokzatos testében, az anyaszentegyházban szenved, – sebekre akarok utalni, melyek nem szent testében, hanem híveiben fakadnak s melyek nem az élet, hanem a halál forrásai, – töviskoszorúra akarok rámutatni, melyet a világ mezején, az Istentől elfordult élet köves hegyoldalain köt Krisztusnak a hűtlenség, testiség, szeretetlenség, – s le akarom venni Róla azt a szégyent, melyet az a kereszténység hoz Reá, mely ajkkal vallja s tettekkel megtagadta őt.

Van ilyen szenvedésből, ily keresztből és tövisből a világon elég; nyílik ily seb az egyházban is

sok; de ugyancsak szeretetünk készítet rá, hogy az Úr Jézust e szenvedésében is megsajnáljuk s tőlünk telhetőleg mindent megtegyünk, ami e sebeket hegeszteni s e gyalázatot Róla levenni segít. Ha pedig kérdem magamtól, hogy tekintve a világ mai járását, ugyan mely szenvedésektől akarnám első sorban is megszabadítani az anyaszentegyházat s miféle töviskoszorút akarnék összetörni, mely Krisztusnak ha nem is a fejét, de a szívét fonja körül, feleletül az a vágy tölti el lelkemet, hogy legjobb volna erőteljes étellel fölzsendíteni az emberiség fájának gyökerét, mely mióta beteg, inkább tövist mint virágot terem, – legjobb volna Krisztus szellemével kitölteni azt az intézményt, melynek legjobban kellene kötnie embert emberhez, szívet legédesebben kellene fűznie szívhez, – el kellene tölteni tisztasággal s erkölccsel azt a forrást, melyből a gyermek élete fakad s melyet Krisztus is annyira becsült, hogy a szentség méltóságára emelte. Ez az intézmény, ez az életforrás, ez a szentség a házasság. Ha ezt megszentelhetném s a természetfölötti élet erejével eltölthetném, tudom, hogy a legsebzőbb töviskoszorút emelhetném le nemcsak Krisztus fejről, hanem számtalan testvérem szívéről, kik a házasságban rózsakoszorúról álmodoztak s talán töviskoszorúra ébredtek; vagy ha volt is kezdetben rózsakoszorújuk, de lassanként a rózsza elhervadt s lehullott s maradt a vasdrót, mely csupa keménység s éktelenség; megváltoztatnám akkor azt az életet, mely dicséretünkre nem válik s vigaszt még

kevésbé nyújt a kereszténységnek. Ha a házasságot az Úr Jézus akarata szerint megreformálhatnám, elválnám a világ kínjainak s szomorúságának egy áradozó folyamát, mert ugyancsak igaz, hogy a házasság napról-napra nehezebbé válik, nemcsak azért, mert a megélhetési viszonyok rosszabbodnak, hanem azért is, mert a házasságok nem sikerülnek. Mindjobban megszokjuk, hogy a házasságot félelmes ügyletnek tekintjük, melytől jó óvakodni s irtózni. A nem sikerült házasságok miatt azután sokan a házasságot magát lealacsonyító, hazug viszonynak mondják, mely kinná s gyötrelmévé válik j elkeseredésükben arról beszélnek, hogy a házasság nem is helyes módja az életnek, – hogy férfit s nőt nem a jog készítésével, hanem csak a szeretet vonzalmával szabad összetartani, – hogy a nemi életnek szabadabb, édesebb folyást kellene biztosítanunk s nem szabad kényszerítenünk egymáshoz embereket, kik már szeretni elfeledtek, csak gyűlölni tudnak. Ellenzik általában a házasság fölbonthatlanságát vagy pedig annyi szabadosságot visznek bele, hogy az inkább palástja a bűnnek, mint koszorúja a szeretetnek. Mennyire szükséges tehát e zűrzavarban, a lángoló szenvedések s szenvedélyek e kitöréseiben biztosítani a házasság isteni alapjait s száműzni belőle a félreértés s az alávalóság szellemét, – mennyire kívánja azt Krisztus dicsősége s az emberiség üdve, hogy a házasság intézményét tartalommal, vagyis szeretettel s lelkeséggel töltsük ki s fölemeljük s kiemeljük az erkölcsi romlás és blázirtság mocsarából;

hadd legyen ismét a szívek otthona s az élet forrása.

Előre is kizárom azon kislelkű emberek kételyét, akik mondják, hogy hiábavaló minden törekvés, a házassági bajokon nem segíthet senki. Nem úgy van; ez a baj is emberi baj s emberi bajon ember segíthet. A világot jobbra csak jobb emberek teszik; akkor lesz a világ jobb, ha több jó ember lesz benne. A házasságot is jobbra a több jobb ember teszi majd, legalább is két jó ember, a jobb férj s a jobb feleség. Jobbra kell tehát válnunk, vagyis alaposabban kell magunkat s egymást s életkörülményeinket megismernünk, első sorban azt, vajjon igazán egymásnak valók vagyunk-e, – nemesebben kell az életről s kötelességeinkről gondolkoznunk, – nagylelkűbben kell éreznünk Isten s az emberrel szemben, – melegebben kell szeretnünk, még pedig elsősorban lelket s azután testet, – okosabban kell élnünk, hogy testi egészségünket s lelki erőnket megtartsuk. Az asszonyt s illetőleg a férfit, a házasságot s annak kötelmeit, a testi s a lelki viszonyt, a családot s a gyermeket Krisztus szemeivel kell néznünk s ahogy ő gondolkozott s érzett e részben, úgy kell nekünk is gondolkoznunk s éreznünk; ne féljünk, hogy attól elhervad szeretetünk s elgyöngül életünk; szó sincs róla, sőt ellenkezőleg, akkor lesz több erő és szépség és boldogság és élet bennünk is gyermekeinkben is.

Krisztus mindenekelőtt oly fölvilágosításban részesít minket, mely mély tisztelettel tölt el a

házasság iránt. Az Úr Jézus ugyanis a házasságban az Isten első intézményét mutatja be nekünk, midőn arra tanít, hogy az a Teremtő, ki férfivá s nővé alkotta az embert, a férfit s nőt ismét egy testté, egy lélekké egyesítette a házasságban s megáldotta frigyüket. Az Úr Jézus ezt a fontos, életre szóló frigyet külön megszentelte s egyházában szentséggé emelte, úgy, hogy hitünk szerint keresztények közt érvényes házasság nincs, amely egyszermind szentség ne volna. Aki tehát közülünk Krisztus szerint élni akar s üdvét szent nevéhez s szent vérehez köti, annak a polgári házassággal beérnie nem szabad, aki pedig csak polgári házasságban él, az tudja meg, hogy ez nem a krisztusi házasság s hogy neki azt az asszonyt bírnia s annak az asszonynak a férfival élnie lelkiismerete szerint nem szabad. Tiszteljük mi is a házasságot úgy, mint ahogy azt Krisztus megtisztelte s megbecsülte, midőn azt az oltárhoz kötötte, a szentségek közé, az Oltáriszentséggel egy sorba állította s a férfinak a nőhöz való viszonyát apostola által azzal a szeretettel hasonlított össze, mellyel ő az egyházat szerette. „Férjek szeressétek feleségeteket, mint Krisztus szerette az anyaszentegyházat”; ez a házasság legfőbb tisztelete. A keresztény házasságnak szentségi méltósága lesz a ti becsületek s egyszermind örömeitek, mert érezni fogjátok, hogy Krisztus szentségét veszitek a házasságban; érezni fogjátok, hogy férfinak s nőnek ez a megszentelt egymáshoz való viszonya s így a nemi élet is Isten szent akarata;

ha pedig Isten akarata, akkor erkölcsös, jó dolog, melyet nem szabad lekicsinyelni s még kevésbé megvetni, hanem tisztelni kell. Férfiúnak s nőnek tehát egyaránt hirdetem: gondoldj tisztelettel a házasságra, tisztelettel a nemi életre is. Ez a tisztelet tartja meg legjobban a képzeletet s a testi vágyat is a tisztesség s az erény korlátai közt. Amit Isten szent akarata gyanánt tisztelni megszokunk, az magasan áll előttünk s azt sárba vonszolni nem fogjuk. Ereszben sehogysem helyeslem némelyeknek, kivált jólelkű, derék nőknek furcsa érzését, kik a házasságban nem az Isten intézményét látják s a nemi viszonyt szinte bűnnek nézik s az arról való fölvilágosítást serdülő fiaikkal s leányaikkal szemben illetlennek, talán bizony lélekrontásnak tartják. E részben pedig határozottan tévednek, mert tudni azt, amit Isten elém tűzött s amit hivatásom tőlem kíván, az ugyancsak sohasem lehet bűn; de igenis nagyon is bűn lehet az, ha élethivatásomra elő nem készültem s emiatt azután veszedelemben forgok, hogy életemet s mások boldogságát elrontsam. Ne tartsuk a tudatlanságot tisztaságnak, mert nem az a tiszta, ki a szükséges dolgokat nem tudja, hanem az, ki a rosszat szívből utálja s kerüli. Tiszta az, ki serdült korában a nemi dolgokat is Isten szemével nézi s ki fel tud emelkedni az ösztönök fölé a lélek erejével. Tudom nagyon jól, hogy a gyermeknek tudatlannak illik lennie oly dolgokban, melyek hozzá sehogysem tartoznak s neki csak árthatnak; tudom azt is, hogy nagy dicséret,

ha a gyermek még tizenkétéves korában is úgy van, mint ki nem törődik azzal, hogy fiú-e vagy lány, de eljön az idő, mikor a természet mint ösztön jelentkezik s ilyenkor a lelket s az erkölcsi-séget nem szabad sem az ösztönre, sem a tudatlanságra, legkevésbé pedig a gyermekeknek egymásközt folytatott beszédeire s csintalanságaira bízunk. Az ösztön jó szolga, de rossz úr; vagyis, az ösztön nagy erő, melyet Isten adott, de erős kéz, erős, jó akarat kell hozzá, mely kurta gyepőlön tartsa; ha pedig az ösztön úrrá lesz fölöttünk s az veszi kezébe az élet gyepelőjét, akkor jaj nekünk, mert a féktelen s könnyelmű ösztön révén útjainkra a szenvedély sötétsége borul s nem az ember, hanem az állat nyilatkozik meg bennünk. Ne uralkodjék tehát rajtunk se az ösztön, se a tudatlanság, hanem uralkodjék s vezéreljen a hit által felvilágosult ész s az ösztönt mérsékelni tudó jó és erős akarat. Aki másképp tesz, oktalanul cselekszik s rossz vezetőkre bízza sorsát. Nincs azután az ilyennek joga fölpanaszolni azt, hogy el van rontva élete s nyomorúság a kísérője. Érdemel-e a nyomorúságnál jobbat az, aki magát s feleségét s gyermekét vak ösztönre, érzékies szerelemre bízza? Érdemel-e betegségnél s szegénységnél egyebet az, ki az élet legfontosabb kérdéseiben, amilyen a házasság, a házasélet, a gyermek, kellő felvilágosítást nem keres s a véletlentől várja a kegyetlen feleletet? Ez nem az Isten akarata. Ösztön és tudatlanság egyaránt rossz, mert vak vezetők s ha rájuk bízunk magunkat, örvénybe kerülünk. Hogy

erre nézve mást ne mondjak: hány asszony betegje a házasesletnek; beteg azért, mert nem ismeri természetét, nem ismeri ki magát épp házasesletnek hivatásában s növeli a bajt, hogy férje még kevesebbet ért hozzá s így csak fokozódik a betegség s vele a kedvetlenség s boldogtalanság. Pedig sok bajt, sok betegséget el lehetne kerülni, sok házasságból ép, egészséges gyermekek származhatnának, ha a szülők az Isten akarata szerint intéznék életüket; mivel pedig ezt nem teszik, azért maguk is nyögik a házaseslet igáját s beteg, gyöngé gyermekek sínylik meg szüleiknek nem is annyira bűneit, mint inkább tudatlanságát.

Mivel tehát a tudatlanság nem erény s az Isten sem akarja, hogy tudatlanság és ösztön rontsa el életünket: azért minden okos és istenfélő anya beszélni fog eladó leányával a házasesletről is, mikor az férjhez menni készül s a lelkipásztorok is megérintik e kérdéseket a jegyesek oktatásában okosan és tárgyilagosan, mint a lelkek orvosai s a nép felvilágosítói; akit pedig nagyon feszélyezne a beszéd, az megtalálja a módját, hogy jó könyvek által igazítsa útba híveit.

Ezek előrebocsátása után elő akarom adni, hogy az ész s a hit világossága mellett tekintve a házasesletet, melyek azok a követelmények, melyek biztosítsák az Isten akarata szerint való, boldog családi életet s mit hozzon magával a házasságba férj és feleség?

Mindenekelőtt hozzon *egészséget*. A házasságban Isten akarata szerint a szülőknek testi s lelki

egyesüléséből, mint erőteljes gyökérből sarjadjik a gyermek; de lesz-e erő s élet a sarjban, ha maga a gyökér beteg? Beteg gyökér hervadt ágat hajt, hervadt ágnak hervadt a virága, fonnyadt a gyümölcse; éppúgy a beteges szülők gyermekei is betegesek s erőtlenek; életerejük kevés s nem lesznek valók másra, mint hogy beteges szülőik szomorú örökségét egy életen át nyögjék. Aki betegen házasodik, az, ha oly bajban van, melyből nehéz a gyógyulás, saját maga baját s betegségét oltja bele gyermekébe, beleoltja azt a mérget, mely az ő vérében van. *Szívhajosok, rossznyavalyában, nagy ideggyengeségben szenvedők, tüdővészesek,* kivált ha mindkét fél, férfi és nő senyved benne, *ne házasodjanak.* Igaz, hogy néha az ily családok szinte szaporábbak, több gyermekük van; egy darabig fejlődnek is a gyermekek, de csakhamar elhervadnak, kiüt rajtuk a halál halaványsága. Az ilyeneknek tehát a házasság nem való, mert magukat nem boldogítják vele s gyermekeiket szerencsétlenné teszik. Ugyancsak a jó vér és az egészség szempontjából *ne házasodjanak össze rokonok,* mert minél gyakoribb a közeli rokonok közti házasság, annál nagyobb a veszedelem, hogy az egyforma vérnek egyforma bajai összeadódnak s a gyermekben uralkodó bajjá s betegséggé lesznek. Idegen vér való egymásnak. Minél több idegen vér kerül a nemzetségbe, annál jobban fejlődik az s megfordítva, minél több a rokonházasság egy családban, annál csenevészebb s hitványabb a nemzedék testben, lélekben egyaránt. Nem mondom,

hogy ez minden esetben megtörténik, nem állítom, hogy a gyermek a rokonok közti házasságból mindenkor beteges és gyöngé lesz: de a törvény nem a kivételt nézi s tőlünk is azt kívánja, hogy a gyermek testi-lelki üdvét rokonok közti házasság által ne tegyük ki a veszedelemnek. Ez az oka annak, hogy az egyház tiltja a rokonok közti házasságot. A törvény boldogítani akar minket.

A második kelléke a jó házasságnak, hogy szívet vigyünk bele, vagyis erős, őszinte vonzalmat: *szeretni kell*. Aki nem szeret, az ne házasodjék. Rettenetes szolgálásra vagy üres lelkű formaságra kárhoztatja az magát, aki oly házasságba kényszerül bele, mely nem kell sem testének, sem lelkének. Tudom, hogy fejjel is kell házasodni, s nemcsak szívvel, – de ezt nem is igen kell hangoztatnom, – tudom, hogy annak, aki házasodik, számot kell vetnie önmagával, vajjon megélhetnek-e, mert szegénységre észszerűen már csak senki sem házasodik. De azért ez a számítás, mely a vagyoni állapotot nézi, ugyancsak nem volna elég, ezzel nem boldogulnánk. Nemcsak ceruzával kell a házasságokat kötnünk, mellyel összeadni s kivonni tudjunk, hanem kötnünk kell azokat azzal a nyíllal szívünkben, melyről a szentírás mondja: „megsebesítetted szívemet, én húgom, jegyesem”. (En. é. 4., 9.) Ezt az elemet sokan kicsinylik s mikor a szerelem gyors elvirágzására mutatnak, a szívbeli vonzódást sem értékelik. De ez nem az Isten gondolata. Akiket egy életre s annak küzdelmeire küld ki, azoknak szívébe az őszinte, mély szeretet rejti. Ez a

szívbeli vonzódás köt össze lelkeket, ez ad erőt beléjük, „mert erős mint a halál a szeretet; kemény mint pokol a buzgó szerelem, annak lobogása tűz és lángok lobogása. A vizek sokasága nem olthatja el a szeretetet és a folyó vizek nem boríthatják el azt; ha az ember háza minden vagyonát adná is a szeretetért, megveti azt mint semmi-séget.” (Én. é. 8., 6.) Ha pedig valaki a szeretet hatalma s ereje nélkül indul a házasság útjára, bizonyára nem az Isten akarata szerint fog boldogságának megteremtéséhez.

Jaj azonban azoknak is, kik a szív vonzalmaiban nem ügyelnek az Isten szent törvényeire s mikor érzelmeik ébrednek, nem fontolják meg, vajjon lehetséges-e köztük a házasság. Mert ha a férfi vagy a nő nem szabad, – ha a férfi vagy a nő csak a világi törvényszék előtt vannak elváltva, ha vallásbeli vagy nagy társadalmi különbségek vannak köztük, – ha nem ismerik egymást s természetjüket tüzetesen, akkor parancsoljon mindenki jókor szíve érzelmeinek, csitítsa el vágyait s mondja: Isten ellen, anyám, az egyház ellen ebbe bele nem mehetek; nehéz az élet, van keserve elég; legalább azt a nagy vigaszt nem akarom nélkülözni soha, hogy szeretni s boldogulni is mindig Isten s az egyház szerint akartam! Mily fontos dolog az, hogy a szív édes érzelmeiből átok s a rózsákból tövis ne fakadjanak s hogy ne élje bele magát senki szerelembe s vonzalomba, mellyel vagy vérző szívvel szakítania, vagy Istent megbántania kellene.

Ha valaki szívének vonzalma is így intézi, azt ez a gyengéd, de okos szeretet nem teszi vakká, az ilyen a másokban nemcsak a testet, hanem első sorban is a lelket nézi, mert nagyon jól tudja, hogy nincs erős szeretet lélek nélkül. Tudja, ahol mély, őszinte vonzalom fűződik jegyesek közt, ott nem a test áll előtérben; a férfi a nőben is nem a báj, nem a szépséget nézi első sorban, hanem az emberi értéket tekinti, a nőben is először embert lát. Neki a nő nem szép baba, nem játékszer, hanem „segítőtárs”, mint ahogy az írás mondja, segítőtárs, kiből jóságos, erős, szolgálatkész szeretet rejlik; neki a nő nem élvezeti tárgy, nem rabszolganő, hanem édes, legjobb barátnője, ki csak akkor boldogíthatja a férfit, ha tiszta, nemes, önkéntes szeretettel fűződik hozzá. Azért ez a szeretet nem mámor, nem bódulás, hanem Isten akarata szerinti vonzalom, melyhez épp azért nagy kötelességek is csatlakoznak s mely telítve van a felelősség érzetével. A szerető férfit ugyanis épp ilyenkor megszállja az élet komolyságának érzete s a családalapítás örömét kísérik a megélhetés s a boldogulás gondjai. Nagy felelősséget vállal magára. Aki családot akar alapítani, attól Isten megköveteli, hogy helyt álljon az élet küzdelmeiben s megtudja magának s családjának keresni a kenyeret. A munka mint sokszoros, új kötelesség lép eléje s épp szeretete kötelezi őt arra, hogy most már fokozott iparkodással s fegyelemmel vágjon neki a nehézségeknek, mert aki szeret, az dolgozni, küzdeni s áldozni is megtanul. Épp úgy a leányt

az önálló háztatás kilátásai s a nagy hivatás, mely a keresztény anyaságban lép eléje, komolyabbá, törekvőbbé, munkásabbá teszi; érzi ő is, hogy kettőn fordul meg egynek boldogsága is; érzi, hogy nem játékról, nem mézeshetekről van itt szó, mert kerül ugyan abból is, de a földolog az életre-készülés s a komoly, józan, s ugyanakkor bízó, szerető lelkület. Ezt ápolja magában, mialatt jegyben jár s az életkötelmek szentsége megtartja őt is, jegyesét is a helyes úton az eljegyzés tartama alatt is, hogy ne engedjenek meg maguknak semmit egymással szemben, ami mint árnyék kísérné őket az oltárhoz s mint vád és feddés vegyülne hűség-esküjükbe.

Ezzel összefügg a boldog házasság harmadik kelléke, amely abban áll, hogy leány és ifjú *testi-
lelki tisztasággal* lépjenek az oltárhoz. Tudom, hogy a világ is megkívánja a tisztaságot a leánytól, de sokban elnéző, sőt vétkesen szemet huny a férfiak életére. Mi nem alkuszunk e részben sem. Tudjuk jól, hogy manapság sok a csáb és a bűnrevezető alkalom s hogy könnyen hozzáfér az ifjúság a tiltott élvezetekhez, melyekre irodalom, sajtó, színdarabok fölkeltik kedvét; tudjuk azt is, hogy a házasságkötés, kivált a középosztályban, sok ifjúnak nagyon meg van nehezítve s törvények és társadalmi állapotok nem egyeznek a természettel, de azt is tudjuk, hogy mindezek dacára a házasság előtti nemi élet könnyelmű, jellemtelen és erkölcstelen dolog, mely bármily szép szó dacára is ellenkezik az erénnyel s tisztességgel s amilyen gondtalan és

könnyelmű az ifjúra, oly szomorú és veszedelmes a leányra nézve. Ezt mentenie senkinek, ezt kárhoytatnia mindenkinek kell az élet egész vonalán, akár férfiról, akár leányról legyen szó. Isten mondja: ne paráználkodjál; ha pedig parancsolja, akkor erőt is ad parancsolatainak megtartásához. Minél fontosabb dologban diktálja rám az Úr az ő akaratát, annál súlyosabb a bűn, ha ezt az akaratot nem teljesítem; már pedig az emberiség testi életére a két legfontosabb parancs ez: ne ölj, ne paráználkodjál; ha meg nem tartod az előbbit, kiontod vérét embertársadnak, – ha pedig meg nem tartod az utóbbit, rontod vérét az emberiségnek. Mindkét esetben pusztítod az emberiséget. Aki erkölcstelenné teszi az ifjúságot, az megöli a nemzetet, – aki erkölcstelen, léha étellel lazítja a házasság kötelékét, az fölzavarja az élet forrásait s megmértelyezi lelkét éppúgy mint vérét.

Szívesen elismerem, hogy e nagy s mégis föltétlenül szükséges tisztességnek megteremtésére a törvény nem elégséges, nem nyúl az eléggé a szívnek s az ösztönöknek mélyébe s inkább a külső rendet gondolja; ide kegyelem, vagyis isteni erő s ez isteni erőtől föntartott erkölcs kell. Ezt természetesen csakis Isten adhatja s az embernek kérnie kell. Mindennek szent Pál a megmondhatója, midőn panaszkodik a test és vér hajlamai fölött s kéri Istent, hogy vegye el ezeket tőle, de feleletül azi nyeri: természetedet meg nem változtatom, de kegyelmet adok neked, mellyel a természetet törvényeim szerint alakíthatod. A kegyelmet imáinkban

s kivált szent áldozásainkban bőven megkapjuk, rajtunk fordul meg azután, hogy életünknek nemes, tiszta kialakítására fordítsuk.” Ne kérjünk e részben tanácsot a világtól; mert a világ betegje az érzékiségnek, hódol neki s szenved alatta. A mai nemzedék főleg túlingerült nemi tekintetben, mely a tiszta, erkölcsös s fegyelmezett élet ideális tartalmát nem ismeri s íróival, művészeivel egyetemben mindig csak az éhes, élvsóvár ösztönre van tekintettel s készséggel elégti ki mohóságát. 4éyt egyszerű népek lelke, hála a hit s a munka áldásainak, sokkal életrevalóbb s egészségesebb, de a műveltnék nevezett világ tele van beteges lelkű emberekkel, kik az erős, parancsolni tudó akarathoz tájékkára sem járnak, kik minden ingernek s csábításnak ablakot s ajtót nyitnak s a modern lazultságban új, szebb világ fölszabadító irányát látják. Ha minél korábbi házasságot is ajánlanak, teszik azt első sorban a nemi ösztön kielégítésére való tekintetből; pedig aki folyton a házasságnak csak ösztönös oldalaival bíbelődik, az abban az embernek, a szívnek boldogító viszonyát meg nem teremti.

Tehát Isten akarja és segít rá, hogy hajlamaimat fékezzem s tiszta szívvel lépjek az oltár elé, ott kapja Isten kezéből a férfi nejét, a nő férjét s ott nyerik szentelt viszonyukra az Isten áldását. Erre a szent szeretetre való tekintetből őrizte meg magát férfi és nő egyaránt, hogy minél boldogabban lehessenek egymáséi s ez a szeretet fogja őket megőrizni hűségükben egymás számára. A házas-

ságban is egymás őrangyalai lesznek a tisztaságot illetőleg is. A férj nem fogja erőszakolni s készíteni nejét, mert szeretetet erőszakolni nem lehet; aki pedig ezt teszi s kíméletben s figyelemben nem részesíti feleségét, az állatias ember s önmaga dülja szét családi boldogságát. Viszont azonban a nő se vigyen bele szeszélyt s önzést a házasságba; feleljen meg férje kívánságának s utánozza azokat a derült, jólelkű asszonyokat, kik nem panaszojják föl azt, hogy nőnek születtek, nem nagyítják állapotuk nehézségét, nem nézik szolgai tehernek az anyaságot, melytől féltik életüket és szépségüket, hanem fölhalálják magukat hivatásukban s tényleg beválnak, mint a férfi segítő-társai. Mindenesetre ez az életmód s ez a lelkület nem ismeri azokat a keserves szemrehányásokat, melyeket néha asszonyoktól hallunk, kik vonatkozásuknak s szeretetlenségüknek rójják föl férjeik elhidegülését s néha rossz útra való térését is. Mily kár ez s egyszersmind mily késő bánáti! Hogy ez a kölcsönös egymásmegértés és kímélet fennálljon férj és feleség közt, negyedik kelléknek ajánlom, hogy a férj ne sokat parancsoljon s a feleség szolgáló módjára ne éljen, hanem hogy *becsüljék meg egymást mint két jóbarát*. Hiszen legközelebb állnak egymáshoz, egy életre egyesültek, egymás boldogságát munkálják s egyik a másiké; ezt mind csak egymásnak nagybecsülésével érhetik el. Az Isten negyedik parancsolatát, hogy „tiszteled atyádat s anyádat”, reájuk is alkalmazom: férj, tiszteljed feleségedet; asszony, tiszteljed

uradat Nincs igazi, mély szeretet tisztelet nélkül. Nem hiszek szeretetben, mely tisztelni nem tud. Azért téved el a szeretet annyiszor az érzékiség s kegyetlenség útjaira, mert nem párosult tisztelettel. Ez a tisztelő szeretet elnéz, türelmes, igénytelen, egyenes; tele van kímélettel egyes hibák s gyarlóságok iránt; nem zsémbes; tudja magát megtagadni s másokat elviselni; érzi, hogy ő is néha terhére esik másnak, de sőt magamagának is s elnézésre szorul. Ez a tisztelő szeretet áldozatos s megállja a helyét akkor is, mikor nehéz napok jönnek ránk, amikor beköszönt hozzánk betegség, szegénység s nagy gondok alakjában az Isten nehéz látogatása. Ó mily kincs, mily kegyelem ilyenkor a hitvesfél szeretete! Glóriában látják az ilyenek azt az oltárt, hol kezét fogtak s gondjaikat s keserveiket a kézfogó kegyelme enyhíti. Az ilyen lelkek egymásért élnek s egymásban megpihennek! De ahol ilyen egysége van a szíveknek, ahol közös az élet s az érzés, ahol megosztanak gondot és örömet s a szentírás szerint már nem is ketten vannak, hanem egyek lettek, lehetséges-e az, hogy Ott az Istenszerető lelkek legnagyobb s legföltettebb kincse, *a hit*, az örök élet *reménye* s az *Istenszolgálat* közös ne legyen? Lehetséges-e az, hogy azok közt, kik egy életre – s mert a szeretet meg nem hal, – síron túl is örök egy életre egyesültek, benső egység legyen, ha Istent kihagyják frigyükből s az örök élet reményét s a lélek üdvösségét nem gondozzák? Hiszen aki szeret s lelket becsül magában, annak a lelket szeretnie és gondoznia

keli másban is; s szereti-e a magáét, ha nem törődik élte párjának lelkével? ha nem törődik vele, hogy a kedves mit hisz, mit nem hisz, hogy Isten útjain jár-e vagy a hitetlenség szakadékaiban tévelyeg-e? Ha az én hitem az én kincsem s ha az Istenszeretet az én vigaszom s erőm, elviselhetem-e azt, hogy az a másik, ki lelkemhez forrott, tévhitben vagy hitetlenségben éljen? Közönyös leszek-e az iránt, hogy más templomban imádkozik s lelkem legmélyebb érzései iránt idegen? Elviselem-e, hogy mikor az Úr Jézus lelke vonz engem, hogy megtisztuljak a szent gyónásban s magamhoz vegyem az Urat a szent áldozásban, hogy akkor éltem párja, lelkem fele e hittel s édes szeretettel szemben hideg s idegen legyen s ne értsen meg engem? Elviselem-e, hogy ami engem nyugtat, azt ő nem érzi s ami legfőbb vigaszom, azt ő nem osztja? No ha így van, akkor lelkünk idegen egymással szemben s más-más az anyanyelvünk; amit én beszélek, azt nem érti meg az, kit szeretek, s amitől én égek, attól ő nem melegszik. S ha jön a halál s válnunk kell, ha a lelket az Úr kezébe szeretnők ajánlani, lehetséges-e, hogy ne szegezze át fájdalmasan szívünket a tudat, hogy íme gyónás, áldozás nélkül, a haldoklók szentségeinek fölvétele nélkül megy át a másik világba az, kiért éltünk s kiért éltünket is odaadnók? Ha élénk a hitünk s nagy Isten iránt való szeretetünk, akkor a lelkünk facsarodik össze, mikor látjuk, hogy akit szeretek, akit mint szemem fényét gondozok, őrzök, nem az én hitem s vágyaim útjain

jár s hogy ott válunk el egymástól, hol a lélek legmélyébe hív az Isten s hol az örökkévalóság nagy ügyét intézzük.

S tényleg tapasztaljuk, hogy a lelket e két szeretet közt megosztani nem lehet; nem lehet szívből-lélekből hithűnek lennünk s kezünket a „holtomig-holtáig” s azontúl való szent esküre oda nyújtanunk annak, ki vallásunkat, Istenbe» Krisztusba s az anyaszentegyházba vetett hitünket s reményünket nem osztja. Tapasztaljuk, hogy a vegyes házásoknál az egyik szeretet a másikat lerontja; az egyik láng eloltja a másikat. Aki nagyon szereti hitét, az valahogyan elhidegül vagy legalább is nem mélységesen egy szív s egy lélek máshitű vagy hitetlen hitvespárjával s viszont ki nagyon szereti másvallású vagy hitetlen hitvestársát, érezni fogja, hogy csökken benne a hit s lohad a gyermeki, közvetlen, édes Istenszeretet; érezni fogja, hogy meggyöngült, sőt meghasonlott legbensőbb érzelmeiben. Már pedig akarhatja-e ezt az Isten s azért egyesülünk-e életközösségre, hogy a hit, remény s szeretet kincseit s azzal az Isten kegyelmeit elveszítsük? Azért szeretünk-e embert, hogy kevésbé szeressük Istent s azért egyesülünk-e az élet útjaira, hogy az örök élet útjait szemeinkben köd s homály fődje? Nem, nem; egész szív, egész lélek lehet csak boldog; az a szív lesz igazán édes és nyugodt, mely kettős szeretetnek – az isteninek s emberinek – egymásba csapó lángjától melegszik, az a lélek lesz boldog, mely mikor lelke felét öleli, az

Istenszeretetet bízató s megnyugtató érzetével tapad hozzá.

Ezért ellenzi az egyház a vegyes házasságokat. Nem gyűlölségből, nem ellenszenvből teszi, nem dob követ senkire s az Istenre bízva a jóhiszeműség megítélését tőle elpártolt gyermekeiben; de boldogságunkat, szívünk legmélyebb s leggyengédebb igényeit tekinti s a szeretetnek szent jogait óvja, mikor figyelmeztet, hogy más hiten levő féllal házasságot senki ne kössön. *Akarja a több, a mélyebb lelki egységet; azért nem akarja a hitbeli különbséget, akarja a forróbb, a bensőségesebb szeretetet, azért kívánja, hogy e szeretetnek ne álljon útjába semmi, ami lehűt és elválaszt.*

De talán még fájóbban nyúl bele a hívő lélek szívébe s gondolom kivált az anyai szívbe, ha a vegyes házasságban a katolikus félnek, a katolikus anyának gyermekei is másvallásúak lesznek. Nem érez-e az ilyen szülő néha egy ijesztő, keserű szemrehányást, az iránt, hogy életet adott gyermekeinek, de a hitüket elalkudta s nem rémül-e el önmagától, mikor a vértanúi anyáknak vagy csak egy szent Blankának életét olvassa, ki azt mondta: inkább holtan lássalak fiam, mint bűnben! Mit adtak oda, mit tettek azok, hogy gyermekeiknek a hitet s Isten kegyelmét megtartsák?! Nem versengtek, nem vitatkoztak senkivel, de a szívük telt el a meggyőződéssel, hogy legnagyobb kincsük hitük, s hogyha gyermekeikbe életet oltottak s Isten bízta rájuk e gyermekek üdvét, akkor első sorban adják örökbe nekik a hitet s az örök

reményt. Erre kötelei minket az egyház; azért bár mindig ellenzi a vegyes házasságokat, ha néha fontos okoknál fogva megengedi azokat, azt az egyet mindig kiköti, hogy a gyermekek mind katolikusok legyenek; akik pedig ebbe bele nem egyeznek, azokat össze nem adja s ha mégis más templomban esküsznek, őket kebeléből kizárja; az ilyenek ki vannak közösítve. Gondoljuk-e, hogy a boldogság s az édes szeretet útjaira lépett-e az, ki idegen oltárnál az egyházból kilép s megnyugtató-e számára szemben látni magát hittel, lelkiismerettel, szíve féltett reménységével, melyek ellen akkor vétkezik, mikor szeretetet fogad s hűséget esküszik?!

Legyen távol tőlünk az ilyen merénylet, sze ressük s teljesítsük törhetetlenül az Isten s az egyház parancsolatait, hogy annál forróbban s mélyebben szerethessünk hitvest s gyermeket.

A boldog házasság ötödik kelléke a *hűség*. A jegyesek imája az oltár előtt szeretetvallomás s eskü volt; egymásnak ígérték s Istenre esküdtek, hogy egymáshoz hívek lesznek. Krisztus keresztjére fogadták, hogy „holtomig holtáig”, „semminemű viszontagságban” egymást el nem hagyják; később azután az élet sürgeti, hogy az imát, a vallomást, az esküt tettekben beváltsák, beváltsák örömben s nyomorúságban, beváltsák kísértések s csábítások tüzeiben éppúgy mint a szenvedély s a szenvedés megpróbáltatásaiban. Erre is megsegít a szeretet s a kitartó, nemes lelkerő, mely a házasság szent-ségének kegyelme. Aki szeret s Istenfélő, az hű is

jesz s ereje lesz hozzá, mert azt az Isten adja. Kegyelemből lehet hűnek is lenni, hűnek a halálig. Ne kételkedjétek ebben, bármit is beszélnek azok, kik a házassági hűséget kiállhatatlannak, nyűgnek, vagy kízó szükségletnek mondják s színdarabjaikban s regényeikben mindig csak a gyöngö, tehetetlen, beteges lelkeknek hajótöréseivel bibelődnek; szeretetről beszélnek, de szeretni nem tudnak; maguk hűtelenek s azért mások hűségében nem hisznek.

Ti kedveseim, rendületlenül álljatok meg hitvesi hűségtekben s csengjen lelketekben az a kemény szó, melyet eskütöknél mondtatok: – „Isten engem úgy segélyjen.” Igen, úgy segélyjen, ahogy hű leszek ahhoz, kinek hűséget ígértem. Ez az eskü áldás lesz, ha hitvesi hűségteket megtartjátok, de átok lesz, ha házasságtörésbe estek; s ezt az átkot ti magatok mondjátok ki magatokra.

Minél hívebbek s szeretőbbek lesztek egymáshoz, annál kevésbé lesz nyűgötök a házasság élet; törekedjétek tehát arra, hogy a hűséget s szeretetet magatokban s hitvestársatokban ápoljátok. Ez egyéniségtektől a modorotoktól függ. Ne faragjátok magatoknak igát az élet fájából s a kötelék, mely szíveket fűz egymáshoz szeretetben, ne váljék rabszolgakötéllé, mely két ellenkező lelket tart rabszíjon. Rajtatok áll; ne mérgecsétek, ne keserítsétek el soha egymást, hanem törekedjétek, hogy minél kevésbé legyetek egymásnak terhére. Megesik ez néha a legjobb lelkek közt, de vegyétek észre s ne csináljátok belőle nagyobb bajt

Azért kell a *házasságba* is minél *több erkölcsöt belevinni* s a test mellé minél több lélekről gondoskodni. Viszonyotoknak tisztára erkölcsinek kell lennie, melyet szeretet, elnézés, türelem, igénytelenség, fegyelem jellemez. Ezek hiányában a házasság nem sikerül s gondolom, hogy a mai világban is azért van annyi házassági elválás, mert kevés az emberekben az erkölcs, a lélek s a lelkiismeret. Megtetszenek egymásnak s egybekelnek, de lélek s igazi szeretet s nagybecsülés nem lévén bennük, hamar egymásra unnak s ismét szétmennek. Így tesznek az állatok is, egyesülnek és szétmennek, mert nem lévén lélek bennük, hanem csak test, a testi ösztön kielégítése után nem tudnak egymásnak nyújtani mást.; A házassági hűség s felbonthatatlanság nem a testen épül, hanem a lelken; élet, lélek fűződik itt egymáshoz, mely szeret, mely magát adja oda, hogy boldogítson s hogy saját maga boldogságát is az által biztosítja, hogy másé lehet. Ilyen viszonyt pedig nem lehet kötni holnapig, sem egy évre, sem fölmondásra, mert aki azt mondja, hogy tied leszek holnapig, az nem az enyém, s aki azt gondolja, ezzel leszek egy-két évig, azután megyek máshoz, az nem szeret. A szeretet csak egy viszonyt ismer, azt, hogy azé legyen, akit szeret s e viszonyban az idő nem szerepel, mert boldogság és mennyország fölmondásra nincs. A szerető férj és feleség a házasság felbonthatatlanságát úgy nézi, mint szeretetüknek elsőrendű kellékét; nekik az nem jog és kényszer, hanem szívük sugalata

és vigasza. Nem hogy nem szabad elválniok, de nem akarnak elválni s ha kényszerítenek őket egymás elhagyására, azt legnagyobb kínuknak tekintenék. Nincs is az igazi házasságokban, melyeket szív és ész, Isten s lélek kötött, veszedelem az elválásra; elválásról csak ott beszélnek, hol a házasság frivol, üres lelkek szeszélye, hozományvadászat, érzékiség, hol nem nemes emberek keltek egybe egy életre, hanem ideggyöngye, élvezetsóvár, könnyelmű teremtesek próbáltak szerencsét szerencsétlenségükre.

Krisztus s az egyház az emberi élet s boldogság ily merénylőit elítéli s óva figyelmeztet szülőt és jegyeseket, hogy az élettel s a házassággal ne játszanak, mert aki azzal játszik s nem indul el komolyan s istenfélően az oltárhoz s onnan az élet útjaira, az a szívével s a boldogságával játszik. S minden ily vakmerő játészó veszít. Mit? Eletet, s nem is egyet, hanem két életet.

De híveknek kell lenniök a házastársaknak egy egész életre egymás iránt a *gyermekek* miatt is. Több szerencsétlen házastárstól hallottam már, hogy házasságuk nem válik örömükre, de belátják, hogy el nem válhatnak a gyermekek miatt, igen, a házasság felbonthatlanságának egyik mélységes oka a gyermekekre való tekintet.

A házasság gyümölcse a gyermek, mely a jó házasságnak igazi áldása is. Azt szoktuk mondani: Isten megáldotta a házasságot gyermekkel s jól mondjuk, mert ahol a gyermek hiányzik, ott egy gyengéd, édes kapcsolatot nélkülöznek a hitvesek;

ahol pedig gyermek van, ott ők is közelebb állnak egymáshoz; ott úgy érzik, mintha több tartalma volna életüknek s munkájuknak s azt mondogatják, hogy tudják, kiért dolgoznak s remélik, hogy gyermekeik örömet s dicsőséget hoznak rájuk. S valóban a jó gyermek a szülők legnagyobb öröme s becsülete s a szentírás is dicséri a szülőt gyermekéért. Jól teszik tehát a szülők, ha kívánják s kérik Istent, hogy legyenek gyermekeik, kik évek múltán majd büszkeségükre s vigaszukra váljanak. Természetes, hogy a gyermekáldás tekintetében nagy a különbség szülők és szülők közt, mert némelyek ezt az áldást egészen nélkülözik, magtalanok lévén, mások meg azt mondják, hogy túlsók gyermekük van és így szinte sok van az áldásból. Bármint legyen, mindkét esetben csak a természetes, mértékletes, dolgos életmódot kell ajánlanom; ez segít legjobban, ha ugyan segíteni lehet erőgyűjtés által a magtalanon is s ez segít a sok gyermekű családon is. Elhiszem, hogy néha sok gyermek miatt a család szűkebb viszonyok közt él, de annyi bizonyos, mert a tapasztalat mutatja, hogy a sok gyermek életrevaló családokban, hol a férj szorgalmas és takarékos s a nő jó háziasszony, hol a családban Istenfélelem, fegyelem, iparkodás lakik, soha sem oka a boldogtalanságnak. Ha a szülők nem is adhatnak vagyont gyermekeiknek telkekben s holdakban, de adnak nekik jó nevelést, életrevalóságot, aminthogy szentigaz, hogy a sok gyermekű családban jobb a nevelés, kevesebb kényeztetés mint az átkos, bűnös egy-

gyermek-rendszerben. Az ilyen sokgyermekű családokban a gyermek megtanul egyet-mást nélkülözni, kevéssel beérni, rákényszerül egyik a másiknak segítségére lenni; az öregebb segít anyjának, a kisebbeket is gondozza; megtanulják a létért való küzdelmet s megszeretik édes szülőiket s épp az ily családokból származnak a legkiválóbb nők és férfiak. S mennyi öröme van a szülőknek az ilyen jól sikerült gyermekekben, ha lassankint egyik a másik után szárnyra kel s az életben beválik; ellenben mily szomorú és vigasztalan kis világ az, hol a gyermek testvérek nélkül ténfereg, hol nélkülözi a testvéri szeretetet azért, hogy több pénze legyen s a szülőknek gondjait még sem csökkenti, mert hisz ezért az egyért többet reszketnek s aggódnak mint mások ötért s mily szomorú egy élet az, ha az ilyen magányos gyermek 10-15 év múlva meghal s nem is lehet már testvére!

Hogy az ilyen egygyermek-rendszer mily sötét árnyék a szülők lelkén s mennyi bűn s természetellenes cselekedet telíti az ilyen családi életet, annak csak az Isten a megmondhatója. Bűnös kézzel nyúlnak e szerencsétlen hitvesek a természet, tehát az Isten szent akaratának folyásába s amit az állat meg nem tesz az életösztön romlatlanságából, azt ők rendszeresen üzik a lélek alávalóságából. Az élet forrásai az ilyen házasságban úgy néznek ki, mint azok a források a part oldalán, melyek körül a csorda delel, sár és piszok van lépten-nyomon, föl van túrva a vízerecske folyása

s a patak s kormok nyomában álló víz poshad. Ilyen a szülők lelki világa az egygyermek-rendszerben: állatiasság, erőszak, bűn; erkölcs, mélység, szépség nélkül. Mily ítélet vár ezekre!

De vannak, kik nemcsak bűnös, hanem gyilkos kézzel nyúlnak a házasság szentségébe s meggyilkolják a gyermeket, mielőtt azt napvilágra s keresztvíz alá hozták volna s a gyermekei hajtás nagy bűnébe esnek. A gyermekelhajtás gyilkosság, mely még meg nem született életet irt kegyetlen kézzel. S ezt anyák teszik! „Az anya keble, mely az élet forrása, tényleg a gyermeknek koporsója lett; a halál lép ki belőle. Vannak asszonyok, kik nem ártnak a légynek sem, de akik önmagzatjaikat irtják. Mily rémületes találkozás lesz az, ha majd a másvilágon az ilyen magzatelhajtó anya elé lépnek azoknak lelkei, kiket megölt, még mielőtt megszülettek s kik meg nem születve s meg nem kereszteltetve léptek Isten elé vádlókul: „Nézd Uram – kiáltják ezek, – engem anyám ölt meg, az döntött ide, kegyelmeidnek az vágta el útját. Az én kioltott életem az ő szeretetének pokoli foltja.”

Isten ments, kedveseim, ez a folt ne égjen lelkekben s ha boldogságot kerestek házasságtokban s azért keltek egybe, hogy másoknak is életet adjatok, ne háramolják rátok épp házasságtokból az az átok, mely miatt a szentírás az ördögöt kezdet óta gyilkosnak hívja. Mondjátok ki erre nézve is: Isten engem úgy segéljen, hogy akinek életet adtam, azt meg nem ölöm; de nemcsak

hogy meg nem ölöm, hanem életemmel s minden erőmmel iparkodom gyermekeim testi-lelki épségét s boldogságát biztosítani. Meg akarom azt tenni, mert ezek a javak mind tőlem függnék első sorban. A gyermek az apától s anyától veszi vérét, életét s lelkületét, legyen gondja tehát atyának, anyának arra, hogy a gyermek a legjobbat vegye tőle. A legjobbat pedig akkor veszi, ha a szülők lelkét s testét a keresztyény erény fegyelme vezérli. Éljenek a szülők a házasságban is az ész s a hit, az egészségtan s az erkölcsstan szabályai szerint; Éljenek mértékkel s kíméljék egymást. Az önmegtartóztatás a házasságban is szükséges s kivált ha az egyik fél gyöngélikedik, ha el van csigázva, akkor a másik tekintettel legyen reá. A férj ne késztesse nejét az együttélésre s kivált áldott állapotában s jó darabig a szülés után is kímélje. Ittas állapotban sohase közeledjék feleségéhez: hány hülye, buta, félkegyelmű gyermek sínyli meg apjának ezt a bűnét; az asszony is tartsa távol az ilyet magától, mert az ittas ember romlott vért juttat a gyermeknek. Áldott állapotban az asszony is lehetőleg kímélje magát s viselje jókedvvel s nagy Istenszeretettel kedves terhét. Fékezze rossz hajlamait s indulatait s telítse lelkét szerető, biztató s megnyugtató gondolatokkal és érzésekkel. Buzdítsa erre magát azzal, hogy most mindazt a jót és szépet és szentet, amit érez s gondol, mintegy csecsemőjének lelkébe önti át s hogy erkölcsét, Isten- s emberszeretetét beleoltja abba a kis szívbe, mely anyai szíve alatt dobog. Nagy kincset, egy

új életet hordoz ő most kebelében, hordozza hát óvatosan és kíméletesen.

Ezeket a nagy kötelességeket a világ, a divat, a könnyelmű ember nem érti, sőt félreérti, – könnyen veszi, majd meg nehéznek találja, – lelkesül, majd meg hamar lehül, ösztöneinek él a házasságban is, melynek pedig szentségnek kell lennie Krisztus akarata szerint s ezáltal nemcsak saját maga boldogságának, hanem hitvestársa s gyermekei életörömének is sírját ássa. E sírásók közé ne tartozzunk, hanem neveljük rá magunkat már az eljegyzés alkalmával s még inkább a házasságban a nagy felelősség viselésére s a nagy kötelességek teljesítésére, melyek sok életet kérnek tőlünk számon. E kötelességek teljesítése néha nehéz lehet, de a házasság szentségének kegyelme megsegít ebben is s a szeretet a terhet is elviselhetővé teszi. így biztosítjátok magatoknak a keresztény nemes, kötelességtudó életnek öntudatát s házasságaitokról igaz lesz, hogy amint azokat Isten előtt kötöttétek, úgy az Isten erejét, vigaszát s áldását is élitek s élvezitek bennük; embernek ez elég s ha ketten vannak, akik támogatják egymást, a gondok s küzdelmek terhe könnyebb s az öröm még mélyebb s édesebb lesz.

Az igazi mély vallásosság

1909

A nagybajtban a kinszenvedő Úr Jézus szeretete eszünkbe juttatja s élesen megvilágítja, hogy ő életével és halálával nem célzott egyebet, mint keresni, ami elveszett s egybefűzni, ami szétszakadt; vissza akarta terelni Istenhez lelkünket s örökre hozzáfűzni azt a kegyelem és szeretet kapcsaival. Ez azután igazán irgalmas s kegyelmes szándék, méltó a Megváltó s Üdvözítő szívéhez, aki amint egy volt Istennel, úgy akart minket is Istennel egyesíteni; kívánta, hogy Istenhez közel álljunk s vele folytonos összeköttetésben éljünk, kívánta, hogy ez összeköttetésből erőt s vigaszt merítsünk s szívvel-lélekkel Istenen függvén, rászolgáljunk szent Pál dicséretére: „éltetek el van rejtve Krisztussal Istenben”. (Kol. 3, 3.)

Ha tehát Jézus akarta s kívánta nekünk ez összeköttetést, kívánjuk s kérjük azt mi is, kívánjuk meg *ezt az Istenhez közel álló s Istennel egyesült életet.* Ez a szó tulajdonképpen értelemben vett *vallásos élet.* *Ebbe az Istenbe rejtett életbe akarlak titeket bevezetni, rá akarlak oktatni, hogy miben áll s mily nagy áldás ez az embernek; ki akarom mutatni, hogy az a vallásos élet miben nyilatkozik mes s mire kell*

ügyelnünk, hogy el ne fajuljon bennünk s nagy örömökre szolgálja, ha mindezzel előmozdíthatnám a keresztény nép igazi vallásosságát s ezzel egyszermind Jézus szándékát, „ki önmagát adta értünk, hogy minket megváltson minden gonzságtól és magának kedves, tiszta népet keressen”. (Tit. 2, 14.)

1. Kezdem azon, hogy *a vallásosság alatt az emberi léleknek Istennel való összeköttetését értem, melyel ész és szív kapcsolódik Istenhez.*

Az ember a maga véges természeténél fogva szükségképpen össze van kötve Istennel, hiszen belőle való s benne találja föl végleg nyugalját. Isten állította az embert a világba, hogy fejtse ki tehetségeit, ismerje őt föl, mint teremtőjét, Urát s ragaszkodjék hozzá, szeresse őt szívvel-lélekkel s szolgálja őt tettel s étellel. A kis káté ezt úgy mondja, hogy azért van az ember a földön, hogy az Istent megismerje, őt szeresse, neki szolgáljon s ez által üdvözüljön. Tehát megismerni észsel, s elismerni szívvel s szolgálni étellel, ez a mi kötelességünk, s ha e kötelességet teljesítjük, akkor ez a mi szépszakíthatatlan kapcsunk is.

E *megismerés* s *elismerés* elől egészen alig zárkozhatik el bárki is. Hiszen alig kerülhetjük ki az Urat s a reá való gondolatot a világ útjain, sőt beleütközünk, miután telve van az ég s föld az ő dicsőségével. Feléje terelnek értelmünk s érzelmünk s ugyancsak lelkünknek legmélyebb s legünnepélyesebb sejtelmei. Mikor erdőn-mezőn jársz s szemléled a csodás világot, azt a tömérdek sok alakot.

azt a kimondhatatlan sok színt s árnyalatot, úgy tetszik neked, mintha mindenben Isten fátyolát látnád s a fátyol mögött őt magát; ha korán indulsz a mezőre, mikor a hajnal hasad, vagy későn poroszkálsz haza, mikor a nap már nyugovóra szál! s nézed azt a tüzes, piros eget, azokat a fény-szegélyezett felhőket, s közbe azokat a lila, zöld, sárga mezőket, vagy ha öreg este, vagy csendes éj borult már a tájra s a sok ezer csillagtól távoli világok biztató köszöntését veszed: okvetlenül elgondolod, hogy mindez lett, mindez kézmű, Isten keze műve, hogy az az Alkotó ugyancsak hatalmas s hogy féltékeny lehet az ő szépségére, melynek ily búbájós s pazar kinyomatot adott. De vesz a lélek ennél mélyebb benyomást is, mert nemcsak az az érzés szállja meg őt, hogy minden Isten keze műve, s hogy mindezt ő alkotta meg valamikor régen, hanem érzi azt is, hogy az Úr él itt e művében s hogy kimondhatatlanul közel van hozzánk s hogy az ő fátyola nemcsak az a csillagos égbolt, hanem ezek a rétek, ez a kalászos mező, az erdő, a virágos bokor; úgy érzi magát, mintha jártában, keltében Isten kísérné s kezénél fogná s mondaná: „ő értelmetlen gyermekem, ki a dolgok mélyébe hatni nem tudsz, érezd át, hogy a világ nemcsak az én művem, hanem leplem és takaróm; én vagyok itt, én mindenben s benned is! Nem vagyok én neked idegen, hisz én teremtettelek, még pedig azért, mert szerettelek, s azért vagy, hogy boldog légy.” Ó mily meleg lesz e gondolatoktól a szívünk a leghidegebb télen is, mily édesen s mily erősen

vonz titokzatos közelsége! Úgy látszik tehát, hogy két ellentétes belátás és érzés olvad itt egymásba; egyrészt látom s érzem, hogy Isten nagy és hatalmas és fölséges és végtelen, én pedig kicsiny, mulandó és véges, másrészt meg látom s érzem, hogy közel van hozzám s nekem közöm van hozzá, nem kevesebb közöm, mint a csillagoknak, világnak s mindenségnek, sőt hogy csillagnál, virágnál, tengernél, hegyeknél közelebb állok hozzá én s aranynál, s ezüsthöz drágább s értékesebb neki a lelkem s hogy ezt az egész csillagos s virágos pompát csak azért teremtette, hogy abban szívem-lelkem adóját, hódolatát, imádását, tiszteletét, szeretetét vegye. Ezt én neki ugyancsak megadom, arca borulok s imádom, mikor pedig megint elgondolom, hogy inkább van bennem, mint a léleknélküli világban, akkor magamba fordulok s átfogom őt s imádom örömmé s erővé válik. Úgy-e, aki így érez és tesz, azt vallásos embernek hívjuk?

Ez a vallásosság a természetes ember vallásossága; ha ugyanis forrását keresem, azt magában a lélekben találom meg; ez a forrás nem egyéb, mint az értelem, érzelem s a kedély mélysége; e mélységből fakad a vallásosság. Ahonnan az ismeret, az érzés s a kedély való, onnan való a vallás is; amiből az is következik, hogy míg ismeret s érzés s kedély lesz az emberben, addig lesz a vallás is. Sok minden változhatik bennünk s körülöttünk; elmelegedhetik tudományunk, tökéletesbülhet művészetünk, fejlődhetnek intézményeink: a vallás mindettől nemcsak el nem enyészik, hanem ellenkezőleg mélyebbé s

öntudatosabbá válik. Néha ugyan az embert megzavarja valami káprázatos, új gondolat, elvakíthatja valami új fölfedezés, hogy szinte elfelejti saját létének titokzatosságát, elfelejti természetének korlátoltságát s Istentől való függését; – meglehet, hogy ilyenkor imádkozni is elfelejt s Istenhez ragaszkodnia fölöslegesnek látszik, de mindez csak múló, gyorsan tűnő mámor. Ne féltsük soha tudástól, haladástól, műveltségtől a vallásosságot: mert ahogy nem kell félnünk attól, hogy az emberi haladás valamikor fölöslegessé teszi a napvilágot s a levegőt: úgy nem nélkülözheti szívünk az Istenhez való ragaszkodás erejét s melegét sem. Örök értékek ezek; szépek s fölségesek, mint az alkony s a csillagos mennybolt; kedvesek mint a pacsirta éneke s bármily szép városokat, palotákat s hidakat építünk, azért a mennybolt nem veszi el fölségét, szép s elragadó lesz az mindig s akármilyen zenét varázsoljunk elő sípokból, húrokból, azért a pacsirta éneke édes lesz mindig: épp úgy áll meg majd s hódít szívet-lelket a mély s meleg vallásosság; tudomány, művészet, műveltség nem törli el, nem teszi fölöslegessé: örök az, mint a lélek maga.

Mutatja a vallásosságnak ezt a kipusztíthatatlan s minden időre szóló szép valóságát a mai világ is, mert ha vannak is, kik vallástalanoknak látszanak, vagy vallástalansággal kérkednek, – ha vannak is, kiket megzavarnak hangzatos nagymondások s az anyaszentegyház parancsai nem feszélyeznek; de azért ezek az emberek is érzik időnként Isten vonzalmait s megszállja őket is a vágy Isten után. Sír

a lelkük létük titokzatos kútfeje s célja után s kikitör szívükből a mélyebb érzés, az imádás, a bánat s a boldogulás indulata. Az ilyenek azután megalkotják maguknak a saját vallásukat; meghasonolva a keresztény egyház formáival hitben s istentiszteletben, saját fejük s ízlésük szerint teremtenek maguknak hitet s vallási formákat. Sajnáljuk őket, de tévedéseikben is látjuk a vallásos érzésnek hatalmát s kipusztíthatatlan erejét. Ezen a téren, a *vallásos élet* mezején, volt kezdet óta legtevékenyebb az emberi lélek; alkotott magának bálványokat, faragott képeket, formált isteneket; néha még szentvédélyeit s ösztöneit is istenítette s bűneit isteneinek tulajdonította. Tudjuk, hogy vétekekkel, tivornyával, tobzódással tartotta meg istentiszteletét s az ösztönös erőket, melyek legyőzésére gyöngének érezte magát, imálda istenei gyanánt. De hál' Istennek, hogy ezen túl vagyunk s hogy a pogányok vallásossága nem a mi vallásosságunk; de hála az Urnak azért is, hogy a mai világban nem hagyott magunkra, hanem bevilágított a lelkünkbe Krisztus világosságával s rásegített arra, hogy lélekben s igazságban imádjuk, tehát lélek s igazság szerint is megismerjük s megszeressük Istent.

Az a vallásosság, az az Istenmegismerés s Istenelismerés, melyet mi az Úr Jézustól veszünk, már nem természetes, természetfölötti s végtelenül tökéletesebb s édesebb minden természetes vallásosságnál. E természetfölötti vallásosságban Jézus vetíti lelkünkbe a végtelen Isten képét, aki örök s nincs az időben – kinek akarata teremt világot, de nem

kézzelel – ki mindent tud és lát, de nem szemmel, szóval, aki nem ember. Ne képzeld az Istent embernek hosszú szakállal, kopaszodó fejjel, kezében jogarral; ez hamis istenkép, amelyre szintén ráillik a régi tilalom: faragott képet ne csinálj magadnak, hogy azt imádjad. Nem ember ő, – ismétlem – hanem végtelen szellem, kiben élünk, mozgunk, vagyunk. Ez a mi világunk az ő teremtése, de lehet neki sok más világa is. Ezen a mi világunkon sok nyelvű és nemzetiségű emberiség lakik; némelyek közelebb állnak hozzánk, mások távolabb; némelyek nyelvét értjük, másokét nem; de azért az Isten mindnyájunk Atyja, gondozója. Nemcsak a magyarok Istene ő, hanem minden népnek s nyelvnek Ura: minden népnek, országnak, világnak Istene. Semmit sem gyűlöl, csak a bűnt s mindenkit üdvözíteni akar. Ő állított e fejlődő világba, ahol dolgoznom, küzdenem kell; ez az ő akarata, melyet különben is mindenütt s mindenben teljesítenem kell. Minden jót adott nekünk s minden jók között a legjobbat, az ő szent Fiát; ez oktatott ki minket igazán Istenről s lelkünkről, bűnről s megváltásról, az Isten kegyelméről s az Isten országáról s evangéliumában iskolát nyitott az igaz Isten ismeretnek, igaz Isten-szeretetnek, igaz Istenimádásnak, szóval az ő szíve, lelke szerint való vallásosságnak.

Nekünk tehát a vallásosságot az evangéliumból kell merítenünk; el kell mélyednünk az Úr Jézus szívébe s öntudatunkra hoznunk, amit ő Istenről mondott s amit Atyjával szemben érzett. Ott megtanuljuk azt a mérhetetlen tiszteletet, imádást s

istenfélelmet; lelkünk előtt áll majd, mint égbe-emelkedő hegyek trónján a fölséges Isten s uralmának s szent akaratának szívesen meghódolunk; érezni fogjuk, hogy egy a mi Urunk s Istenünk s nincs más Isten kívüle. Őneki szól imádásunk, hálánk s engesztelésünk, őt keresi föl vágyódó, epedő lelkünk, s ezt mind Krisztus nyomaiban az ő példája s útmutatása szerint. Tiszteljük ugyan a szent Szüzet s a szenteket is, de ezek csak olyanok lelkünkben, mint a kora reggeli csillagok az égbolton, melyek elhalványodnak s eltűnnek, mikor a nap kel föl az égen; a mi napunk az Úr Jézus Krisztus s benne az Isten! Végtelen messze esnek az Istentől a szent Szűz is s a szentek is, hiszen csak véges lények s teremtményei az Urnak; kegyeléből lettek, kegyelem emelte őket oda, ahol állnak. Ellenben az Isten, Krisztus, az én Uram s mindenem, s az ő sajátos dicséretét zengem, midőn mondom: „tu solus Sanctus, tu solus Dominus, tu solus Altissimus”, te magad, te kizárólag, te egyes-egyedül vagy szent, vagy úr, vagy fölséges s azután is egyre hangzik lelkemben: tu solus, tu solus, te egyes-egyedül, te egyetlen! Szűz Mária s a szentek nekem csak annyiban édesek, amennyiben belőle vannak s hozzá tartoznak s hozzá vezetnek, de azért egy pillanatnyira sem sötétítik el, nem szorítják vissza az én Uramat s Istenemet.

Ez az Istenmegismerés és Istenelismerés telve lesz nemcsak imádással, hanem reménnyel, szeretettel, bizalommal, tisztulással, bátorsággal, mert ha igazán vallásos lelkek vagyunk, akkor összes gondjainkkal,

vágyainkkal s igényeinkkel Isten felé fordulunk s Krisztus világosságában s kegyelmében átéljük mindazt, amit remélünk s amitől félünk, mindazt, amink már van s amit élvezünk, nemkülönben azt, amink még nincs s amit keresünk. Nevezetesen átérezzük s átéljük azt, hogy Isten szeret minket, mert „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát adá” (Ján. 3. 16.) s az az egyszülött beállított hozzánk s felénk nyújtotta kezét s biztatott, hogy bízzuk rá magunkat, majd ő vezet, majd ő segít. Mily jó ezt tudni, s mily boldogság bírni s szívünkhöz s ajkunkhoz szorítani áldott kezét. Átéljük továbbá azt is, hogy Jézus a mi szabadítónk, s megváltónk, mert nagy teher, a bűn terhe nyomja lelkünket s elzárja az ég útjait; oly gát ez, melyet az ember emelt, de amelyet Isten nélkül nem törhet át soha; Isten pedig szent Fia által emel ki a bűnből, vérenek erejében. Átala tisztulunk meg, általa vesszük a lelket, mely kiáltja majd azt a bizó édes szót: Abba, páter, Atyám, én Atyám! Átéljük végre azt is, hogy Jézussal egyesülve s szellemét magunkba véve magunk is áldások forrásaivá leszünk az Úr azon hatalmas mondása szerint: „Aki hisz énbennem, élővíz patakjai folynak majd belőle.” (Ján. 7. 38.) Úgy kell Jézust megismernem s benne elmerülnöm, hogy e vallásosságomat megérezzék mások is; úgy kell Jézus szellemében élnem, hogy lelke s ereje kiáradjon belőlem másokra is. A vallásos lélek vesz is, ad is; veszi Krisztus fényét s világoskodik tőle s kiárasztja világosságát testvéreire; veszi Krisztus életét s az föltorlódik benne mint az áradó patak, hogy kiömljék környezetére. Megérik az ilyenek a

lelkén a más világ, az örök élet; megérik a Szentlélek heve s erélye: bátorság, kitartás, lendület jellemzik. *Az első nagy áldása* a vallásosságnak, hogy Istennel egyesíti s ezáltal győzelmessé teszi az embert a mulandó s üres világélet fölött. Az embernek tényleg azért kell Istennel összeköttetésben s érintkezésben élnie, mert kevés neki s üres neki nélküle e világ. Csodálatos ugyan, de eltagadhatatlan tény hogy az ember a mulandósággal, enyészettel be nem éri s vágyik erős, győzelmes, mondjuk, isteni élet után. Mire való – mondja magában – mindez, ami vagyok s ami környez s mire való vagyok jó magam? Arra-e, hogy gyermekeimnek életet adjak s ezeknek megint gyermekeik legyenek s így magam másokért s azok ismét másokért éljenek? Ha az ember mindig másért s nem magáért él, akkor önmagában ugyancsak üres élete lehet. Vagy azért élek tán – folytatja az okoskodó ember – hogy éljek s érezzem, mint múlik életem? Ó nem, ezt ki nem bírom; nekem értékes, tartalmas élet kell; s tartalmas akkor lesz, ha életem nem elmúlás, hanem maradandó, örök élet lesz, – ha életem nem üresség, hanem teltség, nem gyöngeség és tehetetlenség, hanem erő, jóság, szépség lesz. Az ilyen telt, gazdag, erős életről mondta az Úr Jézus, hogy örök élet s ez az örök élet abban áll, hogy megismerjük Istent s akit küldött Krisztust, – vagyis, hogy megismerjük gondolatait, átvegyük s átfogjuk igazságait s azokból éljünk; az ilyen élet már itt a földön is isteni élet. S ezt az isteni életet szívom, ezt lélegzem, mikor az Istenhez közeledem, mikor

eléje tárom lelkemet, vágyaimat s indulataimat s belém ömlik ő maga: a szellem és élet, s én bírom őt és élvezem. Íme a vallásos ember így győzi le a mulandóságot s a semmiséget; lelke Istennel telt; élete gazdag és erős.

Második nagy áldása a vallásosságnak, hogy ellentállóvá tesz bűn s romlás ellen. Miután ugyanis a vallásos ember az Isten közelében áll és él s gondolatait s érzelmeit Istentől veszi, azért kevésbé győz rajta az érzékiség, önzés és ösztönösség. A világiás, Istennel nem érintkező ember lelki világa olyan, mint nedves, rosszul szellőztetett, poshadt lakások levegője; míg ellenben a vallásos, Istennel érintkező ember világa olyan, mint a hegyek s a fenyvesek légköre; romlás, rothadás nem érzik meg rajta; sőt mi több, az Isten szelleme egyre keltegeti, frissíti a vallásos lelket; végig fut a gyöngye akaratán mint tavaszi éledés s fakasztja a jóindulatok, nemes érzések, a törekvés és bizalom rügyeit. Máskor ismét mintha erjedésbe hozná a lelket, finom érzést ébreszt benne minden bűn, hiba, nyomorúság s gyarlóság ellen s kiveti belőle a tisztatlanság s nemtelenség seprejét; mintha tűz járna benne, mely éget és tisztít. Íme mire jó az Istenközelség s az Istennel való belső egyesülés! Közli velünk azt a tisztító, tüzelő, bátorító lelket, megszáll minket s elváltoztat különb emberré.

Harmadik áldása a vallásosságnak az, hogy aki Istennel egyesülve s belőle kiindulva s mindenben szeretetétől ösztönözve dolgozik, az ezzel az örökéletű öntudattal mindennek páratlan értéket ad.

mert bármi legyen is, s bármily szerény foglalkozásban legyen is, érzi mégis a maga, Istenhez ragaszkodó s Istennel eltöltött lelkét s annak értékét, s ettől függ az élet tartalma s nem a közvéleménytől. Nem hogy mások mit gondolnak, hanem hogy mit gondolok én, s mily lelkét, mily indulatot s meleg szívet állítok az én cselekedeteimbe, attól függ életem. Ha például a király baltát fog s fát vág s a királyné söprőt fog és söpör, azért még végtelenül messze állhatnak a favágótól s a cseléd-től, mert királyi s királynői öntudattal végezhetik e foglalkozásokat; a balta és söprő le nem fokozza a királyt s a királynét, ha van királyi érzületük. Úgy vagyunk mi is; „bármi legyen is a foglalkozásunk bensőséges vallásosságunk révén krisztusi öntudatban, krisztusi lelkületben élünk s nem hagyjuk öntudatunkat lefokozni sem a világtól, sem a napszámtól, sem életünk szerény viszonyaitól Elnézem az időt, hogyan múlik; elnézem életemet, hogyan foszlik, de én Uramban, a mulandóságot legyőző Istenben élek, mozgok, vagyok; elnézem a világ dolgait s az emberiség történetét s kedvem volna elkeseredni s elpanaszolni, hogy hiúságok hiúsága mindez; de azután föleszmélek s gondolok Uramra, aki ezt mind elgondolta és tervezte s akinek szándéka az, hogy a lelkek a hiúságban mint hüvelyben az örök élet magvát érleltessék, Járok-kelek múltó világban múlhatatlan lélekkel s így mindent a múlhatatlan lélek öntudatával, az örök élet lelkületével nézek s látok. Nekem ez mind isteni; a napszám éppúgy mint a hullámzó kalász-

tenger; szívem éppúgy mint ez a fölszagatott, párolgó hant; a percek s órák éppúgy mint ezek a szaladó barázdák. A szántó-vető embernek, a cselédnek, a mesterembernek, a háziasszonynak élete a maga egyszerűségében, vesződő, vergődő szerénységében, csupa isteni akarat, telve isteni kötelességekkel, isteni kegyelemmel, isteni közelséggel, isteni értékekkel, isteni érdemekkel; de szem kell hozzá, mely mindezt észrevegye s kéz kell hozzá, mely hittel, szeretettel, vallásos bensőséggel tud belenyúlni ez isteni, finom világba. Aki bensőségesen vallásos, aki Istenből s Istennel él, az mindezt jobban érti s jobban meg tudja tenni, mint ahogy én le bírom azt írni! Mihelyt ily lelkülettel áltam bele a világba, azonnal más színben s más világításban áll előttem föld és erdő; minden bokor mintha Isten sátra volna, minden göröngy mintha Isten ökle volna, telve termékeny, kenyeretadó erővel; minden harmatcsepp az Isten gazdagságának s áldásának gyöngye; a kötelesség az ő parancsa, az erény az ő hasonlatossága, az eszmény az ő arcának fényessége! „S mindezeknek hegyébe Krisztusban nekem adta az Istenfiúság lelkét s az Istengyermekség szeretetét. S miután én is Isten gyermeke lettem, szólnom kell hozzá mint Atyámhoz s ha feléje fordulok bajaimban, a gyermek bizalmával kell fordulnom hozzá. A világ ugyan ez érzületeimtől el nem változik; a föld föld lesz ezután is, a kő kemény, a jég hideg azután is, de elváltozott a szemem s isteni érzés melegíti szívemet s erősíti kezemet. Szántok-vetek, fát vágok,

írok, dolgozom, mások ügyeit intézem, de az Istengyermek lelkületével; megyek a szomszéd faluba, vagy ki a szőlőbe, a dűlőre; az út nem lett rövidebb, de könnyű nekem, mert úgy megyek, akár csak Krisztus lépteit hallanám mellettem. Magam vagyok erdön, mezőn vagy álmatlan éjszakában vagy a betegágyon, de tele van körülöttem erdő s liget s kis szobám Istenközelséggel. A keresztkép az útszélen mintha integetne s a harangszó a távol faluból, mikor estimára vagy temetésre szól, úgy hat a lelkemre, mintha nem toronyból, hanem a magas égből hullámoznék felém. Hallja ezt a harangszót keselovam, hallja a gonosz, az elgyötört ember s hallja a vallásos lélek, de mi mást hall mindegyik; bizony, bizony, nem esik a januári, zúzmarás erdő oly messzire a májusi virágos akácástól, mint amennyire különbözik a vallásos lélekben a világ, a környék, az élet képe a hitszegény, Istentől elfordult ember belső világától.!

Hát úgy-e végtelenül nagy és sok áldás van az Istennel egyesült, meleg, vallásos ember lelkén; tele van szíve, meleg a lelke, erős a keze, gazdag s tartalmas az élete. Az ilyen léleknek hangulatában győzelmes erő leng, reménysége, halhatatlansággal telve; megállja a helyét minden körülmények közt, mert érzi, hogy Isten velem, ki ellenem?

S amit el nem mulaszthatok, hogy ne említsek, az koszorúzza meg a mély vallásosságot végleg, hogy nem botránkozik meg az élet keresztyén s megpróbáltatásain, mert nagyon jól tudja, hogy a világ Isten gondolatai szerint fejlődik s hogy mi is a

dolgok rendjébe vagyunk beleágyazva s a földhöz van tapasztva házunk; földtői, rögtől, napsugártól, esőtől függ termésünk s kenyerünk. Ha azután ez a rend a dolgok végeessége miatt megbomlik, ha a fa leüt valakit, aki nem vigyáz, ha a hullám elkap valakit, aki nem tud úszni, ha a föld megrendül s eltemet embert, állatot: fez Istennel egyesült ember a véges világ esélyein meg nem botránkozik; csodákat ugyan nem vár, de szívvel-lélekkel ajánlja magát az Urnak, s a rengő föld, a szakadó hegyek, a kitörő tűzfolyások közt is megfogja Isten kezét s ha belehal is, hitének s bizalmának örök világosságú mécesével indul neki a sötétségnek..!

Ez a vallásosság áldása s ereje 1 Gondoljátok meg, hogy Krisztus nyomaiban hová fejlődik az ilyen lélek; gondoljátok el, hogy mennyire át fogja élni mindazt, amit az Úr mondott a szőlőtökéről s a venyigéről, az elásott kincsről, az Isten országáról, a tékozló fiúról s irgalmas atyjáról, a jó pásztorról; át fogja élni, hogy Atyánk tudta nélkül hajunk szála sem esik le a földre s ha vár is ránk kereszt s Olajfák kertjén át, hűtlen, hálátlan környezetben át vezet is az Isten útja, mégis azt suttozja: Atyám, ha lehetséges, vedd el e kelyhet, e keserűséget tőlem, de csak ha te magad is így akarod. S ha keresztútra állít s azon a keserves úton a kereszt-hez vezet s ha kínszenvedésbe fojtja lelkünket, e drága lelket, akkor is keresünk majd neki helyet s ezt másutt meg nem találjuk, mint Atyánk kezében: Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet. De minek beszélek tovább? Ennél is többet tud és bír, kiben

isten lakik: Istent bír, Istent éhez s már itt a földön örök életet él.

II. Most áttérek arra, hogy a vallásos lelkület miképp nyilatkozik meg Istennel szemben s ismertetni fogom, hogy mily indulatokkal s mily gyakorlatokban közlekedik az Úrral s ugyancsak rámutatok mindarra, amit Istentiszteletünkben kerülnünk kell, hogy belső és külső vallásosságunk kifogástalan legyen.

Fölemlítem először is azt, hogy az egész embernek kell vallásosnak lennie, s nagyon is természetes, hogy amit szíve rejt, s amitől lelke tüzes, annak külső kifejezést is fog adni. A vallásos ember Istent szívvel és lélekkel szereti, ésszel és kézzel szolgálja, lélekkel és testtel, vagyis belső és külső tiszteletnyilvánítással vallja.

Első helyen azonban itt is a lélek áll s én is a lélekre irányítom tekintetemet s elő akarom adni, mint nyílik meg az Úrnak s mint közlekedik vele, más szóval előadom, hogy milyen lesz *a vallásos léleknek belső Istentisztelete*.

Az ilyen léleknek bizonyára sok mondanivalója van s ha már közel áll az Úrhoz, hát szól is hozzá. Ami van benne gondolat, érzés, indulat, az kiárad belőle. Lelkének első kivirágzása azonban az *imádás* lesz: „Imádlak én Istenem, én Uram s mindenem, imádlak.” Ez a szó, ez az érzés nem hideg; imádni hidegen nem lehet; már a szó is meleg, mert lélek forr benne. Aki másnak azt mondja: imádlak, az nagyon tisztel és szeret, az nem a magáé már, hanem a másé; azt meghódította már az ő imá-

dottja, még pedig nem akarata ellen. Aki imád, az hódol is; Istent imádni meg éppen odaadás és szolgálatkészség nélkül nem lehet; aki azt mondja az Urnak: „imádlak”, az mindjárt hozzáteszi azt is: „Uram, mit akarsz, hogy tegyek?”

Ez az imádás tele van örömmel; az imádó lélek örül az Urnak, s *örömeben hálát ad* Istennek mindenért s elsősorban is Krisztusért; hálát ad az Urnak, hogy fiát adta nekünk s magát benne nyilvánította, hogy oly édes s erős nevet adott neki s Jézusnak hívatta; hálát ad neki Krisztus evangéliumáért s szent véreért, a szentségekért s az anyaszentegyházért, nevezetesen pedig azért, hogy közöttünk maradt az Oltáriszentségben s áldozatot adott nekünk, melyet bizvást bemutatathatunk, s az Isten fiainak szellemére tanított minket, melyet a lelkek nagy iskolájában, az anyaszentegyházban, híven eltanulhatunk; mindez a vallásos léleknek kincse s Örömeinek s hálájának forrása.

Továbbá, aki így imád s így ad hálát, az azt is érzi, hogy az Isten erény, tökéletesség és béke és szentség s hogy ő ez ellen sokat vétett, saját lelkének békéjét megzavarta s a tiszta szív örömeit elvesztette, azért azután *bánja bűnét s bocsánatot kér; engeszteli az ő imádott urát* s biztosítja hűségéről és szeretetéről, sőt följajánkzik, hogy az élet keserveit s megpróbáltatásait Isten kezéből büntetésképp veszi büneiért s elviseli türelemmel. „Legyen meg akaratom – hajtogatja magában – nemcsak az az áldó, segítő s vigasztaló akaratom, hanem az a büntető s tisztító szent akaratom; mert ha kemény

s ez az akarat, de tisztít; nekem pedig az kell; az kell, hogy tiszta szívet teremts belém Uram s a jó lelket újítsd meg bennem.”

Végre az ilyen lélek természetesen *kér is*, esedezik is; esedezik magáért s esedezik másokért; kiterjeszti szárnyait családjá, rokonsága, községe, városa, hazája, egyháza, s az egész emberiség fölé; ha kicsi is a szárnya, de ha magasan van s ott terjeszti ki azt, ugye e szárnyak árnyéka kiterjedhet egy egész világ fölé. Ki félne imádkozni embertársaiért? Szeretnünk kell mindenkit, tehát imádkozunk is mindenkéért. De a vallásos lélek esedezése elsősorban az Isten gyermekeinek javaira s nagy szükségleteire vonatkozik: Isten országát s kegyelmét, világosságát s erejét, békéjét s szépségét kéri ki számukra. Nemcsak esőért és hóért, nemcsak napsugárért s tiszta időért, nemcsak a vetésért s a barmokért imádkozik, hanem elsősorban a lélekért eseng; lelket kér.

Ezzel a tárggyal összeköttetésben tehát két dolgot kell a szívetekre kötnöm; *az egyik az, hogy a vallásos lélek imája elsősorban Istenre s Krisztusra irányul, – a másik az, hogy lélekért, kegyelemért, szóval az Isten országáért esd.*

Némely keresztény ember, ha megvizsgálja vallásos életét, azon veszi magát észre, hogy alig imádkozik az Úrhoz, hanem inkább a szent Szűzhöz, szent Józsefhez, vagy szent Antalhoz; észreveszi, hogy az Oltáriszentség a templomban kevésbé vonza őt, mint a lourdesi szobor vagy valamely eldugott kápolnának szentképe. Testvéreim, ha raj-

tatok is van ilyesmi, eszméljetekek és fogadjátok meg szómat: legyetek keresztények, kikiről igaz szent Pál szava: „nekünk mindazonáltal csak egy Istenünk vagyon, az Atya, kítől mindenek vannak és mi is ő benne és egy az Úr Jézus Krisztus, ki által mindenek vannak és mi is ő általa vagyunk” (I. Kor. 8, 6); keresztények vagyunk, kik tudják, hogy „egy az Isten, egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus, ki önmagát adta mindenekért váltságul” (I. Tim. 2, 5.); keresztények vagyunk, akik minden helyen imádkoznak, tiszta kezeket emelvén fel; de akik főleg az Oltáriszentség előtt borulnak le, tudván, hogy itt jelen van az, kit Isten „mindenek örökösévé rendelt, ki által a világot is teremtette, ki mivel az ő dicsőségének fénye és valójának képmása s hatalmának igéjével mindent fentart, a bűnöktől megtisztulást eszközölven” (Zsid. 1, 2, 3.). Nincs ez a szent Szűz szeretete s a szenteknek, testvéreinknek tisztelete ellen, sőt ellenkezőleg csak az tudja őket szeretni s tisztelni igazán, aki azt imádja, akinek ereje dicsőült meg a szent Szűzben s a szentekben egyaránt. Álljon tehát a mi vallásosságunknak s Istentiszteletünknek s imáinknak előterében Isten s az Úr Jézus Krisztus s csak azután forduljon tiszteletünk s szeretetünk az Isten anyja s a szentek felé!

Ha másképp tennénk, sajnálnám azt azokért is, akik az ilyen áhítatot könnyen félreértenék s kik azt a benyomást vennék a mi vallásosságunkról, mintha nálunk az Úr Jézust elhanyagolnák s áhítatunkban inkább a szenteket, a szentképeket, erek-

lyüket részesítenők tiszteletben. Kár volna, ha valaki a katolikusok vallásosságát ezzel gyanúsítaná, de ne szolgáltassunk erre ürügyet, s tartsuk magunkat áhítatunkban is Istenhez, Atyánkhoz az Úr Jézus-hoz; a szent Szűz pedig és a szentek tisztelete segítsen minket közelebb az Úrhoz. Nem kell azért mit sem elhanyagolni, ami az anyaszentegyház vallásosságát oly édessé és meleggé teszi; nem felejtjük el szűz Anyánkat s dicsőült testvéreinket, tiszteljük a szentképeket, ereklyéket; hogyné, hisz minden érző ember kegyelettel őrzi kedveltjének képét s emlékét; bizalommal mondogatjuk szent olvasóinkat s megcsókoljuk érmeinket, miután mindez nagyban fokozza a gyermeki érzületet s áhítatot; de azért a hit tartalma s gerince s a vallásos élet ereje az Úr Jézus Krisztus s mindenki őt nézze, benne bízzék, őt élje, általa győzzön. így nem leszünk senkinek botrányára s magunkban is a vallásosságnak azt az irányát szolgáljuk, mely való királynak s koldusnak, tanult embernek s tanulatlannak egyaránt.

A másik mondani valóm, hogy imáitokban *először is kérjétek lelket, erőt, jóindulatot, bizalmat, szeretetet, bátorságot, kitartást, türelmet* s csak azután kérjétek esőt, termést, kenyeret* Ezt azért mondom, mert akárhány keresztény csak földi bajait panaszolja el Istennek; kenyeret kér s egészséget, de a lelkét elfelejti, arról nem emlékszik, mintha nem is volna neki. Hogyan tűnik föl nekem az ilyen ember? Benn áll a gondok s a bajok fekete felhőjében s nem talál ki belőle utat a nap-

sugárba, hanem azt kéri, hogy az Isten a fekete felhőt oszlassa el, vigyen el minden bajt s betegséget tőlünk; léniázza meg az égnek felhőit s azután hullasson esőt a kapás növényre, de ne hullasson a mellette álló learatott keresztekre; tüntessen el minden gondot s a temetőt is boronálja be úgy, hogy a síroknak is nyoma vesszen a földön. Kedves keresztény híveim, ez az érzület s az ilyen ima cseppet sem hasonlít Krisztus lelkéhez s imájához. A gondok s bajok fekete felhőjét végleg eloszlatni itt a földön nem lehet; hanem aki sötétben, sötét gondban, sötét bajban áll, az gyűjtsen mécsset magának, gyűjtsa meg a hit s a bizalom mécsét s úgy járjon a sötét éjszakában; értse meg, hogy attól a szerény mécsestől nem lesz napvilág a földön, de neki a mécses elég, mert eligazítja őt s így utat nem téveszt.

Most pedig ügyeljete, vájjon nem ezt a lelket kereső s erőt s bátorságot s kitartást kérő áhítatot küldte-e ki nekünk az Úr Jézus? Ugyan melyik az a főáhítata a kereszténységnek, melyet Krisztus hagyott reánk s melynek szent tüzét egyre éleszti? A kereszténység legfőbb áhítata s istentisztelete, imádása és esdeklése Krisztus áldozata, a szent mise; az az áldozat, melyet ő először az utolsó vacsorán mutatott be s melyet telített búcsúzó, ragaszkodó szeretetének, de egyszersmind bátor, áldozatkész s minket is bátorító s biztató szívének érzéseivel! A szent mise áldozata ugyancsak hirdeti, hogy mit kérjete; hisz áldozatról van itt szó, mely bűneinkre is rámutat, azok büntetésére em-

lékeztet, de mindenekfölött bizalomra, bátorságra, türelemre s erősségre int., Kár, hogy sok hívő erre nem gondol s bajával nem errefelé tart, ahol megnyugodnék s megerősödnék l

Ezzel kapcsolatban áttérek most már a *külső istentiszteletre*, melyet a vallásos ember nem hanyagolhat el s melyre szintén rámutattam már, még pedig magának az Úr Jézusnak kezével, mikor az Ő szent áldozatát, a szent misét említettem.

Mindenütt kell imádnunk az Istent, mert mindenütt közel van hozzánk, akár erdön, mezőn, akár a városok utcáin járjunk, sőt többet mondok, bennünk van. De ha imádjuk őt erdön, mezőn, ne felejtjük el imádni őt a templomban.

A templom a község istentiszteletének, a nyilvános istenszolgálatnak helye s (az Úr azt akarta, hogy testvérek legyünk s egymást gyámolítsuk a társadalomban s ugyancsak azt akarta, hogy a hozzávaló viszonyban is testületet, közösséget képezzünk; *ez a testvérület az anyaszentegyház*. Végig a történelmen csak társadalomban boldogult az ember s ugyancsak a kereszténységet s az evangéliumot s az Isten gyermekeinek szellemét Isten a hívek társadalmában, az egyházban származtatta át mireánk; az egyház nevelte Krisztus híveit, az őrizte az evangéliumot, az mutatta be az áldozatot. Bármik vagyunk tehát, bármily hatalmasok s tudósok, szent igaz, hogy társadalmi lények vagyunk s mindenünket, tudományunkat éppúgy mint gépeinket, evangéliumunkat éppúgy mint Istengyermekségünket mások közvetítésével

kaptuk. Mi lenne belőlünk, ha magunkra volnánk hagyatva; mily fogalmaink volnának Istenről s a kegyelemről, ha mindenre magunknak kellene rájőnnünk? De hiszen Krisztust sem ismertük volna meg, ha mások révén nem nyertünk volna róla tudomást. Ezek a mások a mi testvéreink s mi velük képezünk egy testet az egyházban, velük egyesülve imádkozunk, velük mutatjuk be a község áldozatát.

Jézus áldozata ugyanis nem az egyesnek, hanem *a községnek, az egyháznak az áldozata*; ezt nem mutatja be az egyes külön-külön, ezt mindig az egyház mutatja be; mindig az egész egyház nevében folyik a szent misében az istentisztelet, még akkor is, ha csak 3-4 ember van a misén jelen. Láthatjátok ebből, hogy mennyire rá vagyunk utalva a külső istentiszteletre, mikor maga az Úr Jézus az ő áldozatát a közös, külső istentisztelet keretébe állította bele.

No de kinek is volna kifogása e fölséges, közös istentisztelet ellen, mikor látja, hogy a szent misében Krisztus oltára köré gyűl a hívő nép, mikor mindenki mintegy közelebb akar állni a magát föláldozó Úr Jézushoz s mindenki áhítattal suttozja: a te véred, a te véred lelkünknek váltsága?! Kinek volna kifogása a külső istentisztelet ellen, mikor látja, hogy hogyan veszik s eszik Krisztus titokzatos testét s átérzik az apostol szavát: testvérek vagyunk, egy kenyeret eszünk, egy lelkületen osztozunk? Mi ezzel szemben az erdő csendje, a harmatos rét, a hegycsúcsok fölsége

vagy a mező illata? Szép, szép ez is, hogy ne volna, hiszen Isten műve, de mikor Krisztus jön le hozzánk a szent titokban, mikor velünk egyesül s szíveinket hevíti s áldozatra, szeretetre neveli, úgy-e kimondhatatlanul édesebben s melegebben szól szívünkhöz mint hegy, erdő, rét, pacsirtaének? Igen igen, mindenütt imádkozunk, de első sorban a szent mise legyen a mi imánk; Krisztus imádkozik itt, itt és most ahogy ott régen Jeruzsálemben s irgalmat kér s lélektisztulást, s megmos vérében s szeretetre tanít, arra az új parancsolatra, melyet nekünk adott s bizalomra serkent, hogy ne háborodjék meg szívünk s békét ígér, melyet a világ, tehát hegy, erdő s pacsirtadal sem adhat; Jézus lelke s szíve sugárzik itt felénk s mi e felkelő nap felé fordulunk s szívesen megyünk misére 1

S ha a szent misét becsüljük, akkor az Úr Jézus titokzatos velünk való életének színhelyeit, a templomokat is tiszteletben tartjuk. Minden templom az Úr Jézus emléke s mindegyik arra való, hogy ott lelkünk érzéseinek, lelkünk ünnepeinek Isten iránt való hódolatban, dicséretben, énekben, zenében kifejezést adjunk. Mi ugyanis nem akarjuk a belsőkbe zárni az Isten tiszteletét, hanem akarjuk, hogy velünk ünnepeljen a külvilág, hogy harsogjon az orgona, zengjen az ének, zúgjon a harang, a mi Urunk Istenünknek. Mily jól esik annak az ünneplő léleknek, ha vannak szép, tiszta templomai, ha szívből énekel a nép, ha az Isten szelleme hat és ifjat, öreget; bizony nincs szebb s emelőbb

látvány az ilyen istentiszteletnél s ilyenkor mondhatja el az ember igazán: valóban szent ez a hely, ez az Isten háza s a mennyország kapuja.

Mily sokat tehetnek továbbá a kántorok is az istentisztelet emelésében, ha a népéneket művelik, ha kifogástalan szövegű énekekre tanítják be a népet s azokat jól előadatják. Sehol sem érzem az istentisztelet fölségét úgy, mint azokban a templomokban, hol a nép szépen s szívből énekel! Ez az ének már magas lelki műveltséget jelent s aki a népet emelni s lelkét finomítani kívánja, az ne felejtse, hogy jó népénekekkel nagy szolgálatot tehet a művelődésnek is.

Templomról s külső istentiszteletről szólva nem hagyhatom szó nélkül azt sem, hogy voltaképpen a mi templomainkban folytonos istentisztelet folyik, mert ott imádkozik, ott ad hálát, ott mutatja be engesztelését a köztünk lakó Úr Jézus. Nem is értem, hogy hogyan is lehetnek katolikus templomok, a köztünk élő s imádkozó s velünk közlekedő Úr Jézus lakóházai egész nap zárva s érzem, hogy a hitnek szelleme ezen megütődik s kívánja, hogy lehetőleg nyitva legyenek s a hívek oda időnkint betérjenek. Ha csak egy percre is betérnél, mikor a templom mellett elhaladsz s üdvözlőnéd az Urat, jól esnék neked. Azért már csak legyünk azon, hogy a templom nyitva álljon, mert az nem a senki háza, hanem lakóház, Krisztus lakik benne. Ott ég a főoltár előtt az örök lámpa, – égjen mindig – s ott él az Oltáriszentségben az örök szeretet, az ki nem alszik

soha; mikor bemegyek a templomba s meglátom az örök lámpa szende fényét, akkor lelkem már az örök szeretetre gondol s melegszik rajta. – Ha pedig be nem térhetek, elmenve a templom előtt kalapomat emelem meg, mintha üdvözlőnm Krisztust magát vagy ha távol járok s a harangszót hallom, akkor is Krisztusra gondolok, ki ott a torony mellett lakik s figyelmeztet: imádjatok s imádkozzatok!

A külső és belső istentiszteletnek ezt a szellemét szeretném látni mindenütt, ahol imádságról, istenszolgálatról, vallásos gyakorlatokról van szó s ezt kötöm szívetekre s kérek *tartsatok meg a Utániakon, körmeneteken, búcsúúratokon, temetéseken* s most ez utóbbira akarok kitérni. Mily szomorú látvány az arra a szegény elhunyra, kinek a lelke tán itt a koporsó körül jár, ha fecsegve, trécselve mentek egymás mellett s ahelyett, hogy imádkoznátok érte, nem is gondoltok rá. Pedig a temetést végtisztességnek hívják; de az emberek rendesen tiszteletet, szentelt fájdalmat ugyancsak keveset mutatnak az elhunynak. Ezzel szemben azonban valóban emelő s vigasztaló látvány a temetés, ahol szép rendben, imádkozva kísérik a halottat sírhelyéhez; ahol mindenki a halott emlékét hordja lelkében s imádkozva s a testvéri szeretetnek szép megnyilatkozásával búcsúzik el tőle.

Itt megemlítem azt is, hogy dicséretes dolog, ha vallásos érzülettel viseltetünk *a temető s a sírok iránt*, miután ezek nekünk szent helyek. Temetők, melyeket alig határol árok, alig kerít sövény,

gondozatlan sírok, melyeken nem nő virág, fájdalomosan érintik lelkünket. Hiába görbülnek a sírok felett azok a keresztek, nem emlékeztetik, úgy látszik, az életben maradottakat kegyeleltre; azokat a sírföliiratokat pedig, hogy itt nyugszik ez meg ez, meg kellene toldani azzal, hogy itt nyugszik, de nyugtában is panaszt emel vérei, gyermekei, rokonai ellen, akik meg sem kapálgatják a sírhalmot, nem plántálnak rajta egy rozmarinszálat sem. Ha a sírokat gondozzuk, akkor a lelkünk is közelebb áll majd az elhunyt lelkéhez, jól fog esni imádkoznunk s néha napján misét szolgáltatnunk értük. Vegyük lelkünkre e túlvilági intelmet!

Mikor azonban így buzdítok a vallásosságnak belső s külső gyakorlatára, nagyon kell hangsúlyoznom, hogy azért mindez az áhítat nem cél önmagában, hanem csak eszköz, eszköze a krisztusi életnek, eszköze a javulásnak s az erényben való haladásnak s aki Istent imádni akar lélekben s igazságban, ahogy azt az Úr Jézus köti lelkünkre, annak mindig szem előtt kell tartania az áhítatnak ezt a gyakorlati, életre való irányát. Miután pedig e részben is sok hibát látok, azért rá akarok mutatni itt is egyre-másra, amit okvetlenül kerülnünk kell.

Kerüljük az áhítatban először is *a csalódást* Csalódik az a vallásos ember, aki áhítatának értékét csakis érzelmeinek édessége s melegsége szerint méri, aki azt gondolja, hogy nem jól imádkozott, ha törekvése s összeszedettsége dacára nem jutott el édes érzések vigasztalásához. Mindenesetre

jól tesszük, ha érzéssel is kívánunk imádkozni; dft ne helyezzük a vallásosságnak súlypontját érzésbe, mely tulajdonképpen az akarat odaadásában s hűségében rejlik. Erre a hibára különösen a nőket kell figyelmeztetnem. A nők ugyanis érzelmesebbek mint a férfiak s mivel a valláshoz mély érzés kell, azért azt: látjuk, hogy a nők az érzést illetőleg vallásosabbak is. De nagyon tévedne, aki a vallást, tehát az áhítatot is, csakis érzésbe helyezné; tévedne, aki csupa érzésből a mély meggyőződésről, az erős, odaadó akaratról s az életről megfeledkeznék. Vallásos, tehát áhítatos, a szó igaz értelmében csak az, aki meggyőződést és érzést, szívet és életet egyesít. S e részben elmondhatom a vallásosságról s az áhítatról azt, amit egy híres bölcsész az igazságról mondott, hogy az igazságnak nincs neme, az se nem férfi, se nem nő, hanem olyan, mint az Isten angyala; az igazi vallásosság is ilyen; nemcsak nőies, de nem is csak férfias, hanem nőies és férfias egyben; szív is, lélek is: szellem is, élet is. Imádkozzunk tehát úgy, hogy ha nem is találunk imánkban mindig vigaszt, de hódolatunk, hűségünk s odaadásunk az Úr iránt mindig kifogástalan legyen.

Más nagy hiba a vallásosságban az önfejűség, melybe azok esnek, kik szeretnek imádkozni, szeretnek elmélyedni, de a maguk feje szerint igazodva az anyaszentegyház szokásaihoz nem alkalmazkodnak; az ilyenek misére nem járnak, a gyónást évszámra elmulasztják s az egyház istentiszteletéről azt tartják, hogy az csak külső forma, melyet

elhanyagolni, nem nagy baj. Ezekben hiányzik a gyermeki lelkület s így meg nem értik, hogy a vallásosságban is, mint mindenben a főszabály az, hogy az Isten szent akaratahoz szabjuk eljárássunkat s itt is azt keressük, hogy mit akar tőlünk az Úr. A vallásosságban is a főérték az engedelmesség. Ha az ember csak úgy ájtatoskodik, ahogy kedve tartja, – ha inkább hétfőn vagy szombaton megy misére, mint vasárnapon s ha inkább akkor megy a templomba, mikor nincs mise, vagy ha jár a misére, de a misében az áldozást sohasem végzi, az ilyen ember a vallásosságból kifejejtette az engedelmisséget. Pedig Jézus azt mondja nekünk: add nekem, fiam, *szívedet*; mutasd meg, hogy le tudod értem törni kedvedet, mutasd meg, hogy igazán szeretsz s úgy imádkozol, hogy akaratomat felém hajlítod. Különben is a mi fő gondunk s vágyunk az, hogy Jézus neveljen minket s irányítson mindenben; de ha ez a mi vágyunk, akkor vallásos gyakorlatainkban se vegyük ki magunkat kezei alól. Neveljen minket az Úr, mi fogadjuk meg szavát s azt akkor tesszük meg, ha mindenben az egyházhoz ragaszkodunk s az egyház szerint igazodunk. Egyeztessük meg tehát vallásos gyakorlatunkat az egyház törvényeivel s ne keressük magunkat, hanem Istent.

De még azzal sem érem be, hogy vallásosságunk az egyház szerint igazodjék, hanem mindenk fölött sürgetem, hogy ne *legyen üres forma*, ne *legyen szokás- és gépszerű*, hanem legyen benne és minden gyakorlatában szellem és élet, lélek és erő. Lát-

szassék meg azokon az imádkozókon, hogy Isten-
nel közlekednek, látszassék meg azokon a misét
hallgatókon, hogy Jézus áldozatos szellemével töl-
tekeznek, látszassék meg azokon az áldozókon,
hogy Krisztust vették és ő él bennük. Mert mit
mondjunk azokról, kik sokat imádkoznak, de éle-
tükben semmit sem különböznek azoktól, kik nem
imádkoznak? Hát lehetséges-e az, hogy valaki
szívből imádkozzék s Istenhez közeledjék s ne me-
rítsen belőle lelket, melyet kivigyen magával az
életbe s ott érvényesítse erényekben? Vagy mit
mondjunk azokról, kik a szentségekhez járnak s
hiszik, hogy a kegyelem forrásai nyílnak meg ott
számukra, de nem készülnek azokra jól elő s meg-
szoknak misét, szentáldozást, szentséget s nem
lendít rajtuk sem ez, sem az? Íme így lesz az áhítat
gyakorlata, a szent áldozás s a szentségekhez való
járulás üres forma, mely nem szentel meg s nem visz
előbbre igazán, holott át kellene járniok szívünket s
hasonlóbbá kellene általok lennünk Krisztushoz s
Istenhez Tegyük tehát szert erős és igaz vallásos-
ságra, mely ragaszkodik az egyház formáihoz is, de
mindenekelőtt tartalmat s erőt sürget a formába.
Aki így tesz, az életével adja legszebb magyarázatát
a vallásosságnak és áhítatnak.

Ezek volnának az útmutatások, melyeket vallásos-
ságtok kifejlesztésére nyújtok, nemkülönben az in-
telmek, melyekkel meg akarlak óvni az elfajulástól.
Végül csak azt mondom: legyen Krisztus vallásos-
ságtoknak mestere s áhítatotoknak irányítója s járjon
ő s álljon ő előttetek, mikor Istent keresitek. Ve-

gyetek részt a szentmisében úgy, mintha csak az utolsó vacsora termében térdelnétek előtte; járuljatok a szentáldozáshoz úgy, mintha szent testét az ő kezéből vennétek; hallgassátok s olvassátok az evangéliumot úgy, mintha azt az ő ajkairól hallanátok; járuljatok a szent gyónáshoz úgy, mintha maga Krisztus illetné s gyógyítaná lelketek sebeit s gyakoroljátok ezt mind az anyaszentegyházban az egyház tanítása, vezetése, irányítása szerint; áldozzatok úgy, mintha a katakombákban szent Pál térdelne mellettetek, gyónjatok úgy, mintha Magdolnával siratnátok bűneiteket, imádkozzatok úgy, mintha a középkor sötét templomaiban szent István, vagy szent Erzsébet imádkoznék veletek; legyen vallásosságtok mély, igaz, legyen katolikus, hogy azután egészen krisztusi is lehessen.

A vallásos hit

1910

Múlt évi nagybőjti pásztorlevelemben a vallásosságáról s annak néhány gyakorlatáról szoltam s örömmel láttam, hogy e szózatom nem hangzott el a pusztában, hanem visszhangot keltett, sőt levelet kaptam a hívőktől, melyekben megköszönik szorgoskodásomat s ugyanakkor fölkérnek, hogy írjak erről megint s fejtsem ki tüzetesebben, hogy hogyan is élhet hát az ember hitből s hogyan nevelheti magát az Úr Jézus érzéseire. E levelekben megnyilatkozott a krisztusi élet vágya s olvasásukkor majd úgy éreztem magam, mint a családanya, ki gyermekei körében asztalhoz ül s minden oldalról hallja az esengő szót: Kenyeret, Atyánk, adj kenyeret! Majd megint úgy tetszettem magamnak, mintha tanító volnék, akinek tanítványai nem gyermekek, hanem meglett emberek, emberek, kik az iskolapadokban szorongva türelmetlenkednek s mondogatják: Mester, betűket már betűztünk eleget; hittant is tanultunk; a káté elnyűtt kezeink közt; ne vedd hát rossz néven, hogy az ólmos betűre, a sok szép szóra ráuntunk; szűk ez nekünk, mint az iskola padja; a padba nem fér a testünk s a betűkbe nem fér bele szívünk; élet

után kívánczunk. Taníts hát rá a tanban rejlő életre, a krisztusi élet gyakorlatára. Méltánylom ezt a ti kívánságotokat; igazatok van, mikor lelketeknek kenyeret kértek s ugyancsak igazatok van, mikor életet kívántok. Hiszen érzem én, érzitek ti, hogy a kereszténység még nem vált vérünkke; sokat tanultunk ugyan könyv nélkül, megtanultuk a kátét; megtanultuk, hogy mi az Isten, kicsoda Krisztus, micsoda a malaszt, a szentmise; de megesezt velünk is, hogy ha tudtuk is elmondani, de nem tanultuk meg átérezni; megtanultuk könyv nélkül s ugyancsak tudjuk szív nélkül; vagyis azon vettük magunkat észre, hogy van valami tudás a fejünkben, de nincs érzés a szívünkben; tudunk valamit, hiszünk is, de érzés nincs a hitben, mi azt át nem éljük. Pedig a kereszténység nem ez a száraz tudás, nem ez a terméketlen hit, hanem tűz, szellem és élet. Mindnyájan érezzük, hogy a vallás nem külsőség, nem is szó és beszéd, sőt még gondolat s tudás sem, legalább nemcsak az, hanem, hogy a vallás meleg, erős, édes élet s hogy Kristus híveinek Krisztus életét nem tudniok, Krisztus példait nem nézniök, hanem Krisztust magát, igazságát, kegyelmét kell átélniök s megtapasztalniuk. Azért mondotta sz. Pál: azt éreztétek, amit Krisztus érzett, vagyis amit az Úr érzett, azt nektek is át kell éreznetek s amin az Úr átment belső lelki világában, lelki életének megtapasztalásában, azt nektek is meg kell tapasztalnotok. Mindegyiknek közülünk, mindegyiknek külön, nekem magamnak kell azt átéreznem s azt átélnem;

más azt helyettem meg nem teheti; mint ahogy senki sem élhet más helyett, hanem mindenkinek önmagában kell élnie.

Azon nem fog senki sem csodálkozni, ha mondom, hogy a tudás s az ismeret csak kezdete a vallásos életnek s hogy az ismeret az az első gyökérszál, mellyel a hit lelkünkbe belekapaszkodik. -, Ez a gyökérszál megered lelkünkben már édesanyánk ölén, mikor mint kisdedeknek beszél a jó Istenről s a kis Jézusról s az őrzőangyalról; ez a gyökérszál izmosodik bennünk oltáraink s szent képeink szemléletétől; az év ünnepei, a harangszó, az útfélen álló keresztfa a hit gondolatait ápolják bennünk; még keresztnevünk is szentekre emlékeztet.¹ Tagadhatatlan nagy kegyelme a gyermekeknek, ha szülője szent buzgósággal csepegteti a hitet lelkébe. Az anyák s az édesapák beszéljenek gyermekeiknek gyakran Istenről, Krisztusról s a Szentszűzről s oltsák lelkükbe a gyermek Jézus szeretetével a kötelességérzést; legyenek ők a családban Krisztus apostolai. S később is, mikor a gyermekek már iskolába járnak, bizonyára szent kötelessége a szülőnek arra nézni, hogy a gyermek a kátét jól megtanulja s hogy azt otthon is tanulja; kell, hogy a szülők ki is kérdezzék, amikor ráérnek, gyermekeiktől a leckét, hogy ez által a gyermek szívében, de meg a maguk lelkében is fölújítsák mindazt, amit Krisztus Urunk tanított, az apostolok hirdettek s a közönséges apostoli anyaszentegyház, hogy higgyünk, élénk ad. Nincs ember, aki rá nem szorulna, hogy világítson neki Krisztus s mutasson

neki utat; a fölséges igazságokkal szemben gyermekek vagyunk mi mindnyájan, kiknek folyton tanulniok kell, kiknek az elmélyedés a hit igazságaiban annyi, mint fölvilágosítás és fölüdülés, boldog ember, ki alázatos lélekkel s készséges szívvel veszi s zárja magába a hit igéit, tudván azt» hogy ezek az erős, isteni s örök életnek magvai.

De csak a magvai! A magban ugyanis le van kötve még az élet s annak abból ki kell zsendülnie: épp úgy a hitigazságok ismeretében még csak a lekötött, tehát ki nem fejlesztett étellel állunk szemközt. Tudni nem elég; érezni, élni, megtapasztalni kell mindazt, amit az ember hisz. Tudhatja valaki könyv nélkül az egész kátét s az egész bibliát; de mi haszna a tudásnak, ha nem él belőle. Mi haszna a betegnek tudni, hogy mi az egészség, ha az az egészség nála csak ismeret, csak emlékezet s ha valóságban betegség gyötri; íme az ilyen tudja, hogy mi az egészség, de azt át nem éli. Mi haszna az éhesnek látni a terített asztalt, ha ahhoz hozzá nem ülhet, a tudástól ugyan nem lakik jól. S ugyancsak mi haszna a törvényszék foglyának kinézni a tömlöc ablakából s látni a vásártéren sürgő-forgó népet; ezek szabadok, ő meg fogoly; ismeri az ő szabadságukat, de amellet nyögi a maga rabságát; ő csak tudja, hogy mi a szabadság, de nem élvezi azt. Szakasztott úgy áll a dolog a hitben is. Mit használ tudni, hogy mi az Isten, kicsoda Krisztus, mi a malaszt s az örök élet, mit használ el is mondani, ha nincsenek meg

szívünkben s ha meg nem tapasztaljuk a valóságban e hatalmakat. Ez az a terméketlen tudás, melynek nincs gyümölcse. Ilyen ismerete az ördögnek is van; ismeri az Úr Jézus életét, ismeri a szentek lelkületét, jól tudná elmondani a hitigazságokat, de mindez csak a lángész tükrözése a lelken, a szív s az élet melege nélkül. Távol legyen tőlünk ez az ismeret, mely az életet elfojtja s a kegyelem tavaszát leperzseli. Mi ezzel szemben inkább azt tartjuk, hogy gondolat, ismeret és hit is arra való, hogy azokat átéljük s követni akarjuk e részben a híres Berulle bíborost, akinek életrajzában olvassuk, hogy mihelyt valamit átértett a hit igazságaiból, azonnal Istenbe merült, hogy a megfelelő érzéseket is fölébressze s gyakorlatba átvigye; követjük a híres karthauzi Dénest, ki roppant sok könyvet írt s életrajzában mégis azt olvassuk, hogy csak azért akart tudni, hogy jobban szeressen; minél többet akart érteni, hogy annál melegebben s lelkesebben éljen.

Mindezzel csak azt akarom hangsúlyozni, hogy igenis nagy szükségünk van rá, hogy a hitet jól ismerjük s abban elmerüljünk: már csak azért is, mert ismeret nélkül lelkünk meg nem indul s így természetünk is s az Isten parancsa is követeli tőlünk, hogy lássunk, tudjunk, ismerjünk. S mégis a mai világ főhibáját s a vallásos élet sorvadásának s ennek a mi szent, édes keresztyénségünk gyöngeségének okát, főokát, nem abban látom, hogy nem tudunk eleget, hanem abban, hogy nem éljük azt át, amit tudunk. Igaz ugyan s ismételten

fölpanaszolom, hogy némely katolikus szégyenletesen keveset tud hitéből, de ki merem mondani a bátor szót, hogy voltaképpen minden ember tud annyit, hogy szentté válnék, ha átélné azt, amit tud, ha a hitet az életbe átvinné. S éppen azért ezt kell mindenekfölött sürgetnünk s én is ezt sürgetem s erre akarok ezzel az alkalommal is rámutatni. *Tetteket, tetteket! Elsorvad a lélek, melynek nagy tettei nincsenek;* elsorvad a vallásos élet, mely tenni elfelejt. Mikor pedig nagy tetteket említek, ne zavarodjatok meg; mert nem világias értelemben, hanem a szó Isten előtt igaz értelmében veszem azt, hogy nagy tetteket kell gyakorolnunk; előttem ugyanis a legnagyobb tett a krisztusi élet s ennek a krisztusi életnek *néhány nagy tettét akarom most ismertetni*, melyeket mindenki végezhet, melyeket mindenkinek végeznie kell; a ki pedig azokat tényleg megteszi, az oly nagysággá fejlődik, melyet Isten becsül, szeret s egykor megkoronáz.

Az első nagy tett, melyet a léleknek, a belső embernek meg kell tennie, az, hogy öntudatosan Isten elé lépve magát s *mindenét az ő föltétlen, korlátlan uralma alá hajtja*, – hogy lelkét s üdvét kezeire bizza s mélyen átérzi: „Én Istenem, én mindenem, kezdetem és végcélom, leheletem s napvilágom, utánad megyek s téged követlek!” Az *odaadás e tettét hitnek hívják*; a hit tehát nem ismeret, nem tudás csak, hanem a hit nagy tett, még pedig a lélek eligazodása s odaadása a végtelen Istennel szemben. Az ember sok mindenfelé igazodhatik s életét a földön különböző hivatásoknak s élet-

pályáknak szentelheti, de a végcélt illetőleg mindenkinek kezdet óta tisztában kell lennie azzal, hogy az ő célja, sarkcsillaga az ő ura és mestere az Isten; neki adja át magát. Lehet valaki pap vagy katona, lehet földműves vagy iparos, lehet férjes vagy nőtlen; ugyancsak hallgathat tudományban, művészetben, pártéletben ilyen vagy olyan híres emberre; egészség, betegség dolgában rábízhatja magát erre vagy arra a neves doktorra; de az élet célját s értékét s értelmét illetőleg csak egyre hallgathat, Krisztusra; csak egynek kezére s szívére bízhatja magát, Istenére. A lélek útjain neki Krisztus világít s ő rendületlenül s híven jár nyomában.

Ezt a nagy tettet nem lehet megtenni csak ésszel, hanem ezt szívvel, akarattal s a lélek teljes erejével kell megtenni. A hol szív, akarat, egész lélek nincs e tettekben, ott megint csak üres szavakkal bíbelődünk, de az élet s az erő messze jár tőlünk. Mert szent igaz, hogy nem attól vagyok én keresztény, hogy tudom, hogy az Isten örök s végtelen szellem, minden létnek kútfeje és gyökere s ugyancsak nem attól vagyok Krisztus híve, hogy tudom, hogy őbenne megtestesült az Isten második személye; hanem keresztény a tettemtől vagyok, mellyel Istent átkarolom s átérzem, hogy ki ő nekem, hogy folytonos eredetem, Atyám, Uram, erőm, reményem, boldogságom. Keresztény én a tettemtől vagyok, mellyel Krisztus lelkét vettem s világosságában járok s életerejétől melegszen. Világosságom, tüzem, atyám, anyám, szerelmem, lelkem, életem Ő. S mindezt tapasztalatom és tettem. Úgy vagyok vele,

mint egyáltalában az étellel. Az élet a legnagyobb s legértékesebb valóság s azt én elsősorban nem tudom, nem értem, hanem élem! Hogy van világosság, azt nem tanultam könyvből, hanem azt látom s lelkem örül neki! Hogy a tűz lobog, hogy ragyog és éget, azt nem könyvből olvastam ki magamnak; hanem azt megéreztem s megtapasztaltam s érzem s tapasztalom, valahányszor feléje tartok! Hogy mi nekem atyám, anyám, ahhoz nem kellett papír és betű; ott volt a meleg élet s én azt nem tanultam meg sem könyvből, sem mástól, hanem mielőtt tudtam is, már átéltem s átélveztem: hát éppúgy átélem s átélvezem azt, hogy ki nekem az Isten s az Ő imádandó fia, az én testvérem, az Úr Jézus Krisztus; érzem s átélvezem azt, hogy ahogy a forrás vize buggyan vízgyöngyökben a mélységből, úgy fakadok s eredek belőle én; úgy függök tőle s szent akaratótól. Érzem s átélvezem, hogy Krisztus lelke, a Szentlélek előmlik bennem mint világosság, végigsuhan rajtam mint tűz s világossága nekem biztonság s melege nekem öröm és újhodás. Érzem s átélem, hogy Isten nekem atyám, anyám s legnagyobb gyönyörűségem az, hogy átélvezhetem s szerethetem őt. Természetesen szerinte s kinyilatkoztatása szerint igazodom el mindenben; hiszem azt, amit az egyház tanít; de ez az én hitem nem valami elvont gondolat és állítás, hanem valóság; nagy tette és ténye lelkemnek; eleven kapcsolat a végtelen Istennel, amilyen kapcsolata van tudómnak a levegővel, mikor lélegzem; amilyen kapcsolata van szememnek a

világossággal, mikor látok. Lélegzeni nem annyit jelent, mint tudni azt, hogy mi a tüdő s mi a levegő s látni nem annyit jelent mint tudni azt, hogy mi a szem s mi a fény, hanem lélegzeni s látni is annyit jelent, mint valóságos kapcsolatokban, valóságos hatások és visszahatások alatt állani, szóval annyit jelent, mint élni; hát hinni is annyit jelent, mint Isten világosságában élni, azt élvezni, abban megnyugodni!

Ha így élünk a hitből, akkor az a hit nem tan és szó, hanem tett és valóság lesz; akkor az a hit nem lesz távol, messze tőlünk, nem úszik majd magasan, egy másik világ felhői közt, hanem közel lesz, bennünk lesz, mienk lesz! Közel lesz az Isten, bennem leszi Mert tény, hogy okoskodással föl nem érem; de megfogom, mikor átérzem s átélem. Mily gyöngé s vérszegény fogalmaink vannak Róla, s ezeken át nézve őt, ugyancsak messze van tőlem, végtelenül s megközelíthetetlenül messze; de mily közel van, ha Kempis Tamással átérezhetem azt, hogy „én Uram Istenem, te vagy javakincsem s én édes, édes mindenem. S ki vagyok én, hogy hozzád szólni merjek? Én szegénynél szegényebb kis szolgád és hitvány férgecske, sokkal szegényebb és gyarlóbb, hogysem eszemmel felérném és szóval kifejezni merném. Te vagy egyesegyedül jó, igaz és szent; te mindent tehetsz, te mindent adsz, mindent betöltesz, az egy bűnöst hagyva magára üresen. Emlékezzél nagy irgalmasságodra s töltsd telestele szívem szent malasztoddal, ki nem akarod, hogy üres legyen alkotmányod.” (III. 3. 5) Mily

közel itt az Isten, oly közel, hogy szólok hozzá, közlekedem vele s eltölt engem!

Így vagyunk Isten minden tökéletességeivel. Vannak gondolataim azokról is; de az nem elég, nem megyek velük sokra; sőt nehézségről nehézségbe ütközöm; azonban minden nehézséget megoldok vagy jobban mondva elkerülök, ha átélem a nagy Istent. Így pl. mit csináljak vele, a mindenhatóval, a végtelennel, az az örökkévalóval, míg értelmem forogtja e fölfoghatatlanságot; de ha imádom s megalázódom s ha örülök neki s elmerülök benne, akkor eltaláltam hozzá, sőt benne vagyok; mert megint csak igaz, hogy „ha semmiségem mélyére szállok s felhagyok minden önérzettel, ha magamat a tiszta valóság szerint minden ízemben pornak vallom: megkönyörül rajtam a te kegyességed, szívemhez fér világosságod fénye s minden még oly csekély önérzetességem alámerül s örökre elvész semmiségem örvényében.” (III. 8., I.)

Így vagyok a Szentháromsággal is. Ember e titkot, a végtelen Isten belső életét nem érti; de ha átélni iparkodom azt, amire ez a szent titok figyelmemet fordítja, akkor mindjárt tudok vele mit tenni. Mert a Szentháromság titka végre is azt mondja, hogy három személy van az egy Istenben, Atya, Fiú és Szentlélek. Ha kérdem, hogy mit jelent az, hogy személy, hát a legjobbat találtam el, ha azt mondom, hogy személy az végre is olyan valaki, akihez szólni, akivel beszélni, akit valamire kérni s akit szeretni, akihez futamodni lehet s aki viszont jó, szóba áll velünk, felel nekünk, segít rajtunk; szóval akivel viszonyba lehet lépni s aki-

nek szintén viszonya van hozzánk. Személyes viszony köt minket emberekhez, szülőkhöz, rokonokhoz, feleséghez, férjhez, gyermekekhez, hát a végtelen Istenben is három ilyen van, kihez minket személyes viszony fűz. Viszonyban állunk Istennel, mint Atyával, ki mindenek Atyja s eredete, aki az én atyám is; kitől való létem, tudatom, értelmem világa s szívemnek melege. Viszonyban állunk Istennel mint Fiúval, ki ember lett s Megváltóm lett, testvérem lett, hogy mesterem legyen s lelkét adta nekem; ajkainak mézét adta az Evangéliumban; szemeinek tekintetével vonzott, lépte nyomával taposott utat; vérét is ontotta értem s miután elbúcsúzott, hogy elmegy, mégis köztünk maradt, itt van, köztünk van a szentséges Krisztus, akit meg lehet látogatni s szívünkbe fogadni. Viszonyban állok a Szentlélekkel, aki mint az Atya s Fiú lelke fakad és hajt bennem, dolgozik bennem, előmlik rajtam s megnyilatkozik lelkem indulataiban, ő az én olajom s az én vigaszom. Itt tehát a Szentháromság titka is arra való, hogy azt átéljem, vagyis, hogy ily hármasság viszonyom legyen s viszony nekem annyi, mint élet. Igen, meleg, való élet; mert viszony nekem annyit jelent, mint adni magát s venni mást; átadni lelket, szívet; közeledni, oda-lépni, egyesülni; viszony nekem annyit jelent, mint életet kiváltani s életet venni; kiváltani azt, ami legjobb és legédesebb bennünk; szeretni, függni másan, eltelni vele s bírni őt. Mikor így átadom magamat a Szentháromságnak, akkor fogom meg; akkor érzem, hogy itt van, hogy áthat, hogy

eltolt, hogy felelget s én megpihenek benne s kielégítésemet találok benne. Maga az a körülmény, hogy viszonyban állok a Szentháromsággal, mutatja páratlan, egyetlen értékemet s minél jobban élem bele magamat abba, hogy ki az az Atya, Fiú s Szentlélek nekem s kije vagyok én neki, annál értékesebbé válik lelkem s gazdagabb lesz belső életem; megtalálom magamat Istenemben!

Ezt a tettet kívánja tőlünk az Úr Jézus. Nem fogalmakat akar, nem tudást sürget, mikor hitet követel, hanem teljes, lelkes odaadást; sürgeti azt, hogy teljesen s egészen, hogy mindenestül, egész valónkkal meggyökeresedjünk benne s fogjuk őt át mint létünk gyökerét s élünk erejét s boldogságunk koronáját. Az evangélium természetesen igazság, tehát tan is s azt ismerni kell; de az evangélium oly igazság, mely út és élet is és senki sem ismerheti meg igazán, aki át nem éli. Az evangélium oly igazság, mely út; oly igazság, mely élet, Krisztus szava szerint: „én vagyok az út, az igazság és az élet”. Az úton járni kell; arra való az út s bolond ember, aki az útszélre kiül s nézi, nézi és sohasem megy rajta; az olyan nem ér el sehová s nem ismeri meg az utat sem. Az életnek élni kell s még az élet fogalma sincs meg élet nélkül; csak aki él, tudja, hogy mi az élet s tudása is nem onnan van, hogy okoskodik, hanem onnan, hogy tényleg él; ő maga egy darab élet. Krisztus után kell tehát tényleg járnunk, mert ő az út; Krisztus életét kell átelnünk, mert ő az

élet, hogy azután meg is ismerjük őt igazán, őt, ki az igazság.

Tehát tenni, tenni, megtenni a vallásos élet első nagy tettét. Adjuk át magunkat Istennek, – bízzuk rá magunkat, – legyen ő világosságunk, legyen hordozónk, legyen életünk! Nagyon szeretnék erre a nagy tetre mindenkit rásegíteni, hogy átadnátok magatokat Krisztusnak föntartás nélkül, teljes szívvel s lélekkel, hogy megnyugodnátok benne úgy, mint ahogy a vak megnyugszik vezetőjében, kiről tudja, hogy meg nem csalja s el nem hagyja s ha úgy ragaszkodnátok Krisztushoz, a mi a hitet illeti, hogy rábíznátok magatokat szavára, az Evangéliumra; rábíznátok magatokat szívére, melyből az utolsó csepp vér is a tietek s rábíznátok magatokat kezére! Erős kéz az, biztos kéz az, akit megfog, azt úgy viszi, hogy elbírja s el nem ereszt senkit, aki el nem hagyja.

De ismétlem, ezt az odaadást meg kell tenni, vagyis nekem magamat kell Krisztusnak a hitben odaadnom; azt én teszem meg és senki más helyettem. Rá kell szánnom magam, még pedig föltétlenül, Úgy vagyok ezzel, mint ahogy vannak, kik a nagy városok három-négy emeletes házaiban fönt a felső emeleten rekedlek, mikor az alsó emeleten tűz van, mikor ég a lépcső s lemenni nem lehet; ilyenkor a tűzoltók mentőponyvát feszítenek ki az utcán s biztatják azokat a kétségbeesetteket, kik a negyedik emelet ablakaiban állnak s kezeiket tördelik és segítségért kiálltanak: biztatják őket, hogy rajta, ugorjanak le a mentőponyvára, ott nem történik

bajuk. Hát bizony nehéz elhatározás az, leugrani a negyedik emeletről; de a ház ég, más kiút nincs; meg kell tenni, le kell ugrani. Úgy vagyunk mi a világban: körülöttünk sötétség, sok örvény, sok veszély; nem látunk biztosan s világosan semmit, sem az útból, sem a célból; de íme Krisztus jön s mondja: én vagyok a világ világossága; én vagyok az út, aki engem követ, nem jár sötétségben; rá kell tehát magunkat szánnunk s azt mondanunk; te vagy az én világosságom, te utam, te reményem; te céloom és erőm, te vigaszom, utánad megyek s téged követlek; megteszem, mert akarom; hiszek, mert akarom; hitem tett és odaadás, teljes átadás!

Boldog lélek, ki ezt teszi; tette jó tett. tette üdvösség s Krisztus maga hálát ad ezért: „Hálát adok neked Atyám, mennynek s földnek ura; mert elrejtetted ezeket a bölcsektől és okosaktól s kijelentetted a kisdedeknek.” (Máté 11. 25.) Amit oly sokan vélt bölcsességben meg nem találtak, amit okoskodva el nem értek, azt megtalálták azok, akik a föltétlen odaadás nagy tettét végrehajtották, vagyis akik nem beszélni, nem okoskodni, nem tudósok lenni akartak, hanem akik tenni akartak s megtették azt, hogy szívvel, lélekkel átadták magukat.

Menjünk már most tovább és soroljuk föl a vallásos ember többi tetteit is. *A másik nagy tett*, melyet nem elgondolni, nem elképzelni, nem megérteni, hanem megtenni kell: *a lélek fölszabadítása bűneinek tudatától.*

Legnagyobb bajunkat, legsorvasztóbb gondunkat úgy fejezzük ki, hogy mellünköt verve, mondjuk;

én vétkem, én vétkem, én legnagyobb vétkem. Igazán szegény ember, akár koldus, akár király legyen, a bűnös ember s mindegyikünkről igaz, hogy »nincs miben dicsekedned, de van sok, miért magad porig aláznod; mert értednél-véltednél gyarlóbb vagy». Tudom ugyan, hogy ezt sokan nem érzik, de azért végig sír az emberiségen ez a panasz, a bűn tudata s hallatszik a bukott ember fohásza a legjobb szívek mélyéből, mely szabadulást keres s bocsánatért eseng. Ki ad nekem könnyeket, hogy sírjak, hogy lelkem fakadó vizeiben tisztuljak, kérdi a régi bűnbánó s a próféta nem csitítja, hanem inkább buzdítja: sírj, sírj, sirasd lelkedet, mint ahogy az anya siratja egyszülöttjét, mint ahogy a jegyes jegyesét s kifejezést ad e borongó nagy gondnak s vágynak Krisztus is, mikor egyik példabeszédében előadja, hogy az ember úgy érzi magát Istennel szemben, mint az a szolga érezte magát Urával szemben, kinek több millió korona adóssága volt; ezt az adósságot ugyan le nem fizethette volna, ha verejtékét is s minden vére cseppjét pénzzé teszi. Annak a szolganak mást kellett tehát tennie: de tennie kellett; le kellett borulnia, szíve bánatát kellett kiöntenie, meg kellett alázódnia s kérnie kellett az urat, hogy engedje el neki töméntelen adósságát. íme mindegyik közülünk bűnös, a lélek terhe van rajta; sok bűn s tökéletlenség borítja; sok hűtlenség vádja szólal meg szívében; de itt a nagy különbség az emberek közt, hogy némelyek csak elgondolják hogy bizony nyomorult s bűnös az ember, – hogy bizony

hitvány a világ erkölcs s jellem tekintetében, – de tenni nem tesznek; gondolkoznak, okoskodnak és beszélnek. Ezek nem az én embereim; ezek nem az Isten szellemének hordozói; nekem ott is *tett kell*; nagy tettekre kell szánnom magamat. Nekem a bűn nem szó és fogalom, hanem teher, mely alatt fölsikít a lelkem; aggódva nézek körüi s át-érezem rettenetes adósságomat; megborzong egész valóm az Isten fölségével szemben, aki az én bírám! Hej, az én bűnöm nem fogalom, hanem éltem gondja, melytől nehéz a fejem s érzem, hogy mily nehéz volna, ha halálos ágyamon e tudattal hanyatlanám párnámra s ha nem volna akkor valaki, aki párnám alá dugná karját s nem tudná fölemelni úgy fejemet, hogy le is vegye a bűn terhét szívemről! A bűn terhét – rettenetes érzés ez – ezt nem veheti le szeretett nejének lelkéről a hűséges, gondos férj; ezt nem veheti le rólam anyám, atyám szeretete; hanem csak az az egyetlen, ki mindezeknél több is, jobb is, kihez nekem első sorban is közöm van, ki az én Megváltóm és Szabadítóm. S ez a Jézus felém jön, még pedig segíteni jön! O az én sötét éjszakámnak napja, ő az én szabadító Üdvözítőm! Hogy oly nagy s oly fölséges, én pedig oly bűnös s oly nyomorúságos, az engem nem ijeszt; sőt így kell annak lennie. Hisz a nap is nagy az égen és szép és ragyogó s mégis az enyém s azért van az égen, hogy nekem szegénynek világoskodjék s az a Krisztus is azért nagy és fölséges s azért megy föl mint ragyogó nap elsötétült lelkek egére, hogy tavaszt hozzon nekik

s fölszabadulást az örök haláltól. A szántóföldön is a göröngyök alól kibontakozik a szik s fölemeli fejcskáját, mintha mondaná: kicsi vagyok, göröngy alól való vagyok, de azért enyém a napsugár s az vonz engem a végtelen ég mélységeiből, húz, vonz s élni akar bennem. Az élet ez isteni törvényt kövesse a bűnös ember is; ne okoskodjék, ne beszéljen, hanem tegye meg; érezze át, hogy Isten nem akarja a bűnös halálát, de várja a bűnös ember tettét, azt az üdvözítő tettet, hogy forduljon hozzá, forduljon el a büntől s forduljon hozzá, a szépség és fölség eszményéhez. Isten húz, Isten vonz, de a tettet nekem kell megtennem, nekem kell kilépnem úgy a bűn bűvköréből, mint a bűnösség alacsony érzetéből; nekem kell megtennem a lépést, nekem kell bűnömet Krisztus vérébe fojtanom.

Ezt *tenni* kell, nemcsak hinni s megérteni, de tenni. Tedd meg, hajtsd meg fejedet bűneid rengeteg terhe alatt s kiáltsd az Úrhoz: Uram bocsáss meg; engedd el adósságomat; én le nem robotolhatom, de te elengedheted. Hozzád fordulok, aki elfordultam tőled; s megnyugszom benned, mert te nem akarod a bűnös halálát, hanem, hogy megtérjen s éjjen s én megnyugszom benned, mert bánok, tehát élek.

Ez a második nagy tett, a penitencia tette, mellyel a vallásos ember Isten elé lép, hogy tegyen s igazságot szolgáltatson a megsértett isteni Felsőnek. Ez a tett a szívfájdalom, a bánat tette, melyet Krisztus rendeléséből abban is gyakorolunk, hogy

bűneinket alázattal meggyónjuk, nagy vigasztalásunkra szolgálván az Úr Jézusnak ez intézményben is megtapasztalt szeretete, aki úgy ismerte szívünket, hogy tudta, hogy nekünk valamiképpen közvetlen biztosítás, közvetlen megnyugtató is kell s ezt a föloldozásban nyerjük, melyet hallunk s melynek boldogító megnyugtatója szívünkbe száll annak a viaszos szónak nyomában, melyet a pap mond: „én téged föloldozlak.” Mily nagy tett ez?! A felszabadulás tette! Ismétlem, nem szó, nem beszéd, hanem tett, melybe beleállítjuk egész lelkünket, sötét gondjainkat, szenvedélyes vádjainkat, epedő aggodalmainkat; nem szó, nem beszéd, hanem tett, melyben lélek szenved, hogy azután kitörjön a mélységből s fölszabaduljon, hogy Istenénél megnyihüljön s fölujjongjon.

A harmadik nagy tett, mely ránk vár s melyet meg kell tennünk, ha nem szóval, de tényleg vallásosak lenni akarunk, az, melyet sz. János evangélista így fejez ki: Isten fiainak hivattunk, hát legyünk is azok. Mindegyik közülünk abban a tudatban járjon, hogy Isten fia s váltsa ki a kereszténységet azzá a gyakorlati nagy tette: Krisztus egy lett közülünk, hogy mindnyájan testvérei legyünk s hozzá hasonlítsunk.

Nagyon tudatában vagyok ennek a nagy mondanak s ha a világot veszem, sőt ha csak a kereszténységet is nézem s az Isten fiait s Krisztus hasonmásait keresem, fejcsóválva ismételném, hogy „Istenfiai” nagy szó, szép szó, de nem üres szó-e? Van-e ennek értelme s tartalma? Sőt bevallom,

hogy magamtól ajkamra sem merném venni, mert ellenkezik természetemmel szavakat használni, melyeknek értelmét a világban kiváltva nem látom; ellenkezik őszinteséggel nagyokat mondani, mikor körülöttünk a törpeség ijeszt. De hát értsétek meg, ezzel a nagy szóval is úgy vagyunk, hogy annak tettét, még pedig a mi tettünket lehet csak jelentenie s hogy ha az a nagy szó üres, hát azért üres, mert a tartalmát mi magunk nem teremtettük meg. Nemhogy ellenkezik az Istenfiúság az emberrel, nemhogy lehetetlenség azt a világba beállítani, Hanem azt az Istenfiúságot nekem magamnak kell megragadnom, nekem kell érvényesítenem, nekem kell megtennem s átélnem. Mert fiúnak lenni nem annyit tesz, mint fiúnak neveztetni s szólíttatni; hiszen az édesanya nevéen szólíthatja halott gyermekét is, pedig az már nem az ő gyermeke, az már csak volt, az meghalt; a gyermeknek, ha igazán gyermek s nemcsak a neve van meg, élnie kell; így tehát az Isten gyermekének s az Istenfiaknak is élniök kell. Isten fia tehát az, aki él, azt pedig nekem kell megint csak megtennem s más helyettem meg nem teheti; nekem kell az Istengyermek életét élnem; nekem kell valamiképp isteninek lennem s félreértések elkerülése végett mindjárt hoz? áteszem, hogy mivel nem lehetek emberlétemre természet szerint isteni, hát legalább lélek, még pedig Szentlélek szerint kell isteninek lennem.

Ezt a Szentlélek szerinti Istenfiúságot jelzi az Úr, mikor mondja: »Aki nem születik vízből s Szent-

lélekből, az nem megy be mennyek országába”; vagyis az embernek lélek szerint Istentől kell születnie s ez újjászületésben új erőket olt az Isten a megigazult ember lelkébe; új világosságba állítja Őt s ad hozzá „fölvilágosított szemeket” (Efez.1., 18.); új törekvéseket s vágyakat támaszt benne, „kimondhatatlan fohászzkodásokat (Rom. 8., 26.); új érzéket nevel benne, új „értelmet” ad neki (Ján. 5., 20.); úgy, hogy valamint a születésben emberi természetet s így emberi értelmet, emberi érzéket, emberi hajlamokat és ösztönöket nyertünk, úgy a megigazult ember is az újjászületésben isteni hasonlatosságot ölt, amit megszentelő malasztnak hívunk. Ennek az újjászületésnek természetfölötti voltát azon vesszük észre, hogy nemcsak emberi, hanem természetfölötti, krisztusi gondolataink vannak; Krisztus a mi világosságunk s hogy érzésünkben nemcsak ösztön s földi érdek szerint, hanem hitből vett indítások szerint igazodunk, Krisztus a mi életünk. Nincs is abban kétség, hogy az Isten közli magát s hogy érintkezésben vagyunk vele, hiszen folyton tapasztalhatjuk, hogy nemcsak könyvekből s jó emberek tanácsaiból, hanem belső felvilágosításokból is okosodunk. Van ugyan értelmünk, van akaratumk; de nemcsak a természetes tehetségek, hanem e tehetségekben érvényesülő isteni indítások is vezetnek minket; lelkünkben nemcsak természetes érzések járnak, hanem fakadnak ott a Krisztus által emlegetett élő vizek forrásai is. Lelkünk mélység, mely az Istenség örvényeivel érintkezik s e mélységekből lökéseket, indításokat, elérzékenyüléseket, föl-

buzdulásokat veszünk, melyek nem a kedélynek kiszámíthatatlan áramai, hanem az Isten benyomásai. Ezekre hivatkozik szt. Pál, mikor írja: „az Isten szeretete kiöntetett a mi szívünkben a Szentlélek által, ki nekünk adatott” (Rom. 5., 5.) s ismét: „maga a Lélek könyörög érettünk kimondhatatlan fohászokodásokkal” (Rom. 8, 26) s ismét: „elteltem vigasztalással, fölötte bővelkedem örömmel minden szorongatásunk mellett” (II. Kor. 7, 4).

Már most kérdem, valóság-e ez az Istenfiúság vagy szép szó? S nem felelhetek másképp, mint az apostol bölcsességével, hogy akinek az Istenfiúság szó, annak bizonyára üres és semmitmondó, de akinek nem szó, hanem tett, annak valóság, még pedig az Isten ereje. S lehet-e hát valóság számunkra is? Többször hallani egyik-másik művelt zsidótól, hogy nem keresztelkedik meg, mert az a kis víz nem változtat rajta. Hát körülbelül ugyanezt mondta a régi írástudó, Nikodemus is Krisztusnak: Mimódon születhetik az ember, – mondotta kételkedve Nikodemus – ha már vén s van-e arra hatalom, hogy egyáltalában újra szülessünk? De az Úr erősítgette, hogy igenis újjászülethetünk s kell is újjászületnünk, de hogy az Isten lelke kell hozzá s ezt a Szentlelket fogadjuk a keresztségben s egyáltalában a megigazulásban. A zsidóknak nem ezen, hanem inkább azon kellene méltán megütközniük, hogy hol vannak hát azok az újjászületett emberek, hol van a krisztusi érzés, a krisztusi hasonlatosság a keresztyények közt; mert

hiszen keresztelt ember töméntelen sok van, de újjászületett embert keveset találunk. S igazuk an; de a hiba nem az Isten lelkében s nem az újjászületés kegyelmében leledzik, hanem az emberekben, kik újjászületnek ugyan s kezdetlegesen s kikézdésképpen megkapják az Istenfiúságot, de azután nem nőnek, nem fejlődnek, hanem csúf törpék maradnak, törpéi és csúfságai a kereszténységnek, Az Isten lelke megindítja bennünk az isteni életet, de az élet hamar kihűl, hamar megfagy; megkapják a lelket, de nem foglalják le s nem élük át, nem dolgozzák fel érzéssé s léletté.

Íme, itt kell a tett, kell az a nagy tett, a mi tettünk, melyet senki más, még az Isten sem tehet meg helyettünk, hogy amint a Szentlélek indít minket, úgy tényleg induljunk is s amint hevít minket, úgy lelkesüljünk is s amint buzdít, úgy akarjunk is. Szentlélekből kell kiindulnunk, lélekkel kell járnunk, lélekkel éreznünk, lélekkel akarnunk s ezt foglalta össze szt. Pál, mikor írta azt az Istenfiúságot röviden kifejező s megmagyarázó szót: „ugyanazon érzés legyen bennetek, mely a Krisztus Jézusban*’ volt, vagyis tapasztaljátok meg azt, amit Krisztus érzett; éljétek át Krisztus életét melegen s bensőségesen, éljétek át igazában! Ő a példaképp, mely szerint alakuljunk; őt kell néznünk s szemlélnünk még pedig úgy, hogy meg is lássuk; őt kell tanulmányoznunk, de csak gyakorlatilag lehet őt tanulmányoznunk, azzal t. i., hogy folyton utánozzuk.

Megértjük-e hát, hogy kik közülünk s hányan vannak az Istenfiai? Azok az Istenfiai, akik tesz-

nek; akik Krisztusnak hozzánk közel álló életét eg-yre öntudatukra hozzák s egyre azt kérdik viselkedésükben s eljárásaikban: hogyan is tett, hogyan is érzett, hogyan is szenvedett egykor köztünk Krisztus? Azok az Istenfiai, kik azt a fölséges Krisztusarcot s annak arckifejezéseit el nem felejtik, hanem lelkükben él Krisztus minden vonása s öntudatukban hozdozzák azt, hogy hogyan gondolkozott, hogyan beszélt s cselekedett az Úr. Azok az Istenfiai, kik mind meg vannak győződve, hogy ahogy Krisztus élt, úgy élhetnek ők is s hogy azt a krisztusi életet élni bírja az egész világ, mert nekünk mindnyájunknak s az egész világnak szánta az Úr a maga példáját. Azért történt, hogy köztünk élt s közönséges halandó életet élt; nem volt az Úr remete, nem élt a pusztában, hanem evett-ivott, mint más, ruházkodott, mint más; lakott, dolgozott, járt-kelt, mint honfitársai szoktak volt; társalgott bűnössel, igazzal s nemcsak böjtölt annak idején, hanem menyegzőre is ment, szóval élt emberséges életet, ugyanakkor azonban szándékában, érzésében, szíve bensőségében, lelke erejében s hevében az Istenfia életét élte s ezt tőlünk is várja s nekünk ajánlja, mondván: példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek.

Amit Krisztus Urunk 30 éven át a világnak bemutatott, amit a názáreti házban köténnyel nyakában, baltával kezében, közönséges életviszonyok közt gyakorolt, azt cselekedjétek; ezt a nagy tettet, a *Krisztusutánzást* kérem tőletek. Aki e nagy tettet megteszi, az Istenfia lesz; aki nem teszi, az

törpe, hajótörött teremtés lesz. S né mondjátok nekem: hogyan kívánhatsz tőlünk nagy tetteket, kik gyarló emberek vagyunk? Ne beszéljétek így, mert nincs igazatok. Gyarlóknak ugyan gyarlók vagyunk mindnyájan, de mégis győzzük, mert hiszen az Isten lelkét vesszük s csak „kik az Isten lelkétől vezéreltetnek, azok az Isten fiai” (Rom. 8,14); lélek van, hát vegyétek a lelket s tegyetek indításai szerint; mert azok a nagy tettek, melyekről itt szó van, az evangéliumi élet tettei, melyekhez mindenki ért, ha tiszta a szíve s ha bizalmas a Szentlélekkel, aki bennünk él. Legyen bizalmunk benne; ő erős s hűséges lélek s ha érzékenyek leszünk indításai iránt, elváltozik lassan-lassan a mi lelkünk is szerinte. Ugyan milyen lelke volt sz. Pálnak, mikor még Saul volt s milyen más lelke lett, mikor megtért?! S nem látom-e magam is, hogy mire képesít a Szentlélek embereket, kik megragadják kegyelmét s megteszik, hogy inkább meghalnak, mintsem vétkezzenek; mire képesíti a lélek a tiszta ifjúságot, mely komolyba veszi, hogy isten lakik a tiszta szívben; – mire képesíti a türelem a beteget, ki Krisztussal szenved; – mire képesíti azt a jó asszonyt, kinek férje részeges, gyermeke beteges s aki mégsem zúgolódik, hanem türelemben bírja lelkét?! Hej, van lélekjárás a földön; vannak az életnek, a krisztusi életnek áramai köztünk; s azért én is csak egyre azt mondogatom magamnak: vedd a lelket, fogd meg, éld át s te is Istenfia leszel! Kell, igen, kell azzá lennem, mert Isten is úgy gondolta, Isten is úgy

akarja; azért tehát én is bátran nézek szemébe ennek a nagy igénynek s nem ijedek meg tőle.

Aki megijed attól, hogy Istenfia legyen, az saját maga kárhozát pecsételi meg. S hogy csak egyet mondjak, hát ijesztő-e bárkire nézve is az az imádság, melyre Krisztus tanított rá minket s melyet utána rebeg az egész világ, mikor azt mondja: Mi atyánk! Talán bizony ijedezve s elképedve szokták ezt az imát mondani, vagy nem inkább megvigasztalódva mondogatjuk s valljuk, hogy Atyánk az Isten, még pedig kegyes, irgalmas Atyánk. De ha Atyám az Isten, akkor én fia vagyok s akkor az a Miatyánk folyton ezt hangoztatja szívében, visszhanggal, mely magának az Istennek szava, aki imádkozó lelkemnek felelget s mikor én azt mondom: Miatyánk, ő azt mondja: fiam; s mikor én azt mondom: „szenteltessék meg a te neved”, ő azt feleli: szenteld meg te, hiszen fiam vagy; legyen szent az ajkadon s a szívedben s lehelj bele tiszteletet s áhítatot. Mikor én azt mondom: „jöjjön el a te országod”, ő azt mondja: terjeszd te országomat, te, a fiú atyád országát; vidd bele országomat gyermekeid, tieid szívébe, házádba, műhelyedbe; magától nem megy az Isten országa, annak szekere is, kereke is lélek; vidd hát te is lélekkel szerteszt. Mikor én azt mondom: „legyen meg a te akaratod miképpen a mennyben, azonképpen itt a földön is”, ő azt feleli: az rajtad fordul meg; tedd meg akaratomat, szeresd s gyakorold azt, hiszen fiam vagy s így tovább. Lám, imádkozó

szívünk sem sokalja, hogy Isten gyermekei legyünk; lelkünk legőszintébb s legmélyebb vágya tanúskodik róla, hogy az Istenfiúság érzése nem idegenszerű s nem esik távol tőlünk. Értsük hát meg magunkat s lelkünket s vegyük komolyba Krisztus életének utánzását. Isten a mi atyánk, szülónk, mesterünk, nevelónk; ne váljunk hát szégyenére, hanem ahogy el merjük hinni, hogy gyermekei vagyunk, úgy merjük átélni is; mutassuk meg, hogy Isten lelke él s dolgozik bennünk.

A negyedik tette a vallásos léleknek a teljes megnyugvás Istenben s az a rendületlen bizalom, mellyel lelkünket s üdvünket kezére bizzuk; a szent írás ezt így fejezi ki: „legyen bizalmod az Úrban teljes szívedből és ne támaszkodjál okosságodra”. (Példab. 3, 5.)

Ez a bizalom megint a mi tettünk, mert jóllehet Isten indít, sürget rá; jóllehet ad hozzá kegyelmet; de a tettet azért mégis nekem kell megtennem; Rákóczi Ferenc imáját nekem kell nemcsak elmondanom, hanem átéreznem s főleg átélnem, hogy „Győzhetetlen én kőszálom, Védelmezőm és kővárom, A keresztfán drága árom, Oltalmamat tőled várom.”¹

¹ Győzhetetlen én kőszálom, Védelmezőm és kővárom, A keresztfán drága árom, Oltalmamat tőled várom. Sebeidnek nagy voltaért, Engedj kedves áldozatért, Drága szép piros véredért, Kit kiöntél ez világért Irigyemet zabolázd meg, Szándékában tartóztasd meg, Szegény fejem koronázd meg, Mennyen, földön boldogítsd meg. Reád bízom ez ügyemet, Én Jézusom, én lelkemet, Megepedett bús szívemet, Es szegény árva fejemet. Irgalmaz meg én lelkemnek, Ki vagy ura mennynek, földnek, Könyörgök nagy felségednek, Mint kegyes Üdvözítőmnek.

Aki sziklán áll, az érzi, hogy biztosan áll, hogy ott bátran megvetheti lábát, de azért a lábát mégis csak neki kell megvetni; aki erős várfalak közt él, az érzi, hogy nagy erősség áll rendelkezésére, de azért a várfalokról neki kell az ostromló ellenséget visszavernie; mert ha nem teszi, nem segít rajta sem vár, sem fal. Íme tehát *tenni, küzdeni, iparkodni, dolgozni kell* s mindezt rendületlen bizalommal az Úr iránt, aki vezet, aki szeret, tehát segít is; segít a maga módján. A bizalom is a mi tettünk: Bízunk az Úrban, egész szívünkben, úgy hogy fölhasználunk erőt s tehetséget, ésszt és világfolyást, de azért nem támaszkodunk saját okosságunkra, úgy, hogy az Istenbe vetett bizalomról megfeledezzünk s hogy ez a bennünk fakadó lelkiség ne legyen a mi főerőnk!

Midőn a vallásos lélek e nagy tettéről akarok beszélni, bele kell állnom a gyakorlati, köznapi élet kellő közepébe s a vallásos embereket is az eleven élet áramába kell állítanom s figyelmeztetnem őket: testvéreim, itt érvényesüljeteK. Az ugyanis Istennek akaratja, hogy az ember használja föl tehetségeit s erőit; mert ezek a természetes tehetségek, a test, a vér, az ész s kéz, a gőz, a villám is isteni erők, hiszen Isten adta s azért adta, hogy az ember használja föl azokat. Nem mondhatja tehát okosan senki, hogy ő nem dolgozik s inkább imádkozik, mert hogy az Isten megsegíti azt, ki hozzá fohászodik. Hát, igen, megsegíti, de használja föl mindenki az istenadta erőket s ne várjon tudatlanságban s lustaságban isteni közbelépést.

Isten akarja, hogy okosak s körültekintők együnk, hogy dolgozzunk, serénykedjünk s osszuk be életünket; akarja, hogy terjeszkedjünk s boldoguljunk; ugyanakkor azonban lelkünkre köti, hogy legyen bizalmunk Benne egész szívünkéből s ne bízzuk el magunkat s ne bizakodjunk okosságunkban, mert különben csalódás és keserűség lesz részünk. Fogjuk meg erősen a munkát, álljunk bele emberül életünkbe, de ugyanakkor fogjuk meg bizalommal Isten kezét, simuljunk hozzá s érezzük át: reád Uram, kegyelmedre, világosságodra s biztatásodra van szükségem; légy erőm s életkedvem! Rászorulok én az Úrra sokféleképpen, akármilyen okos, erős és gazdag legyek is! Az emberi életben ugyanis fődolog a megnyugvás; az az életnek egyensúlya s ezt a megnyugvást, életemnek ezt az egyensúlyozását találom meg az Istenbe vetett bizalomban. Látjuk azt a világban, hogy megnyugvás nélkül nincs igazi erő és kitartás az emberekben s fájdalommal látjuk azt is, hogy a megnyugvásból végre is kevés van a világban, ha csak család, üzlet, vagyon, megélhetés, jobb mód a vezető gondolatunk. Lehetetlenség ugyanis, hogy az embernek súlypontja ne a lelkébe s örök értékeibe, hanem rajta kívül essék s hogy az ember első sorban ne magáért, hanem másért legyen a világon, ha pedig mindenki önmagáért van első sorban a világon, akkor okvetlenül az kell, hogy a szíve legmélyén tisztában legyen önmagával s Istenével, tisztában küzdelmeivel s élete céljával; kell, hogy szétszakíthatlanul össze legyen kötve az Úrral s belőle

merítse világosságát, belőle élete irányát s ugyanakkor azt a meggyőződést is, hogy az Isten segít, ő lévén az erők áradozó kútfeje, ő az életerők dagálya, kiben én is élek s belőle merítetek.

Ez nagy szó, azaz *hogy nagy tett s e tetteből édeskevés van a világban*. Nézd az emberek sürgésétforgását, fejük-szívük tele van gonddal, egymást üző gondolattal; benső világukban semmi rend, semmi rendszer; nincsenek tisztában önmagukkal, azért kergetnek világot s keresik önmagukon kívül a boldogságot. Minden ember sírjára azt írják, hogy „itt megnyugszik”, „itt nyugszik” s az emberek töméntelen nagy számának életére pedig azt kellene írunk, hogy „itt nyugtalankodik”. Az élet zűrzavarával szemben méltán azt kell kérdeznünk: így gondolta-e az Isten az életet? így akarta-e azt? S azt kell mondanunk, hogy így bizonyosan nem akarta.

Az Isten bizonyára nem úgy gondolta, hogy az ember össze-vissza hányódva, kapkodva s belső megnyugvás nélkül éljen; bizonyára nem akarta, hogy hajó legyen kormány s útirány nélkül. Mert jól tudom én, hogy harc az ember élete s hogy munka, küzködés, jó-rosszindulat, öröm és fájdalom váltakozik fölötte s így lesz ez mindig, mert a világterv a folytonos fejlődésnek gondolata; tudom azt is, hogy üzletben, gazdaságban gyakran rossz idők járnak, – hogy házasságban, rokonságban nincs minden rendben, hogy betegségek, veszteségek szántogatják az ember homlokát; de hát ettől a nyugtalanságtól még nem lesz boldogtalan az ember

életelem ettől elviselhetetlen és unalmas az élet; hanem az élet elviselhetetlen és értelmetlen attól lesz, hogy az ember az ő belső, lelki világában üres és hogy nem rendezi dolgát Urával – Istenével.

Ezt a nyugtalanságot tartom én az élet legnagyobb bajának s hogy mily nagy baj lehet ez, azt az Úr Jézus is nyomósítja, mikor a világ e nyugtalan szenvedőit hívja magához, mondván: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradtok s terhelve vagytok s megtaláljátok lelketek nyugalmát.” Tehát megnyugvás kell, a lélek nyugalma kell a fáradó s terhelt emberiségnek. De ehhez a megnyugváshoz megint *egy nagy tette van szükség*, a mi tettünkre, arra, hogy *föltétlenül adjuk át magunkat az Úrnak s bízunk benne*, bízunk benne egész szívünkben; bízunk megváltásában, ő megfizetett értünk; bízunk vérében, ő lemossa lelkünk foltjait; bízunk szeretetében, ő boldogítani akar örökké; bízunk kegyelmében, ő erős és bennünk él, hogy megsegítsen.

Ez a bizalom a mi tettünk s ettől szabadulunk föl! Ez a bizalom a mi egész öntudatunk kilépése önmagából s restségéből, mely küzdelemmel s gyarlósággal szemben is vallja, hogy az Úr velem s azért örvend lelkem, „örvend Üdvözítő Istenében”. Ez a nagy tett az, hogy az ember megveti a lábát sziklán, az isten sz. akaratának szikláján, – hogy az ember él és küzd erős kővár falain, bizalma lévén az erkölcsi rendben s az Isten segítségével, mely lelkünkben mint bátorság, kitartás, kedv nyilvánkozik s végül ez a nagy tett az, hogy meg vagyok győződve, hogy a rossznak, a kétségnek,

a züllésnek nem kell megadnom magamat soha, soha. Ez a nagy tett az, hogy az ember *bíz*ik, még pedig *egész szívből bíz*ik s *nemcsak remél* s ezt Isten lelke akarja, mikor mondja: „legyen bizalmod az Úrban egész szívedből”. S méltán; mert a remény nem elég. Minden bizalom ugyanis remény, de nem minden remény bizalom s a különbség épp abban van, hogy a reménnyel járhat még valami félelem is, hogy hátha teljesül az, amit várunk; de a bizalom leküzdi az aggodalmat; az már úgy vár, hogy biztosan tudja, hogy nem csalódik. Ettől a bizalomtól lesz az ember a szív legmélyében nyugodt; tudja, miért él; tudja, hogy az Isten vele s ha van is hullám és elvonuló vihar életének tengerén, de van irány, van kormány s van hajtó erő, mely a hullámot veri s a hajót Isten felé viszi. E bizalmamban ismétlem azután én is Sz. Pál szavát: „Ki szakíthat el engem Krisztustól?” Kinek juthat csak eszébe is, hogy el akarjon szakítani, mikor én szívestül-lelkestül megnyugodtam benne? Aki ilyesmit akar, az másfelé menjen, – nálam sikert nem lel, – csáb, kísértés, ösztön dacára világosan látok s erősen akarok; *ez az én tettem, az enyém Isten kegyelméből!*

Mily nagy dolog ez, mily művészet, mily lelki nagyság s ugyanakkor mily igényünk ez nekünk; szívünk érzéséhez mily közel áll, oly közel, hogy szinte ránk erőszakolja magát! Tegyük hát meg ezt a belső nagy tettet; tegyük meg; nyugtassuk meg szívünket; teremtsünk mindenekelőtt rendet szívünkben. Gondolkozzunk, nincs-e még valami

titkos bűnünk, melyért Istent még ki nem engeszteltük, melyet meg nem gyóntunk? Nem nyomja-e valami titkos teher lelkünket s nem vagyunk-e még mindig a bűnnek öntudatos és szántsándékos rabjai? Azután lépünk hozzá őszintén, kendőzetlenül s adjuk át magunkat neki. Krisztus hív, segíteni akar; bízunk rá magunkat gyarlóságainkkal, gondjainkkal, nehézségeinkkel s hasson át az érzés, hogy benned bízom Uram, nem szégyenülök meg örökké. Tegyük meg ezt a fölséges belső tettet; tegyük meg; ismételten mondom s kérem, tegyük meg! Lám, hányszor halljátok tőlem ez alkalommal is, amikor pedig vallásos életre oktatlak, ezt a szót, „tegyünk,” „tegyünk”; pedig tudattal, készakarva teszem; mert tudom, hogy igenis abban van a hiba s a hiány, abban, hogy nem teszünk. Itt is azt ismétlem: ha jobb világot, ha nyugalmas öntudatot, ha egyensúlyt akarunk életünkbe, ne várjuk azt kívülről, ne várjuk tudománytól, művésztől; ne várjuk intézményektől, mert jóllehet ez mind jó és üdvös és Isten akarata szerint való, de azért *a meleg s mély élet, mely a mi igényünk, az nem jön kívülről*, hanem az az emberben alakul ki, épp abban a mérvben, melyben magát megérti s Istennek átadja s a Szentlelket életének erejévé, mesterévé s alakító művészévé, no meg ezzel együtt édes, erős megnyugtatójává választja, Bár értenők ezt meg; de biztosítlak, hogy megértjük, ha meg tesszük.

De azután lesz bennünk *az ötödik s a legnagyobb tett*, melyre ez alkalommal még figyelmeteket fel-

hívni akarom, az *Istenszeretetet tette*, az az édes valóság, hogy bírom az Urat szívemben, – hogy átérzem s átélem hogy itt van nálam s hogy én őt szívből szeretem. Szeretem őt s örülök neki; ez legédesebb belső tapasztalatom. Ha pedig kérdezi tőlem valaki, hogy miért szeretem, hát csak azt mondom: szeretem, mert ő az én Uram, Istenem, mindenem! Szemem szereti a fényt; szereti, mert neki való, mert az ő eleme s rokon is vele; szívem szereti az élet melegét, a piros meleg vért, mert a szív kis malmát ez a meleg patak hajtja: épp pedig szeretem az Istent, szemem világát, szívem vigaszát, munkám erőforrását, kedélyem tavaszát, örömeim fakadását, megnyugvásom szikláját, életem célját s koronáját, s értem assziszii szent Ferencet, aki egész éjjel, mikor imádkozott, csak azt hajtogatta: én Istenem, én mindenem. Kevés szó ez, de mindent mond; mert mialatt az ajka mondta, azalatt szállt lelke ágról-ágra, mint a madár a fakadó bükk-erdőben s egyet csiripelt, egyet énekelt, hogy milyen szép ez mind, olyan szép az az Isten, akivel tele van, telisdedtele a szíve; – majd megint repkedett mint a méhecske virágról-virágra s minden virágkehelybe azt zümmögte bele: jaj, be édes, be édes, csupa méz és illat; olyan édes és fölséges az én Istenem, kitől a virágok áradoztak ki s ki minden virágszirmot s minden lepkeszárnyat külön rajzolt és színezett s minden madárnak külön elgondolta és megkomponálta mennyegzős dalát. Ezt érzi minden Istenszerető lélek, ki egy vele; érzi, hogy nagy, szép, édes és főleg érzi s örül neki, hogy ez a nagy

és fölséges Isten, aki kezdettől az övé volt, a végtelenségen át is mindig övé lészen s aki oly jó, hogy mindent arra használ, hogy a szerető lélekben is egyre több legyen belőle, több szellem és élet, több fakadás, több öröm és ének.

Ily alapon már csak lehet szeretni s meg vagyok győződve, hogy ily alapon minden embernek könnyű az Istenszeretet. Szeretünk mi mást is, atyát, anyát, férjet, feleséget, gyermeket s jóbarátot; – szeretjük az otthont, a tűzhelyet; szeretjük az ablakban a muskátlit s a tűzhelyen az izzó, virító paraszt; szeretjük, mert ez mind jó, mert élet s virág nekünk. De hiába, nem tehetünk róla; ez mind nem elég nekünk; szűk, kis körök ezek, nem fér bele a lelkünk s akármilyen puha fészket rak is magának, a legédesebb álmaiban is félrebeszél a szívünk s fölrebben s vágyik, vágyik az örök, boldogító szeretet után, mely a földi szeretetet ugyancsak le nem törí, sőt amely azt is tartósabbá s értékesebbé teszi, de amellet a léleknek az örök jót s az örök boldogságot nyújtja. Ez szívünk természete, ez a léleknek Istennel való rokonsága. Ne panaszoljuk ezt föl, sőt inkább örüljünk neki; hisz ez a vágya, ez a kiolthatatlan szomja utal éppen veleszületett nagyságára, nemességére s fölséges voltára. Nem tehet róla, hogy Istennel rokon s a földdel be nem éri. A földi szeretet a léleknek gyöngé, kis láng, parázstűz, épp hogy kis otthont, négy fal közt melegítsen; de nem lehet a mi egünknek napja és napsugara, melyből végre is élünk; a földi szeretet lüktetései olyanok, mint

az erdei forrás csendes bugybonkolása, szép is, kristályos is s az ember szívesen elnézi, de az nem a tengerek hullámozása, mely az égre a felhőket leheli, hogy termékenyítsenek világrészeket s adjanak a kis erdei forrásnak is tápot. Az idegszálak kurta s szakadó fonalak; hamar lazulnak, még ha nem is szakadnak; földi örömeink, apró élvezeteink virágait csokorba köthetjük velük; kis bokréták azok; de világokat, időt s örökkévalóságot nem tűzhetnek egybe; arra nem valók. Érzem én jól, hogy a földi szeretet, család, rokonság, csak kis körben érvényesül; mily idegen nekünk, ha ugyan ismerjük, a negyedik, az ötödik őszünk; úgy érezzük, hogy szinte már nem is a mienk; hát még a tizedik vagy a huszadik?! De az Úr, az más; az örök s mégis az enyém; családnál, rokonságnál, gyermeknél közelebb áll hozzám. Igaz, hogy gondolataiban s terveiben úgy jár fölöttem, mint a nap, hold és csillagok s kicsiny vagyok vele szemben; de ez az ő nagysága nem ijeszt engem, sőt szeretem és élvezem azt is, mert hiszen a gyermek is, minél kisebb, annál simulóbb és bizalmasabb. Milyen simuló s bizalmas s szerető gyermeke lehetek hát én az Urnak, mikor ő olyan nagy s én oly kicsiny vagyok. Úgy vagyok minden egyéb tulajdonságaival; nem hül el azoktól szeretetem; olaj ez mind szeretetem tüze. Ha olajat öntünk a tűzre, először lohad a láng, de azután fölcsap; úgy vagyok én is az én Uram fölségével; mikor eszmélek róla, szinte fuldoklók tőle, de azután rátalál lelkem a mentő, az üdvözítő érzésre, mely végre is meg-

érteti velem a legfontosabbat, azt tudniillik, hogy az Isten lelkem kincse, üdve, hogy ő az én Atyám s hogy azt szeretnem kell.

Már most legyen arra gondunk, hogy az Isten-szeretnek az átérzett hatalma és ereje tényleg mint nagy erő nyilatkozzék meg lelkünkben s hogy azt lelkünk tisztulására és életünknek átalakítására használjuk föl. A mi az elsőt, a lélek tisztulását illeti, azt közvetlenül azáltal érzük el, hogy gyakran fölkeltjük magunkban a tökéletes bánatot, vagyis hogy Isten iránti szeretetből bánjuk bűneinket. Tegyük meg ezt mindennap este, amikor esti imáinkat végezzük, tegyük meg, mikor úton-útfélen a kereszt mellett elhaladunk; érezzük át ilyenkor, hogy ami rossz volt vagy van még bennünk, hogy azt ezzel a simuló, bújó, ragaszkodó s engesztelő szeretettel akarjuk lelkünkről letörölni. Nem bírja el szeretetünk, hogy köztünk s közte, lelkünk s Urunk közt választó jégfal álljon, hogy legyen valami, ami sötétség, aljasság legyen bennünk és sértés és fájdalom legyen benne. Ez oly közvetlen érzésünk, amilyen közvetlen a mi szeretetünk. Halljuk ugyan gyakran, hogy a tökéletes bánat nehéz, mert hogy szeretni Istent önmagáért nehéz; de ez a nézet ne aggasszon minket, mert mi az ellenkezőt tapasztaljuk meg; ha ugyanis a lélek úgy áll Istenhez, mint ahogy azt előadtam, ha komolyan veszi, hogy Isten gyermeke s Krisztus szemeivel akar látni s szívével akar érezni, akkor természetesen megkönyékezi őt is az az őszinte, igaz s csalhatatlan érzés, mely ajkain is ellebbeni

hogy »én Uram s én mindenem», „én szeretetem, erőm s Atyám”. Aki a Miatyánkot őszinte, igaz szívvel mondja, az az Istent is igazán szereti, hiszen azért imádkozik, hogy szenteltesék meg neve, – azután eped, hogy jöjjön el országa, – arra vágyik, hogy legyen meg akarata miképpen a mennyben, azonképpen itt a földön is, vagyis Isten dicsőségeért s a lelkek üdvösségeért imádkozik s nemcsak a maga lelkének üdvösségét hordja szíven, hanem minden ember üdvét foglalja imájába; ez pedig mind Istenszeretet. Ugyancsak, Laki azt mondja magában: mindent Istenért akarok tenni s túrni, hogy életem az ő imádása s lelkem hálájának kimutatása legyen, az szereti az Istent. Vagy pedig, aki Krisztus nyomában járva, az ő szemeivel nézi a világot s érte szereti s segíti az embereket, az se kételkedjék, hogy szereti-e az Istent igazán s így tehát abban se, hogy szeretetből bánja-e bűneit s hogy Isten ezért megbocsát-e neki. Bizonyára megbocsát, mint ahogy megbocsátott Magdolnának az írás szavai szerint: „megbocsáttatnak neki sok bűnei, mert igen szeretett.” (Luk. 7, 47.) Szokjunk e szeretethez s a szeretetből fölindítandó bánathoz; ébresszük föl gyakran, kivált ha életveszélyben forgunk. Aki szeret, az üdvözü! ^x

A másik nagy érdek, amelyre föl kell használnunk az Istenszeretet erejét s hatalmát, az életnek átalakítása, a szívnek fölmelegítése, az életre s munkára való jókedv. Mindezekre nagy szükségünk van; szükségünk van rá, hogy ezek végig kísérjenek minket egész életünkön, hogy mindegyikünk mindig át legyen

hatva attól, hogy tudom, kinek hittem, – tudom, miért élek s küzködöm, – tudom s érzem, hogy mi az én erőm s örömöm. Aki így érez, az jól is fogja magát érezni, kedve is lesz az élethez, főleg pedig ereje is lesz, hogy a krisztusi életet, a szívtisztaságot s becsületet, a hűséget s kötelességtudást magában kialakítsa s kialakítsa nemcsak magánéletében, nemcsak családjában, hanem a közéletben is, ha kell, a világ rossz elveivel s rossz példáival szemben is. Érintkezünk mi ugyanis sok mindenféle emberrel, kik másképp éreznek, másképp beszélnek s tesznek, mint mi, sőt akik ellenzik azt, ami nekünk szent. Találkozunk sok hamis istenimáddóval, az élvezet, a pénz, a dicsőség bálványozójával, – sok ledér, hiú, fölületes emberrel. Mit tegyünk ezekkel szemben? Szeressük az Istent s ismételgessük magunkban a Szentírás szavát: „látván hátul s elől a bálványozó sereget, mondjátok ti szíveitekben: „Téged kell imádnunk Uram.” (Baruk 6, 5.) A tömeg ne tántorítson meg, a példa ne zavarjon meg! Ne zavarjon meg az, hogy sokan vannak, akik másképp gondolkoznak, másképp tesznek, akik hitetlenek, vagy nem szeretik Istent. Nem zavar meg az engem, ha sokan is, ha számtalanok is azok, kik nem szeretnek, azért én mégis szeretek s ha sokan is vannak, kik feledik az Urat s élük világukat, azért én mégis csak élem a magamét, [a szeretetnek meleg, édes, erős, vigasztos világát] Tudom, hogy győzni fogok s nem fog ártani a rossz példa sem, épp azért, mert telí a szívem s mert az Urat hordom szívem-

ben; lelkem egyre azt suttogja: Téged kell imádnom Uram!

Íme, ezek a vallásos életnek nagy tettei s aki ezeket teszi, az krisztusi ember lesz, Istenfia lesz. A krisztusi életnek nem szabad kivesznie, hanem bennünk keresztényekben kell folytatódnia, hiszen Krisztus nekünk is adta lelkét s mi azzal az igénynyel járunk-kelünk, azzal vigasztalódunk, hogy Krisztus életét éljük. Az ő világossága a mi világosságunk s attól mi is világoskodunk, mert nemcsak önmagáról mondta az Úr, hogy „én vagyok a világ világossága”, de rólunk is mondta: „ti vagytok a világ világossága” s szent igaz, hogy aki hitből s szeretetből él, az világít a világnak. Ugyancsak, ha az embereket szeretjük, ha lelküket világnál többet érő drágagyöngynek nézzük s a szerint teszünk, akkor életünk az Istenfiainak élete, mely Krisztusra emlékeztet s a világ észre fogja venni, Krisztus él bennünk. Ha önzetlenül s ki tartóan gyakorolunk irgalmat, ha lelkünket állítjuk bele a világ kegyetlenségeibe, ha lélekkel közeledünk minden szenvedőhöz, a fáradt emberiség fölemeli majd fejét s észre fogja venni, hogy ezek az irgalmas szeretetnek régi, isteni útjai. Ezt festette meg Murilló, a spanyol festő, azon a képen, ahol Istenről nevezett szt. János éjjel beteget visz hátán s Krisztus megy előtte s világít neki. Krisztus megy szt. János előtt, de voltaképp nem előtte megy, hanem benne él és szeret. Vajjon Jánosnak, Ferencnek, Istvánnak hívnak-e valakit, az mindegy, a fő az, hogy világítson s szeressen benne Krisztus.

S világít majd s szeret majd bennünket is, ha az ő életét éljük, ha azokat az általam most felsorolt tetteket hűségesen megtesszük. Ne várjuk azt, hogy az Úr nem tudom hogyan közelítsen, hogyan környékezzen meg minket; ne várjuk, hogy megjelenjék s csodákat műveljen; mire való volna ez, mikor oly közel van, hogy bennünk van s nem ér-e minden jelenésnél többet, ha Krisztus maga él bennünk. Nincs mit várni, hanem tenni s élni kell! Mily csodás világ lesz az, ha az embereket átjárja majd a tudat, hogy Krisztus él bennük s ha megszállja őket a vágy s az isteni erő, hogy ezt a krisztusi életet lehetőleg híven kialakítsák magukban. Segítsen rá Krisztus kegyelme és szeretete s erre nézve mondom én mindnyájatokkal: Mi atyánk, jöjjön el a te országod!

A vallásos erkölcs

1911

Mindig azzal a gonddal s vággyal járok-kelek, hogy bár volna a keresztény nép erkölcsében jobb és szentebb s bár látszanék meg rajta szembeszökőbben Krisztus kegyelme s ereje, hogy elmondhatnók róla azt, amit szt. Pál mondott az apostolokról: „apostoli... gloria Christi”, Krisztusnak dicsősége az ő tanítványai! Más koszorú úgy sem kell az Úrnak, mint a nyomában fakadó jobb s szebb világ hódolatát. Ő is csak ezt kereste; lelkeket keresett, kik szerinte alakulnak.) S apostolai is így értették őt s dolgoztak azon, hogy az Ő vére erejében jobbra s istenesebbé válják az ember. Szent Pál szerint ugyanis Krisztus „önmagát adá érettünk, hogy minket megváltson minden gonoszástól, és magának *kedves, tiszta* népet készítsen, a *jó cselekedetek követőjét*”. (Tit. 2, 14.) A szenvedő Úr Jézus szemei előtt tehát a „*kedves, tiszta nép*” lebegett; ezért nem kímélt vért, ezért nem sokalt szenvedést. Ezt a jobb, szentebb népet nevelte s alakította az Úr életével s példájával is, mert ugyancsak sz. Pál szerint azért jelent meg s arra oktatott minket a mi üdvözítő Istenünk kegyelme, „*hogy lemondván az istentelenségről és a világi kívánságokról, jőzanul,*

igazán és ájtatosan éljünk a világon**. (Tit. 2,11.) Szent Péter a kereszténység összes céljait s áldásait foglalatban adja, mikor azt írja, hogy „ti pedig (keresztények) *választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, megváltott nép vagytok*”; az az Isten akarata, „hogy jót cselekedvén, elnémítsátok az oktalan emberek” ítélezését; ne szóval, hanem tettel cáfoljátok meg a rólatok való balhiedelmeket; ne tűrjétek el, hogy valaki azt bizonyíthassa rátok, hogy „gyilkosok, tolvajok, átkozódók s a másénak megkívánói” vagytok; csak ha ártatlanul s azért, mert keresztények vagytok, szenvedtek, azt „ne szégyeljétek, hanem dicsőítsétek az Istent e névvel”. (I. Pét. 2, 9. - 4,15.)

S e részben még ugyancsak messze vagyunk az Úr Jézus szíve vágyának s e két apostol kívánságának teljesedésétől. Haladtunk ugyan már sokat, haladtunk nagyot. Krisztus kegyelme megszentelte a lelkeket, újjászülte az embert s aki átadta magát neki, abból minden korban s a legnehezebb körülmények közt is szentet nevelt; az is igaz, hogy hathatósan emelte a tisztesség és becsület, a testvériség és szeretet, az igazság s a könyörület színvonalát a világban s ez áldást azok is élvezik, kik nem hisznek benne: de mégis azt kell mondanom, hogy az Úr Jézus többet vár, hogy jobbat vár s hogy még töméntelen sok a dolgunk addig, míg a keresztény nép lelkületben s érzésben úgy hasonlít majd hozzá, hogy a világ elmondhassa, hogy a keresztényekről ismer rá Krisztusra. Kevés keresztényben van fölkeltve a szívbeli jóság érzete úgy,

hogy tudatosan jó, erényes s istenes legyen; kevesen vannak, kik a jónak gyakorlatában önmagukból, jó érzéseikből indulnának ki; kik kötelességeik teljesítésében az azokban fekvő jóságot átérezni s élvezni is tudnák s azon iparkodnának, hogy ne csak több kenyér s nagyobb gazdagság, ne csak több gyár s jobb földek, ne csak több árú s több pénz legyen a világon, hanem hogy mindenekelőtt *jobb emberek*, tehát *több jóság, több jóindulat, több nemes érzés, több istenes jóakarát legyen köztünk*. S a jóság e nagy kincsét nekünk kell előteremtenünk. Nem paréj az, hogy megteremjen magától; nem betű az és tudomány, hogy könyvekből lehetne kiolvasni; nem portéka az, hogy kisebb-nagyobb csomagban megvehetné az ember; hanem oly gyöngy, mely csak a lélekben terem, azaz azt én teremtem meg magamban, öntudatos, készakaratos lelkemben s én állítom azután a világba külső jó cselekedeteimben. Amit tudva-akarva elvégzek magamban, amit öntudatosan átérzek s akaratommal átfogok, ahogy azután adom magam, ahogy nézek, szólok, teszek-veszek, ahogy a jó érzést sugárzóm, ahogy dolgozom és szenvedek: ez mind az a belőlem való erkölcsi jóság. Tehát a jótakaró ember lelkében van meg a jóság, mely azután külre is árad; a lélekben fakad, azt kitölti, s onnan ömlik azután a világba. Ilyen jótakaró embernek kell lennem s ezt akarja az Úr Jézus; ezzel a vággyal néz ránk, mintha mondaná: te sem vagy még ilyen, de lehetsz ilyenné; bízzál bennem s megsegítlek. Ő nem osztja föl az embereket jókra s rosszakra,

hanem úgy nézi, mint a kikben jó is van, rossz is van; ő tudja, hogy a bűnös emberben is sok-sok jó van s hogy arra kell törekednünk, hogy a rosszakat is jó útra segítsük. Nem mondta, hogy angyalok vagyunk vagy ördögök, hanem embereknek nézett, kik Istené, de az ördögé is vagyunk rossz hajlamainkat s bűneinket tekintve, de akiket föl akar karolni, hogy minél inkább istené s minél kevésbé az ördögé legyünk. Így kell néznie a szülőnek is gyermekét, így a tanítónak tanítványát, így mindenkinek az emberiséget, aki dolgozik rajta s javítani s nemesíteni kívánja; így kell néznünk önmagunkat is s nem szabad elvesztenünk türelmünket, hogy a jobb, a nemesebb embert emeljük ki s neveljük ki fejletlen, ösztönös magunkból.

Próbálkozzunk hát meg e nagy föladattal s mitán tudom, hogy mindnyájan szívből jobbak kívánunk lenni, kutassuk ki s értsük meg, hogy mi is kell hát ahhoz, hogy *erkölcsi jósággra* szert tegyünk?

I. S azon kezdem, amit már megpendítettem, tudniillik, hogy az erkölcsi jóra nekem önmagam-ból kell kiindulnom, hogy azt a jót nekem magamnak kell megteremtenem. Lelkemben, öntudatom műhelyében készül az s annak minden porcikája az enyém. Isten kegyelme fölvilágosít ugyan, de nekem kell tudnom róla; isten indít s segít ugyan, de nekem magamnak kell azt elgondolnom s akarom. S amit így akarok s átérzek, az az én lelkemnek legbensőbb s legsajátosabb tartalma; abban én adom, abban én fejezem ki önmagammat. Míg nem akarok s nem érzek öntudattal, addig a lelkem

olyan mint a zárt bimbó, addig az „én”-em még nem nyílt meg; de mikor öntudatosan akarok s érzek, akkor a lelkem nyílik s kifejti s kifejezi önmagát. Ha jót, ha nemesei s isteneset érzek s akarok, akkor magamra öltöm a nekem való alakot s kifejtem Istentől elém szabott méretekben s arányokban addig szunnyadt öntudatomat, szóval jó és szép leszek. Mint ahogy az a fésző bimbó kismítja összezsugorodott szirmait s kiszabja nem ollóval, de belső mértékkel levélkéit; mint ahogy színeit önmagából ömleszti s nem festéket ecsetez magára; mint ahogy illatos lesz szöveteinek olajától s nem boltban vett szagos vizektől; így fejt ki a lélek önmagán törvényt, mértéket és arányt; így simítja ki öntudatos akarásban, ami rejlik benne összezsugorodott ösztönösségben s indulatosságban; így gyulladnak ki nemes és istenes indulatai az erények színeiben; így lesz a lélek olajos, kenetes és illatos; így lesz kedves Istennek s embernek. De ezt mind nekem, magamnak kell megtennem; mindennek belőlem kell fakadnia. Mint ahogy a bimbóban már megvan a rózsa vagy liliom, de nem a kész, színes, illatos virág van meg, hanem a kikezdése s a törvénye: úgy az én lelkemben is ott szunnyad a jobb ember, de még csak a törvény alakjában; lelkemben már ki vannak pontozva az én mértékeim; mindaz, ami szépet Isten rólam gondolt s ami jót akar tőlem. Ismétlem, kikezdésképpen, képesség szerint már megvan bennem a jobb ember; úgy van meg bennem, mint bimbóban a virág. Hogy a virág fejlődjék, szükséges, hogy

kihúzza s kiszínesítse szirmait, vagyis hogy megvalósítsa a maga törvényét: hasonlóképpen, hogy belőlem igazán jó ember váljék, nekem is föl keli értenem a törvényt, melyet Isten természetembe fektetett s a kinyilatkoztatásban elém adott, azt öntudatomra kell hoznom s magamban megvalósítanom.

Mikor tehát a szőlőt fakadni látod, vagy mikor örömmel szemléled, hogy miként dagadnak rózsádnak és barackfádnak bimbói, gondold el: ez a szőlő és barackfa, ez a rózsza most a maga legbensőbb törvényeit ki akarja göngyölíteni, akar szépségbe, színekbe s illatba öltözködni s magadra fordítva a gondolatot, folytasd ekképpen: bennem is van sokféle törvény; törvénye van sejtjeimnek, véremnek, törvénye van értelmemnek s ösztöneimnek, törvénye s mértéke van minden vágyamnak; ezt mind Isten fektette belém, aki engem elgondolt s alkotott; de ez mind csak ki van bennem pontozva s akkor fejlődik ki s fejeződik majd ki szépségben s erőben, egészségben s erényben, ha én azt öntudatosan akarom, ha azt a lelkemben kipontozott törvényt erős akarattal mindmegannyi vonással kirajzolom. Úgy nézem tehát lelkemet, mint a jó s szép életnek bimbóját s minden áron azon leszek, hogy jól fakadjon s szerencsésen nyílják; mert kár volna érte.

Igen, igen, kár volna értem, ahogy kár annyiért, annyi sok emberért, kik meg nem értik önmagukat, annyi sok lélekért, kik nem tisztelik s nem szeretik életüknek s fejlődésüknek törvényeit s azok ellen tesznek, vagy ha nem is tesznek ellenük, de nem

fejlődnek szerintük, öntudatos, erős akarattal, bol fogságukat megillető érdeklődéssel és kitartással! Tudom, hogy májusi fagyban elfagy sok szőlővirág s országos esőben elrothad sok bimbó; de azért hál' Istennek van szőlő is s van virág is: de hány van erkölcsileg jól kifejlett, arányos, igaz és virágos ember?! Pedig ennek is úgy s annyinak kellene lennie, mint amennyi szépen fakadó virág s illatos gerezd van szőlőn és fán! S ha nagyon sok virág pusztul el, tudom, hogy baj van a határban, fagy jár vagy aszály, féreg rágja vagy moly szurkálja: éppúgy kedves hívem, hiba lesz a szívek körül, ha annyi lélek s életbimbó pusztul el, ha annyi ember lelke satnyul s hervad el s szerintem az első oka ennek a bajnak éppen abban rejlik, *hogy az emberek mástól, hogy kívülről várják azt az erkölcsi jót s azi a lélekfakadást s nem akarják megérteni, hogy azt nekik kell megtenniök s hogy arra önmagukból kell kiindulniok.* így, hogy néhány-példát említek: a legtöbb ember csak gépszerűen él; akár hivatalban, akár gyárban, műhelyben vagy a gazdaság körül dolgozik, nem fektet abba jóságot, jóindulatú, meleg lelket; nem gondolja s nem akarja a jót, amit tesz, *Öntudatosan*, hanem lélek nélkül, gondolatlanul, megszokásból gyűri le a munkát. Az ilyen munkában nincs erkölcsi tartalom s azért az ilyen munka üres és hideg. Vagy pedig a legtöbb ember azért jó, mert kedvező körülmények közt él, mert sokoldalú, éber ellenőrzés alatt áll; ellenőrzi őket a család, a környezet, a nyilvánosság s úgy fogja meg őket, mint a hogy fogja s tartja a zsúfolt

tömegbe rekedt embert épp az őt körülvevő tömeg; ha akarna is elesni, hát nem eshetik el, mert viszik. Ezek is azért jók, mert a külső körülmények is jók, *de önmagukból kevés jót állítanak bele a világba* Ugyancsak kevés az erkölcsi jó akarásra való kiindulás azoknál az embereknél, kik az élet bajaitól eltompultak s kiknek fejét folyton gondok borítják; nemkülönben, kik folytonos rendetlenségben vagy ínségben élnek. Bizony az olyan szegény asszony, kit nemcsak a kenyér gondja, hanem gonosz, iszákos férj s nevetlen, durva gyermekek környékeznek, szinte belefásul az életbe s elgyötört lelke inkább szenved s panaszkodik, de nem kel ki önmagából, hogy az őt környékező rosszba s kínba a fájdalmas anyának lelki jóságát állítsa bele; pusztaság van körülötte, de a szíve is kiapadt forrás: nem fakad belőle lelkeség a pusztaság öntözésére. Pedig úgy-e ez kellene; lelket, meleget, édességet kellene e kegyetlen s szellemtelen környezetbe sugároznia. Vagy pedig van ember, van férj, kit hűtlen, oktalan, rossznyelvű asszony kínoz, kit pörpatvar fogad ott-hon s hazulról korcsmába kerget; van megint egy másik, kit szerencsétlenség s betegség üldöz s bármerre fordul, kudarc éri: bizony az ilyenek belefásulnak s belekeményszenek az őket környező csúnya, rongyos s piszkos világba s nem értenek ahhoz, hogy a szegénységbe názareti házat állítsanak bele s az élet kálváriájára krisztusi keresztet tűzzenek. Pedig úgy-e épp ezekbe az emberekbe kellene lélek s lelkeség, kellene erkölcsi jóság és erény, kellene lelki szépség! Úgy-e épp itt kellene *léleknek*

állnia s ellentállnia; itt kellene léleknek küzdenie s rendezkednie; itt kellene a sötétséget lélekkel földérintenünk, a pusztaságot a lélek szépségébe öltöztetnünk, ahogy azt az Úr Jézus mondta: ti vagytok a világ világossága; ha sötét van körülöttetek, nektek kell a sötétséget földérintenetek, azzal a lélekkel, melyet én adok nektek. Ti vagytok a föld sava; ha körülöttetek romlás s rothadás van, nektek kell azt a romlást megállítanotok; lelketek erkölcsi ereje legyen a világ épülése. Ott a szenvedélyek s az ösztönök zsvivájában kell a bízó, esdeklő imának fakadnia, ott kell az értelmes, türelmes, megadó szónak elhangzania; oda a gondok töviskoszorúja alá való a nyílt, erős, krisztusi homlok s a homlokról sugárzó, bízó krisztusi lélek. Igen, igen, ide is, oda is s mindenhová kellene az a jót akaró, rosszat jóval legyőző, az a sötétben világoskodó, a keserűséget kiédesítő, a gondok alatt le nem törő, a zsvivában imádkozó lélek s ha kérded, hogy honnan vegye magát ez az erős jóság s ki teremtse oda, ahol nincs belőle semmi, annak tétovázás nélkül azt felelem: nekem kell annak az ezermesternek lennem, aki nyomorúságból egy kis mennyországot – úgy, ahogy azt Krisztus hordozta magában – varázsoljon, nekem kell annak a teremtő s alakító szellemnek lennem, aki kedvezőtlen környezetbe szebb, jobb s melegbb világot tud beleállítani, mint ahogy azt Krisztus a zöldcsütörtöki álmatlan éjszakába vagy a názareti műhelybe állította bele s hinnem kell erősen, hogy én azt bírom s hogy én azt tudom s hogy a lelkemben van ahhoz erőm; csak ki kell azt ásnom s föl kell találnom.

II. Ez az erő az Isten. Ő van bennem; bennem a jónak s rosznak fölismerése által, – bennem a jónak járó föltétlen hódolat megkövetelése által, – bennem a törvény szigorában, – bennem a lelkiismeret eligazításában; bennem az erős, hajthatatlan meggyőződés által, hogy ami az ő szent akarata, annak végrehajtására én mindenkor s minden körülmények között képes is vagyok. Ez az az engem fölvilágosító, engem eligazító s elevenítő, engem megerősítő végtelenség, lelkem lelke, életem gyökere, Uram Istenem! Ő van bennem; de nem úgy van bennem, mint a lakó a házban vagy a búza a zsákban, hanem úgy van bennem, mint ahogy az élet van bennem, mint ahogy a látás van a szemben s a zene a fülben; úgy van bennem, mint aki adja magát tehetségeimben, erőimben, célomban, törvényeimben s úgy van bennem, mint aki a jóságból, mértékből, ritmusból s szépségből egyre többet akar belém fektetni; többet magából belém átömleszteni. Mikor tehát én valamit belátok, amit tennem kell s kötelezve érzem magamat arra, akkor abban az én belátásomban Isten gondolatai fakadnak, érzéseimben az ő indításai lüktetnek, lelkiismeretem eligazodásában az ő törvénye, mértéke s aránya bontakozik ki s egész lelkemen az isteni életnek friss, eleven hullámai gördülnek végig. Itt a törvény már nemcsak eszme, gondolat, hanem isteni szándék és erő; itt a törvény nem hasznosság s a fajnak ránk maradt szokása, hanem az isteni életnek bennünk való kinyilatkoztatása. Itt a törvény kapcsolat magával

az Istennel s ahogy a törvényben megtudom az: *ő gondolatát s akaratát*, úgy veszem benne egyszerűsre az *erőt* e szent akaratnak teljesítésére. Ettől a kapcsolattól lesz szent és sejtelmes az én valóm, mert hiszen tapasztalom, hogy mikor önmagamba térek s eszmélek, a lelkem mélyében ott találkozom magával az Istennel, vele érintkezem s tőle veszem indításaimat. Mózeshez az égő csipkebokor ficáncoló lángjaiból szólt az Úr s kinyilatkoztatta neki akaratát, hogy vezesse ki Egiptusból népét s ott hallatszott a szózat: „vesd le saruidat, mert szent a föld, melyen állsz”: de a legelső s a legszükségesebb s a legáltalánosabb kinyilatkoztatás az, mellyel az Úr minden egyes embernek kinyilatkoztatja magát, kinyilatkoztatja lelkiismeretében gondolatait, törvényét, szent akaratát; kinyilatkoztatja szentségét s tökéletességét. Minden ember önmagában érintkezik Istennel s próféták és szentek s az anyaszentegyház s a szentségek nem mentenek föl ettől, sőt ellenkezőleg mélyebbé s szorosabbá teszik az érintkezést. Rásegítenek, hogy ismerjük föl magunkban, önlünkben az Urat, hogy ismerjük föl a törvényben az ő arcának vonásait; rásegítenek, hogy érezzük át az ő jelenlétét, az ő tekintélyét s szent akaratának hajthatatlan, kötelező voltát s teljünk el azzal a tudattal, hogy az Isten nemcsak azért szólal meg bennünk, hogy ránk diktáljon törvényeket, hanem ha törvényt ad, ad hozzá erőt is; juttat parancsot de kinyújtja kezét is, hogy segítsen. Lelkem, lelkiismeretem világa tehát az a szent föld, hol az Isten

lép felém s ahol megcsendül a szózat: Én vagyok a te Urad Istened, eszményed s törvényed, erőd és segítőd. Lelkedbe vagyok oltva, szíved mélyén lakozom; ha gondolkozol, belém ütközöl; ha jóindulatra gyullad szíved, a meleg indulattól előtűnnek arcom vonásai lelkeden, mint ahogy előtűnik a titkos írás, mikor tűz fölé tartjuk a papírt.”

Eszméljetek föl már most, hogy mi következik mindebből. Nem kevesebb mint az, hogy mikor én azt hirdetem hogy önmagunkból kell az erkölcsileg jó gondolatra, érzésre és indulatra, akaratra és gyakorlatra kiindulnunk, – mikor azt sürgetem, hogy nekem magamnak kell azt a jót tennem, hogy akkor voltaképpen én azt akarom s arra nevellek titeket, hogy a *lelkünk mélyén velünk érintkező Istenből s az ő szent akaratából indulunk ki*, abból a tudatból, hogy az erkölcsi jót, a törvényt s kötelességeimet az Isten akarja s azért jó minden, mert ő akarja s azért is kell mindezt tennem, mert akarja, hogy tegyem. Mikor eszmélődve magamba térek s a jót mint jót, az erényt mint kötelességemet fogom föl, akkor *önmagamban rányitottam az istenire s a törvényben s természetem mértékeiben az ő szépségének megnyilatkozását ismerem meg.*

Mily fölséges elváltozása ez annak a száraz szükségességnek, annak a rideg, kelletlen kötelességnek, mely csak azt zúgja a fülembé, hogy ezt kell tenni, azt meg nem szabad. Hát miért kellene ezt tennem s miért nem volna szabad azt tennem – felelem, – ha minden csak természet és ter-

mészét? Hogyan kötne le engem a természet törvénye, mikor én eszemmel s akaratommal kinövök a természetből s úrnak s szabadnak érzem magam vele szemben s ha függök is sokban a természet törvényeitől, de eljárásomban s viselkedésemben kijátszhatom azokat?! Igen, sok ilyesmit vethetnék ellent; de elnémulok s nehézségeim eltűnnek, ha *a természet törvényei s mértékei s korlátai az Isten szent akaratává változnak el szemeimben*; ha magán azon a természetén átverődik az Isten lelke mint a lámpaernyőn a fény; ha a törvény s kötelesség mint Isten jósága s szépsége mutatkozik be nekem s ha arra ébredek, hogy kötelességeim fölismerésében s felelősségérzetemben voltaképpen Isten nyilatkozik meg s az tölt el engem. Pedig hát így áll a dolog: a természet törvényében én az Isten törvényére ismerek s lelkiismeretem szavában az engem kötelező Istennek akaratát veszem. Bennem az Isten gondolata s akarata nyilatkozik meg!

S ha már a természet törvénye is olyan nekem, hogy az Isten szent akaratát látom benne: mennyivel közvetlenebbül lép elém az Isten s az ő szent akarata a kinyilatkoztatásban. Itt a törvényt ugyanis Isten közvetlenül adja: adta Sina-hegyen mennydörgés s villámlás közt, adta az Úr Jézus által az evangéliumi törvényt a nyolc boldogság hegyén. Ott a törvényhozó maga még láthatatlan s csak Mózes által szól népéhez: itt, az evangéliumban mint az igazság s jósnak megtestesült szépsége lép elém s szent Jánossal elmondhatjuk: „És az

Ige testté lőn és miköztünk lakozzék és láttuk az ő dicsőségét mint az Atya egyetlenegy szülöttének dicsőségét, telve malaszttal és igazsággal.” (Ján. 1.14.) Az ószövetségben a törvényt próféták s írástudók magyarázzák: itt, az evangéliumban ő maga magyarázza szóval s főleg magyarázza példával s akarja, hogy szerinte tegyünk s átéljük azt, amit már a zsolttáros mond: „Szívembe rejtem a te beszédeidet, hogy ne vétsek ellened. A te bizonyosságaid útjában gyönyörködöm mint mindannyi gazdagságban... Jobban szeretem parancsaidat az aranynál s topáznál” (Zsolt.118.) Többet mondok, *az evangéliumban a törvény már nemcsak törvény, hanem szellem és lélek, tehát szeretet.* Krisztus akarja, hogy a törvényben necsak Isten akaratát lássam, hanem magában e szent s hajlíthatatlan akaratban Isten örök szeretetére ismerjek rá. Isten jót ad, mikor teremt s jót akar, mikor törvény alá állít engem. Ez a törvény nekem *az ő Jó, az ő szerető akarata!* Nem nézem én a törvényt kényszernek, nem nézem vasláncnak, hanem Isten vezető, nevelő s boldogító akaratának s bennem megnyilatkozó, örök szeretetének. A törvényben is szeret engem; szeret, mert jót akar, a legjobbat akarja; jobba, szebbé, nemesebbé, tökéletesebbé akar engem tenni; tehát jóságából s szépségéből akar nekem minél többet adni. Örülök neki s hálát adok ezért! Könnyű így a törvénynek hódolnom; könnyű így azt akarnom, amit ő akar; hisz akarata az én fejlődésem, az én boldogulásom; törvénye nekem nem is parancs, hanem zene és ének!

III. Ez úton két óriási előnyben részesülünk; az egyik az, hogy megértjük, hogy mi is hát az erkölcsi jóságnak, az erénynek s a kötelességnek a gyökere s forrása, hogy tudniillik az az Isten maga, aki mindennek mértékét s törvényét elgondolta s ránk szabta; a másik nagy előny pedig az, hogy *Krisztusban az erkölcsi törvénynek s jóságnak a legbiztosabb s a legtüzetesebb kifejezését látjuk s megóvjuk lelkünket a kételytől s jellemünket ingadozásoktól.*

Az előbbi előnyről már szoltam, az utóbbira pedig most térek rá.

Nem lehetünk elég hálásak azért, hogy az erkölcsi törvény Krisztusban a hitnek erős és változhatatlan fogalmazásában lép elénk. Nálunk az erkölcsi törvény oly szent s oly biztos mint a hit maga s valamint a hit nem ismer ingadozást s elváltozásokat, hanem mindütt ugyanaz; úgy az erkölcsi törvény is, melyet a hit mint Isten szent akaratát mutat be, nem ismer elváltozásokat, hanem ugyanaz most, ami volt 200 vagy 800 vagy!000 év előtt; ugyanaz Magyarországon, mint Afrikában vagy a jeges sarkon; ugyanaz az előkelő körökben, ami a szegénységben; mert egy az Isten, egy az Úr s egy az ő szent akarata.

Némelyek erre azt fogják tán mondani, hogy a rend s törvény magukban a dolgokban van s azt azokból lehet s kell is megismernünk. így például, hogy mit kell, mit szabad vagy nem szabad az embernek tennie, azt az ember természetéből kell megtudnom s értelmem fog rá kötelezni, hogy

azt vagy azt tegyem vagy ne tegyem. Ugyancsak azt fogják tán mondani, hogy mindenki tudja, hogy lopni, csalni, gyilkolni, hamisan tanúskodni nem szabad, mert különben fölbomlik a család s a társadalom; azt is megérti mindenki, hogy amit magadnak nem akarsz, azt ne tedd másnak s hogyha nem akarod, hogy bántalmazzanak s megkárosítsanak téged jószágodban, gyermekeidben, becsületedben, akkor ne károsíts meg ezekben te sem mást. Mindezt úgy látszik a dolgok rendje követeli s így tehát lehetnek, kik be nem látják, hogy mi különös előnye s ereje van annak a hitből fakadó erkölcsnek, mely a rendben Isten akaratját látja, mikor ugyanezt a rendet s törvényt az ember is megismerheti s nem kell a dolgok mögött rejtőző Istenre visszanyúlnia.

De ez a fölfogás nem állja meg helyét; sőt ki kell jelentenem, hogy téves is és felületes is és épp ezért nem szabad annál megállapodnunk, hanem mélyebbre, Istenig kell a törvénnyel s felelősségérzetünkkel hatolnunk.

Téves az a nézet azért, mert bizony a történelem nem azt mutatja, hogy az ember a rendet észével fölismerte. Fölismert ugyan egyet-mást, de sok tévedéssel s kegyetlenséggel párosította az ismeretet. Úgy volt vele, mint egy füstölgő lámpással, melynek lángját a szél lobogtatja; lát vele valamit, el-el igazodik valahogy, de ficánkoló árnyak ijesztik, látszatok tévesztik, a szenvedélyek szele s szeszélye játszik vele s azért azután lát sokat, ami nincs és nagyon sokat másképp lát, mint ahogy van. Gon-

dőlünk csak arra, hogy mennyi hibába s szeszélybe esett az emberiség a természeti törvény körül is! így például az ausztráliai négerék minden lelkiismereti furdalás nélkül megölik gyermekeiket, akik terhükre vannak vagy megölik szülőiket, ha már megvénhedtek. – Gondoljuk el, hogy a nemi élet körül s az adás-vevésben nemcsak a vadak, hanem az európai emberek is mily szörnyű hibák közt tévedeznek; az egyik ezt, a másik azt mondja megengedettnek; az egyik bűnnek állít valamit, aminek a másik oda sem néz; úgy hogy azt kell mondanunk, hogy nemcsak alacsony fokon álló népek közt sok a tévely, hanem magas műveltség mellett is ugyanaz a bizonytalanság kísért az emberek közt. S ennek okát az ember érti is; a természet törvénye ugyanis nincs a dolgokba úgy beleírva, hogy csak át kell olvasni; hanem a törvény a dolgoknak s viszonyaiknak fölismerésétől s helyes méltánylásától függ, amire csak nagy fölvilágosultság, hosszú tapasztalat s tisztult, nemes akarat képes. De hol találni meg mindezt?! Sőt épp ebből van édeskevés a világon. Lehet ugyanis a dolognak sok oldala, lehet sok előnye s hátránya, lehet sokféle lehetőség valami körül s az egyik a dolognak csak egyik oldalát, a másik a másikat nézi s amit nem néz, azt nem látja s amitől fázik, azt kicsinyli vagy tagadja. Nem lehet tehát azt oly egyszerű eljárásnak mondani, hogy íme itt a világ s a természet nyitott könyve, tehát olvassa ki mindenki belőle, hogy mi szabad, mi nem. Hej, be sokan olvasnak benne s az egyik ezt, a másik

azt olvassa ki belőle, azaz hogy beleolvassák azt, amit szokásaik, nevelésük s szenvedélyeik súgnak. Az ilyen kétes és csúrt-csavart törvénnyel nem boldogulunk. Ha ugyanis nincs biztos mértékünk, ha nincsenek pontos arányaink s meghatározott céljaink, akkor az egész élet olyan, mint egy háztetőgerendázat, melyben a gerendák nincsenek jól kimérve, a lyukak nincsenek a megfelelő helyen kivésve, a csapok nincsenek jól megfaragva; az egyik dúc kelleténél hosszabb, a másik rövidebb; kerül-e az ilyen össze-vissza faragcsált s ácsolt fából háztető?! Pedig az életem szakasztott ilyen, ha nem vagyok biztos benne, hogy mit szabad tennem, mit nem; ha ingadozom s látszatok szerint ingadozom, melyek máról holnapra elváltoznak; ha folyton ott settenkedik a gondolat, hogy hát így szokták meg s így tartják ezt nálunk, de hát lehetne másképp is és ha nem lát senki, hát megpróbálhatod úgy is. Ha valaki nem adja oda magát az Isten szent törvényének, hanem eltér jobbra-balra a helyes iránytól; ha nincs biztos ítélete a teendőkről s az egész erkölcsiséget csak illemszabálynak s divatnak nézi: akkor az egész ember olyan, mint a ficáncoló árnyék; nincsenek biztos körvonalai, nincs mértéke s megállapodottsága; nincs súlypontja; az ilyen ember meg van verve azzal a bizonytalansággal, mely lehetetlenné teszi az erősen megalapozott, a helyesen megrajzolt, a szépen kialakított, a jól fölépített s biztosan egyensúlyozott életet. Egy jeles műértő azt mondja, hogy a remekműveknek az a sajátos-

ságuk, hogy rajzukban s fölépítésükben megvan a biztos arány s ki van elégtve az a nagyon egyszerű, de nélkülözhetetlen igény, hogy a művészek sikerült az alaknak súlypontját jól elhelyezni. Azért azután az ilyen alakok természetes biztossággal állnak, járnak, ülnek; tekintetük határozott s az egész kép azt a benyomást teszi, hogy szóba állhat s kezet foghat velük a szemlélő. Még élettelen dolgoknak, pl. fáknak, hajóknak, székeknek képei is nem tesznek jó benyomást, ha nincsenek a művésztől súlypontjukra állítva. Legyen különben a mű kitűnő, mégis rossz benyomást tesz, mert nem tud rajta megpihenni tekintetünk s attól nyugtalan lesz szemünk, sőt lelkünk is.

Már most mi lesz az emberérettel, ha nincs biztos erkölcsi törvénye s ha következőleg nem adhatja át magát föltétlenül erkölcsi sugallatának?! Hisz az emberélet is mű; annak is mértékei s arányai s viszonyai vannak; azt is jól kell megalapozni, hibátlanul megrajzolni s erősen fölépíteni; de mi lesz belőle, ha a mérték nincs jól kimérve, ha az alak súlypontja nincs eltalálva, ha a tekintet nem biztos; ha nem áll, hanem inog; ha nem jár, hanem támolyog; ha nincs az arcán a biztos tudásnak s a megnyugodott akaratnak vonása. Bizony az ilyen élet csak szerencsétlen és szomorú mű, tehát csak kontárkodás lehet; annál szerencsétlenebb és szomorúbb, mert itt minden rajzhibát s minden súlypontcsuszamlást mint kint és sötétséget, mint bajt s vigasztalanságot, mint bánatot s céltalanságot érzünk meg s panaszlunk föl. S minél többet kétel-

kedünk törvényekben s eszményekben s minél többet válogatunk köztük, annál többet rontunk magunkon; s minél több prófétára hallgatunk s minél több után indulunk, annál tanácstalanabban állunk s meg kell tapasztalunk a próféta szavát: „Tudjad és lássad, mily rossz és keserű, hogy elhagytad a te Urad Istenedet és hogy nincs nálad az én félelmem, úgymond a seregek Ura Istene.” (Jer. 2,19.) Kár azért, kik szabadulást keresnek eszményektől s törvényektől s örülnek a test és vér s az emancipált szenvedélyek szabadságának: meg fogják keservesen tapasztalni, hogy eszményektől szabadulni annyi, mint végleges szegénységbe esni s az a szabadság, mely vért s ösztönt, tehát idomítatlan természetet szabadít föl, az az idomító művészi léleknek kezeire békót kovácsol s a szellemet szolgaságra kárhoztatja.

A lélek e szomorú sorsától ments meg Uram minket! Mi mind a két szemünket reád szegezzük, törvényeidet vesszük s utaidon járunk; mi nem kételkedünk, nem alkuszunk; de nem is csalódunk.

Semmire sincs az emberiségnek annyira szüksége, mint erős, rendületlen regulára, hogy földindulás s égszakadás közt is tudja s állja azt, ami jó s kerülje azt, ami rossz. Már pedig a kinyilatkoztatás épp erre segít rá minket; rásegít, hogy jól olvassunk a természet könyvében s hogy fölismerjük a dolgok rendjét; rásegít, hogy halljuk meg tüzetesen az Isten szavát s hogy ne üljünk föl a szenvedélyek ösztönzéseinek, az élvezetek varázsának s az ingerek izgalmainak. Rásegít arra, hogy a létet annak legmélyebb gyökerén fogjuk meg s az igazat s jót

annak legtisztább forrásából merítsük. Ez a gyökér s ez a forrás az Isten s ennek az Istennek nagy kegyelme az, hogy a történelemben, az emberiség víg- és szomorú-játékainak e sorozatában megismertette s kinyilatkoztatta önmagát s törvényét. Most tudjuk már, hogy mit tegyünk s kétség s ingadozás nélkül nekiindulhatunk a törvény gyakorlatának; elmondhatjuk a zsoltárossal: „mondom, most felfogtam! Te vagy az Isten, ki ... megismertetted erődöt a népekkel.” (Zsolt. 76,11.)

IV. Van azonban a vallásos erkölcsnek még egy más óriási előnye s ez abban áll, hogy mikor a jóságnak s a törvénynek megtaláltuk az eredetét az Isten szent akarataiban, ugyanakkor s ugyanott megleljük az *erőt is, a kedvet s a buzdulatot is, hogy a jót tegyük s a törvényt készséggel teljesítsük*. Ahhoz ugyanis, hogy valaki a jót tegye s a rosszat kerülje, hogy a jóban bízzék s azért minden áldozatra kész legyen, az szükséges, hogy meg legyen győződve, hogy azt az Isten akarja s hogy megsegíti őt a jónak gyakorlásában. Győzhetetlenné tesz az a meggyőződés, hogy Isten van velem, hogy Isten segít s el nem hagy s hogy az ő útjai, ha áldozatok elé állítanak is, sőt ha a halálba visznek is, mint vitték a vértanukat, azért mindig dicsőséges utak s az Isten jár velem rajtuk. A vértanuk is sokat szenvedtek, gyalázatban s vigasztalanságban volt részük; de volt erejük hozzá, mert tudták, hogy amit hitért s becsületért szenvednek, azt Istenért szenvedik s ő erőt ad hozzá. Minden nagy, erkölcsi erőnek titka a rendületlen meggyőződés, hogy ezt meg azt Isten

akarja s hogy megsegít. Az ember csodálkozik a hívő lelkiismeretnek törhetlen hűségén s bátor kiindulásain. Honnan veszik – kérdezi a világ – ez egyszerű hívek az erőt, ki képesíti őket hűségük áldozataira, ki emeli föl őket az erkölcsi jóság és szépség e magaslataira? A felelet az, hogy Istentől indulnak ki, hogy a magasból jönnek, azért van lendület, erő s kitartás bennük. A folyók is azért folynak s lapályokon is átfolynak, mert hegyekről jönnek s a magasság ereje s lendülete lejt hullámaikban. A Duna vize is 2600-3000 méter magasból jön, hegyekről jön, azért van lejtése, van eleven ereje: így van az az erkölcsi világban is; azért lendületesek a jó hívek az erkölcsben, azért van kitartás hűségükben s lendület akaratukban, mert az erkölcsi jóság s kötelesség az ő lelkükben olyan, mint a hegység, melyről lejönnek; a legfőbb akaratnak, az isteni törvénynek magaslatairól ereszkednek le az élet lapályaiba s azért ennek a legfőbb s legmagasabb akaratnak eleven ereje dolgozik bennük.

Képzeld csak el, mily erő szabadul föl abban a lélekben, mely átérzi, hogy az a törvény annak a hatalomnak az akarata, mely teremt s ront száz világot s mely hatalomnak minden alá van vetve s nincs, ami kivegye magát alóla. Mily késztetés lesz a törvény megtartására az a belátás, hogy az isteni akarat előtt nekem is kell fejet s térdet hajtanom annak a nagy szükségességnek erejében, mely mondja: „Élek én, úgymond az Úr, hogy nekem hajol meg minden térd és minden nyelv vallást

teszen az Istenről.” (Rom.14.11.) Mily készséget kelt lelkemben az az érzés, hogy egész erkölcsöségem voltaképp vallásossággá s minden jócselekedetem tulajdonképpen istentiszteletté változik el. E világításban ugyanis én már nemcsak azért tisztetem és szeretem szüleimet, mert az ő vérük s fiúk vagyok, kit ők is szeretnek, s akivel jót tesznek, hanem azért becsülöm és szeretem, mert minden létnek s érzésnek s életnek teremtő és sugalmazó szelleme ellen, Istenem s Uram ellen lázadnék föl, ha vétkezném ellenük; én nemcsak azért nem csábítok el senkit, mert a csábítás hazugság is, álnokság is, erőszakosság is, szóval csalás és károsítás, hanem azért nem teszem ezt, mert e förtelemben az isteninek torzképét látom s bánnám, ha ennyi alávalóságot ömlesztének bele az életbe; nemcsak azért nem vagyok mértékletlen, mert ami a mértéken túl van, az nem való nekem s nemhogy használna, hanem biztosan megárt, hanem azért is, mert a természetem mértékében is Isten szerető s javamat akaró gondolatait látom s nem vagyok állat, hogy azokat tapossam. Azután meg a hívó ember a törvény mögött a törvényhozót látja, ki nemcsak parancsol, hanem aki követel s ellenőrzi cselekedeteinket. Ő az az átható szellem, ki mindent lát, aki szívet-vesét kutat; nincs lelkünknek titkos gondolata, melyet nem ismerne; nincs szívünknek fodra, melybe az ő tudtán kívül rejtőzhetnék érzés vagy indulat. S ahogy ellenőrzi lelkünknek öntudatos világát, úgy igazságot is szolgáltat saját szent s sérthetetlen akaratának. Megszeghetem ugyan itt

és most a törvényt; vétkezhettek, ha akarok; ez a szomorú szabadságom megvan; de kezeiből ki nem szabadulok s ha nem akartam akarátát teljesíteni szabad elhatározásból, érvényesíti ő majd az ő szent akarátát akaratom ellen büntetésben; mert ő bírja minden léleknek s a halál után megítéli a lelkeket, s akik jót cselekedtek, azok bevonulnak vele az örök életre, akik pedig rosszat cselekedtek s azt jóvá nem tették, azok elkárhoznak.

Ha valami indíthatja az embert a törvény megtartására s ha valami hajlíthat akarátokat a rendhez, bizonyára az erkölcsnek ez az eleven s mélységes felfogása lesz az; mert ez nemcsak tudás, hogy így meg úgy kell tennünk, ez nemcsak szemlélet, hogy a rend ezt meg azt kívánja, hanem ez indítás és lüktetés és lökés a jó s a rend felé s *ez kell az akaratnak*. Kell, hogy az akaratnak lendületes indító okai legyenek; kell, hogy bensőséges, meleg indulatai fakadjanak; vonzalom kell bele, kedv kell bele, öröm és szeretet s ezt nem a betű, nem a tudás adja, hanem az a több, az a más valami, amiről az Úr mondja: *az én igéim szellem és élet*.

Igen, szellem és élet, ez kell lelkünknek, ez kell erkölcsünknek s ez a szellem és élet megvan a vallásos erkölcsösségben s ez a szellem és élet hiányzik a vallás nélküli erkölcsben.

Sőt többet mondok: a vallásos erkölcsben nemcsak szellem és élet dolgozik, hanem a vallásos embert a törvény megtartására s a jónak gyakorlatára a lélek legfőbb ereje, *a szeretet* ösztönzi. Szeretet nemcsak a rendhez, nemcsak az eszméhez.

hanem szeretet *valakihez*, aki nekem mindenem, gyökerem és koronám, lelkem és életem, erőm és szépségem. Van ilyen *valaki* s az én nagy szerencsém s kegyelmem, hogy őt egyre jobban bírhatom s jobban lefoglalhatom magamnak. Mikor a törvényt megtartom, közelebb jutok hozzá; közelebb ahhoz, akit szeretek. De nem a térben közeledem hozzá, hanem lélek, érzés, élet szerint közelítem meg őt. S megközelítem az által, hogy elváltozom bele, mikor azt gondolom, amit ő gondol s azt teszem, amit ő akar, vagyis mikor a törvényt megtartom. Engedelmisségem által szerinte idomulok s úgy veszem észre, hogy több lesz bennem belőle; többet kapok, többet veszek belőle s ő belém szövődik s belém ágyazódik, szóval bennem él. Mikor úgy szeretetből akarok mindent, amit ő akar, akkor a gondolatom, az érzésem, az akaratom is valahogy elváltozik; a lelkem arculata hasonlítani kezd az ő arculatához s az apostolt kezdem érteni, aki mondja: élek én, már nem én, hanem Krisztus él bennem. Igen, valahogy más emberré leszek, akinek a lelke nem az ösztön, nem a szenvedély, nem az utca szerint alakul, hanem az ő édes Ura s Istene szerint. Más érzéseim vannak; kitartóbbak, gazdagabbak acélosabbak; más indító okaim vannak; lendületesebbek, melegebbek; más szándékaim vannak; tisztábbak, nagylelkűebbek; s ez a „más” mindig azt a legfőbbet s legtökéletesebbet jelenti, azt a végtelen fölséges Urat, akit szeretek.

S mikor őt szeretem, akkor azt a törvényt s azt a rendet s azt a legfelsőbb akaratot voltaképpen

már nem mint valami külsőségest, nem mint valami magunkon kívül fekvőt nézem, hanem mint a lelkem legmélyebb s legszükségesebb igényét, mint öntudatomnak legértékesebb tartalmát, mint létemnek s életemnek tulajdonképpen értelmét. Az én Istenem s az én lelkem egybefolyik s az én Istenem törvénye lesz az én lelkem legmélyebb s legkiláltóbb igénye. Tenni akarom azt, amit ő akar, mert hisz ez lesz a legjobb s a legboldogítóbb akarat. Ez akaratközösség az én vágyam s örömöm telik benne, hogy ez imádandó akaratba belenőjjek s beleöltözködjem s így isteni szépséggel s jósággal elteljem! Istent s az ő gondolatát s az ő jóságát s szépségét kívánom magamba beleszőni; őt szomjazom; őt kenyerem; őt lélekzem; ő életem! így értette bizonyára az Úr Jézus is azt, amit tanítványainak mondott, mikor nógatták, hogy „Mester, egyél”, hagyjátok el, – felelte – nekem más kenyerem van, azzal töltekezem. Annyira tele volt a lelke Istennel, az ő gondolataival s szent akaratával, szépségével s erejével, hogy szinte nem érezte hiányát a búza- s rozskenyérnek s ahogy ez vérré s erővé válik az emberben, úgy vált vérré, erővé s életté Krisztusban az Isten szent akarata s ez akarat révén az Isten élete.

Természetes, hogy akik így tudnak kiindulni a törvény megtartására, azok igazán legyőzhetetlenek s mérhetetlenül fölülhaladják azokat, kik az erkölcsi jót s a törvényt csak az ész sugallatának, vagy a természet rendjének vagy az egyén s a faj hasznosságának tartják s ez indító okokból akarják meg-

tartatni. Szegény emberek biz ezek, vízzel főznek; lelkükben nem lobog a tűz és ereikben nem lüktet a nagy vágyak s az örök élet szenvedélye!

Mily gyöngé ugyanis az akarát megindítására s a türelemnek s hősiességnek fölélesztésére az a gondolat, hogy a törvény az ész sugallata, hogy a természet rendje szép eszmény s vezető nagy eszme. Megengedem s magam is vallom, hogy a természet rendje nagy, vezető eszme, de hogy erős s tartalmas eszme legyen, ahhoz az kell, hogy ne lógjon a levegőben, hanem kapcsolat legyen a lét alapjaival s céljaival; mert ha rend a rend, akkor valahonnan indul s valahová törekszik. A világrendben is az ember a kezdetet s a végcélét nézi s ezektől el nem tekinthet, mint ahogy el nem tekinthet a fánál a gyökértől, mely a földben van s a virágjától s gyümölcsétől, mely a napsugárban fürdik. A világrend gyökere pedig az Isten s a koronája is ő. Tehát a világrend eszméje is csak akkor erős és tartalmas, ha általa a végtelen Istenbe kapcsolódunk.

Enélkül a legszebb eszmék s eszmények nem érnek semmit. A legszebb eszmék is elkopnak, ha nincs isteni tartalmuk; a legragyogóbb ideálok is csúnya múmiákká száradnak, ha nem az isteni élet lüktet bennük; a legbűbajosabb eszmények is lejárvák magukat, kicsépelődnek, kirázódnak, pelyvává, pozdorjává vékonyulnak, ha nem az isteni valóságot tükröztetik.

Sokszor szomorúság és bánat szállja meg lelkemet, mikor látom, hogy a legragyogóbb s legnépszerűbb eszmék hogyan hervadnak, mint a tarló virágai

őszkor; mi lesz például a szabadságból, testvériségből, egyenlőségből, ha nincs erkölcsiség s lelkiismeret hozzájuk! Elbúsulok, mikor látom, hogy a lelki világ nagy értékei, pl. szerelem, lelkesülés, hűség, mily hamar kopnak s lapulnak, ha a magvak nem Istenszeretetet s Istenfélelem; a legnagyobb eszmék is csak egy darabig vonzanak, egy darabig hevítenek; azután elvesztik erejüket, mint az ócska vas közé dobott mágnes; mint hogyha mindez figyelmeztetni akarná az emberiséget, hogy csak az isteni nem kopik, – hogy csak azt nem hordja le az idők árja, – hogy csak az állja meg a helyét. A többi mind gyöngé s megbízhatatlan s a gyors mulandóság úgy bánik el eszmékkel, gondolatokkal s eszményekkel, mint a vihar, mikor beletáncol a pelyvába s viszi, szórja s röpíti szerte-széjjel. Az istenit el nem viszi; azzal nem bír. Istenivé kell tehát a világrend eszméjét is tenni; isteni jóságot s isteni akaratot a törvényben tisztelnünk; ez megfogja majd akaratunkat, ez tüzei majd lelkünket, hogy el ne eresszük s el ne áruljuk semmiért.

Ugyancsak nem elég a lelkes s kitartó életre az a fölfogás sem, hogy nekem a természet törvényét azért kell megtartanom, mert én ennek a nagy természetnek, ennek a nagy világnak egy darabja vagyok s alkalmazkodnom kell hozzá. – Szent igaz ez s egy percig sem tagadom; de ezt a hitet is mélyebben kell megfognunk, a gyökerén kell megfognunk, ha akarjuk, hogy fogja meg az is, hogy hajlítsa s vigye hathatósan a mi akaratunkat. Nekem ugyanis nem lehet a természetnél s ennek

a nagy, szép világnak szemléleténél megállanom. Hiába türtőztetem ott magam; nincs nekem ott nyugtom. Érzem én azt, hogy ez a világ is, meg az én életem is nagy, szent titok s minél többet gondolok e titokra, annál csodálatosabb sejtelmek vesznek körül; mintha valamiféle szent felhő ereszkednék a lelkemre, meghatottság, ellágyulás tölti el szívemet s ellentállhatatlanul érzem, hogy nekem ezen a természetén túl a létnek mélységeihez, a magát kinyilatkoztató végtelenhez van közöm; közöm annyira, hogy vonz engem, hogy rokonságot érzem vele s hogy lehetetlen nekem megállnom kőnél, fánál, virágnál; lehetetlen beérnem renddel és törvénnyel; hanem nekem több kell, nekem ő kell, nekem az a virágot teremtő, a rendet elgondoló s életemet szépségbe s tökélybe s boldogságba fölszívó Isten kell.

Ez a lelkem érzése, a lelkem látomása, ez a legmélyebb vágyaim szava, ez a lelkem hangja s én hiszek magamnak s én értem e szót s követem. Ismétlem, nem maradok meg kőnél, csillagnál, virágnál; mélyebbre hatolok, a világ élő lelkének szemébe nézek! Nem maradok erdőzúgásnál, pataklocsogásnál, nem elvont fogalmak kísérteties némaságánál; nem maradok, mert többet hallok, különbet hallok, a végtelen tökély s szépség lelkének suttogását hallom; lelkemhez szól s mondja: hallgass rám, lélek, leányom; én vagyok az erő s az örök élet szelleme s a törvény az én kisugárzásom, fogd föl, szívűd föl s éld át magadban.

Mily zene, mily ének ez „a természet rendjének, szögletes és lapos némajátékával szemben!

Mily kedvet merítek az élő Isten törvényében rejlő gondolatoknak s szándékoknak átélésére, mikor azok a gondolatok s szándékok is csupa élet és szellem s ahogy életből fakadnak, úgy szebb s tökéletesebb életet akarnak varázsolni belém is. Istenem, hogy ne volna kedvem törvényhez, mely életet alakít, szépséget ad lelkemnek! Pedig az élő Isten törvénye ezt sugalmazza s ezt teremti meg! Mikor Isten szerint élünk, akkor Istent magát vesszük vagy inkább azt a bennünk is rejlő s lappangó Istent emeljük ki s domborítjuk ki öntudatunkban. Minden törvény Istennek egy-egy vonása, szépségének egy-egy formája s életének egy-egy árnyalata; mikor pedig a törvényt megtartom, akkor magát a lelkemet úgy hajlítom, érzelmeimet úgy színezem, életemnek oly formát adok, ahogy ezt ő gondolta s akarta; átviszem az ő gondolatait magamra; az ő vonásait lelkem arculatára s isteni alakot adok egyéniségemnek s isteni tartalmat életemnek. Elek s magammá, életemmé, meleg valósággá s édes öntudattá változtatom őt magát! Ez úton egész életem jósággá, erkölcsiséggé, értékévé válik. Ha dolgozom vagy pihenek, ha étkezem vagy járok-kelek, ha a felkelő vagy leáldozó napot nézem, ha a mezei virágot vagy a hajnali csillagot szemlélem, ha egészségemet gondozom vagy szórakozom, – szóval az apostol szerint „akár esztek, akár isztok s bármit tesztek”, – mindenütt s mindenkor az

isten dicsőségét szövöm ki életemben. Életté változtatom azt, ami eddig csak ismeret volt bennem; isteni tetté s tényyé, isteni valósággá s életté azt, ami eddig csak mint isteni gondolat s törvényt lebegett fölöttem.

Ugyancsak nem ad nekem sok kedvet a jóra s az erkölcsi törvény megtartására az, aki a törvényt úgy magyarázza, hogy az *azért törvény, mert hasznos dolgot s célszerű eljárást parancsol*, amire az embernek mint egyes személynek vagy az emberiségnek, mint nagy közösségnek szüksége van. Ezen magyarázat szerint valami azért jó, mert hasznos s valamit azért kell tenni s mást azért nem szabad tenni, mert használ vagy árt. Így például azért nem szabad mértékletlennek lenni, mert az árt az egészségnek, – azért nem szabad csálni, lopni, mert az árt a társadalomnak, – azért nem szabad házasságot törni, mert az árt a családnak s a gyermeknevelésnek. Ugyancsak e nézetnek hívei az erkölcsiségre s'a' jótettekkel azzal akarnak minket buzdítani, hogy teljünk el saját javunk s a társadalom előnyeinek szeretetével s hozzunk áldozatot értük.

S mit mondunk mi erre? azt-e, hogy az erkölcs nem hasznos vagy hogy saját javunkat ne szeressük s ne tekintsük a társadalom előnyeit? De hogyisne; nagyon is hirdetjük, hogy az erkölcs hasznos s hogy célszerű; nagyon is hirdetjük, hogy minden országnak támasza s talpköve a tiszta erkölcs, mely ha elvész, Róma megdől s rabigába görnyed; de épp mert szeretjük magunkat s

hazánkat, gondunk van az igazi, az erős, s jól megalapozott erkölcsre s épp azért vissza kell vetnünk az oly gyöngé megalapozást, amelyet a hasznosság akar adni az erkölcsnek s vissza kel) vetnünk ezeket a rövidlélekzetű s fölületes magyarázatokat, melyek az erkölcsi jót a hasznessal összetévesztik,

Az erkölcsben van hasznosság; de *nemcsak az van, hanem több van benne*. A hasznosság már csak a levele, a lombja az erkölcs fájának; de levél s lomb itt sem gyökér, A hasznosság is valami, ami fakad az erkölcsből s kell az erkölcsnek hasznosnak is lenni, de a fakadásnak titka s az erkölcsnek gyökere más; az erkölcs gyökere az Isten örök gondolata s az ő fölséges akarata s ez végelemzésben mindent hasznunkra s javunkra fordít, de itt és most nem minden, ami erkölcsös hasznos is, sőt óriási áldozatokat követelhet, követelhet türelmet, kint, lemondást, vért s életet. S nekünk az erkölcsiséget így keli néznünk s nem szabad a hasznosságnak szempontjára helyezkednünk, mikor az erkölcs tiszteletére s föltétlen szolgálatára akarunk nemzedékeket nevelni.

Félre a hasznosság kufár-gondolatával, hol felsőbbrendű s előbbrevaló értékekről van szó. Minden dolognak megvan a maga mértéke, melyet Isten gondolt s beléje fektetett; minden természetnek, állatnak s embernek egyaránt, megvan a maga sajátos alkata s aránya; önmagában hordozza tehát törvényét, az írja elő útjait, az biztosítja fönnállását. Nem lehet tehát azt mondani, hogy a hasznosság

írja elő a törvényt s a mértéket, hanem megfordítva igaz, hogy *a mérték s a törvény határozza meg azt, hogy mi hasznos, mi nem s az határozza meg azt is, hogy mit kell tenni s mit nem szabad tenni, akár hasznos, akár káros legyen valami itt és most* Az erkölcs tehát *felsőbbrendű, előbbrevaló ériek*, mint a hasznosság s azért az erkölcsöt nem szabad a hasznossággal mérni; az hamis mérték. Ha erős erkölcsöt akarunk, akkor ne a hasznosságnál kezdjük, mert ha igaz a költő szava, hogy lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága, még igazabb az, hogy lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs gyökere? Már pedig az erkölcs gyökere az isten akarata; ha e gyökeret elvágjuk, hiába várunk gyümölcsöt a fán s ha gyümölcsöt akarunk s az erkölcsiség áldását s hasznosságát a társadalomnak biztosítani akarjuk, akkor neveljük magunkat s gyermekeinket az erkölcsi parancsban rejlő, isteni akaratnak föltétlen hódolatára s ne azt nézzük, hogy hasznos-e nekünk, vagy hogy jó üzletet csinálunk-e, ha megtartjuk?!

Meg fogja-e tartani az erkölcsi parancsokat s áldozatot fog-e hozni tisztességért s becsületért az a nemzedék, melyet arra neveltek, hogy az erkölcsiség nem egyéb, mint hasznosság s mely sok-sok esetben látni fogja, hogy itt és most neki az erkölcsnek megtartása éppen nem hasznos? Ki lesz vértanúvá csak azért, mert jó az emberiségnek, ha vértanúi is vannak? Nem fogja-e erre méltán azt mondani: de hát mi közöm nekem az emberiséghez, hogy az életemet adtam érte s a hasznáért,

mikor ezt az emberiséget is ide a világra a véletlen hozta s előbb-utóbb el is viszi megint? Minek éljen az emberiség s minek áldozzam föl magamat érte, mikor az egész csupa ily céltalan lényekből áll, mint amilyen én vagyok? Minek áldozzak én egyáltalában bármit is ezért az emberiségért, mely milliószor céltalanabb, mint én?! Ki lesz tiszta azért, mert végelemzésben ez jó a fajnak, mikor az én egészségemnek itt és most nem árt, ha a tisztaságot nem is tartom meg? A közhasznosságra való tekintet fojtja-e el az önzést s azért fogunk-e odaadni becsületért vagyont s életet, mert hasznos dolog, hogy becsületes emberek legyenek a világban? Ezzel semmire sem megyünk; jellem, becsület, tisztesség, tisztaság bizonyára kell a társadalomnak, *de az nem lehet a hasznosságra való tekintettel kifejleszteni!* Az erkölcsnek alapja nem az érdek s hordozója nem a hasznosság, hanem az Isten, ki az „örök mértékek titkát” fektette a világba s e titkot nekem kell kibontanom erkölcsös, istenes életemben, nekem s mindenkinek.

Ez alapra kell állnunk; ez alapra kell állítanunk ifjúságunkat s rá kell oktatnunk, hogy ezt meg azt kell tenni, mert ez az Isten törvénye s a bűnt nem szabad elkövetni, ha élvezettel, haszonnal, nyereséggel kecsegtetne is. Erre nevel minket Krisztus s ezzel nevelt evangéliuma s kegyelme erős, fejlődő népeket a múltban s nevel majd a jövőben is. Lesz összetartásunk is, lesz áldozatkészségünk is, lesz, ahogy most mondják, szolidaritásunk is; de ne akarjuk az erkölcsöt az összetartás-

ból s az áldozatkészségből s szolidaritásból magyarázni, hanem megfordítva tegyük; legyen gondunk az erkölcsre, az Isten szent akaratának követésére s lesz szeretet, összetartás s áldozatkészség is köztünk. S végül én mélységesen meg vagyok győződve: hogy én mindig s mindenkor tisztességes és jó erkölcsű ember lehetek s rendületlenül bízom abban, hogy Isten megsegít rá, ha én is úgy akarom. S ugyan miért? Hát azért, mert ahogy az erkölcs és a törvény gyökere a mélybe, magába az Istenbe ágyazódik, úgy szí föl az Istenből erőt, nedvet, éltető levet is s megadja a léleknek azt, hogy kihajtszon s szentségben s szépségben kivirágozzék. Ha a lelkemnek minden mértéke Isten gondolata, ha életemnek minden törvénye az ő akarata, ha az a mérték s az a törvény nem betű, nem papír, hanem élet és szellem, szivárgó élet s alakító szellem, mely áthat és indít és nógat és emel s kihajtani akar bennem is: akkor csak át kell adnom magamat neki, csak engednem kell indításainak s buzdulás is, kedv is és erő is lesz bennem. Az Isten lelke vágyik majd bennem s az nyitja ki a lelkemet; az Isten lelke világosít föl engem s szétoszlatja sötétségemet; az ad nekem kedvet és örömet, hogy a jót szívesen s áldozatok árán is megtegyem. Nagy hitet, nagy kedvet, nagy erőt s nagy örömet ad! Ez kell nekünk! Nagy művekhez nagy inspirációk kellenek: az istenes élet is nagy mű, a legnagyobb mű; ahhoz is nagy, mély és meleg inspiráció kell. Az akaratnak, mely bűnös szenvedélyek törmelékén s a

külvilág sarán s porán át s a közélet botránykövei közt iparkodik fölfelé s szépségbe s erénybe akar öltözködni, mély gyökerű, erős motívumok kellene; Isten legyen hát a gyökere, hogy tökély, szentség s szépség legyen a koszorúja. Igen, Istentől kell kiindulnunk, az ő fölségének elismeréséből; ővele kell érintkeznünk minden jóra való kiindulásunkban s az erényért való küzdelmünkben s akkor lesz erő s lesz kedv s lesz inspiráció is elég az erkölcsös élethez. Tisztelnünk kell az Istent, szeretnünk kell az Istent, meg kell fogadnunk szavát, lelkesülnünk kell s égnünk kell érte, akkor bizonyára sikerül megtartanunk törvényét s olyanok leszünk „mint a fa, mely vízfolyások mellé ültetett, mely gyümölcsét megadja idejében és levele el nem hull”. (Zsolt. I, I.)

S még valamit: forrón imádkozni s kérni, hogy az Isten adja meg nekünk a hajlamot, az érzéket, a kedvet s az erőt a jóra. Minden azon fordul meg, hogy kitartóan, híven, melegen s lelkesen akarjunk. Az erkölcsiség ugyanis nem tudás, nem látás, hanem akarás, készség, tett. Az erkölcsőz tehát nem elég, hogy belássuk, hogy ezt vagy azt meg kell tennünk; hanem szükséges, hogy akarjunk; az akarathoz meg indítás, buzdulás, kiindulás kell. Az akaráshoz vonzalmak s lökések, – indítások s lüktetések kellene; az akaráshoz lendület s erő kell, sugallatt és kedv kell. Lehet az erkölcsi törvényeket érdekesen magyarázni, hogy miképp keletkeztek, például alkalmazkodásból; lehet belátásosan fejtegetni, hogy mint származtak hasznos-

ságból s célirányosságból; de ez mind egy fabatkát sem ér, ha az akarat energiáit fölébreszteni s a szíveket a jónak s szépnak szeretetére hevíteni nem tudjuk, ha az akaratokba nem bírunk lendületet s lelkesülést teremteni. Az akaratnak nem okoskodás kell, – hisz okoskodás a tett halála; az akaratnak nem prókátorság kell, mely kiforgat mindent; hanem az kell, ami izgassa s melegítse, ami nagynak s fölségesnek tiszteletével eltöltse s az eszményinek bubájával telítse; kell neki valami, ami az egyénnek önálló nagyságot biztosítson s cselekedeteinek haszonnál s élvezetnél különb, felsőbbrendű értéket adjon; kell neki valami, ami legmélyebb vonzalmainak s legbensőségesebb igényeinek megfelelően; valami, ami által kiemelkedjék a környező fizikai világból s beleállítson a világba mindennél különb és jobb értékeket. Mindebben pedig akkor van része az embernek, ha a törvényt Isten akaratának tekinti s ha az Isten kegyelmétől átjárt szabadság erejében akarja az erkölcsi jót s beleállítja a világba az igazságot, a jóságot, a türelmet, a szelídséget, a szeretetet. Imádkozzunk ezért a jó, hűséges, bátor s tevékeny lelkületért s utánozzuk a bölcsét, aki írja: „és fölebb becsültem azt országoknál s királyi székeknél és a gazdagságot semminek tartottam ahhoz képest. Nem is hasonlítottam hozzá a drágakövet; mert minden arany ahhoz képest parányi fővény és mellété az ezüst sárnak ítéltetik. Az egészség és szépség fölött szerettem azt és eltökéltem világosságul tartani azt, mert elolthatatlan az ő világa. És vele

egyetemben jött minden jó nekem és számtalan tisztesség az ő kezei által. És örültem mindenkiben, mert előttem ment ez a bölcsesség ... s ez az a végtelen kincse az embereknek, mellyel akik éltek, részesek lettek Isten barátságában a fegyelem ajándékai által.” (Bölcs. 7, 7.)

Ezt a jó, isteni lelket szívjuk magunkba a szent-ségeken, melyeken át mint gyökérszálakon a nedv, beleszivárog lelkünkbe Krisztus kegyelme. Bánjuk meg bűneinket s induljunk ki mindannyiszor a jobb életre. Mikor gyónni megyünk s őszinte bánattal vesszük Krisztus föloldozását, akkor üdülünk föl s fogjunk hozzá az erény gyakorlatához megújhodott lélekkel. Tudom, hogy nem vagyok kész ember; tudom, hogy sok küzdelmembe kerül az erénynek szebb s erőteljesebb kialakítása; de kedvet ad hozzá az Úr s törekszem, óvakodom s fegyelmezem magam, hogy ha csak egy lépésnyire is közelebb jussak az Úrhoz. S mikor áldozom s jól áldozom, akkor úgy érzem, hogy melegszen és fejlem; érzem, hogy a Krisztussal való egyesülés bensőségesebbé, tisztábbá, nemesebbé tesz engem; megtapasztalom, hogy ő a szőlőtőke s én a szőlővessző s hogy e tőkében van erő, van méz, van zamat, csak vessző legyen hozzá, mely fölszívja a tőke titkos erejét s kivirágoztassa magában. S így akarok tovább is iparkodni, így akarok küzdeni s fejlődni s akkor nemcsak törvény lesz, eszmény lesz, szentség és kegyelem lesz, ki a törvényt s a kegyelmet átéli s az eszmény felé közeledik. Így akarja az Isten, erre hív Krisztus; gyerünk utána!

Az ifjúság erkölcsi nevelése

1912

Mikor egyre több gond gyötör szülőt s nevelőt a gyermekek sikeres nevelése körül s gyakrabban hangzik föl a panasz, hogy az ifjúság romlik s erkölcsi érzülete gyöngül; mikor a világ kísértései s csábjai közt, melyek ifjúságunkat mételyezik, a kislelkűség veszedelme környékez s kételkedünk, hogy képesek leszünk-e távortartani gyermekeinktől az erkölcsi romlást s megbirkózunk-e a nehézségekkel, melyek egy tiszta, erőtéljes nemzedék nagyra nevelésének útjában állnak: mindannyiszor oly sokatmondóan hangzik lelkünkben Krisztus szava: „Hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket; mert ilyeneké az Isten országa” (Márk,10,14.). Ezeket a szavakat intézi az Úr Jézus ma is hozzánk, intézi szülőkhöz, nevelőkhöz, lelkészekhez, s szemeink elé állítja a nagy hivatást, hogy a gyermekeket neveljük az ő számára, neveljük olyanokká, akiké az Isten országa. Küzdelmet jelentenek e szavak a gyermekek lelkéért s boldogulásáért; jelentenek munkát, gondosságot, törődést; jelentenek szeretetet s áldozatot, melyet a gyermeknevelésbe fektessünk. Ugyanakkor a nevelés szükségességének élénk tudatát

ébresztik föl bennünk, hogy a nevelést nézzük a szülők, tanítók, lelkészek főbenjáró kötelességének, hogy ne csak ne tiltsák el Jézustól a gyermekeket, hanem hozzák hozzá őket, vezessék közelébe, emeljék föl őket szívéhez, hogy megszentelje s megáldja őket.

Megtörtént ez eddig is valahogy, de ha ennek dacára a züllés jelei mutatkoznak a társadalomban és sok a panasz és sok a sikertelenség, jónak láttuk a szülők, tanítók, lelkészek figyelmét külön e nagy föladatra fölhívni s őket buzgó s kitarító munkára serkenteni. Rá akarunk mutatni egyes mulasztásokra s nehézségekre, melyek a nevelést akadályozzák, ugyanakkor pedig figyelmökbe akarjuk ajánlani a természetes s természetfölötti eszközöket, melyek igénybevételére isten kötelez, hogy bennük s általuk megáldja s biztossítsa nevelési munkánkat.

I. Az Úr Jézus szavai, hogy „hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket”, háromféle kötelességet rónak ránk. Először is úgy érthetjük azokat, hogy tegyetek róla, dolgozzatok gyermekeitek lelkén, vezessétek s óvjátok őket, igazítsátok el őket úgy, hogy az erkölcs útján járjanak s ezáltal hozzám jöjjenek. Jézushoz jönni ugyanis annyit lelent, mint tiszta lelkűnek s erkölcsösnek lenni. De a jó erkölcs nincs meg készen a gyermek lelkében, hanem azt ki kell dolgozni; a gyermek telkét illemre, engedelmességre, Istenfélelemre szoktatni kell; távol kell őt tartani a rossztól, föl kell benne ébresztetni a jó érzést; ez mind föladata

annak a nevelési munkának, mely a szülőkre s tanítókra, a nevelőkre s lelkészekre vár.

A nevelést munkának mondjuk, még pedig amily fontos, oly nehéz munkának. Isten gyermeket adott, de azt nevelni is kell; *nevelés nélkül az az élet nem öröm és áldás hanem inkább sokféle boldogtalanságnak forrása.* Azért, aki életet adott a gyermeknek, annak nevelést is kell adnia. Ezt a nevelési munkát első sorban azáltal végezzük, hogy sokat foglalkozunk a gyermekkel s nem hagyjuk magára. Tudjuk, hogy az élet küzdelmei s a kenyérkereset a szülőket elvonják a gyermekek gondozásától, akik azután magukra maradnak; de ne hagyjátok őket, kedves szülők, magukra legalább akkor, mikor a munka nem von el titeket; ne szakítson el ilyenkor titeket gyermekeitektől sem léhaság, sem mulatozás vagy élvezethajhászat. A gyermekeikkel foglalkozó, éber szülők oltalma alatt fejlenek a gyermekek mind erkölcsi, mind testi fejlődés irányában. A jó szülők figyelme kiterjed arra, hogy a családi ház a maga rendjével, csínjával, tisztességével alkalmas környezete legyen az ébredő s fejlődő léleknek. A gyermek lelke ugyanis lágy és fogékony s az első benyomásokat öntudatlanul is a környezettől veszi. A benyomások ott vetődnek rá; lelkébe nyomódik a szülőnek jóságos vagy haragos tekintete, szerető vagy gyűlölséges arckifejezése, jóindulatú vagy szitkozódó beszéde. Lelkére vetődik a lakás képe, rendje vagy rendezetlensége, tisztasága vagy piszkos, szurtos volta. A gyermek látja, hogy hogyan élnek

körülötte, hogy mit tisztelnek, mit vetnek meg, hogy mit szeretnek, mit gyűlölnék. Látja, hogy szemérmesek-e vagy szemérmetlenek, hogy fegyelmeztettek-e vagy fegyelmezetlenek s mindezt már akkor kezdi tapasztalni, mielőtt arról még valamilye fogalma volna; még mielőtt e dolgokról beszélni tudna, már nemesbül vagy tompul az erkölcsi érzése.

Jegyezzétek ezt meg jól magatoknak, kedves szülők és nevelők s érezzétek át, hogy rajtatok nevelődik a gyermek, rajtatok, nem annyira a szavatokon, mint az életeteken. Úgy vagyunk mindnyájan, hogy amik vagyunk s amilyenekké lettünk, azt leginkább mások befolyásánál köszönhetjük s az összes tényezők közt, melyekkel Isten hatott ránk, a legfontosabbak az emberek. Azért lehet a szülő átok vagy áldás, pokol vagy mennyország a gyermekre. Ha vallásos, jó szüleink vannak, akár csak Istennel magával találkoztunk volna éltünk kikezdő útjain. A jó szülők istenes életüket, magát a Szentlelket élik bele gyermekeikbe; „sermo vivus”, élő beszéddé válik életük. Tanaik, szavaik életükben eleven kifejezést nyernek s ezzel az eleven étellel hatnak gyermekeikre. Egy híres angol mondja: istenes életet, fegyelmet s bizalmat nem lehet beszéddel tanítani. Sokszor az édesanya vagy atya néma arckifejezése vagy tekintete, ha igazi erkölcs s jámborság lakik lelkükben, kihatóbb tanítást ad, mint egész könyvtárak.

Tanítsuk a gyermeket tiszteletre, fegyelemre s önmegtagadásra az erkölcsi renddel „s Isten paran-

csaival szemben, hogy folyton hallja, hogy van, amit szabad s van, amit nem szabad tenni s ugyanakkor lássa, hogy azt nem teszi meg sem az apa, sem az anya, tehát neki sem szabad. Szoktassuk rá, hogy mindenben rendet s mértéket kell tartani s» lássa a gyermek, hogy azt megtartják mindnyájan, szülők is, tanítók is. Vezessük be a gyermek életébe a rendet s mértéket s követeljük meg, hogy ahhoz tartsa magát s azt szívesen s úgy tegye, mint valamit, amit nem a parancs miatt, hanem azért kell tenni, mert szép és jó. Vigyázzunk a gyermekekre, hogy mit s mennyit s hogyan esznek s isznak; szeszes italokat ne adjunk nekik; vigyázzunk testtartásukra, hogy illedelmesen álljanak, üljenek, járjanak; hogy illedelmesen beszéljenek s durva szavaktól s kifejezésektől tartózkodjanak; vigyázzunk öltözködésükre, hogy mindig szemérmesek s egyszerűek legyenek; gondoskodjunk, hogy a gyermekek, főleg fiúk s leányok egy ágyban ne háljanak. Legyen szemünk a gyermekek játékaire, hogy ne bujdossanak, ne titkolózzanak s nyerjük meg szeretettel bizalmukat, hogy kérdéseinkre ne hazudjanak, hanem őszintén s egyenesen beszéljenek. Ha bizonyos fogyatkozásokat látunk, igyekezzünk komolyan, de szeretetteljesen lelkükre beszélni, hogy a gyermek lássa, hogy neki okvetlenül kell engedelmeskednie s attól nem szabadul, de hogy ugyanakkor tapasztalja is meg azt, hogy mindezzel csak javát akarják. A durvaságtól durva lesz a gyermek lelke s megkérgesedik a szíve s érzéseiben s gondolataiban saját útjaira tér. Óvjon meg ettől szere-

tétünk s tiszteletünk a gyermek lelke iránt s segítsen meg arra, hogy a gyermek értse meg a jóakaratot s hogy a jó példára hajtvva, maga is jó akarjon lenni. Azonban a gyermeket nemcsak a szülők s a család környezi, hanem környezik azt ismerősök és pajtások, az emberek viselkedése és szóbeszéd, környékezik az utca, a falu vagy város; a képek, melyeket lát; könyvek, melyeket olvas, mind veszedelmeket rejthetnek számára. Sok szülő panaszkodik, hogy nem bír gyermekével, hogy az, bármennyit is beszéljen neki, szélnek ereszti szavát. Erre nézve azt kell tekintetbe vennünk, hogy a gyermek nemcsak a szülői házban, nemcsak az iskolában, hanem az utcán, rossz pajtások közt, alsóbbrendű szórakozásokban is, talán korcsmában is megfordul; lelkébe szivárog, emlékezetébe oltódik ott sok benyomás. A gyermekeket e veszélytől távol kell tartanunk s nem szabad őket szabadjukra bízunk. Ha valahol, hát főleg a nevelésben van a hanyagságnak s a kötelességmulasztásnak sok módja, melyet mind el kell kerülnünk, ha nem akarjuk, hogy megméte-lyeztessenek gyermekeink s főleg a házon kívül ólálkodó sok veszedelemmel szemben meg kell ten- nünk óvintézkedéseinket. Nagy veszélyt rejtenek magukban a zsengekorú s testileg s értelmileg fej- letlen ifjúságra nézve az alsóbbrendű szórakozások, mulatóhelyek, mozgószínházak, melyek most már nagyobb helyeken is fölkinálják mutatványaikat; legyen az ifjúság nevelőinek, lelkészeknek és szülők- nek gondjuk e vállalatokra s ha kifogás alá esnek, forduljanak a közigazgatáshoz, mely a közerkölcsöt

érintő bajokban bizonyára el fog járni. Óvjuk meg a gyermeket s a serdülő ifjúságot, hogy rossz olvasmány ne kerüljön kezeibe s ahogy vigyázunk egészségére, hogy meg ne fertőztessék s ruháira, hogy be ne sárosodjanak s össze ne piszkolódjanak, úgy legyen gondunk arra is, hogy a ponyvairodalom, a rossz könyvek, újságok s iratok meg ne fertőzzék s a szennyirodalom be ne piszkítsa lelkét. Az erkölcsrontó irodalom valóságos méreg, mely rombolásba dönti a fiatal nemzedéket, mert bűnre hív föl s megismerteti a vétkezés útjait s módjait s csúnya képeivel s elbeszéléseivel természetellenes túlsúlyra emeli az éretlen, nemi hajlamokat s uralkodókká teszi azokat a fiatal lélekben. De nemcsak a rossz olvasmányoktól kell ifjainkat megóvnunk, hanem szülőknek s nevelőknek állást kell foglalniuk a szemérmert sértő falragaszok, az érzékiség felgerjesztésére szolgáló képek, a hirdetési cédulák ellen. Hisz az ifjúságot ingerli s izgatja az, amit a könyvesboltok s trafikok kirakataiban annyira hirdetnek s szeretné megismerni azt, ami ily behízelgően és sokat ígérően lép eléje. Ez az inger kedves, ez a méreg édes; ha keserű volna, nem volna veszélyes. E sóvár vágyat a merő tiltás vagy büntetés nem törí le, sőt esetleg még fokozza a kíváncsiságot. Nekünk e dolgokat nem szabad úgy tiltanunk, hogy ingereljük a gyermeket, hanem úgy, hogy egyéniségünkről s föllépésünkről leolvassa, hogy ugyancsak silány s hitvány lehet az ilyen könyv vagy kép s nem méltó ő hozzá. Amellett azonban ne legyünk türelmesek az oly boltosok

iránt, kik erkölcsrontó könyveket vagy ledér képeket tartanak kirakatukban s árusítanak gyermekeknek vagy fiatalkorúaknak, hanem forduljunk közbelépésért a bírói vagy közigazgatási hatósághoz is.

Még egy pontot kell e részben figyelmükbe ajánlanunk. Vigyázzunk arra is, hogy kikkel társalognak gyermekeink s ne hagyjuk őket rossz pajtások közt. A gyermekek maguk nagyon jól tudják, hogy kik a rossz pajtások s mennyi illetlenség és rosszaság keveredik egyes játékaikba. Gyermekek s gyermekjáték, távolról nézve merő ártatlanságnak s naivságnak látszik, de ha közelebbről vizsgáljuk, megdöbbenünk azon, hogy mennyi romlottság rejtőzhet 9-10 éves gyermekek barátkozásában s játékaiban, főleg olyan gyermekeknél, kik magukra vannak hagyatva s kiknek nevelője az utca s a sok rossz hajlandóság. Buzgó nevelők és hitoktatók néha a romlás örvényeit fedezték föl, melyekbe a gyermekeket kivált a kisebb városokban a kíváncsiság s a csintalanság sodor. Sok szülő nagyon gondatlan e részben s azzal kecsegteti magát, hogy az ő fia, leánya jó gyermek; nem értesül a gyermeket környékező veszélyről s azért gondolja, hogy nincs benne romlás. Hát legyen így, kívánjuk szívünkben, de az bizonyos, hogy a gyermek sok kísértés közt él, bizonyos, hogy könnyen romlik s épp azért legyen gondunk, hogy amit a szülői ház s az iskola épít, azt az utca s a rossz társaság romba ne döntse.

Mindebből megérthetik, a kedves szülők és nevelők, hogy a nevelés sok gondot, kitartó szorgos-

sagest s nagy munkát igényel, amelyben össze keli fogjunk mindnyájunknak: szülőknek, tanítóknak, lelkészeknek, akiket telítsen egyrészt nagy tisztelet a gyermekek iránt, másrészt lelkesítsen a vágy, hogy a gyermekeket jókká kell fegyelmezni, lelküket meg kell menteni, Isten gyermekeivé kell őket nevelni, hogy a mi munkánk s szorgosságunk révén Krisztushoz közeledve hallhassák a szót: ilyeneké a mennyek országa. Ez lesz a mi nevelő munkánknak is legnagyobb dicsérete.

II. Az Úr Jézus szavait, „hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket”, másodsor ügy lehet érteni, hogy hozzuk a gyermekvilágot s az ifjúságot Krisztus Urunknak közvetlen közelébe; állítsuk őt gyermekeink szemei elé s hozzuk erkölcsiségüket, jellemüket, kísértéseiket s küzdelmeiket eleven, szoros kapcsolatba Jézussal, hogy a bűn ellen Jézusért küzdjenek, hogy az erényt Jézusért gyakorolják, hogy a jót iránta való szeretetből tegyék s erkölcsi életüknek vonzó s ragyogó indító oka Jézus legyen. Tehát meleg, eleven gyakorlati vallásosságra kell őket nevelnünk; ez mozdítja elő bennük hathatósan a jót, ez töri le győzelmesen a rosszat. Egy híres angol mondja: „A legfőbb szer a bűn ellen az Istenfélelem s az erény útjairól elpártoltak számára, éljenek azok Angliában vagy Japánban, Afrikában vagy Indiában, a legkurtább út a jóra az Istenhez való visszatérés. Ha csak hasznossági szempontból nézném is e dolgot s ha nem is volnék hívő s csak tapasztalataim után indulnék, azt kellene mondanom, hogy a nagy

erkölcsi sikerekhez s a végleges sikerhez vezető út az a módszer, mely a nevelésben az isteni befolyásnak enged helyet.” Mi is sikereket akarunk elérni; tiszta, lelkes, életrevaló ifjúságot akarunk nevelni, legyen hát gondunk arra, hogy a gyermekek lelkébe az isteni befolyásnak nyissunk utat. Ezt azáltal tesszük meg, ha a gyermekeket meleg, eleven vallásosságra neveljük.

A vallásos élethez nem elég, ha a katekizmust valahogy tudjuk, hanem ahhoz az kell, hogy az élet egész vonalán érezzük függőségünket Istentől, kitől való az élet, ez a mi életünk is és akinek az életért, annak tartalmáért s mindazért, amit akarunk s cselekszünk, felelősséggel tartozunk. Az lesz a jó vallásos nevelés, mely ezt a tudatot fejleszti ki bennünk s mely rásegít, hogy Isten közelében érezzük magunkat, benne éljünk, mozogjunk, legyünk, hozzá fohászkodjunk s belőle erőt merítsünk. Utasítsuk gyermekeinket Istenhez, hogy kérjék őt s fohászkodjanak hozzá segélyért. A gyermek tudja a Miatyánkot s Üdvözlégy Máriát s el is mondja naponként; de ez nem elég. Figyelmeztessük a gyermeket, hogy szeretettel gondoljon Istenre s mikor nézi a szép természetet s látja Isten műveit, emelkedjék föl csodálkozva hozzá s mondja: Én Uram, Teremtőm, mily nagy, mily hatalmas vagy, mily szép és fölséges vagy! Figyelmeztessük, hogy adjon hálát Istennek reggel és este; de ne csak akkor, hanem ha lát egy vak gyermeket, gondoljon arra: hálát adok neked, Uram, hogy látok; mily boldog vagyok! Ha beteg-

léi volt vagy temetésen, adjon hálát s mondja: Uram, mily jó vagy irántam, hogy éltetsz! Mily ó nekem, hogy még élek és neked szolgálhatok! Figyelmeztessük, hogy minden veszélyben s kísértésben, rossz gondolatok és csábítások közt bizalommal kérje az Urat: segíts Uram, segíts, világosíts s vezess! Követlek. Tanítsuk gyermekeinket a Szűz Anyához fohászolni: Ó szeplőtlenül fogantatott szent Szűz, könyörögj érettünk, kik hozzád menekszünk” j-s a Megváltóhoz: „Jézusom, irgalmazz.” Vezessük így be s neveljük rá a gyermeket, hogy Istentől kiindulva erősen akarjon, buzgólkodjék s törekedjék.

Már most semmi sem segít erre a meleg, lelkes vallásosságra, legyen szó akár gyermekekről, akár meglett emberekről, mint az Úr Jézus alakja s a hozzá való szerető, bízó ragaszkodás. Őt kell szem előtt tartanunk s tőle kell tanulnunk szeretetet Isten s emberek iránt; tőle kell tanulnunk kötelességtudást, hűséget és kitartást; tőle kell tanulnunk lelki békét és küzdelmet s azt, hogy hogyan kell istenesen élni, dolgozni s áldozni.

Ebbe az irányba könnyű beleterelni a gyermekek lelkét; könnyű fölbresztteni figyelmüket az Úr Jézus élete s az evangélium szép elbeszélései iránt, melyekből kiemelhetjük a bennük rejlő tant s életirányt. Ezen fárad az iskola s a hitoktatás; de segítsék meg az iskola munkáját a jó szülők s ismételjék a gyermekekkel otthon a leckét s beszéljék el ők is Krisztus életét. Főleg a gyermek lézus példáját kell az ifjúság elé állítani, hogy a

gyermekek s ifjak, mikor otthon szót fogadnak s atyjuknak s anyjuknak segítenek, mikor iskolába vagy templomba mennek, gondoljanak rá arra, hogy hogyan is járt Krisztus a názáreti utcákon, hogyan élt otthon, hogyan engedelmeskedett s dolgozott már mint ifjú. Mikor otthon reggel, délben, este imádkoznak, gondoljanak a Szentcsalád s Jézus imájára; mikor magukat meg kell tagadniok s egyetmást maguktól megvonniok, tegyék ezt Jézus példájára. Erre a gondolkozásra gyakori figyelmeztetéssel kell a gyermeket rászoktatni s nem szabad azzal beélnünk, hogy mondjuk: tégy úgy mint a gyermek s az ifjú Jézus tett, hanem az egyes erénygyakorlatokat vagy önmegtagadásokat a gyermekkel meg kell beszélnünk, azokat neki megmagyaráznunk s jól szívére kötnünk. Így például ha a gyermek makrancos, dacos, akkor valamely ünnepélyesebb alkalommal, például ünnep- vagy vasárnap, templomból hazajövet a szülő beszél gyermekével s megérteti vele, hogy Jézus hogyan engedelmeskedett; nem elég azt mondani: no hát te is engedelmeskedjél s nem elég a gyermekkel megfogadtatni, hogy igazán engedelmes lesz; hanem meg kell vele beszélni a nehézségeket, rá kell mutatni a rossz, nehézkes természetre, mely fölötte uralkodik s melyet neki le kellene győznie; meg kell vele beszélni, hogy mit fog édesanyja vagy atyja akkor, amikor engedelmeskednie kell, eszébe juttatni, hogy megemberelve magát, erősen akarjon s tényleg engedelmeskedjék. Azt is lehet kilátásba helyez-

nünk, hogy az esetben, ha engedelmeskedik s rossz természetét legyőzi, valami elismerésben, dicséretben, jutalomban lesz része. Beszéljük meg a gyermekkel kötelességeit s buzdítsuk, hogy teljesítse azokat jól, mert teheti s csakis tőle függ. Mindenütt pedig a háttérben ott ragyogjon Jézus alakja, úgy, hogy a gyermek összes jó gondolatait, vágyait s nehézségeit, küzdelmeit s kötelességeit őreá vonatkoztassa. Mily nagy eredmény, ha az ifjúság szeretettel gondol Jézusra, ha indítóokait kötelessége teljesítésére belőle meríti! Az Isten-szeretetnek különös fénysugara ragyog azon a gyermekben, mely Jézusért tud tenni, mely hozzá fohászokodva egyben-másban le tudja magát győzni, mely öntudattal tudja mondani azt a győzedelmes szót: érted Jézusom!

Ezzel elérjük azt is, hogy a káté s a biblia s ez egész hittani s erkölcsstani oktatás már nemcsak a tanulás s emlékezés lesz, hanem meleg keresztény élet lesz. S valóban ez a cél, melyet a gyermekek nevelésénél szem előtt kell tartanunk. Nekik nemcsak könyv nélkül kell megtanulniuk a kátét, hanem gyakorolniuk kell a hitet s élniök kell szerinte. A keresztény életet a gyermeknek is kell gyakorolnia a maga módja szerint, hiszen a keresztségben ő is Isten gyermeke s Krisztus testvére lett; a hitnek világossága neki is világít s az Isten kegyelme az ő lelkére is ki van öntve. A nevelés tehát nem arra fekteti a súlyt, hogy mit kell tennie a gyermeknek, majd ha felnő, hanem arra, hogy mit tegyen itt és most s gondja

is van rá, hogy azt tényleg tegye. A gyermeknek is meg kell tapasztalnia Isten szeretetét; meg kell éreznie a törvényben vezető kezét; át kell élnie, hogy Istennek szolgálni s szerinte igazodni, jó, édes és dicsőséges. Szívvel-lélekkel keli az Isten szavát megfogadnia s gyakorolnia, mert a gyermekekre is áll, hogy nem aki hallja, nem aki tudja, hanem aki megteszi s gyakorolja a hitet, az üdvözü. (Rom. 2.13.)

Használjuk föl a gyermekek nevelésében a nagy kegyelmeket, melyeket Isten nekünk Krisztusban ad. Ő átélte számunkra emberi létben az isteni életet s ezzel az életével lett ő a világ világossága s azzal világít nekünk is, utat mutat s biztat: utánam jöjjetek, így tegyetek. S ahogy a napot az égen látja a gyermek is és a nap világosságában jár: úgy láthatja a lelki világ napját, az Úr Jézust a gyermek is és járhat utána s tehet szerinte. Mutasunk rá sokszor e ragyogó napra; nincs a gyermeki leieknél alkalmasabb arra, hogy Krisztus világosságát bevegye s példáját utánozza. S lássa a gyermek e világosságot rajtunk is; szemlélje a krisztusi életet életünkben, melyet neki önmagán kell kialakítani; mert amire valakit nevelni akarunk, arról nem elég beszélünk, hanem azt meg kell mutatnunk s ha keresztény életről s nevelésről van szó, akkor nem elég azt mondanunk, hogy így éltek a szentek, hanem nekünk magunknak kell keresztény életet élnünk s azt példánkkal a gyermek lelkébe oltanunk.

III. Az Úr Jézus szavait „hagyjátok a kisedeket

lozzám jönni s ne tiltsatok el őket”, hányadszor úgy lehet érteni, mintha Jézus azt mondana: Hozzátok hozzám, hozzátok közelembe a gyermekeket s az ifjúságot; hagyjátok hozzám jönni szentségeimben, nevezetesen a penitencia-tartásban s az Oltáriszentségben s én megszentelem a gyermeki szíveket, bajvívásra szoktatom s avatom föl őket s kifejleszttem bennük természetfölötti, tiszta, nemes életemet.

A legnagyobb kegyelmeket Jézus a szentségekben közli a gyermekekkel; megtisztítja s táplálja, erősekké és széplelkűekké neveli őket. Teszi pedig ezt a gyóntatok közvetítésével, akik a gyermekeknek a szó szoros értelmében lelki atyáivá lesznek s a szülőkkel s tanítókkal egyetemben a leglényesebb szolgálatot teszik a gyermek nevelésének.

Fontoljuk meg először, mily hathatósan nyúl bele Jézus a bűnbánat szentségében a gyermek lelkébe s mily nagy segítségére van itt a jó nevelésnek.

A penitenciatartás szentsége a lelkiismeret ébresztésének s a lelkiismeret irányításának szentsége. Az a szentség, hol a zárkózott szívek is megnyílnak s a gyermekek, akikkel nem bír senki s akik bizonyos kérdésekben némák mint a sír, bizalomra gerjednek. A penitenciatartás szentsége egyszerűsmind a leghathatósabb egyéni eligazításnak eszköze, amire ugyancsak szüksége van a gyermeknek. Mert erkölcsi életét illetőleg mindenekelőtt szüksége van éber lelkiismeretre, mely tudja mi a jó, mi a rossz s mely észreveszi a maga módja

szerint a bűn s az erény útjait. Nem azt mondom én ezzel, hogy oly kérdéseket intézzünk hozzá, melyek megzavarják s ahelyett, hogy jól tájékoztatnák, inkább akadályozzák a jóban. Isten ments! Ehhez oly tapintat s tartózkodás kell, mely a lelkipásztorokban úgy is megvan. De másrészt bizonyos az is, hogy a gyermeket ki kell oktatni az erkölcsi törvényre s állapotbeli kötelességeire s a helyes tájékozódást nem lehet e részben reá bízni. Azt nem neki kell kitalálnia, hanem azt kapja ő, mint kaptuk mi mindnyájan a kinyilatkoztatást közvetítő tekintélytől. Ez a tekintély nemcsak megismerteti velünk a jót, hanem rásegít arra, hogy azt szeresük is és így tesz a jó lelkiatya; az nemcsak lelkére köti a gyermekeknek, hogy a törvényt meg kell tartania, mert azt az Isten parancsolta, aki a jókat jutalmazza s a gonoszokat bünteti; hanem az rásegíti a gyermeket, hogy a jót szeretetből tegye, mert az Isten követeli, aki javunkat akarja s lelkünk szépségére féltékeny; rásegíti a gyermeket, hogy a törvénnyel s a kötelességgel szemben az legyen első gondolata: ez jó, mert ezt az Isten akarja; ez nekem is jó, mert ő mindig javamat akarja.

Lehetnek a gyermekeknek rossz szokásai; lehetnek erkölcstelen tettei, melyeket nem ismer föl bűnöknek vagy legalább nincs fölkeltve azokkal szemben kellőleg lelkiismerete. Megesik ez főleg elhanyagolt gyermekekkel, kiket rossz pajtások tanítanak illetlenségekre. Mily fontos dolog már most a szívekbe behatolni, kísértéseiket, fölfogá-

sukat, nehézségeiket megismerni! Nincs erre alkalmasabb mód, mint a szentszéki kikérdezés, ahol az ember a gyermeket egyénileg kezeli s tanáccsal ellátja. E kikérdezésnek természetesen nagyon vigyázva kell megtörténnie s úgy kell azt folytatnunk, hogy a gyermek bizalmát megnyerjük s hogy a lelkének jó barátját lássa bennünk. Buzdítson erre mindnyájunkat a nagy föladat, hogy lelkekkel állunk szemben, kiket szorgosan kell kezelnünk s behatóan s okosan tanítanunk, hogy ezáltal öntudatra segítsük bennük a nemes érzést s ők tudva, akarva forduljanak el a rossztól a jóhoz. De buzdítson egyszersmind az Úr Jézus szándéka s nagy szeretete, ki e szentségi erőket rendelkezésünkre bocsátotta s érezteti velünk, hogy gyermekeinkkel szemben is igaz, hogy „az Úr ereje ott vaia azok meggyógyítására.” (Luk. 5,17.)

Ez az erős, bízó lelkületünk ki fog sugározni a gyermekekre s megszállja őket lassanként az erő tudata, hogy Jézus kegyelmével minden rossznak ellenállhatnak. Nagy eredmény, ha a gyermekek hozzászoknak, hogy lelkiismeretük szavára hallgatnak; ha kísértéseikben Istenhez fohászkodnak; ha a jóért s lelkük tisztaságáért áldozatot tudnak hozni, azt hajtogatván: inkább meghalok, semhogy vétkezzem. íme az ilyen nemzedék az erős, erkölcsi érzések útján jár Isten felé s az ilyen nemzedék nevelésének leghathatósabb eszköze a körültekintő, a lelkeket egyénileg kezelő gyóntatás.

De a legisleghathatósabb eszköz a gyermekek erkölcsének s egész lelki életének jó irányba való

terelésére s kifejlesztésére a szent áldozás. S valóban, lelki életet kell adnunk ifjúságunknak; tiszta, erős nemzedékké kell azt nevelnünk, honnan adjuk s hogyan közvetítsük az erőt s az életet, ha nem első sorban a gyakrabbi sz. áldozás révén?! Amit az Úr Jézus a lelki élet kenyeréről mond, az egyaránt illik szentekre s gyermekekre: „aki eszi az én testemet s issza az én véretem, annak örök élete vagyon.” (Ján. 6, 55.) A gyermek lelki életét, ezt a csirában leledző örök életet, a szent áldozás által kell nevelnünk s fejlesztenünk. Csakhogy e nagy eredményeket elérjük, ahhoz az kell, hogy a gyermekeket az iskolában, a templomban jól előkészítsük a szentség vételére s hogy ebben a szülők is segítsék a hitoktatót s a tanítót. Élesztenünk kell hitüket, hogy érezzék, hogy át legyenek hatva attól, hogy Krisztust magát fogadják; föl kell ébresztenünk reményüket, hogy a jó Jézus, a Megváltó, a Segítő Krisztus jön hozzájuk s azért jön, hogy eléje vigyék bajaikat, gyarlóságait, nehézségeiket s hogy megbeszéljék vele kísértéseiket. Föl kell élesztenünk szeretetüket, hogy vágyódva közeledjenek az Úrhoz s ragaszkodjanak hozzá gyermeki szívük bizalmával s hűségével. De ezt azt előkészületet nem fogjuk tőlük oly mérvben megkívánni, hogy a nagy igényektől a gyermekek megijedjenek s az áldozástól elmaradjanak; hanem inkább Jézus szavai szerint fogunk igazodni, aki az Oltáriszentségből is úgy beszél, mint ahogy régen szólt, mondván: „hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni s ne tiltsátok el őket”. Úgy tetszik

nekünk, mintha ez a forrás most bőségesebben áradoznék s mintha Szentséges Atyánk is föl akarná kelteni figyelmünket az Oltáriszentségre, mint az ifjúság nevelésének hatalmas eszközére. Mi fölpanaszoljuk sikertelenségeinket, fájlalva beszéljük el csalódásainkat gyermekeink s ifjúságunk körül; Szentséges Atyánk pedig azt látszik mondani: gyermekeim, éheztek, szomjaztok, eltikkadtok, de hát nem látjátok-e, hogy az Úr asztala meg van terítve s hogy szomjatókat az Üdvözítő forrásainál olthatjátok; jöjjetek hát ide, gyermekek s meglett emberek; egyetek s erősödjetek. Ezt a buzdítást különösen a gyermekekhez is intézi; akarja, hogy korábban áldozzanak; akarja, hogy többször áldozzanak; akarja, hogy ifjú szívük Jézus számára kész és nyílt legyen. „Crebris admonitionibus multoque studio” írja a sz. áldozásról szóló dekrétumban, gyakori figyelmeztetéssel s nagy buzgósággal ösztönözzék a lelkészek s gyóntatók a gyakori sz. áldozásra a népet; értesék meg vele, hogy a sz. áldozáshoz az kell, hogy halálos bűn nélkül s jó, áhítatos szándékkal járuljunk a Szentséghez. Ezt kell megértetnünk gyermekeinkkel is s nem a félelmet, hanem inkább a bizalmat s a vonzódást kell bennük fölébresztenünk s buzdítanunk őket, hogy a szent áldozáshoz többször járuljanak, kezdetben havonként s az ünnepnapokon, később hetenként is. Semmi sem segíti annyira a tiszta erkölcsre a gyermeket, mint éppen a szent áldozás. Van annak a gyermeknek, annak az ifjú szívnek is sok küzdelme és sok kísértete.

Lelkének fejletlensége, ébredező ösztönei, természetes állhatatlansága s fölületessége csupa akadály és nehézség, mellyel a nevelés küzd. A benyomások nem nagyon mélyek; kedélyének változandósága nem veszi komolyba a figyelmeztető s óvó szózatot s a nevelés ugyancsak rászorul oly behatásokra, melyek mélyebben szántsák föl a gyermek lelkét s melyek megfognak s lefoglalják Isten számára. Már pedig a legmélyebb s a legmelegebb benyomásokat az ájtatos sz. áldozás teszi: Jézus vonul itt be a szívbe s az ő jelenléte, mellyel lefoglal akaratot és hajlamot, eltölti a gyermek szívét s a jónak és szentnek tiszteletére s szeretetére viszi. Jézus lesz a lélek nevelője, Jézus lesz a gyermek eleven lelkiismerete, Jézus lesz az ő előljáró eszménye és vezére. S ezt a Jézust megszereti s ragaszkodik hozzá. A sz. áldozásnak szentségi kegyelme úgy is az, hogy szeretetre gyulladunk s hogy szent vágy s nagy ragaszkodás fűzi Krisztushoz lelkünket.

Íme, a gyermeknevelés bölcsességét s áldásait Jézus az Oltáriszentségben gyülemlyítette föl számunkra s mi önkénytelenül is arra a belátásra jutunk, hogy az ifjúság minden bűnt elkerülhet s minden kísértést legyőzhet, ha buzgón s gyakran járul a szent áldozáshoz. Ha tehát most gyakoribb a panasz, hogy a nevelés csődöt mond; ha szülők, tanítók, papok nagyobb nehézségekkel küzdenek most a gyermeknevelés terén; ha a világias szellem élvhajhászatra sodorja az ifjúságot s az erkölcstelenség által akarja elszakítani Krisztustól; mit

kell most inkább sürgetnünk, mint azt, hogy egyesüljeteK, kapcsolódjateK hát szorosabban Krisztushoz a gyakori s méltó szent áldozás által. Vannak bizonyára aggodalmaik a szülőknek s szíveiket összeszorítja az ifjúság veszte s romlása; bizonyára halottatok egyetmást kedves olvasóim a gyermekek erkölcstelenségéről s vágyva vágyódtok valamiféle erős segély után: nézzéteK, itt a ti erős segélyteK, a gyakori szent áldozás. Akarjátok biztosítani gyermekeiteket a halálos bűn ellen; tiszta nemzedéket akartok nevelni, mely szíve tisztaságában titeket is tud szeretni s irántatok is tud hálás lenni; meg akarjátok óvni gyermekeiteket a bukástól, megóvni rossz, gyalázatos szokásoktól: íme működjeteK közre lelkipásztoraitokkal, tanítóitokkal, a gyermekek hitoktatóival s menjeteK ti is gyakran az Úr asztalához s vezesséteK gyermekeiteket is oda.

Mily fölséges látvány az a vasárnapi szent áldozás, amikor férfiak, asszonyok, de főleg mikor szülők és gyermekek járulnak az Úr asztalához; mikor a szülő Krisztust véve szívébe imádkozik mellette térdelő gyermekéért, akinek szívébe szintén beszállt Krisztus, hogy a szülőnek imáját a tiszta erkölc áldásaiban valósítsa meg a gyermek lelkében.

Mi osztjuk összes gondjaitokat s aggodalmaitokat gyermekeiteKkel szemben s osztjuk a meggyőződést, hogy az ifjúság nevelése a szülői ház, az iskola s az egyház föladata. Nekünk tehát kezet fogva kell Krisztus számára meghódítanunk az ifjúságot. Jog szerint az ifjúság Krisztusé; de övé-e tényleg is? S ha nem az övé, nem terhel-e ebben valami

mulasztás s nem áll-e elénk a komoly kötelesség, hogy a gyermekek szívében Krisztus legyen az Úr s nem sürget-e félelem és szeretet egyaránt, hogy a jobb jövőt s az örök jövőt is Krisztus mellett biztosítsuk gyermekeinknek?! Krisztus is ezt akarja s felszerelt minden eszközzel s erővel s önmaga állt hozzánk segítő társul, első munkásul, a gyermekvilág első nevelőjéül. Bízunk benne s használjuk föl az eszközöket s állítsuk bele a nevelés munkájába az isteni erőket, hogy biztosíthassuk gyermekeinknek az Isten kegyelmét, a jó erkölcsöt, a tiszta szívet, melyben Jézus lakik. Ilyeneké a mennyország! A tiszta szív mennyországa miatt szeresse az Úr a mi gyermekeinket; szorítsa őket tiszta erkölcsök miatt szent szívéhez s áldja meg úgy, hogy ne szakadjanak el tőle soha.

Az Isten országa

1913

Az Úr Jézus eljövételét közénk az Evangélium úgy jelzi: Elközelgetett hozzátok az Isten országa s ezzel nem csak azt mondja, hogy az Isten országa közeledik, hanem azt is, hogy az Úr Jézus lehozta közénk az Isten országát s lehozta úgy, hogy akarta, hogy az az isteni ország köztünk s bennünk legyen. Azért azután ki nem fogy a tanításból s a buzdításból s sok példabeszédet mond, hogy mi is hát voltaképpen az Isten országa s hogy mily érzés s mily lelkiület kell belénk, hogy az Isten országába tartozunk. Összehasonlítja az Isten országát a kincskeresővel, aki csak akkor emelheti ki az elásott kincset, ha mindenét odaadta érte, s ezzel azt jelzi, hogy az Isten országa oly kincse az embernek, mely mindennél többet ér s hogy csak az nyeri el azt, aki érte mindent odaadni kész; máshol ismét a mátkapárt váró nyoszolyólányokhoz hasonlítja az Isten országát, kik közül csak azok mennek be a jegyespárral a menyegzőházba, kik éberek s égő méccsel, vagyis virrasztó, gondos szeretettel várják a jegyest, míg ellenben azok, kik hanyagok s kiknek nincs olajuk mécsükben s világító szeretetük szívükben, azok, kik nem törődnek azzal, hogy jön-e

s mikor jön el az Úr, azok nem tartoznak az Isten országába. Összehasonlítja továbbá az Isten országát a vagyonát szolgálói közt felosztó nagy úrral, aki az egyiknek öt, a másikat két, a harmadiknak egy talentumot ad s azt akarja jelezni, hogy aki az Isten országába akar tartozni, annak talentumait vagyis tehetségeit, Isten adta erőit s kegyelmeit jól fel kell használnia s egyetlenegy sem szabad el-ásnia s elhanyagolnia s csak akinek ilyen munkás, törekvő, lelkiismeretes, kötelességtudó érzülete van, csak az tartozik az Isten országába. Az Úr Jézus tehát mindenféleképpen megmagyarázta nekünk, hogy az ő országába csak az tartozhatik igazán, aki miután újjászületett vízből s Szentlélekből, ily tiszta, friss, törekvő, bízó, kötelességtudó, szerető, áldozatkész lelkiületre tett szert; megmagyarázta nekünk, hogy nem elég megkeresztelkednünk s az egyházba belépnünk, hanem az Isten országát szívünkben, lelkünkben s érzésünkben kell hordoznunk s a világnak a Krisztus művét s kegyelmét a mi elváltozott, megnemesedett s Krisztushoz hasonult életünkben kimutatnunk. Erre a lelkeket elváltoztató Isten országára van szüksége a világnak is. Az is azon töri magát, hogy megalapítsa a gazdagság s boldogság országát, az elegendő kenyér és bor, a jó lakás s jó egészség, a szabadság, a testvériség országát; de ez ország körül sok a baj, sok a harc s ha nagy eredményeket érünk is el, de minden iparkodásunkkal s haladásunkkal csak akkor közelítjük meg a boldog ember szintáját, ha az ember országát Isten országává emeljük. Itt is

tehát megint csak az Isten országa áll előtérben s azon fordul meg minden, hogy azt magunkban minél jobban megalapítsuk s fejlesszük.

Azért elhatároztam, hogy szent Pál nyomában megmagyarázom nektek, kedves olvasóim, azt a fontos kérdést, hogy miben áll voltaképpen *bennünk az Isten országa* s ez által útmutatást adok nektek, hogy azt, amit Krisztus nekünk hozott, azt a legjobbat, amit adni akart, magunk számára lefoglaljuk s ugyanakkor megtapasztaljuk, hogy az olyan lelkületet s érzületet méltán hívhatja az evangélium s szent Pál is „*Isten országának*”.

E célból fölveszem szent Pálnak egy híres mondatát a Rómaiakhoz írt leveléből: „az Isten országa nem étel és ital, hanem *igazság, béke és öröm a Szentlélekben*”. (14,!7.) Szent Pál e szavakkal megmagyarázza nekünk, hogy mi az az Isten országa mibennünk, s azt *háromféle lelki tulajdonságba* fekteti, nevezetesen az *igazságba, a békébe s az örömbe*. Abban a mértékben, melyben ez a hármas lelkület s érzés uralkodik bensőnkben, abban a mértékben lesz bennünk az Isten országa! Figyeljünk hát jól e magyarázó szavakra, mert ha valami, hát bizonyára az Isten országa megérdemli, hogy azt jól megértsük s hogy megértvén jól, azután önmagunkban is megalapítani tudjuk.

I.

Az Isten országának első jellege az igazság. Az igazság alatt a Szentírás az embernek azt az állapotát érti, melyben Istennek tetszik s melynél fogva

az Isten, ki nem látszat szerint ítél, hanem a szívbe lát s az embert lelke fenekéig ismeri, azt mondja az emberről, ez igaz ember, vagyis igazi ember. Ahogy van igazi arany s van talmi arany, ahogy van igazi gyémánt s van cseh-gyémánt, ahogy van igazi gyöngy, mely a tenger mélyében született s van gyöngy, melyet üveghutában csináltak: úgy van igazi ember, ki az Isten gondolatai szerint való s Istennek tetszik s van talmi ember, Isten gondolataitól elütő, látszatos, nem igazi ember.

Az Isten országa csak az igazi emberekben van s a Szentírás néhány szóval megmondja nekünk, hogy kik azok az igazi emberek. Így azt mondja szent Pál a Római levélben: „az igaz a hitből él” (Rom. I.17.), vagyis az igazi, Isten szíve szerinti embert először is nagy hit jellemez, hit az Istenbe s örök szeretetébe, hit a Megváltóba s Üdvözítőbe, hit a Szentlélekbe, a Segítőbe s Boldogítóba. Ez a hit az igaz ember lelki világának alapvető s irányító tartalma. Ezek az igazságok átjárják őt s adnak neki megnyugvást az élet s a világ értelme s célszerűsége iránt. Ez igazságok világosságában lát ő s kinézi maga számára az élet útjait, meglátja az élet nagy céljait s észreveszi értékeit. E világosságban megnyugszik s megtalálja a maga helyét; szilárd talaj van a lábai alatt s úgy érzi magát, mint aki biztosan s jól egyensúlyozva áll. Aki sötétben él s nincs tisztában a világ s az élet iránt, aki mindenről kételkedik és semmiben sem nyugszik meg, akit bizonytalanság környékeztet s egy általános rossz közérzés jellemez, az beteglelkű szédelgő,

tántorgó ember; az nem tudja, hol van a feje, merre felé tartson a szíve s az őt környező bizonytalanságban kell, hogy az az érzete legyen, hogy nincs a maga elemében. De hát az nem lehet igaz élet, ami nincs a maga elemében, akár virág, akár állat, akár ember legyen. Mily nagy jó az, ha a lélek a neki való bizonyosságban s világosságban él – ha úgy él, mint a madár a virágzó fa galyai közt, mint a pacsirta a májusi reggel kékségében, mint a pizstráng a hegyi patakban: így él az igaz ember is a hit világosságában s a hitből való érzések friss, mély, éltető áramában.

Képzeljük el csak, igazi élet lehet-e az, melynek nincs neki való világossága? Igazi élete van-e a fűnek a szénaboglya alatt, igazi élő hajtása van-e a burgonyának a veremben? dehogyan is van; bizony színtelen gyöngé élet az s inkább rothadásnak, mint virágzásnak indul. Igazi élete van-e azoknak a lovaknak az angol kőszénbányákban, melyek éveken át lent a mélységben, füstös olajlámpák mellett húzzák a szénrel megrakott kocsikat s ki nem jönnek a napvilágra? Igazi életük volt-e azoknak a középkori raboknak, kiket sötét tornyok fenekére dobtak, kenyéren és vizén tartottak, dohos szalmára fektettek, de kik napsugárt sohasem láttak? Bizony nem élet az, hanem haldoklás s enyészet! s nem élet azért, mert nincs világossága a szemnek, nincs meg az élet első vigasza, a napsugár.

De valamint a pázsitnak, a vetésnek, az állatnak, embernek napsugár és világosság kell, hogy szép, erőteljes életük, egészségük legyen: úgy kell vilá-

gosság a léleknek is s ahogy nem igazi élet a sötétségben való tengődés s a füstös olajlámpák szomorú pislogását úgy nem igazi élet a tépelődő, célt s utat nem látó lelki sötétség. Ha az ember az életbe csak úgy néz bele mint a sötétségbe; ha nem néz ki maga számára értelmet s jelentést, ha az élet nem mond neki semmit, semmit: akkor hiába, ha él is, de nem igazi élet az s az ilyen ember is nem az *igaz ember*. A semmiség sötétség, a kérdésre választ nem adó némaság sötétség; az ilyen lélek tépelődik, nyugtalan, bizonytalan s az élet és tettvágy nagy hóbort és önámítás neki. Belefárad s kedvtelen lesz.

A világ tele van e sötétiséggel, tele sok, ellentmondó nézettel és véleménnyel; az egyik azt mondja: van Isten, a másik meg azt, hogy nincs Isten; ismét az egyik azt mondja, hogy van lélek s életcél s nem élünk hiába, a másik meg azt, hogy nincs életcél s hiába küzdünk s nem érdemes becsületesnek lenni! A legtöbb ember ettől az ellentmondó zűrzavartól egészen össze-vissza van kuszálva, lelke egyszer erre, másszor arra tart.”A sok nézet s vélekedés őserdejében egyáltalában utat veszít s azt se tudja, merre tartson. Úgy van, mint a forgács a hullámzó, sokféle áramoktól fölzaklatott vizén; körülcsobogják, körülcsapkodják, fölemelik s lerántják, tart az árral s ott rothad, ahová a hullám kidobja.

Íme az ilyen embereket a lélek sötétsége környékezi s nem tudják, mit gondoljanak, mit higynének s attól azután az életük is erőtlen és kilátástalan, szűk és keskeny lesz s nekik maguknak sem

lendülni, sem lelkesülni, sem dolgozni, sem küzdeni nincs kedvük, de erejük sincs.

Ilyenkor azután az emberek azt látják, hogy mégis csak kellene valami vallás, mely világosságot gyűjtson a kételkedőnek, mely az elmúlás, az üresség és semmiség sötétségében utat mutasson. Szeretnének célt látni s értelmet e ránk kényszerített sok munkában, fáradozásban, ebben a kevés örömben és sok gondban. Nemcsak keresztek és síremlékeket, nemcsak tört reményeket akarnának látni, hanem valami jobbat, ami értéket adna a munkának s szenvedésnek. De hát adnak-e a vallások világosságot? Annyi van azokból is s az egyik ezt, a másik azt mondja. Valamennyi ugyanazt kiáltja, hogy kell valami jobbnak lennie ennél a lelket hervasztó mulandóságnál s valamennyi azt hirdeti, hogy rá kell akadnunk az isteni hatalomra, mely fohászzkodó s sóhajtozó lelkünkön segítsen s azt bűnből s nyomorból kiemelje; de hát hol s merre van az?

Higyjétek el, kedves olvasóim, hogy valamint nem az ember tűzte az égre a napot, hogy az világítson neki s melegítse őt: úgy a lélek nagy világosságát sem gyűjthetjük mi meg s hiába is bandukoltunk volna utána, ha az maga nem jön felénk s ha nem ragyog föl közöttünk. Igen, neki kellett hozzánk jönnie; neki kellett magát nekünk megmutatnia s megmutatnia magát nem felhőben, mint Mózesnek s nem látomásban, mint a prófétáknak. Felhő s látomások nem csitították el az emberi vágyát, mely folyton kitört az emberek lelkéből s azt imádkozta: mutasd meg arcodat! Téged

magadat akarunk látni. A fényes felhő, a ragyogó látomás nem napvilági Jöjj hát fel napkelet s s ragyogj bele szemünkbe s lelkünkbe, hogy lássunk és soha többé ne kételkedjünk. S ez a napvilág tényleg ránk hasadt s eljött Krisztus és nemcsak szóval mondta, hogy „én vagyok a világ világossága”, hanem úgy mondta, ahogy a fény s világosság szokott beszélni: ragyog, s látunk s örülünk neki. Az Isten napvilágot gyújtott nekünk Krisztus lelkében s e lélekből sugárzott a világ helyes meglátása, a nagy utak s célok meglátása, az élet, a munka, a kereszt értékeinek meglátása, a megpróbáltatásokban rejlő, isteni célok meglátása, – világos lett s láttunk, láttunk és elemünkbe jutottunk.

Íme ezek a látók Isten fiai s Krisztus testvérei! Es ezek az *igazi emberek*, azok az *igaz emberek*, akik a hitből, vagyis a világosságból élnek. Nemcsak akkor élnek belőle, ha megöregszenek, nemcsak akkor, ha rossz dolguk van és betegek; nemcsak akkor, ha félreértik s üldözik őket; hanem élnek belőle mindig s mindenütt s világossággal felelnek a kétség sötétségére s látással a nyugtalan s vágyódó öntudat sejtelmeire s aggságaira és ez az ő legnagyobb tettük.

De ez az *igazság*, mely szent Pál szerint az Isten országának első eleme, nemcsak világosság és látás és az az *igaz ember*, ki szent Pál szerint a hitből él, nemcsak a hit világosságában látó ember, hanem több ennél. Nem elég a *hit világosságában látni*, hanem a *hit világítása szerint tenni*

kell, ahogy azt az Úr jézus mondja: „Nem aki mondja nekem Uram, Uram” s ugyancsak nem, aki látja, hogy az Úr mit akar s hová mutat, „hanem aki Atyám akaratát cselekszi, az megverbe a mennyek országába” s csak az leszen – tehetjük hozzá – igaz ember is.

S valóban, a világosság a cselekvés miatt van. Nem igazi emberek azok a keresztények, akik csak hisznek, de a hit szerint nem élnek; sőt azt kell mondanunk, hogy a maguk részéről növelik a zűrzavart s megingatják az emberekben a keresztény világosság iránt a bizalmat is, ha azt szájjal vallják, de tettel megtagadják. Ellenben igaz emberek lesznek azok, akik a hit világosságát nemes, tiszta, kötelességtudó, okos, értelmes, meleg s munkás életben kiváltják. Ilyeneké, mondhatjuk az Isten országa, abban az értelemben is, hogy ilyenekben megvan az Isten országa.

Tekintsd csak meg kedves olvasóm, hogyan dolgoznak ezek azon az Istenországon s engedd meg, hogy sorba kimutassam neked, hogy a hit világossága hogyan változik el bennük eleven életté.

Kezdjük azon, hogy a hit világosságában látom, hogy Isten az én atyám, akihez ragaszkodnom s akit szeretnem kell, akkor ebből a hitből úgy indulok ki az élet útjaira, hogy azokon sohasem fogom magamat elhagyatottnak tartani. Lehetséges, hogy kis ember leszek a nagy világban, akire nem vetnek ügyet; de azért tudni fogom, hogy lelkem Isten szemében nagy érték s hogy nekem mindig úgy van közöm hozzá, mint ahogy a gyermeknek

köze van atyjához s akkor is van köze, ha különb testvérei vannak nálánál. Úgy-e az ilyen világosság bennem bizalom és öröm s megdobban a szívem tőle. Továbbá, ha a hit világosságában látom, hogy Isten az én Atyám s hogy nekem közöm van hozzá, akkor közvetlen, biztos érzéssé válik az a belátásom is, hogy gyarló, de bízó szívem fohásza eltalál hozzá s hogy becsületes, tisztességes munkám nem kevesebb, mint az ő szolgálata. Lelkiismeretem szava az ő szava s legközönségebb cselekedeteimben is isteni szándékokat valósítok meg; tudom, hogy Isten mindent becsül és számon kér tőlem, amit neki tiszta, nemes szívvel adhatok. Íme, mily meleg öntudattá s önérzetté változik el bennem ez a világosság s hogyan emel ki a köznapi élet apró-cseprő bajai fölé. Nem volna-e kislelkűség tőlem, ha e nagy hit s nagy indítások behatása alatt mégis kis kellemetlenségek s nehézségek cérnaszálaiba gabalyodnám bele, ha csetlenék-botlanék s nem tudnék kilépni sikamlósabb s kövicesebb utakon is, mikor ily készséges, segítő kar nyúl hónom alá? Továbbá ha a hit világosságában látom, hogy Isten szeret engem s mindenféle segédeszközt bocsát rendelkezésemre, – ha látom, hogy sugallataival s lelkem és érzésem csodálatosan sokféle befolyásoltatásával igazgat s biztat és ugyanakkor akarati erőt is ad, akkor természetes az is, hogy dacára gyarlóságaimnak, nagy bizalomra ébredek iránta és természetem, indulataim, szenvedélyeim s hajlamaim idomításában s kísértéseim leküzdésében úgy támaszkodom

rá, mint egy hűséges nevelőre s tapasztalt tanítóra» Ennek következtében nem válok kislelkűvé, nem kételkedővé, nem vesztetem el kedvemet, hanem folyton új lendületet veszek, mert Isten akarja s a kegyelem nógat rá. íme a hit világossága bennem bátorságot, leleményességet, okulást, kitartást vált ki; nemcsak látok a világosságban, hanem éledek tőle s élek benne. – Továbbá, ha azt látom a hit világosságában, hogy lelkem halhatatlan s hogy úgy van a testben, mint a csira a földben s hogy egyszer kivirágzik s csodálatos új életre ébred, ha ugyan jól fakad s a világ göröngyeibe nem szorul bele: akkor ez a világosság oly törekvéssé, tehát életté fog bennem kialakulni, hogy mindent megteszek, csakhogy lelkem kárt ne szenvedjen. Ha szemben találok magam testi vággyal lelkem rovására, akkor készséggel fogom azt magamban letörni s minél nagyobb érzékem lesz a belső tisztaság s szívemesség iránt, annál elszántabb s ügyesebb leszek hajlamaim s szenvedélyeim nevelésében. – Végre, ha el is tévelyedem s hibázom s vétkezem, mivel hitem világosságában látom, hogy Isten nagyobb az ő kegyelmében, sem hogy azt kimeríthetném s hogy ő akar is, képes is segíteni rajtam: ez a belátás ismét erős ösztönzés és lökés lelkemnek, hogy ne pizmogjak szemétdombokon, hanem emelkedjem föl a tisztas, nemes érzések magaslataira, ahol azután nem merül ki életem lelkiismeretem szemrehányásaiban s öntudatom meddő tépelődéseiben. S mit szóljak, ha a hit világosságában élek, Krisztushoz való viszonyomról, ki azért jött le

hozzánk, hogy a világ világossága legyen s mi mindnyájan általa a szó szoros értelmében fölvilágosodottak legyünk; de aki az ő küldetését azzal ki nem meríti, hanem akarja, hogy életünk legyen. „Azért jöttem, – mondja ő maga – hogy életük legyen s hogy bővebben, teljesebben legyen.” Mindkét tekintetben teljes hűséggel s odaadással akarok iránta lenni s azt a legigazabb emberiséget akarom magamban Krisztus kegyelméből s példája szerint kialakítani, melyről Pál apostol írt Titusnak: „megjelent a mi Üdvözítő Istenünknek emberisége” (3, 4), az a legigazibb emberiség, melyet utánozni s melyet átélni kell. Krisztus szerint akarok igaz ember lenni s a mennyországot is önmagamban a szerinte való igazságon fölépíteni. Ahogyan mondatik, hogy „az igaz hitből él”, úgy én azt akarom vallani, hogy az igaz Kristusból él s Krisztussal egy életet él. Az ő világosságában akarok látni s az ő világosságából akarok élni; mind” kettőt akarom; tudom, hogy akkor igaz ember leszek. S ami azt illeti, hogy Krisztus világosságában akarok látni s nézni világot s életet, küzdelmet s keresztet, bátran mondhatom, hogy e világosságot szívből szeretem, szeretem úgy mint a napsugárt, – mondhatom, hogy életemem s benne vagyok, élek, mozgok. Úgy el tudom nézni a világ sötéttségében ezt a kedves mécsest, melyet Krisztus gyújtott nekünk; nézem s örülök neki, – örülök, hogy oly jól világít s hogy ki nem fogy olaja. Teljesen úgy teszek, mint ahogy szent Péter írja e mécsesünkről, hogy éljünk világosságában s hogy

igazodjunk szerinte „figyelmeztvén rája, mint homályos helyen világító szövétnekre, míg a nap fölkel s a hajnali csillag feltűnik szívünkben.” (II. Pét. I.19.) Néha belenézek a sötétségbe, de csak azért, hogy jobban megörüljek mécssemnek s hogy a környező zűrzavaros éjszakából, mely a Krisztusban nem hívő világot jellemzi, hálás, lelkes szívvel térjek vissza szövétnekemhez. Ott a sötétben sokat okoskodnak, sokat vitatkoznak a világosságról, de tényleg sötétben ülnek s ugyancsak sokat kutatnak s beszélnek igazságról, de nagy kétség borul az elmékre; a mi mécsesünk pedig belevilágít lelkünkbe s megnyugtat, „hogy ne legyünk többé habozó kisdedek s ne hajtassunk ide s tova a tudomány minden szelétől” (Efez. 4,14); azután meg a mi mécsesünk világít s mutat nekünk tisztán utat s irányt, hogy bizalommal mehessünk előre. Neki köszönhetjük, hogy jó úton s jó irányba megyünk, úgy ahogy azt az apostol akarja, mikor írja: „kérve kérlek az Úr előtt, hogy többé ne járjatok úgy, mint a pogányok járnak elméjük hiúságában, sötétséggel meghomályosított értelmük lévén, elidegenülvén az Isten életétől a tudatlanság által, mely bennünk vagyon, szívük vaksága miatt.” (4,17,18.) Nálunk nincs vakság, nincs sötétség; Krisztus világít s mi világosságában látók vagyunk. De elgondolhatjuk, ha így akarunk látni Krisztus világosságában s örülni a sötétben kigyújtott szövétneknek, hogy akkor élnünk is kell belőle. Hiszen az élet ereje árad Krisztusból s az vonz, az megragad, az sodor engem. Aki látja őt, annak

a lelkébe szűrődik képe s nem ereszti el többé, aki érintkezik vele, annak szívébe beleszűrönközik az ő szelleme s mint az erjesztő erjedésbe hozza egész belső világát; a lélek seprejét, a bűnt kiveti s azután keleszti, alakítja s átformálja öntudatunkat. A szentségekben számunkra az erő s az élet forrásait nyitja s akarja, hogy azokból merítsünk erőt s üdvöt. Hiszen az igazi ember szomjas és iszik, az igazi ember éhes és eszik, az igazi ember kifárad és fölfrissül, az igazi ember érzelmes s barátkozik; aki nem szomjas, nem éhes, akinek szíve kő, s munka után pihenni nem vágyik és nem tud, az nem igazi ember. Szomjas lelkem Krisztusból él s belőle merít, ahogy ő maga mondja: „aki szomjúhozik, jöjjön hozzám és igyék”. (Ján. 7, 37.) Éhes vagyok, erőre van szükségem s azért őt veszem s őt eszem, örök életet eszem magamnak; áldozásaim nekem erő s élet. Fáradt vagyok s az élet megvisel; útjain nemcsak a lábam, hanem a szívem lesz véres; s azért Krisztushoz megyek s bizalommal kitárom lelkem sebeit s enyhülést és gyógyulást meríték szentségében, a penitenciatartásban s így tovább, az egész Krisztus s hozzávaló viszonyom nekem élet s jobb élet s nemesebb, szeretőbb élet lesz. Így azután megtapasztalom, hogy mi az az igazság, mely az Isten országának első alkatrésze s ugyanakkor megtapasztalom azt is, hogy mi az az Istenországa bennünk.

Kívánhatnék-e valami jobbat, mint ezt, *Krisztus világosságában látni s Krisztus világosságából élni s eszerint igazi embernek lenni?!*

Mily óriási kegyelem ez a világosság s ez a látás, ez a biztos s minket mindig szebb, fölségesebb érzésekre s erényekre rásegítő ítélet! Mily erős és öntudat az, ha ezt a mi törekeny életsajkánkat örök eszmények csillagai felé igazítjuk s ha nem törődünk hullámok csobogásával s „a kérdésekben és szóvitákban nyavalygó emberek” (I. Tim. 6. 4.) locsogásával, hanem a nagy irányt nézzük s követjük szüntelen! S még ennél is nagyobb kincs és boldogság, ha azt a krisztusi világosságot s igazságot következetesen s végig átéljük s ha azon iparkodunk, hogy keresztények s katolikusok legyünk necsak anyakönyvek, necsak általános elvek, hanem a meleg, tiszta, bensőséges élet szerint, hogy ne legyünk a mi kereszténységünkkel úgy, mint az a bizonyos hindu fejedelem volt az almával. Indiában alma nincs s mikor ez a fejedelem Európába készült utazni, hát többi közt nagyon földícsérték neki az almát, hogy mily jó gyümölcs az, mily ízes és zamatos. Amint azután a fejedelem utazásai közben tényleg egy európai kertben a földícsért almafák alá is került s látta a földön heverni a lehullott sok almát, fogta magát s kezdte kóstolgatni sorba, mert hiszen ez volt az a csoda jó gyümölcs, melyről neki annyi szépet, s jót mondtak. Hát bizony kóstolgatta is sorba egyiket a másik után; de hát az mind savanyú, keserű, fanyar, férges vagy rothadt volt; el is dobta valamennyit s meg volt győződve, hogy az alma utálatos, rossz gyümölcs. Pedig úgy-e nem volt igaza, mert bizony a megérett alma jó gyümölcs s csak az a jól megérett

s a fáról le nem hullott alma mutatja a fa igazi jóságát. Így van ez a mi kereszténységünkkel is. Sokan mondják: a kereszténység nem az az élő igazság, mert íme hány rossz ember, mennyi nemtelen rossz érzés terem meg rajta. De hát ez nem ott termett; ahogy a hernyó: a pete, a féreg sem az almafából való: úgy nem való a gyöngye hit, a bűnös érzés s a nemtelen élet sem a kereszténységből. A petéket, melyekből pondrók lesznek, mindenféle legyek vagy szép szárnyú pillangók rakták az almába s éppen úgy tolakodó, arcátlan tudákosság, vagy csábító, hízelgő ingerek s izgalmak rontották el a szépen induló, keresztény lelkeket. Kár a lehullott almákért s kár a romlandó lelkekért! De az igazság nem a rothadás, hanem az igazság való, igaz, krisztusi élet s örülünk, hogyha azt élhetjük s becsüljük úgy, mint kincset, hatalmat, mint erőt és szépséget, – azaz hogy ez mind kevés – hanem becsüljük ezt úgy, mint az Isten országát!

II.

Az Isten országának második jellege a békesség. Krisztus Urunk övéinek békét ígér; valami sajátos, a világ fiai előtt ismeretlen békességet helyez kilátásba szeretetének legértékesebb ajándéka gyanánt. „Békességet hagyok nektek – mondja az Evangéliumban – az én békességemet adom nektek; nem mint a világ adja, adom én nektek.” (Ján.14, 27.) Tehát teljesen különálló, kiváló s félreismerhetetlen adománnyal akarja az Úr a maga

híveit kitüntetni s boldogítani, mikor nekik az ő páratlan, a világban sehol föl nem található békeségét adja, még pedig oly adománnyal, melyet csakis ő tud adni.

Első tekintetre úgy látszik, mintha az ember szívbeli, édes békességet ajándékol másról nem is kaphatna s annak a szívben kellene kialakulnia s az öntudat belső állapotából kisugározni s ez a felfogás annyiban mindenestre igaz, hogy a békeség végre is a helyesen elrendezett életnek öntudata; békesség ott van, ahol az ember lelkében s szívében s külső viszonyaiban is az érvényesülő rendnek öntudatára jutott; békesség ott van, ahol azt mondhatjuk: rendben vagyok Istennel, rendben embertársaimmal s így azután igazán magammal is I Nagy szó ez, melyet csak az mondhat el igazán, aki az élet összes vonatkozásaiban megteszi kötelességét s minden körülmény között jól megállja a helyét. S még az is kell hozzá, hogy ezt ne csak gondolja, hanem hogy önszeretettől el nem homályosult öntudattal lássa, azzal a tudattal, mely keményen fogja magát, mely józanul s szigorúan vizsgálja s ítéli meg magát s mely az Isten tisztaságának világosságával tud bevilágítani a lélek mélyeibe s a szív redői közé, hogy nyomára jusson hibáinak s szakítson minden önámítással, képzelődéssel s hiúsággal. Ha láttál kristálytisza, mély vizeket, melyeket a napsugár világossággal telít s a fenék köveit és kavicsait is fénykarikákba foglalja, akkor bírod képét az Isten szerint való békességes léleknek, melynek egész lényén s tudatán az isteni

akarata mint rend s az isteni tetszés mint tény és szépség van előlve. Ez az átlátszóság és lelkiség s ugyancsak az azt kísérő s követő megnyugvás természetesen a lelket tölti ki s a hogy a vizet nem lehet átlátszóvá tenni, ha maga nem tiszta, úgy nem lehet a lelket békességessé tenni, ha maga nem bírja a rend s a teljesített törvények tudatát. De jóllehet a békességnek szívünkben kell honolnia s lelkünket kell eltöltenie, azért mégis csak igaz, hogy azt az Isten adja s hogy az a krisztusi békesség az Úr ajándéka. S ugyan hogyan? Hát úgy, hogy a békesség a bűnös emberen – s kicsoda nem az – nemcsak rajta, hanem Istenen is fordul. Mi ugyanis mindnyájan a békéhez a békétlenségből, a megnyugváshoz a nyugtalanságból s a zavarból jutunk. A fiatalság ki nem forrt s szenvedélyektől izzó éveiben először is a békétlenség útjaira lépünk s csak keserű tapasztalatokon okulva jutunk el a bölcsességhez s csak az élet harcaiból s bűneinkből megtérve jutunk a békéhez.”

Ki az az ember, aki kora ifjúságától fogva mindenben Isten akaratához szabta magát s akinek lelkén, ha később meg is tért s jó, derék keresztény vált is belőle, ne borongnának a bűn s a hűtlenség emlékfoszlányai? Kik azok, kik kezdet óta s végig az életben az Úr törvényeiben jártak s jobbik magukhoz s szívük tiszteletreméltó igényeihez mindig hívek voltak? Az írás nagy hévvel dicséri őket mondván: „Boldogok kiknek útjuk feddhetetlen, kik az Úr törvényeiben járnak.” (Zsolt. 118, 1.) De feddhetlenségből kevés van a vilá-

gon. De e helyett az ember saját szenvedélyeinek sugallataira hallgat s azzal a szabadossággal kacérkodik, mely fájdalmat s halált hoz. Ahelyett, hogy elismerjük urunknak az élő Istent s hogy törvényei szerint igazítsuk gondolatainkat s hajlamainkat, inkább azokra hallgatunk, kik a szenvedélyek oktalan fölszabadításáról s a vágyak esztelen korlátlanóságáról s új értékekről beszélnek, melyek csak veszteségeket jelentenek. Az Isten akaratát kelletlen korlátnak s a törvényt nemtelen igazának nézzük s jóllehet tudomány s tapasztalat egyaránt azt hirdeti, hogy mindenben, még hajunk s körmeink növésében is törvény alatt állunk, mégis a legfontosabb világban, az öntudat világában a törvényt s az urat elismerni nem akarjuk s saját nézeteink s kényünk szerint hozunk magunknak törvényeket. Ha nem is estünk valami nagyobb bűnbe s ha nem is merültünk bele az Istentagadás s a szabadosság lépjaiba, azért van rajtunk bűn s hűtlenség elég s nem hiszem, hogy találkoznék egykönnyen ember, ki életére visszanézve állítaná, hogy az úgy folyt le, ahogy azt törvény s lelkiismeret eléje szabta s hogy nincs rajta kivetni valóit Elenkezőleg, minél tisztultabb s higgadtabb belátással s minél őszintébb s igazabb érzéssel tekintünk vissza életünkre, annál inkább be fogjuk ismerni, hogy bizony mi magunk rontottunk azon legtöbbet. Mi leszünk így önmagunknak vádlói s bírái, kik békéltető s megnyugtató ítélet helyett éles, lesújtó ítéletet hozunk önmagunk ellen s édes békesség helyett sajgó, fájós, megszegyenítő érzéssel

telítjük lelkünket. A próféta találóan írta le több mint harmadfél évezred előtt az ember e békétlen utait s életét: „A ti gonoszságtok választ el titeket Istenetektől s bűneitek rejtik el az ő orcáját előletek, hogy meg ne hallgasson. Kezeitek megfertőzöttek vérrel s ujjaitok gonoszsággal; ajkaitok hazugságot szólnak és nyelvetek gonoszságot beszél. Nincs, aki igazságra hivatkozzék, sem aki igazán ítéljen; hanem a semmiben bíznak és hiúságokat szólnak; bajt fogannak és gonoszságot szülnek. Az áspis-kígyó tojásait költik ki. Az ő pókhálójukból nem lesz ruházat és szövésükből nem lesz takaró; munkájuk haszontalan munka és a gonoszság cselekedete az ő kezeikben.” (Izai. 59, 2-6.) Ezek a próféta kemény szavai, melyekből azután méltán hozza le a következtetést, mely minket most érdekel, hogy éppen mert ilyenek az emberek, azért „a békesség útját nem ismerik és nincsenek igaz járatban; ösvényeik tekervényesek, aki azokon jár, nem tud a békességről.” (59, 8.) Vagyis a bűnnek alapján nincs békesség s az emberi szív éppen a bűn miatt a békességet átlag nem élvezi.

De hát mit kellene nekünk, szegény, békétlenkedő embereknek tennünk, hogy békességünk legyen s honnan vehetnők a rendbejutás s a megnyugvás fölségesen édes tudatát? Őszintén felelek úgy látom, hogy erre önmagunkból képesek nem vagyunk, hanem hogy azt annak kellene megadnia, aki a borút szétoszlatná s aki egy sokban elrontott, elsötétített s elgyöngített életnek önvádjaitól megszabadítani s sötét emlékeiből lelkünket kiemelni

tudná, – más szóval, édes békességre csak az seg-íthet rá minket, aki a mi életünk nagy gondját s sötét foltját, a bűnt leveszi rólunk”!

De hát ti azt felelitek tán erre, kedves olvasóim: Minek erről tépelődni? bánja meg kiki bűnét, tegyen eleget vétkeiért, főleg pedig éljen tisztességesen. Feledjük el mindazt, ami nemtelen, alacsony, hideg, durva érzésekből megfordult szívünkben; feledjük, ami baj, igazságtalanság, tisztátlanság, kegyetlenség fakadt lelkünkéből; feledjünk s javuljunk s ez úton megenyhülünk s a békesség tér majd lelkünkbe.

Azonban ez a fölfogás ki nem elégít s ha szerinte indulunk el, békességet bizony nem találunk, még pedig azért, mert bűneinkhez s azoknak letörlesztéséhez annak a fölséges, de bűneinkkel megsértett Istennek is volna szava. Hiszen Őt bántottuk meg a bűnnel. Mikor magunkkal meghasonlottunk, meghasonlottunk Ővele is, mikor magunkat lealacsonyítottuk, Őt bántottuk meg s saját sérelmeink s keserveink fenekén az ő haragjának sepreje gyülemlett fel s vétkeinkben nem a saját lefokozódásunk, hanem az isteni Fölség lábbal taposása a legkínzóbb s a legnagyobb baj. Már pedig a kibékülés kettőn fordul; egy fél hiába békül, főleg ha az az a fél, ki csak jót vett a másiktól s csak rosszat adott, – ha az az a fél, aki végtelen kicsiny s igénytelen a végtelen nagy Fölséggel szemben. S ugyancsak mit használ, ha én felejttem el bűneimet s alávalóságomat, – ha én altatom el lelkiismeretemet s ugyanakkor a vég-

télen, nagy Isten, az én Uram és Bírám nem felejtí el bűneimet?! Megmondom én, hogy mi kellene nekünk. Az kellene nekünk, hogy az Úr bocsásson meg nekem, hogy az Úr felejtse el s törölje el bűneimet. Kellene belém az a biztos értesülés, kellene belém az a rendületlen megbizonyosodás, hogy ő megbocsátott s mindent felejtett, – hogy elfelejtette „ifjúságom vétkeit s tudatlanságait” (Zsolt. 24, 7), – hogy elfelejtette, amit gyarlóságból s könnyelműségből s ismét dölyföböl s gonoszságból vétkeztem. De hát elfelejtette-e ezt már? íme az én imám: „Ne memineris, ne memineris,” ne emlékezzél, Uram, ne emlékezzél! Felejts Uram, te, ki mindent tudsz, felejtsd el lelkem torzulását, felejtsd el vérem lázadását, felejtsd el árulásomat, felejtsd el szégyenemet s felséged sérelmeit, felejtsd el! Ez volt mindazoknak, kik legjobbak lettek, de nem mindig voltak jók, gondja,

— ez volt a prófétának is aggodalma s ez aggodalomból fakadt imája, az az ima, mikor így kiált föl lelke: „Ne haragudjál, Uram, oly igen s né emlékezzél meg többé gonoszságainkról; íme, tekints ránk, mi mindnyájan a te néped vagyunk.” (Iz. 64. 9.) Ez a gond sugalmazta Baruk próféta imáját is, mely mindnyájunk érzéseinek visszhangja: „És most, mindenható Isten – mondja a próféta

— a szükségben levő szorongatott lélek hozzád kiált. Hallgasd meg, Uram és könyörülj, mert irgalmas vagy és könyörülj rajtunk, mert vétkeztünk előtted. Hallgasd meg most Izrael halottainak, – azoknak, kik végső ínségük által a halottakhoz

hasonlítanak – és azok fiainak imádságát, kik vétkeztek előtted és nem hallgatták az ő Uruk Istenük szavát. Ne emlékezzél meg atyáink gonoszságairól, hanem emlékezzél meg a te kezedről és nevedről ez időben; mert te vagy a mi Urunk s Istenünk és dicsérni fogunk téged Uram! (Bar. 3,1-5.)

Íme neki kell tehát felejténie, neki kell megbocsátania, neki kell törölnie! Értjük-e már, hogy a szívet kicsoda békíti s ki adhatja neki páratlan s egyetlen ajándékképpen azt a békességet, melyet sem az ember, sem a világ nem adhat? Értjük-e, hogy ki felejthet vétket s bünt úgy, hogy igazán feledve legyen s ki törölhet el lélekről Kainnyomokat, ki oszlathat el öntudatról örök gondokat, ki emelhet ki a bűn sírköve alól lelkeket? Értjük-e, hogy ki meríthet el bünt, kint úgy, hogy a mélység nyelje el azokat, – ki moshat le a lélekről vért és szennyet úgy, hogy nyoma se legyen s a lélek megint tündöklő legyen, amilyen volt ifjúságának érintetlenségében? Értjük-e, hogy ki frissíthet fel lelket úgy, hogy ne látszassék rajta kimerültség s ne rójja az élet útjait úgy mint a járatlan, terhes utak megviselt vándora?

Azt az Isten teszi s csakis ő teheti; de hát örüljünk neki, hogy megteszi s hogy teremtő kedvvel s üdvözítő szeretettel fog e munkájához. Halljuk csak, hogy mit tesz? „Én vagyok, én magam vagyok, ki eltörlöm gonoszságodat enmagamért és nem emlékszem meg bűneidről.” (íz. 43, 25.) Íme a bűn aggasztó s megalázó vádjai helyett az engesztelődés szózata s a béke éneke csendül meg

lelkemben: „Én, én feledek enmagamért”; ezek a fogadkozó, készséges felejtőnek szavai! S ismét: elenyésztetem mint a felhőt, a te gonoszságodat és mint a ködöt bűneidet; térj hozzám, mert megváltottalak téged.” (íz. 44, 22.) Ne kételkedjünk, ne bizalmatlankodjunk benne azért, hogy talán mégis csak túlnagy a mi hűtlenségünk s égbe kiáltó a vétkünk; mert erre is van szava s ő mondja: „ha bűneitek leendenek mint a karmazsin, mint a hó megfehérednek és ha pirosak leendenek is mint a bíbor, lesznek mint a fehér gyapjú”, (Iz.1, 18.) Biztosít, „hogy háta mögé veti minden bűnömet”, (Iz. 38, 17.) „amely messze van napkelet napnyugattól, annyira távolítja el tőlünk gonoszságainkat”. (Zsolt. 102. 12.) Biztosít, hogy eljön s „hozzánk tér és könyörül rajtunk s a tenger mélységébe veti bűneinket”. (Mik. 7, 19.) S ezt mind mondta régen s mondta s ígérte sokszor, azután pedig tényleg eljött s „eltörülván – mint szent Pál mondja – az ellenünk szóló végzés kéziratát, mely ellenünk bizonyított és elvévén azt, fölszegezte a keresztre”. (Kol. 2, 14.) íme eljött s tengerbe dobta s messze, napnyugatnyi messzeségbe dobta s vérébe fojtotta bele bűneinket, hogy ingadozások s aggódások fölött ez a biztonság s a rendületlen megnyugvás legyen részem, – hogy romlás, züllés, tévelygés, aggodalom s kedvetlenség helyett a lelki épség, erő s egészség foglaljon bennem tért, – hogy lelkemben a zsoltár szava szerint elcsattanjon az igazságosság s a békesség csókja. (Zsolt. 84, 11.)

Istenem, Istenem, kicsiny mindig az ember; amikor vétkezik, törpének bizonyul; amikor pedig megtérni szeretne, akkor megint kétségeitől s aggodásaitól szontyorodik el. De Te, Uram, Te nagy vagy mindig; nagy vagy, mikor megbántunk s nagy vagy, mikor bánkódunk; „Te nem veted meg soha kezed alkotmányit.” (Zsolt. 137, 8.) S így kell ennek lennie; Neked nagynek s fölségesnek kell lenned s nagyobbnak mint gondoltam s nekem alacsonyabbnak s tehetetlenebbnek kell lennem, alacsonyabbnak mint képzeltem! Neked kellett jónak lenned, végtelenül jónak, hogy a rosszat jóval legyőzzed, – neked kellett újra teremtőnek s hatalmasnak lenned, hogy romból, süllyedésből, halálból varázsolj új életet. Ah, Uram, hogyan köszönjem azt meg neked, hogy mindezt így akartad, hogy győzni így akartál, hogy engem csodálatra, ámulatra ragadni így akartál, hogy aggodalmaimat örök szereteted vallomásába s bűneimet véredbe fojtani akartad! Azért vagy hát Te oly nagy s én oly kicsiny; Te nagyobb a véteknél s én „csekélyebb minden irgalmaidnál”. (Gen. 32, 10.) Én tudok rontani, Te pedig tudsz teremteni s boldogítani s hegyibe még „megkoronázni – az elbukottat is – irgalmassággal és könyörülettel”. (Zsolt. 102, 4.) Azért vagy te a „békeség fejedelme” s adsz békeséget, amelyet a világ nem adhat. Ezt adod s ezt kapom én is tőled!

Íme, ha ezt a békeséget bírom, akkor bennem van az Isten országa. Ha ily győzedelmes örömben s ily édes tudatban nyugszik meg lelkem, –

ha e minden képzeletet meghaladó „békességnek gondolataival” (Jer. 29, 11.) telik meg szívem, – ha elborít aggodalmat s elfojt kételyt a „békesség folyama” (Iz. 66, 12.), ah akkor bizony megéreztem azt is, hogy ő maga jött el hozzám s hamisítatlan valóságában s utánozhatatlan eredetiségében mutatkozott be nekem. Eljött s elhozta azt, amit ígért, „békességet a jóakarató embereknek”.

Legyen hát lelkünk fenekéig jóakarát bennünk; legyen őszinte, igaz bűnbánatunk, hogy szívből szakítsunk a rosszal s hogy kivessük lelkünkől a bűnt töredelmes bánat s gyónás által. De a gyónásról beszéltek nektek már sokszor, azért arra most ki nem térek, hanem inkább csak azt hangoztatom, hogy miután már megtértetek s bűneitek bocsánatát vévén Istennel kibékültetek, hát tapasztaljátok azt meg s éljétek át úgy, hogy megnyugodjatok benne s örüljétek neki. Főleg pedig két irányban szeretném, ha beleélnétek magatokat. *Először* az által, hogy véglegesen s változhatatlanul állástfoglaltok Isten mellett s leszámoltok bűnnel s világgal s nem ismertek sem kincset, sem csábot, sem szenvedést, sem kényszert, amiért Istentől elszakadtok. Istenhez szegődtetek; uratoknak, királytoknak őt választottátok; ez irányban többé nem inogtok, nem haboztok s épp ezért a szív békességét többé el nem veszítitek. – *Másodszor* pedig azt szeretném, hogy az Úrral, a békességnek Szentlelkével öntudatos kapcsolatban legyetek, magatokat hozzá közel éreztétek, a békesség gondolatait tőle vegyétek, kételyeitekben őt kérdez-

zéték, lelketek ösztönös moccanásait az ő sugallataival ellenőriztétek s szívből örüljétek a békesség bennetek lakozó Istenének, aki minket is úgy üdvözöl, hogy „béke veletek” s aki lelkünket folytonos vigasszal árasztja el aszerint, amint a prófétánál mondta: „íme rád terítem a békességet, mint a folyóvizet.” (Iz. 66, 12.) Mikor ezt érzem, akkor értem meg csak igazán szent Pálnak azt a szavát, hogy az Isten országa békesség. Valóban az ember, kiben isteni béke lakik, az az Isten-ország!

III.

Az Isten országának harmadik jellege az öröm, mert lehetetlenség, hogy ne örvendjünk, ha Istent bírjuk s Istenéi vagyunk. Az öröm nem egyéb, mint az erős, meleg élet érzete, – nem egyéb mint átértett s megtapasztalt erő. Ha testben egészséges és friss, vagyis erős vagyok, – ha pezsdül a vérem s ellüktet minden sejtbe s minden hajszálerecskébe, – ha rendben s lendületben érzem magam, – ha munkámban boldogulok s törekvéseimmel célt érek, – ha helyzetemben boldogulni s érvényesülni tudok s polgártársaim becsülését és elismerését ki tudtam magamnak vívni, – ha állapotomnak s hivatásomnak megfelelő otthont tudtam teremteni, ahol megértést, meleget s pihenőt találok, – ha testi fáradoalmak s lelki küzdelmek közepette úgy érzem magam, mint aki ezt mind bírja s győzi, – ha nemes öntudat sugalmazza tetteimet s életem tiszta szívből

fakad, mint ahogy tiszta forrásból fakad a hegyi patak vagy a réten kígyózó ér: íme ez mind erő, mely mikor megtapasztalom s melegen átérezem, örömrézzetté válik bennem.

De a természet ez erőin túl vannak az emberben még más erők is és az egészség, a munka, a becsület jótékony érzésein kívül vannak még más élettartalmak, vannak még más öntudati kincsek s azért azután *mélyebb, lelkesítőbb s boldogabb örömök is* és ezekről kell elmondanunk azt, hogy *az Isten országának alkotórészei*. Ez örömök annál becsebbek s értékesebbek minden más földi örömnél, amennyivel fölötte áll az Isten országa a testi egészség, a földi dicsőség, a becsület s vagyonosság országainak. Ezek a *földi ember* országai, – az a másik öröm, melyről itt szó esik, az *isteni ember* országa. Mennyivel jobbnak kell lennie ez örömnek, mely istenivé teszi az embert, minden egyéb élvezetnél! S valóban, ha jó egészségben s friss erőben érzem magam, akkor a testi erő s épség országa van bennem s az jó nekem s örülök neki s ez földi ország; éppen úgy, ha sikereim vannak s boldogulok gazdaságomban; ha jól érvényesülök mesterségben vagy művészetben, akkor az ügyesség s vagyonosság országa van bennem s körülöttem s az is jó nekem s örülök neki s ez is földi ország; de ha öntudatom világában Istent bírom s érzem, hogy enyém s nem szakít el senki tőle, – ha érzem, hogy sugal és világít és vezet s istenivé változtatja el igénytelen életemet, – ha úgy érzem, hogy nemcsak életem

útjain világít, hanem halál után is az örök élet útjaira állít, – ha úgy érzem, hogy testvérem is, mesterem is és megváltóm is, ki el nem hagy, hanem velem jön; ha látom, hogy örök hittel s halhatatlan reménnyel annak nyomaiban járok, ki útjaimat megtapossa s keresztemet hordozni segít, akkor lelkemet diadalmas, győzelmes érzetek, öröm és boldogság telítik s szívemben egy más ország, az Isten országa foglal tért.

Az Isten országának öröme tehát az, hogy Krisztushoz tértünk s az ő szeretetében élünk, – hogy ő a mienk s az üdvösség is a mienk, – hogy az ő ereje, fénye s tüze árad el rajtunk s ha ér is szenvedés és kereszt, de a vele való kapcsolat el nem szakad soha s az örök életre való kilátást nem veszi el tőlünk semmi.

E világosságtól s e biztos tudattól van örömünk s e világosságból s e tudatból kellene örömet merítenie az emberiségnek s első sorban nekünk, kik Krisztust valljuk s Krisztus nyomában járni akarunk. Van-e hát részünk ez örömben, kérdezzük ezt komolyan magunktól.

Ha szegények s szenvedők közt járok, mindenütt szomorú arcokkal, bánatos, szinte haragos tekintettel találkozom. De hát azt értem; hiszen annyi baj s igazságtalanság nyomorgatja őket. De ha nagy városok utcáin járok is, ott a pompa s a gazdagság vásárján is mindenfelé a szomorúság árnyékait látom. Íme a szegények is szomorúak, a gazdagok is szomorúak; pedig nem is pogányok, hanem keresztények. Keresztények, kik a kereszt-

ségben ugyan újjászülettek: vízből s Szentlélekből de akik nem vetették lelkük gondját s vágyát Krisztusra s nem találtak benne végleges biztonságot és megnyugvást. Keresztények, akiknek van ugyan hitük, de akik még nincsenek igazán tisztában önmagukkal s Istenükkel; keresztények, akik bűneiket is megbánják, de a szív gondjait s aggodalmait illetőleg még meg nem nyugodtak. Az ilyeneknek igazi, mély, szívbeli örömük nem lehet.

Pedig szent Pál mindnyájunknak mondja: „Örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljete” s megmondja az okát is, mert „az Úr közel van”. (Fil. 4, 4.) S ez alatt, hogy az „Úr közel van”, nemcsak azt érti, hogy úgy van közel, hogy nemsokára eljön értem s elszólít innen; hanem azt is, hogy közel van hozzám, közel a lelkemhez s hogy bűneimet leveszi, küzdelmeimben megsegít s szomorúságomban megvigasztal, – közel van hozzám úgy, hogy én az élet minden körülményeiben övé lehetek s ő az enyém. Ezért örvend az apostol s ezért kell nekünk örvendenünk s úgy kellene, hogy ezt a szent örömet senki se vehesse el tőlünk. Tőle ugyan el nem vette semmi s erre példa ez a Filippiekhez írt levél is, melyben éppen buzdít arra, hogy „Örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljete”; mert mit gondolsz, honnan írta szent Pál e bátor és lelkes fölszólítást, talán kedves, baráti körből, talán valami meghitt bethániai magányból, talán a császár palotájából vagy a római helytartó házából? dehogy is onnan,

hanem a börtönből, a római Via Lata börtönének egy zárkájából; onnan kiáltotta világgá az Isten országának lelkületét, mely hivatva van a világ baját és szomorúságát legyőzni. Börtönére s láncaira mutatva hozzá tehetné volna: örvendjétek úgy mint ahogy én örvendek, börtön s lánc, szenvedés s gyalázat dacára örvendjétek, ha tiszta a szívetek s ha Krisztus a ti éltetek. Ez örömet nem veszi el tőletek senki, kín, halál, ördög, pokol sem.

Értsük meg jól szent Pál e szavát; értsük meg jól, hogy honnan vette ő s honnan vegyük mi is az Isten országának ez örömét. Ő is, mi is ezt az örömet nem jó egészségből, lakomákból, szórakozásból, sikerekből, nyereségből, becsülésből, gazdagodásból eredeztetjük, hanem abból, hogy közel az Úr, bennünk az Úr, hogy szerinte s érte élünk, hogy bűneink bocsánatát tőle bizton várjuk s összes gondjainkkal s aggodalmainkkal benne megpihenjünk, íme, azokban lesz az Isten országa, kikben ily megnyugvás s győzelmes öröm van!

Zárjuk szívünkbe ez örömet s vigyük ezt mindenütt magunkkal. Világítson ez nekünk úgy, hogy mindig napsugár legyen a lelkünkben. Utánozzuk ebben a mi szentjeinket, dicsőséges testvéreinket, akiknek szent örömét semmi sem vehette el s kik nagy megpróbáltatások éjjében is világoskodtak. „Mea nox obscurum non habet”, mondotta szent Lőrinc vértanú; az én éjszakám, kegyetlen szenvedésem éjszakája nem sötét; ha borul is rám sok bú és baj, de nem alszik el lelkem világossága e világosságból van béke s öröm bennem.

Vagy emlékezzünk vissza – mert gondolom, mindenki ismer ilyeneket – emlékezzünk oly betegekre, kik nagy betegségeket is türelmesen szenvedtek át s Isten akaratán való megnyugvással viselték el bajaikat. Az ilyen türelmes emberek emléke úgy világít felénk, mint csillag szokott fényleni az éjben s nem zárkozhatunk el jótékony, emelő benyomásaitól. Az is igaz, hogy az ilyen szenvedőknek betegágyáról különös áldás áramlik szerteséjjel s lelküknek fölénye s békéje megnyugvást és békét áraszt szét, íme az ilyen szenvedőknek lelke mélyén nagy kincse van, Krisztus öröme lakik benne.

Amilyen tisztelettel nézünk az ily betegekre, kik a szenvedések sötétségében is világítanak s lelküket s ezzel tehát vigaszukat s örömüket a bajokban sem vesztik el, éppoly komoly őszinte vággyal törekedjünk mi is arra, hogy ne csak napsugaras, jó kedv idejére, hanem a megpróbáltatások keserű óráira is biztosítsuk szívünk örömét. Betegség és szenvedés ne legyen akadály abban, hogy az Istenben megnyugvó szívnek vigaszait s krisztusi örömeit ne élvezzük. Ne gondolkozzunk csak a fölületes embernek ötleteivel s ne vessük ellen azt, hogy miképp legyen szó örömről ott, hol csak baj van s hogyan egyeztethessük meg a szenvedést az örömmel, a könnyet a mosollyal, mikor azok egymást kizárják. Erre nézve azt mondom, hogy a krisztusi öröm nem az a kacagó jókedv s az a tomboló dévajság és tánc, hanem minket kitöltő, bensőséges érzés, mely mélyebben rejlik a lélek öntudatában.

mint a mily mélyre hat le a baj, mely szomorít s a veszteség, mely egyes csapásokban éri az embert. Lehetnek mélységek alatt is még mélységek s szenvedések alatt is még örömök; a veszteségek hulló lombja alatt lehet a reménynek örök tavasza; a könnyek mögött lelki béke rejtőzhetik, mint ahogy a felhők mögött is napsugár ragyog; a megalázás s a gyalázat alacsonyságában fölényes lélek lappanghat, melyet a győzelem bízó öntudata tölt el, mint ahogy koporsó mögött is a fájós szeretet gyászát a halhatatlanság s a viszontlátás örök reménye járhatja át. Valamint hamu alatt lappang a parázs s a téli erdő fakó takarója alatt pihen millió csírája a szépségnek s kellemnek: úgy rejtőzhetik a lélek bánata, veszteségei, szenvedései alatt vigasz s öröm, s ott várja feltámadását a szebb s mélyebb élet. S ez az öröm, mely mélyebb bánatnál s ez a mosoly, mely a könnyeken is átcsillámlik, az kell nekünk. Lesz gondunk és bánatunk elég; bajból, küzdelemből ki nem fogyunk, de ezek dacára s ezek alá is örömet, szent derűt akarok a lelkekbe. Úgy akarom az örömet a lélek bajai s fájdalmai közé, mint ahogy szívesen látom lengeni a kalászt s a búzavirágot a barázdák göröngyei fölött. Göröngy is van: búzavirág is van j sőt nem volna búzavirág, ha nem volna omló göröngy. Ha a virágot s a búzakarászt szeretem s dicsérem, azzal cseppet sem mondom, hogy a földet s az esőben omló sáros göröngyöt megvetem. Sőt nagyon is jól tudom, hogy nincs virág föld és nyirok nélkül. Úgy vagyok lelkem virágával, az örömmel

is; dicsérem is, élvezem is, de tudom azt is, hogy küzdelem és gyarlóság, elsötétülés, könny s keserv környezik. Se baj, a virág göröngyök közt is, a lélek szenvedések közt is tud fakadni, tud fakadni Istenben megnyugvó akarattá, csendes s mély örömmé. Ez a lélek virága.

Ez öröme nekünk azért is van szükségünk, mert nélküle nem fejlődhetik szerencsésen lelkünk. Öröm, megnyugvás, biztonság nélkül úgy vagyunk lelki világunkkal, mint a mesebeli schildai polgárok a községházával. Történt ugyanis, hogy Schildában községházat építettek, szépet, nagyot, amilyen nem volt a hetedik faluban; magas volt, rangos volt, ékes is volt, de nem volt rajta ablak. Mikor pedig a ház készen volt s belül egészen sötét volt, akkor meg azon tanakodtak, hogy hogyan hozzanak napvilágot a házba s úgy akartak segíteni az ablakhiányon, hogy ládafiókokba s zsákokba fogták a napsugárt s úgy vitték be. Hát bizony így a ház csak sötét odú maradt.

Bizony ezek a mesebeli polgárok ugyancsak együgyűek voltak; de – kérdem – nem vagyunk-e mi is együgyűek, mikor lelkünk házat föl akarjuk építeni s az ablakokról s a világosságról megfeledekezünk? Pedig a lélek házának világossága az öröm s enélkül sötét lesz ott bent s nem az Isten lakik az emberben. De meg az embernek magának sincs kedve sötét önmagához, nincs kedve a sötét, kelletlen öntudathoz s nem csoda, hogy otthonát nem leli magában. Ha sötétben s örömtelenségben tengődik lelkünk, akkor nem lesz kedve s lendülete

arra a folytonos és hűséges szolgálatra, melyet Isten tőlünk kíván, arra a sok, bár apró önmegtágadásra, arra a folytonos önkijavításra és fegyelmezésre, mely nélkül a keresztény tökéletességnek valamelyes fokára nem érhetünk. Mily soká kell a gyermeket nevelni, míg jól nevelt fiú vagy leány válik belőle s ugyancsak mennyi próbálgatásra, erőlködésre s kikezdésre van szükség, hogy jó emberekké alakuljunk. Már most, hogy a gyermeknek az Isten biztosítsa azt a nagy nevelési munkát, édesanyát adott melléje s az édesanyának szívébe szeretetet oltott, mely világítson neki hosszú munkájánál s vigasztalja meg őt, ha néha kifárad. De mire, vagy kire bízta az Isten a belső ember nevelését? Azt is kedvre s öröme bízta, nem pedig sötétségre s kedvetlenségre. Amely gyermeknek nem világít a szeretet, abból nehezen válik ember s ha válik is néha-néha, még akkor is megérik rajta, hogy szeretetben szegény s örömtelen volt ifjúsága; megérik rajta, hogy úgy nevelődött, mintha azon a szülői házon ablak nem lett volna, mintha keveset mosolyogtak volna rá barátságos emberek. S úgy vagyunk lelkünk nevelésével is; akinek közülünk nem világít az Isten szeretetének napsugara, akinek közülünk sok a keserősége és gondja s nincs lelki öröme és kedve, annak fejlődésében fennakadások, eltörések, eltorzulások lesznek; azon is megérik a sötétség s meglátszik a satnyaság. Viszont lélekben, jellemben s tökéletességben azok az emberek fejlődnek legjobban, kiknek magához a küzdelemhez, a munkához s fegyelemhez s az önmegtága-

dáshoz kedvük van, kik abból örömet tudnak méríteni, mert Isten akaratát s lelkük ideális szépségét látták meg a küzdelmekben is. Az ilyen embereknek sok örömük van; nem nagy világraszóló, tomboló örömet értek itt, hanem apró, csendes örömeket; kis dolgoknak is tudnak örülni; apró, közönséges eseményekből is tudnak örömet méríteni, mert érzékük van hozzá s mert a tiszta s harmonikus lélemben a kis dolgok is örömeik forrásaivá lesznek. Tudnak örülni a kicsinynek s az egyszerűnek, azért azután sok is az örömük. Lám négy hegedűhúrból mily fölséges zenét tud kicsalni a hozzáértő kéz; nem kell neki száz húr, elég neki négy, de kéz kell hozzá. A lélek is és az az egyszerű, köznapi, hitből való élet is olyan, mint a hangszer; nincs rajta sok húr; de ha az Isten maga hangolja a húrokat s meghúzza azokat az ő parancsai s törvényei mértékében; ha ő adja a motívumokat s a sugalatokat kegyelmeiben, akkor abból a közönséges élethúrokból is fölséges harmóniát, a hitnek énekét, az énekek énekét lehet kicsalni s az ember örülni tud!

Becsüljük meg s élvezzük örömeinket. Kínálkozik öröm mindenfelé. A jóindulatnak, a jóakaratnak s az emberszeretetnek ezer alkalma környékez. Ha sok embertársamra csak gondolok is, abból is örömöm lehet, ha azt jóakarattal és igazsággal teszem; viszont magamat keserítem s bosszantom, ha gyanakodva, elítélőleg, keserűen s mérgesen gondolok rájuk. Ha másokkal találkozom, az az emberséges indulat, amellyel mint testvér nézek rájuk, örömet vált ki bennem. Azok az alkalmak,

melyekben egy-két barátságos szót válthatok vagy valakit úgy köszönhetek, hogy érzem is, hogy jót kívánok neki, a jóindulat s szimpátia melegét, tehát életet s örömet fakasztanak bennem. Ezekkel az apró s egyszerű örömökkal, melyekkel életem útjain lépten-nyomon találkozom, úgy vagyok mint az útszéli virágokkal. Ezekből sem csurog ki a méz, de mindegyikben van egy-egy csepp s méhecskének kell lenni, mely megérzi a mézet s ért a virágkehely kezeléséhez, ért a méz megízleléséhez s fölszívja azt. Mi is az isten szép világában élünk, ahol sok a küzdés s a keserv is; de ne feledjük el azt a töméntelen sok jót, ami környékez minket. Apró, cseppnyi jóságok, olyanok, mint a réti virágok; nem észbontók, nem kéjeseek, nem mámorosak, hanem egyszerűek és vonzóak; harmat öntözi azokat s nem pezsgő, nem pálinka; az édes méz nem csurog ki belőlük; ha kicsurogna, letörnéné őket; de van bennük annyi, hogy az isteni szépség s az isteni öröm érzékével megáldott lelkeket vonzza s ingerli. Van körülöttünk annyi szépség, mint amennyi virág van a réten s annyi jóság, mint amennyi méz van a virágkelyhekben; de szem kell hozzá, mely a szépséget meglássa s érzék kell a jóságra, mely az isteni szeretet mézét megérezni s ízlelni s élvezni tudja.

Kár a tengernyi örömért, melyet az ember ki nem emel s melyet lelki életébe édes mézcseppek gyanánt be nem állít; kár azért a sok szunnyadó s álmodó örömért körülöttünk, mely lélekről álmodik s embert vár, aki hozzáérjen s nevén szólítsa s

fölebbressze s mosolyra gyulassza. Aki Istent szívből szereti s lelkét szent akarata szerint berendezte, az érti ezt a nyelvet, az ismeri a tiszta, egyszerű örömök neveit, az tudja őket szólítani, ébreszteni és élvezni. Az ösztönös, a szenvedélyes s bűnös ember pedig mindehhez nem ért. Szomjas ő is örömrre; éhesen száguld élvezetek után, de elfelejti, hogy az örömhöz szem kell és érzék s hogy ez az érzék csak a tiszta s szép lelkekben nyílik; épít magának mulatóhelyeket s palotákat, épít házakat, de ezek mind házak ablakok nélkül s akik azokban laknak nem élvezik az igazi s tiszta örömök napvilágát. Ők az ingereket fokozzák, izgalomból izgalomba lépnek, kéjbe s mámorba merülnek. A vidék népe is örömet s élvezetet kerget s azért csődül a nagy városokba. A falu unalmas neki; egyhangú utcái sárosak; nincsenek aszfalttal burkolva; ember kevés jár rajtuk s az sem cifrán, hogy mutogassa magát; éjjel sötétség borong mindenfelé, gáz- és villám-lámpák izzó lángfoltjai nem izgatják a szemet. Este az angyali köszöntés harangja haza hívja pihenőre a fáradt embert s éji mulatóhelyek lármája s zenéje nem veri fel a csendet. Másképp van ez a nagy városokban; ott az utca is mily különös csábbal s izgalommal hat a járókelő ember-áradatra; amit lát, amit hall, ingerli s szórakoztatja a lelket. Tény azonban az is, hogy a nagyvárosok élete megőrli az emberiséget s hogy a harmadik nemzedék elcsenevészedik s kipusztulna a városok lakossága, ha nem újulna meg a falu népességéből, Az a nagyvárosi élet jár tehát sok izgalommal s

szórakozással, de nem lehet róla elmondani, hogy nézzétek, ez az igazi, embernek való élet, még pedig ezért nem lehet ezt elmondani róla, mert elgyengülésbe s halálba vezet. Az igazi öröm s a jó, embernek való életmód nem fonnyaszt, hanem fejleszt életet; egyrészt munkára képesíti, másrészt kedvet önt bele tisztességre s becsületre. A tisztátalan, szabados, mértéktelen élet pedig mind ennek ellenkezőjét teszi; tehát az igazi örömhöz el nem vezet. Még egyszer mondom, higgyétek el nekem, kedves olvasóim: Mézcseppekből áll a teli kaptár s apró, kis örömhöz a lélek Istenországa. A méhecske a mézes kaptárban lakik, mézben lakik, mézet eszik, mézet lélelzik; de a mézes élet titka végre is az, hogy érzéke van a virágkelyhekben rejlő mézcsepp iránt; mert azokból kerül a mézzel teli kaptár is. Nekünk is akkor van hivatásunk az Isten országának nagy örömére, ha a *tiszta szívnek kis örömei* iránt van érzékünk.

Adja Isten, hogy legyen! Akiben ez meg van, annak más az érzése, más még a tekintete s a társalgása is. Ez a szent öröm jóindulatúvá s barátságossá tesz minket s megéretteti a vadabb s durvább emberekkel, hogy jót akarunk nekik s hogy jól tennék, ha ránk hallgatnának s szerintünk igazodnának. De nekünk magunknak is megkönnyíti s megédesíti az életet s otthonunkba s életútjainkra s más emberekhez való viszonyainkba, főleg pedig családi körünkbe napsugárt lop bele s erre oly szükség van ott, mint a mindennapi kenyérre.

Szeretném ez örvendezni tudó, napsugaras lel-

kületnek kihatását más emberekre, s a családi körre egy-egy példában bemutatni.

Kínának nyugati, a tengertől messze fekvő, vad hegyvidékén él egy néptörzs, mely teljesen elszigetelődött a kereszténységtől s az odavetődött hit-hirdetők számára igazán köves, terméketlen talajnak bizonyult. Évekkel ezelőtt történt, hogy megint elvetődött azokra a tájakra egy hithirdető s angol ember lévén, mikor déli pihenőt tartott, előszedte az ő pléhdobozait s azokból vajat és szilvaizt kenetetett kenyérére s az volt ebédje. Mialatt falatozott, észrevette, hogy egy kínai benszülött érdeklődve nézi őt, de még inkább a jó lekváros kenyeret s éhes tekintetekkel kíséri falatozását. A hithirdetőnek érzéke volt a kis örömök iránt, intett az embernek, hogy jöjjön hozzá s barátságos ábrázattal nyújtott neki oda egy darabot a megsóhajtott s megkívánt lekváros kenyérből. A kínai el is fogadta, jóízűen el is fogyasztotta; azután elsietett s hatod magával tért vissza, kik mind látni akarták a barátságos fehér embert, no meg a lekvárját is meg akarták ízlelni. A vége az lett, hogy megnyerte bizalmukat s most már azon a vidéken virágzó misszió-telep van, melynek kikezdése végre is a vajas és lekváros kenyér volt. Csak egy karaj vajas kenyér, meg az a jó, barátságos lelkelet, az nyerte meg az embereket. Kis örömökkel lelkeket nyerhetünk meg, ha oly lélekkel szerezzük, melyben az Isten országa, az igazság, a béke s az öröm lakik.

De hagyjuk Kínát, az messze van s térjünk otthonunkba s családi körünkbe s nézzük meg, van-e

azon a mi otthonunkon ablak s lakik-e a mi családukbán barátság, s szívésség s fontoljuk meg, mi másképp volna minden, ha lelkünkben hordoznók az Isten országát s ha barátságosak és derültek volnánk s ha a feleség a férjnek s a férj a feleségnek, a szülő a gyermeknek s a gyermek a szülőnek napsugara volna?!

Ha jön például a szántóvető vagy napszámos ember a mezőről, hazajön a kézműves a műhelyből, a munkás a gyárból s belép a konyhába, ahol a7 asszony forgolódik; de az ember is fáradt, meg rosszkedvű, az asszony is kelletlen és bosszús, hát nincs „jóestét, nincs „Isten hozott”; hanem az asszony azt morogja legföljebb, hogy „hát hazajöttél?” s föl se néz a munkája mellől s a férfi is morog valamit, aminek körülbelül az az értelme, hogy: „hát ez is kérdés, ez is fogadtatás?” Azután nincs több szó, több beszéd; hanem az ember is tesz-vesz a szobában; az asszony is jár ki-be bosszús arccal; végre meghozza a levest s azt mondja: „hát nem ülnél le?” A férfiből már majdnem kitör a bosszúság; de türtőzteti magát; leülnek, esznek s egy szót se szólnak. Azután a férfi mégis csak megszakítja a csendet: „Van valami bajod, asszony?” kérdi. „Nincs semmi,” erre a száraz válasz. Az estebéd hamar el van költve; az ember az ablakhoz lép s néz ki a sötét utcára; az asszony meg az alatt kedvetlenül s hallgatagon leszedi az asztalt s kimegy a konyhába edényt mosni. S így múlik el a nap; így kezdenének bele másnap reggel megint az életbe. Íme mennyi örömtelenség s

vigasztalanság; úgy-e hogy ez nem az Isten országa? Már most mit tett egyszer egy ilyen elkeseredett Férj? Úgy történt, hogy az ily kedvetlen hangulatban elővett egy heti lapot, mely ott feküdt a polcon s melyben az első cikknek a címe az volt: „Dicsérd az asszonyt.” No, gondolta magában, dicsérje, akinek kedve van hozzá; én ugyan nem dicsérhetem; de mégis belefogott az olvasásába s azt olvasta, hogy próbáld meg, dicsérd meg néha feleségedet, ki egész nap szintén töri magát és fárad; hiszen tartozol neki vele. S mikor ezt elolvasta, úgy tetszett neki, hogy valami igaz van ebben; de azután megint azzal élit elő, hogy hogyan dicsérje ő meg a feleségét, mikor az iránta oly durcás s barátságtalan. S ebben is volt valami igazság; de azután tovább olvasott s azt olvasta, ha az asszony mindent megtesz, amit a háziasszonynak tennie kell; ha rendben tart szobát s konyhát, ha gondolja a baromfit s a malacot, ha mos az urára s főz neki ínyére, akkor az embernek éreztetnie kell az asszonnyal, hogy becsüli a munkáját s hogy hálás neki érte; mert hisz tényleg fáradtságos az a munka, a házra meg nagy áldás. S mikor a férfi ezt olvasta, megint úgy érezte, hogy bizony ez is igaz s mintha megmozdult volna lelkiismerete s be kezdené látni, hogy e részben bizony ő sem tett így, sőt rosszul tett, mert durva, goromba szeretetlen volt. – Nemsokára azután bejött az asszony. A konyhában elvégezte a dolgát s odaült az asztalhoz s a férje ünneplőjét s gallérjait kezdte javíthatni s akkor odaszól az asszonynak a

férfi: „Jól csinálod te ezt, Mari, kevesen értenek ehhez oly jól mint te.” „Gondolod?” kérdi meglepetve, de azért szomorúan a feleség s folytatja munkáját. „Igen, igen! – kezdi megint a férj – ezt komolyan mondom; bizony csak neked köszönhetem, hogy rendesen és tisztán, nem rongyosan léphetek naponként az utcára.” – Jól esett ez az elismerés az asszonymak s mintha abban a gyéren világított, petróleumlámpásos szobában is világosabb lett volna egyszerre s napsugár osont volna bele. „Bizony, – folytatja a férfi – néha még azt is mondják, ej, de derék feleséged lehet neked.” Az asszony most már mosolygott; „no, – szólta mégis szerénykedve – nem mondják ők azt komolyan.” „Pedig elhihetik” – mondja megint a férj s neje fölé hajolva, csókot nyomott homlokára. „Bár beszéltél volna velem így már azelőtt is – suttopta most hálásan az asszony – mily jól esett volna az nekem” s fölállt s fáradt fejét férje vállára hajtotta. „Oly jó vagy, oly hű vagy hozzám, kedves feleségem – válaszolt megindultan a férfi. Tudod, hogy nagyra becsüllek; de én is vidámnak s barátságosnak szeretnék látni s ha az leszel, akkor otthonunk a legkedvesebb hely lesz nekem a földön.” S azóta úgy is volt s több napsugár szűrődött a muskátlis ablakon át a munkásember otthonába. S így lesz a mi otthonunkban, így lesz a mi lelkünkben is, ha az apostol szavát megértjük, hogy „örvendjete az Úrban”, „örvendjete mindig”, vagyis legyen szemetek s érzéketek az élet mezőin nyíló, sok kis öröm iránt s adjatok belőlük

másnak is szeretetetek, barátságok, jóságos indulatok, hűségtek és segítségtek által.

Így gondoltam el magamnak az Isten országát, melyről az apostol mondja, hogy az nem étel és ital, hanem, *igazság, béke és öröm* a Szentlélekben. Valóban isteni ország, isteni ajándék, isteni alkotás az ilyen érzület s boldog ember, ki ez Isten országát lelkében hordozza. Ha nincs meg bennünk, szerezzük azt meg, szerezzük meg azáltal, hogy szívvel-lélekkel átadjuk magunkat Krisztusnak. Ha pedig megvan, akkor zárjuk szívünkbe s tapasztaljuk meg, hogy az Úr édes is, erős is, igazságos is, kegyelmes is. Tapasztaljuk meg, hogy sokat ad, – hogy többet ad, mintha mindegyikünket gazdaggá s tudóssá, lángésszé s művésszé tenne.

Hiszen egész országát, az Istenországot adja, mikor arra képesít, hogy *igazság szerint éljünk*, – az ő *békességét bírjuk* s az ő *örömeit élvezzük*. Ezt az országot kívánom nektek, kedves olvasóim; jobbat nem kívánhatok, mert Isten sem adhat jobbat.

A modernizmus és ker. katholicizmus

Az emberiség azon dolgozik, hogy a természet nagy világába beleépítse a maga sajátos emberi világát, – világot, mint tudományt s világnézetet, világot, mint a praktikus élet világát. Ezt a munkát a főnnállónak kritikájával s kutatás, elmélyedés meg föltalálás révén az újnak előteremtésével végzi, ront és épít, – lerontja a régit, hogy építsen újat. Ez a munka folytonos és kikerülhetetlen, mert a fejlődés egyre újabb kultúrelemeket, új igazságokat hoz felszínre, melyeket föl kell vennünk világképünkbe s hasznosítanunk kultúránkban; a tudomány haladása kitágítja ismeretünket s új látóköröket nyit, melyek viszonyba lépnek vallással és hittel. A lelkivilág ez elváltozásaiban s fejlődésében azonban egy nagy erkölcsi és ideális feladat is vár ránk s ez az, hogy mindig meg kell óvnunk a harmóniát hívő lelkünk s győzelmes kultúránk közt, azt a harmóniát, melynek az ideiglenes s az örökkévaló közt, a változó s a változatlan közt, tudás és hit, kultúrirányzat s vallásosság közt fönn kell állnia. Ezt a nagy problémát megoldják a harmonikus lelkek, ellenben nem oldják meg az erőszakos, szkeptikus vagy blazírt szellemek; ezt a

problémát nem oldotta meg az az irányzat sem, melyet modernizmusnak hívnak.

A modernizmus nem részleges tan, nem egyik-másik tudósnak tudományos előitélete, hanem a modern emberi szellem állásfoglalása a természet-fölöttivel szemben, mely manapság mint történelmi kritika s azután mint spiritualista irányzat jelentkezik. Mint történelmi kritika szét akarja szedni az evangéliumot, mint spiritualista irányzat pedig új tartalmat készül adni a katholicizmusnak, annyira újat, hogy a réginek csak a neve maradna meg. A mellett összes értelmi, tudományos előitéletei s szabadságvágya is a tekintély ellen ösztönzik s bár hirdeti, hogy az egyházat tiszteli, de ugyanakkor szavát nem fogadja meg s kivált a román népek katholicizmusát támadja meg annyira, hogy válságba sodorta sokaknak hitét. Ez a nagy éleslátás készítette a Szentszéket arra a rendkívüli, elszánt föllépésre, melyet Loisy kiközösítése, az új syllabus, a Pascendi dominici gregis encyclica jelzett, – mellyel irányt mutat nekünk s elvárja, hogy útbaigazítását követni is fogjuk.

Vegyük tehát szemügyre a modernizmusnak ketős irányzatát: *a kritikát és a filozófiát.*

A modernizmus először is kritikai áramlat, mely a történelmi kritika nevében vizsgálja az evangéliumot s úgy szedi szét az írást, hogy az evangélium legfontosabb dogmái legendává foszlanak szét.

A múlt századnak is megvolt a maga erős kritikai áramlata s voltak az újszövetségről is elméletei, de azok inkább okoskodó, találgató, gondolom-

formára készült elmagyarázgatásai voltak annak, amit hinni nem akartak. A modernizmus kritikája nem ilyen, – mondjuk – nem filozofáló, hanem történelmi kritika akar lenni, mely azt akarja kimutatni, hogy az újszövetség elbeszélései nem történetiek, hanem legendaszerűek. Krisztusnak Szűztől való fogantatása, a betlehemi éj, az egyház alapíttatása, Urunk föltámadása állítólag nem történeti elbeszélések, hanem legendák. Érdekes körülmény, hogy azért a modernizmus több, nevesebb képviselője, milyen Loisy is, e dogmákat elhiszi, nem tagadja azt, amit az egyház tanít, de az egyház nagy történeti okmányait széttépi; megcsókolja az egyház kezét, de kiüti belőle az evangéliumot. Ezáltal az egyház leszorul történeti alapjáról s arra ébred, hogy története balhiedelem; az egyház meggyőződése az volt, hogy amit az apostolok hirdettek, azt látták is szemeikkel, megtapogatták kezeikkel, most pedig azt akarják elhitetni, hogy e tanítás nem tényekre, hanem hiedelmekre s benyomásokra vonatkozott és szent Jánosnak nem azt kellett volna írnia, hogy amit láttunk s kezeink megtapogattak, azt hirdetjük nektek, hanem: a mi megrendült lelkünknek látszott, amiben hallucináltunk, amit szuggeszióban átéltünk, azt hirdetjük nektek. Az apostolok tana is csak hiten épült, nem pedig látáson, írásuk is nem tényről, hanem hitről való írás. Az evangélium a beszédben s tetteiben hatalmas, de gyorsan letört Messiás kritikátlan tanítványainak lelki vetülete, de nem történelem.

A modernizmus másodszor filozófiai intellektualista

áramlat, mely a természetből magyarázza a természetfölöttit, mely az emberit lépteti az isteni helyébe, a fizikai erőket a kegyelem helyébe s hitet, vallást s kinyilatkoztatást a tények világából kiemel s áthelyezi azt a kedély ellenőrizhetlen, kiszámíthatatlan világába.

A *kinyilatkoztatás* szerintük nem egyéb, mint határozatlan, szétfolyó vallásos érzés, mely a pátriárkáknak s prófétáknak nyert alakot. A vallásos érzésnek ugyanis éppúgy vannak szerintük zseniális emberei, mint vannak a tudománynak s művészetnek és zsenialitásuk abban áll, hogy kifejezést találtak annak, ami mások lelkében is él, de zavarosan és határozatlanul. A vallásos kinyilatkoztatás eszerint csak úgy megy végbe, mint az igazság s a szépség kinyilatkoztatásai a tudósokban s művészekben. A tudósok s művészek az igazság s a szépség prófétái; Mózes, Izaiás, szent Pál pedig a vallásosság géniuszai. Ily géniusz lesz ezentúl is s alakító munkájuk nincs kimerítve, ugyanazért a kinyilatkoztatás sincs befejezve, hanem folyik s nekünk nem szabad folyton vissza-visszanyúlnunk a régibe, hanem a jobbat kell sürgetnünk, – nem szabad a múlthoz kötődnünk, hanem a teljesebb, igazabb jövőt várnunk.

Ily emberek kezében a *dogmák is szétfolynak* s míg egyik részük hisz még bennük, a másik már a kereszténység legfőbb dogmáit is elmagyarázza; szerintük a személyes Isten hite, Krisztus Istensége, a lélek halhatatlansága sem objektív értékűek. Tisztelik a vallásosságot, mélységnek tekintik;

melyből a lélek őserői fakadnak s öntudatunkba emelkedve megalkotják a lét, az erő, az élet ideáljait, – ezek a dogmák; de ehhez a tudásnak, az ismeretnek, éppen úgy a változatlanságnak s marandóságnak semmi köze, mert a hit nem ismeret, hanem művészi alkotás. Minden dogma csak ideiglenes, szellős épület volna, mely a vallásosság mélységei fölé emelkedik, egy darabig jó szolgálatot tesz, de azután letörik s ilyen dogma tehát isten, Krisztus, lélek is, képzetek, melyek kedélyünk szükségleteit fedezik s szívünk kínját és síró szavát egyidőre feledtetik.

Az egész kereszténység az ő szemükben e szerint nem egyéb, mint annak a titokzatos, vallásos érzésnek szerencsés történeti alakja, melyet Jézus élt át számunkra s mely a nyugati kultúrában fejlett s nőtt nagygyá. *Az evangélium* nem egyéb, mint Jézus emberszerető lelkének népfölszabadító programja; evangélium vagyis jó hír az Istennek köze'edő országáról. Ez ország királya Krisztus, ki meghalt ugyan, de nemsokára eljövendő volt s a kereszténység várta is folyton visszajöttét. Mikor pedig el nem jött s a nyomorúság megmaradt, akkor a földi ország várása elváltozott a mennyország hitébe s a vissza nem jött Krisztus alakot cserélt s királyból Isten lett. – Ugyancsak így spiritualizálták s etizálták és szimbólumokká változtatták az egyház többi dogmáját is; a dogma tisztára ideig-óráig divatos ideológia lett: a szentségekben csak szimbolikus rítusokat láttak, akárcsak a szabadkőműves-páholyok ceremóniáiban.

Már most mi legyen a modernizmussal szemben a mi állásfoglalásunk?

Őszintén szólva, első érzelmem e nagy hajótöréssel szemben a mély fájdalom s keresztény részvét, – mélyen sajnálom a hitében megrendült embert és szomorkodva nézem vívódását s vergődését, hogy konstataljam végleges szerencsétlenségét s elsírjam fölöttük az evangéliumi panaszt: filii perditionis... tönkre ment emberek! Látom, hogy harcolnak s küzdenek ők is, de az apostoli lelkeket jellemző nagy szó, melyet Pál apostol mondott, hogy úgy harcoltam, hogy a hitet megtartottam, nem illik rájuk. *Ők úgy harcoltak hogy a hitet elvesztették*; lelkük rajtavesztett.

De a részvét ez érzésénél meg nem állok; mert ha szeretetből irántuk részvétre gerjedve le is nyúllok hozzájuk, hogy segítsek rajtuk; de nem tarthatok velük a lemondás útjain, hanem fölfelé kell törnöm. Kritika s neokantianizmus és szimbolizmus fölött meg kell lengetnem a hitnek pálmáját; kell, hogy én is elmondhassam: úgy harcoltam, hogy a hitet megtartottam.

A mi ambíciónk a lelki világ e krízisében nem lehet más, mint hit, törhetetlen hűség s ragaszkodás Krisztus s az egyház iránt; ambíciónk: erős hittel állni a hitgyenge világban. De hogy a hit erős lehessen, fölvilágosult hitnek kell lennie, mert csak a fölvilágosultság óv meg a halálhozó kétségtől. Szent Pál is azt kívánja, hogy hitünk értelmes legyen; akarja, hogy gondolkozva, reflektálva, számot adva méltán elmondhassuk a nagy szót:

tudom, kinek s tudom, miért hittem. Ezt a mai világban csak akkor érzük el, ha fölértjük helyezetünket s érvényesíteni tudjuk állásfoglalásunkat a modernizmus e kettős irányzatával, a történelmi kritikával s a monista idealizmussal szemben.

A következőkben föl akarom tüntetni s röviden igazolni a katolikus álláspontot.

Az első irányzatról, a kritikáról mi is valljuk, hogy az nagy s áldásos hatalom s teljes elismerésben részesítjük törekvéseit. Nem akarjuk a kritikát eltiltani a szent történettől sem; miért is tennők?!

Hisz ez is történet, történet, mely 2000 év előtt ment végbe, történet, melyet 2000 év előtt írtak 2000 év előtti emberek s épp ezért lesz e leíráson több ideiglenes jelleg; találunk majd rajta sok viszonylagos vonatkozást az akkori korhoz, nézetekhez s intézményekhez.

Nem botránkozunk azon sem, hogy a kritika ingadozik hipotézisek s ellentétes következtetések közt; nem csoda, hiszen új gondolatokat, új problémákat tár föl, új nehézségekkel találkozik s ha vannak gondolatok, melyek kápráztatják s vonzóak, de ezekről később maga is nyugodtabban ítél. Bízunk az emberi észnek kritikájában, hogy rengeteg és ingadozás után megint csak visszatér a jól megalapozott régi igazságokhoz.

De amit okvetlenül kifogásolnunk kell, az a kriticizmusnak túltengése, melytől beteg lesz ész és szív s elszáradnak az erős akaratnak s odaadásnak energiái. A kritika nem lehet öncél, hanem eszköz, – eszköz az igazság s a valóság kideríté-

sére s a mi esetünkben, eszköz a kinyilatkoztatás adatainak kiderítésére. A kinyilatkoztatás pedig voltaképp egy adatban csúcsosodik, Krisztusban, aki meghalt és föltámadt. Ez Krisztus ténye s a kereszténység hite.

Ezt hirdették Pünkösöd napján, ezt prédikálta szent Pál. Evangéliumi iratok akkor még nem voltak, de megvolt az evangéliumi tény. Az evangélium már csak e nagy ténynek s a róla való hitnek hamisítatlan s mesterkéletlen kifejezése. Hogy pedig ez a kifejezés a húsvéti ténynek leírása, nem az oknyomozó történet akribéjával s nem a szisztematikus történészek stílusán van tartva, as a dolgon nem változtat; sőt épp ez a körülmény emeli értékét, mert meglátszik rajta a közvetlen átélés s kétséget kizáró tapasztalat. Ez lehelte * meggyőződésnek azt a háborítatlan biztonságát» ez inspirálta az akaratoknak vértanúi összetartását a ez hordozta s hordozza manapság is a rendületlen hitet, hitet a hitgyöngye világ krízisében. A hitgyengeség ne zavarjon meg minket. A szellemi világ különféle kríziseit el nem kerülhetjük. (Vannak krízisek a metafizikában, vannak a többi tudományban, vannak még a hittudományokban is.) Mikor az egyház kevésbé kritikus korból kritikusabb időkhé hatol, vagy pedig mikor egyes éles elmék a katholicizmust a váltakozó bölcseleti rendszerek formáiban akarják átgondolni, akkor előállhatnak krízisek a hittudományban is. De amint legyőzzük a kríziseket a lelki világ más terein, úgy le kelj győznünk azokat a hittudományokban is s azt meg

is tettük, végig a történelmen nem egyszer, megtettük a múlt században is. Akkor a természettudomány részéről talákoztunk nehézségekkel s kiemelkedtünk belőlük: most meg a történeti kritika gördíti lábaink elé botrányköveit; e követ is összetörjük ellenkritikával s átlépjük az alázatos, bízó hit erejében!

A modernizmusnak másik irányzata a filozofáló, intellektualista áramlat, mely az idealizmusnak s naturalizmusnak formáiban gondolja el s vetkőzteti ki ezáltal ősi alakjából a kereszténységet, még pedig oly radikálisan, hogy bátran mondhatjuk hogy teljes tagadásra vezet.

Mint említettem, a kinyilatkoztatás szerintük a válaszos érzés fejlődése, a kereszténység pedig az érzés és fejlődés szerencsés történeti alakja, melyet Krisztus élt át számunkra; van ezzel szemben ugyanannak az érzésnek más kevésbé szerencsés alakja, amilyen a perzsák, brahminok, görögök teológiája. – Továbbá szerintük az evangélium Jézus népfölszabadító programja, mely mikor be nem ütött, akkor elváltozott s keletkezett az egyház nem mint krisztusi alapítás, hanem mint az összetartás igényének s szükségének történeti formája.

Mi ezzel szemben a mi meggyőződésünk?

Mindenekelőtt az, hogy ez a magyarázat sem nem modern, sem nem tudományos.

Nem tudományos, mert ha tudományról van szó akkor itt az illetékes tudomány csak a történettudomány lehet, melynek a nagy tényről nem sza-

bad filozofálnia, hanem a tényt konstatálnia vagy annak alaptalanságát kell kimutatnia. A nagy tény nem a fejlődés, hanem az egyéniség, a legkonkrétebb s legnagyobb tény, Krisztus, aki köztünk élt, meghalt és föltámadt. Ha föltámadt, akkor egyházat is alapíthatott; akkor annak az egyháznak nem a hívek öntudatából s az összetartás szükségletéből lehetett csak kinőnie, hanem Krisztus mondhatta tényleg, aminthogy igazán mondta: „Te Péter vagy s e kőszálon építem föl anyaszentegyházamat...” Ha föltámadt, akkor ő az Isten fia s akkor életének s halálának értékelését tőle kell vennünk, mikor mondja: ez az én testem, mely ti értetek adatik, – ez az én vérem, mely ti értetek ontatik; akkor tehát halála áldozat s belőle való a megváltás. – Ha föltámadt s átszellemült, akkor köztünk lehet titokzatos jelenlétével s benyúlhat a lelkekbe szentségi tevékenységével s akkor í a szentségek is nemcsak szimbolikus rítusok, hanem az isteni tevékenységnek csodálatos szent titkai.

A tudomány pedig sehogy sem kényszerít ez álláspontunk elhagyására s a monista, kritikai idealizmusnak elfogadására, legkevésbé kényszerít arra ma, mikor a tudomány szinte idealizálja az anyagot s átszel lemíti az egész természetet, mikor a régi ellentét éter és kilogrammos anyag közt felsőbb egységbe, az energiába olvad át, mely sugárzik, áthat mindent s beláthatlan mozgásnak forrása. Szükség van-e lemondásra a föltámadt, mennybement, más kategóriák országából hozzánk

szóló Krisztusról most, mikor tudományos föl-fogásaink a természetnek formából-formába való elváltozását s az életnek fokról-fokra való fejlődését hirdeti? Lehet-e a természettel, kultúrával lefogni az emberi életet s elvágni transcendentális kapcsolatait most, mikor egyre jobban megragad a tény, hogy az ember az erkölcsi törvény fölismerésében, a felelősségérzetben szinte érintkezik az Istennel s ezúton ugyancsak befogadhatja lelkébe kegyelmi benyúlásait? Nem, nem, a naturalizmus most ugyancsak nem jogosult s a modernizmus e részben nem modern, hiszen száz év előtti bölcséletnek, a kritikai idealizmusnak s naturalizmusnak formáiban akarja ismét átgondolni a katólicizmust. Méltán mondhatjuk, hogy ezen túl vagyunk.

Az erkölcsi törvény fölismerésében, a felelősségérzetében az ember lelki világa szinte érintkezik az istenséggel és ez bizonyítja, hogy akármilyen paradoxonnak látszassék is, az ember e világban, akár nagy legyen, akár kicsiny, el nem fér, hogy ennek a felséges emberi szellemnek az egész világ csak egy ketrec, amelyben elfajulhat, elsovadhat, de erő és győzelem csak a ketrec falait letörő nagy végtelenségben vár reá.

Ki kell terjeszkednem még arra is, hogy a modernizmus a kritikát az egyházra mint társaságra s organizmusra is alkalmazta s jöllehet csak ideiglenes alakítását kezdte ki, de ezt is oly módon, hogy a Szentszék állást foglalt e kritikát képviselő olasz és francia keresztény demokrácia ellen.

Természetesen nem a keresztény demokráciát

kárhoztatta önmagában, hanem azt az áramlatot, mely e nevet fölvette, de a dolgot túlozta. Túloznunk nem szabad, ha demokraták is vagyunk. Mi is tudjuk, hogy a katholicizmusnak nemcsak isteni szervezete, hanem történeti formája is van, mely idővel elváltozik, amilyen például az egyház viszonya az államhoz, vagy a politikai hatalma; van neki történeti, tehát ideiglenes alakulása s mint ilyennek politikai s szociális szervezete is s van politikai és szociális tevékenysége is, melyet nem szabad össze-zavarni a vallásos, a kegyelmi tevékenységgel. Valljuk azt is, hogy a katholicizmusnak ez ideiglenes, szociális jellegéhez s formáihoz van a kritikának is szava s mi azt ugyancsak nem ellenezzük, sőt időnkint szükségesnek tartjuk. Következőleg mi ugyancsak nem ragaszkodunk a régihez, a történeti s szociális formákban s nem leszünk apologetái intézményeknek, melyek idejüket múlták.

Ugyanakkor azonban sehogy sem engedhetjük meg azt, hogy a politikai s szociális állásfoglalás különfélesége miatt a tekintélyt folyton támadják s erkölcsi fölényét csökkentésék. Aki az egyház történelmi formáit úgy támadja, hogy isteni tartalmát veszélyezteti, az bizonyára nem tesz szolgálót a hívő népnek, melynek hitét megzavarja s ragaszkodását az egyházhoz s ezzel szervezett összetartását megrendíti. S ezt nem tartották mindig szem előtt az olasz és francia keresztény demokraták; rosszul tették. De rosszul teszik azok az elmaradt katolikusok is, kik az egyházat történeti formákkal, legyenek azok akár politikaiak,

akár szociális formák, azonosítják s fogalommal sem bírnak a világ elváltozásáról. Ezekkel meg mi nem azonosítjuk magunkat; nem vagyunk védői a gazdagság mai elosztásának s a szegénység megörökítésének, nem a kasztok s osztályok uralmának, a népek passzív lelkületének; mi akarjuk a keresztény demokráciát, amint azt XIII. Leó pápa kezdte, folytatni s fejleszteni. Ez bizonyára katolikus irányzat! De mikor a modernizmusnak túlzásait visszavetem, ugyanakkor kiérzem magából e mozgalomból a korszellem igényeit, melyeket ez velünk katolikusokkal szemben támaszt s melyekre a katolikus közönség figyelmét irányítanom kell. Ez irányok a következők:

A modernizmus tudományból indul ki. A modernizmus nem a néplélek Istent kereső mozgalma, hanem magas értelmi műveltségű emberek munkája, kik tudománnyal, filozófiával, kritikával akartak lendíteni a kereszténység ügyén; onnan indultak ki, mert a tudomány most a vezető hatalom s kiérezték, hogy a kereszténységnek a tudomány s kritika presztízsével kell föllépnie. Kiérezzük ezt mi is: látjuk s csodáljuk azt az óriási munkát, mely a szellemi élet minden terén folyik s hozzátehetjük, sikeresen folyik.

Ezt megakasztani nem lehet sem tilalommal sem erőszakkal s nem lehet, mert nem is szabad. Ily miliőben nekünk is fokozottabb munkát kell végeznünk, mely méltányolni tudja s szívesen átveszi, ami jó, bárhonnán jön is az, akár hívő, akár hitetlen részről. Ez a lefoglalás sohasem árt. Látszik a

történelemből, hogy mindannyiszor új kultúra támadt a kereszténység körében, valahányszor sikerült neki lefoglalnia a korszaknak sajátos kultúrelemeit; így történt ez az egyházatyák korában, így a XII században s a reneszánszban; így kell történnie annak ma is. A modern műveltséget, kritikát nem győzzükje addig, míg vívmányait le nem foglaltuk, viszont azokat csak akkor foglalhatjuk le, ha képzettségünkben s tudományos munkáinkban az ő szintjára emelkedünk.

A modern katolicizmus jelszava tehát a „laboramus”.

De a szellemi munkához szabadság kell s ezt a szabadságot meg kell adni. Az egyház bizonyára nem ellenzi e követelményt s legjobb fiai azok, kik nem szimatolnak lépten-nyomon herézist s nem kiáltanak anatémát, hanem maguk is dolgoznak s másokat is munkára serkentenek s maguk: mások számára is a szellemi világ légkörét, a szabadságot követelik. Ne féltse tőlük senki a hitet s a jó erkölcsöket. Ők nem a szabadosságnak, hanem a szabadságnak fiai, – szabadságnak, mely hisz és szeret, mely szereti az egyházat, szereti s tiszteli a tekintélyt; de ugyanakkor tudja azt is, hogy hiába való egy világban, melynek alapjai a szabadságok, csak tekintélyt hirdetni s újra meg újra megismételni, amit már ezerszer hallottunk, hanem meg kell teremteni a belátást a hitnek, a vallásnak, az érelyességnek, a tekintélynek pszichológiai összekötetéseibe, ki kell mutatni a tekintélynek alapjait is s azok örök érvényességét.

Ha megértjük, mi mozgatja a tévelygőket s mi fáj nekik, ha öntudatára ébredünk érzelmi elváltozásainknak, melyek gyakran csak sajátosak, de nem hibásak, akkor alkalmasak leszünk arra, hogy őket a kereszténységbe bevezessük. A jelszó az: az ő ajtójukon be, a miénken ki, vagyis okos, hívő, szerető megértés s alkalmazkodás s tovavezetés által segítjük őket a hitre. Tenni, járni, érintkezni, ezek az apostolság útjai. Az apostolok a világ útjain járva, vezetik a lelkeket Istenhez: nem várnak csodát, hanem fölhasználják összes erőiket „Vannak, – mondja Jooland – kik a modern világ megtérését csak csodától várják s míg az a csoda megjön, addig tanácsosnak tartják, hogy Krisztus szolgálói téli szállásokra, a sekrestyékbe vonuljanak s ott a hívek kis csoportjától környékezve, megóvják magukat a mételetől.” Ezzel nem lehet hódítani. Nem elszigetelődni s egyre csak rágcsálódni a kultúra kinövéssein, hisz ez egér és patkány-praxis, de nem apostolok, komoly munkásférfiak módja.

Ez úton belehelyezkedünk a korba, műveltségbe, annak szükségleteibe s magunkkal visszük az átélte hitet, hogy beleállítsuk tartalmát s örök reményét az életbe s ne csak szóval, hanem tettel, magával az étellel öntudatukra hozzuk azt, amit az apostol s az apostoli egyház nemcsak mondott, hanem átélte: *Fides victoria nostra!* Ez utón utópiák, túlzások, paradox, képtelen eszmék s fölfogások közt is biztosan járjunk s megóvjuk lelkünket a szkepszis halaványságától s a kriticizmus töviskoszorújára.

tól. melyet ez tört reményeinek s szétfoslott hitének keresztútján hordoz. Másrészt pedig bizalmat ébresztünk testvéreinkben, kik szívesen indulnak lelkes, meleg szívek után, kik látni akarnak erős hitet s boldogító reményt, – látni akarnak lelkes, mély életet. Ha meglátják, akkor megindulnak szívükben s elindulnak utána életükben. Népmozgalmakat nem csinálnak programmokkal, hanem szenvedéllyel és szenvedéssel, izzó hittel s rendületlen bizalommal a jövődőség iránt.

Nem kalkulálni s okoskodni, hanem égni s gyújtani kell. Aki ég, az gyűjt s a lelkek ma is szívesen fognak tüzet, mert lehet az emberiség romlott, lehet túlinteliectualista, de a lelke mélyén mégis csak ott rejtőzik a lelkesülni s áldozni tudó pszichológia s ez a lelkülete mindig megadja magát annak az egyháznak, mely hinni s dolgozni, bízni s szeretni tud – mely Krisztusilag él.

TARTALOM

Mekkora mélység az üres madárfészek.....	3
A világ s a lélek adventje	22
Az élet tükre.....	30
Vizek, szemek és lelkek	36
A Velencei-tó partján	46
A szociális munka lelkülete	55
A kultúráról –	66
A kultúra néma zenéje.....	73
Úri és női divatmorál.....	82
A házasságról.....	95
Az igazi mély vallásosság	124
A vallásos hit.....	155
A vallásos erkölcs	195
Az Isten országa.....	255
A modernizmus és a ker. katholicizmus.....	299

Nihil obstat. Dr. Georgius Andor, praeses censurae. –
Nr. 0335. Imprimatur. Strigonii, die 6. Oct. 1913. Joannes,
Archiepiscopus.